

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

SOKHUMI STATE UNIVERSITY

გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა
E D U C A T I O N

ISSN 1987-782X

International periodical edition

№1, 2009

თბილისი-სოხუმი

Tbilisi - Sukhumi

UDC (უაკ) 37
გ-20

მთავარი რედაქტორი: ლია ახალაძე
EDITOR-IN-CHIEF: LIA AKHALADZE

რედაქტორები: თამარ ზარანდია
რუსუდან ფიფია
თამარ შინჯიშვილი

EDITORS: TAMAR ZARANDIA
RUSUDAN PIPIA
TAMAR SHINJIASHVILI

სარედაქციო საბჭო:

ჯონი ავაქიძე (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საქართველო), **შოთა ახალაია** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **ინგა ბელოუსა** (დაუგავპის უნივერსიტეტი, ლატვია), **სტივენ გუდსმიტი** (ნიუ იორკი, აშშ), **ომარ არდაშელია** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **რომეო გალდავა** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **იშტვან გზოვეცი** (ბუდაპეშტი, უნგრეთი), **ეკა დადიანი** (ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **დავით ზურაბაშვილი** (ფსიქიატრიის ინსტიტუტი, საქართველო), **ალბერტო დე ოლივეირა** (რიო დე-ჟანეიროს უნივერსიტეტი, ბრაზილია), **დავით მალაზონია** (ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **თეიმურაზ პაპასკირი** (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **ვლად სტანკუნიენე** (ლიტვის სოციალური კვლევების ინსტიტუტი, ლიტვა), **ნანა ფიჩხაია** (ნიუ იორკი, აშშ), **ტარიელ ფუტკარაძე** (ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **ვანს იოაკიმ შრამი** (ბრემენის უნივერსიტეტი, გერმანია), **ბეჟან ხორავა** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **მარინე სუბუა** (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), **ჯემალ დინჯიხაძე** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო)

REFEREE BOARD:

JONI APAKIDZE (Sokhumi State University, Georgia), **SHOTA AKHALAIA** (Sokhumi State University, Georgia), **INGA BELOUSA** (Daugavpils University, Latvia), **STIVEN GOUDSMITT** (New York, USA), **OMAR ARDASHELIA** (Sokhumi State University, Georgia), **ROMEO GALDAVA** (Sokhumi State University, Georgia), **ISHTVAN GZOVEC** (Budapest, Hungary), **EKA DADIANI** (Kutaisi State University, Georgia), **DAVID ZURABASHVILI** (Institute of Psychiastry, Georgia), **ALBERTO DE OLIVEIRA** (Federal Rural University of Rio de Janeiro, Brazil), **DAVID MALAZONIA** (Ilia Chavchavadze University, Georgia), **TEIMURAZ PAPASKIRI** (Tbilisi State University, Georgia), **VLADA STANKUNIENE** (Institute of Social Researches of Lithuania, Lithuania), **NANA PHICHKHAIA** (USA, New York), **TARIEL PUTKARADZE** (Kutaisi State University, Georgia), **HANS – JOACHIM SHRAMM** (University of Bremen, Germany), **BEJAN KHORAVA** (Sokhumi State University, Georgia), **MARINE KHUBUA** (Tbilisi State University, Georgia), **DJEMAL DJINJIKHADZE** (Sokhumi State University, Georgia)

ჟურნალი „განათლება“ (ISSN 1987-782X) გამოდის წელიწადში ორჯერ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის ინიციატივით, საქართველო

Journal “Education” (ISSN 1987-782X) is published biannually by Sokhumi State University, Faculty of Education, Georgia

მენეჯერები: **ომარ არდაშელია, ბროლისა წულაია**
Managers: **Omar Ardashelia, Brolisa Tsulaia**

შინაარსი = CONTENT

განათლების ფილოსოფია = PHILOSOPHY OF EDUCATION

<i>ინგა ბელოუზა, ალნის სტაკლე</i>	6
განათლების მიმდინარე პერსპექტივები ლატვიაში	
Inga Belousa, Alnis Stakle	20
Current Perspectives on Education in Latvia	
<i>ნინო ჩიხლაძე, ნატო ფიცხელაური</i>	34
უმაღლესი სამედიცინო განათლება საერთაშორისო მოთხოვნების კონტექსტში	
Nino Chikhladze, Nato Pitskhelauri	39
Higher Medical Education in the Context of International Standards	
<i>თამარ შინჯიაშვილი</i>	42
საგანმანათლებლო სისტემის ტრანსფორმაცია თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში	
Tamar Shinjiashvili	46
Transformation of Education System in the Modern Conditions of Globalization	
<i>შალვა ჭკადუა</i>	48
საქართველოსა და საბერძნეთის თანამშრომლობა განათლების სფეროში	
Shalva Chkadua	51
Georgian-Greek Collaboration in the Sphere of Education	

პედაგოგობა – ფსიქოლოგია = PEDAGOGY - PSYCHOLOGY

<i>კახი კოპალიანი, ლალი ნაკაშიძე</i>	52
პიროვნებათაშორისი ურთიერთობების განმსაზღვრელი ფსიქო-სოციალური ფაქტორები სტუდენტურ ჯგუფებში	
Kakhi Kopaliani, Lali Nakashidze	57
Determinative Psycho-social Factors in the Interpersonal Relation in the Students' Group	
<i>თამარ ჯავახიშვილი</i>	59
სწავლა და ფსიქიკური ჯანმრთელობა	
Tamar Javakhishvili	63
Studying and Psychical Health	
<i>რუსუდან ფიფია</i>	65
სიახლე განათლების დარგის პროფესიულ ლექსიკაში	
Rusudan Pipia	67
Novelty in Professional Vocabulary of Education Branch	
<i>ლეილა შეროზია</i>	69
პირადი მაგალითი, როგორც ზნეობრივი აღზრდის ძირითადი ფაქტორი	
Leila Sherozia	72
Personal Example as the main Factor of Moral Education	
<i>მაია ფირჩხაძე, ლია ახალაძე</i>	74
ბრუნერის კოგნიტიური ზრდის თეორია და ცოდნის გამოხატვის ფორმები	
Maya Pirchkhadze, Lia Akhaladze	80
Cognitive Growth Theory of Bruner and Knowledge Expression Forms	

ბროლისა წულაია	83
იაკობ გოგებაშვილი – ბუნებისმეტყველი	
Brolisa Tsulaia	87
Iakob Gogebashvili – a Naturalist	
თამარ ჯავახიშვილი	88
შეხედულებები ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე	
Tamar Javakhishvili	92
Views of Psychical Health	
თემურ ორმოცაძე	94
მათემატიკის სწავლების ზოგიერთი საკითხისათვის თანამედროვე საგანმანათლებლო რეფორმის პირობებში	
Teimuraz Ormotsadze	97
To Some Issues of Mathematics Teaching in the Modern Conditions of Educational Reform	
მაკა დოლიძე	99
სწავლა-აღზრდის საკითხები პეტრე სურგულაძის შემოქმედებაში	
Maka Dolidze	103
Teaching Aspects in the Works of Petre Surguladze	

სამართალი, ეკონომიკა = LAW, ECONOMICS

თამარ ზარანდია	105
გარიგების ფორმის პრობლემა ქართულ სამართალში	
Tamar Zarandia	114
The Problem of the Form of a Transaction in Georgian Law	
ალბერტო დე ოლივეირა	133
ბრაზილია: ეკონომიკა, უთანასწორობა და ანტაგონიზმი	
Alberto de Oliveira	116
Brazil: economy, inequality and antagonisms	
დევი შონია	136
მარკეტინგული ინვესტიციები და კომპანიის მომგებიანობა	
Devi Shonia	145
Marketing Investments and Profit of the Company	

ისტორია, პოლიტიკური მეცნიერებანი = HISTORY, POLITICAL SCIENCES

დაზმირ ჯოჯუა	147
გლობალიზაცია და საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია	
Dazmir Jojua	152
Globalization and Structural Transformation of International Systems	
ქეთევან მანია	153
ოსმალური დოკუმენტების წყაროთმცოდნეობითი კვლევა საქართველოში XX ს-ის 60-იანი წლებიდან დღემდე	
Ketevan Mania	164
Study of Ottoman sources in Georgia during the period from 1960s until today	
კახაბერ ფიფია	166
ელიუს სპარტიანეს ერთი ცნობის დაზუსტებისათვის	

Kakhaber Pipia	175
For Spesifying the Data of Elius Spartiane	
ომარ არდაშელია	177
შარლ დე გოლის პოლიტიკის ტრანსფორმაცია ინდოჩინეთის ქვეყნების მიმართ XX საუკუნის 50-60-იან წლებში	
Omar Ardashelia	185
Policy Transformation of Charles de Gaulle towards the Countries of Indochina in the 50-60-ies of the XX Century	
თამარ პაიჭაძე, ნინო მინდიაშვილი	187
აკადემიური თანამშრომლობა-კონფლიქტების წინააღმდეგ: რეალობა და პერსპექტივები	
Tamar Paichadze, Nino Mindiashvili	190
Academic Collaboration Against Conflicts: Reality and Perspectives	

ფილოლოგია = PHILOLOGY

Лилиана Джанашия	192
Постмодернизм в русской литературе	
Liliana Janashia	196
Postmodernism in Russian literature	
თამილა ზვიადაძე	199
ზოგიერთი ანდაზის გააზრებისათვის	
Tamila Zviadadze	204
Definition of Some Proverbs	

სოციოლოგია = SOCIOLOGY

ნესტან ლომაია	206
გლობალიზაციის გენდერული ასპექტები	
Nestan Lomaia	214
Gender Aspects of Globalization	
თამარ შინჯიაშვილი	216
განათლება და უთანასწორობა	
Tamar Shinjiashvili	219
Education and Inequality	
კობა ნონიაშვილი	221
განათლების სოციოლოგიის საკითხები და სოციოლოგიური გამოკვლევების შესაძლებლობები	
Koba Noniashvili	224
Issues of Education of Sociology and the Possibilities of Sociological Researches	
ჩვენი ინტერვიუ - ინტერვიუ საქართველოს განათლების ლიდერთა ლიგის პრეზიდენტთან, ბ-ნ გია მურღულიასთან	226
ძვირფასო ავტორებო	230
Dear Authors	231

განათლების მიმდინარე პერსპექტივები ლატვიაში

1991 წელს ლატვიის დამოუკიდებლობის აღდგენას ლატვიის საგანმანათლებლო სისტემის მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია მოყვა. განათლების ტრანსფორმაცია ანუ რეფორმა მოიცავს არა მხოლოდ განათლების განვითარების გადაფასებას, „დემოკრატიული სახელმწიფოსა და ახალი ეკონომიკური ვითარების ფუნდამენტალურ პრინციპებს“ და მის საგანმანათლებლო კანონმდებლობასთან შეწყობას, არამედ გულისხმობს 1918 წლიდან 1940 წლამდე დამოუკიდებლობის პერიოდში ეროვნული პედაგოგიკის სიბრძნის აყვავებას, რომელიც ჯერ კიდევ „ერის სულიერი კულტურის მნიშვნელოვან ნაწილს შეიცავს“.

პირველ რიგში მოცემული რეფორმის გამარჯვების დიდი იმედი არსებობს, მაგრამ საგანმანათლებლო პროცესზე მისი ზეგავლენა ჯერ კიდევ მცირეა. საგანმანათლებლო კვლევას, რომელიც ამჟამად ინტელექტუალურ, ტექნოლოგიურ დონეზე ტარდება, მოსალოდნელი შედეგების მიღწევისათვის ეფექტურობა აკლია. მეცნიერები შეუსაბამობას ხედავენ განათლების სფეროში: საგანმანათლებლო სამართალში, კონცეფციებში, სტრატეგიებსა და სასწავლო დაწესებულებებში არსებულ რეალობებს შორის, სპეციფიური საგნების ცოდნის განვითარებასა და სულიერი, მორალური, სოციალური, ემოციური, ფსიქოლოგიური სფეროს (როგორცაა ცხოვრებისეული უნარები და ფასეულობები) განვითარებას შორის. მოცემული ვითარება განათლების თეორიას და პრაქტიკას თანამედროვეობის ფუნდამენტალური საკითხების: საქმიანობასა და ფასეულობებს შორის ბალანსის, განათლებისა და აღზრდის კავშირის, განათლების ჭეშმარიტი მიზნის განსაზღვრის საკითხების მოგვარების საშუალებას არ აძლევს ის ქოლისტიკური ცოდნის, უნარების, და გამოცდილების საჭიროებაზე მიუთითებს, რაც ტრადიციული ფაქტორების აქტუალურობას აღემატება. მიუხედავად ამისა, სასწავლო შინაარსის რეფორმა გაუქმდა.

განათლებაში გარდამავალი პროცესი რამდენიმე პრობლემასთან არის დაკავშირებული. უმაღლეს განათლებაში მიღებული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ზოგიერთი ცვლილება სხვებთან შედარებით უფრო წარმატებით მიმდინარეობს. საჯარო დისკუსია ისეთ საკითხებს შეეხო, როგორცაა მასწავლებლის სახელფასო სკალა, ახალი ბაზრის მოთხოვნებზე პასუხი, ეკონომიკური გარემო, ცოდნის კაპიტალი, საგანმანათლებლო დაწესებულებების ადაპტაციის უნარი და სხვ. ბალანსის ნაკლებობის მთავარ მიზეზად დასახელდა ის, რომ სოციალური კავშირის და ეკონომიკური კონკურენციის სირთულეები, მათ შორის საინოვაციო და საადაპტაციო ტექნოლოგიები უფრო დიდი სიჩქარით ვითარდება, ვიდრე მოცემული სირთულეების დასაძლევად განათლების შესაძლო ცვლილებები უკეთესისკენ. მიუხედავად ამისა, ლატვიის უმაღლესი განათლების სფეროში მოცემული თანამედროვე სირთულეების ფილოსოფიური განხილვა პალმერის პოზიციას ამყარებს, რომ „რეფორმის მიღწევა

შეუძლებელია თავისებურებების მოდერნიზაციის, სკოლების რესტრუქტურის, სასწავლო გეგმის ახლებურად შედგენის და ტექსტებში ცვლილების შეტანის საშუალებით. ყოველივე ეს ვერ გარდაქმნის განათლებას თუ ჩვენ ვერ შევძლებთ ადამიანის გულის შთაგონებას და მის წინ გამოწვევების დაყენებას, გულისა, რომელიც კარგი სწავლების საფუძველია“. პალმერი იმ განზომილებებს გამოყოფს, რომლებიც განათლებისათვის ფუნდამენტალურ საკითხებს მოიცავს. მოცემული განზომილება დაფუძნებულია საგანმანათლებლო ფილოსოფიაზე, რომელიც წარმოაჩენს რაციონალურობის შესახებ ცოდნას და განათლებას რაციონალური განვითარებისათვის.

განათლების თანამედროვე სისტემა: თეორია და გამოწვევები

სამართლებრივი საფუძვლები

ლატვიის სახელმწიფოს, კულტურის, მეცნიერებისა და განათლების ძირითადი პრინციპები გასული საუკუნის დასაწყისში ჩამოყალიბდა. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ოკუპაციის პერიოდში ბევრი რამ განადგურდა. ამიტომ 1991 წელს ლატვიის რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აღდგენამ განათლების განვითარების გადაფასებისა და თანამედროვე აზროვნებასა და მახასიათებლებთან დაკავშირებით მისი გამოყენების საჭიროება მოიტანა. საჭირო გახდა განათლების სახელმწიფო სისტემის გარდაქმნა. 1991 წელს მიიღეს „განათლების შესახებ კანონი“, რომელშიც მოცემული იყო ლატვიის საგანმანათლებლო სისტემის პირველი პრინციპები. 1996 წელს გამოიცა „ლატვიის განათლების კონცეფცია“ (განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, 1996 წ), რომელმაც უზრუნველყო განათლების სტრატეგიის შემუშავებისა და დაწესების ძირითადი პრინციპები.

1998-99 წლები აღინიშნა საგანმანათლებლო სისტემაში შემდგომი მნიშვნელოვანი ცვლილებებით: 1998 წელს მიღებული იქნა „განათლების შესახებ კანონის“ ახალი ვერსია. ეს კანონი ამჟამად წარმოადგენს საჯარო განათლების სფეროს ძირითად სამართლებრივ დოკუმენტს, რომლის მიზანია: „*უზრუნველყოს ლატვიის თითოეული მოქალაქის სულიერი, გონებრივი და ფიზიკური პოტენციალის განვითარების საშუალება იმისათვის, რომ გახდეს დამოუკიდებელი და სრულიად განვითარებული პიროვნება, ლატვიის დემოკრატიული სახელმწიფოს და საზოგადოების წევრი. პიროვნებას საშუალება უნდა მიეცეს წლოვანებიდან და განათლების მოთხოვნებიდან გამომდინარე:*

1) შეიძინოს ცოდნა და უნარები ჰუმანიტარულ, სოციალურ, საბუნებისმეტყველო და ტექნიკური მეცნიერების სფეროში.

2) შეიძინოს ცოდნა, უნარები და გამოცდილება ურთიერთობებში სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობისათვის.

3) მორალური, ესთეტიკური, ინტელექტუალური და ფიზიკური განვითარებისათვის განათლებული, უნარიანი და საზოგადოებაში ინტეგრირებული პიროვნების ჩამოყალიბების ხელშეწყობით.

1999 წელს მიღებულ იქნა „ზოგადი განათლების შესახებ კანონი“ და „პროფესიული განათლების კანონი“. მოცემული კანონები ამჟამად განსაზღვრავს ზოგადი და პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების სასწავლო დანესებულებებში გამოყენების შესაძლებლობას.

2000 წელს შესწორებები იქნა შეტანილი 1995 წელს დამტკიცებულ „უმაღლე-

სი განათლების შესახებ“ კანონში. ის შეეხება პროგრამებს, მანდატებს, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების სტატუსს, სახელმწიფოსა და უმაღლეს განათლებას შორის დამოკიდებულებას. მოცემული შესწორებული კანონი ითვალისწინებს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების ავტონომიურობას საორგანიზაციო პროცედურასთან, საგანმანათლებლო პროცესის დანერგვასთან, შიდა წესებთან და ნორმებთან, საგანმანათლებლო და ტექნიკური პერსონალის დაქირავებასა და სამუშაოდან განთავისუფლებასთან, გამოყოფილი დაფინანსების განაწილებასთან დაკავშირებით. უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა და პროგრამების აღიარება დაფუძნებულია ხარისხის შეფასებაზე, რომელშიც შედის დაწესებულების თვითშეფასება რასაც მოყვება შეფასების ვიზიტი კონკრეტულ სფეროში უცხოელი სპეციალისტების მონაწილეობით. ლატვიის საინფორმაციო ცენტრის სტატისტიკის შესაბამისად, 2004/2005 აკადემიურ სასწავლო წელს არსებობდა რვა უმაღლესი სასწავლებელი, რომელიც უზრუნველყოფდა ლატვიის სკოლადამთავრებულთა და უმაღლესდამთავრებულთა 140 პედაგოგიურ და მასწავლებელთა პროგრამას. 1998-2000 წლებში ლატვიის საგანმანათლებლო სისტემა დაუკავშირდა ევროპის საგანმანათლებლო სისტემას, რომელიც საბჭოთა პერიოდში არ არსებობდა.

ლატვიის საგანმანათლებლო სისტემა გამოიყენება სამ დონეზე — ეროვნულ, მუნიციპალურ და ინსტიტუციონალურზე. პარლამენტი (სეიმი), მინისტრთა კაბინეტი, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო წარმოადგენენ გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოებს ეროვნულ დონეზე. განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო საგანმანათლებლო პოლიტიკის გამტარებელ დაწესებულებას წარმოადგენს, რომელიც აგრეთვე საგანმანათლებლო დაწესებულებების გახსნის ლიცენზიებს გასცემს, ასევე აყალიბებს საგანმანათლებლო სტანდარტებს და მასწავლებლების განათლების შინაარსსა და პროცედურებს. მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს საზოგადოების სურვილის ზრდა მონაწილეობა მიიღოს განათლების სფეროში გადაწყვეტილებების მიღებაში.

რეფორმების პოლიტიკის სწრაფი ცვლილებების პროცესმა საგანმანათლებლო სისტემაში კონფლიქტი გამოიწვია. მიუხედავად იმისა, რომ სირთულეების დაძლევაში მნიშვნელოვანი პროგრესი შეიმჩნევა „მთავარი სუსტი მხარეა ეროვნული კონცეფციებისა და დირექტივების პრაქტიკული გამოყენება განათლების შემდგომი განვითარებისათვის“. არსებობს ლატვიის ეკონომიკურ რეალობასა და კულტურულ თავისებურებებთან პოლიტიკური ერთგვაროვნებისა და კონსენსუსის მიღწევის საჭიროება. უპირატესობა უნდა მიენიჭოს კულტურული პირობების ხელშეწყობას, რომლებიც ხელს უწყობენ მრავალფეროვნებისა და ერთგვაროვნების განვითარებას. ეს მიუთითებს საზოგადოებაში, საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, სწავლების პროცესში და თითოეულ პიროვნებაში ჰარმონიის მიღწევის ხელშეწყობის აუცილებლობაზე.

უმაღლესი განათლების რეფორმები

განათლების შესახებ და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შესახებ (სეიმი 1995, შესწორებული 2000 წ.) კანონის მიღების შემდეგ ბევრი ცვლილება გატარდა უმაღლესი განათლების ისეთი სისტემის შესაქმნელად, რომელიც დემოკრატიული სახელმწიფოსა და მისი ახალი ეკონომიკური ვითარების ძირითად

პრინციპებს შეესაბამება. მოცემული ზოგადი განაცხადი მიუთითებს იმაზე, რომ უმაღლესი განათლების ძირითადი ტრანსფორმაციის პროცესი დასრულდა. მიღწეული იქნა „საბჭოთა ეპოქისათვის დამახასიათებელი თავისებურებებიდან, პრინციპებიდან, პოზიციებიდან...დასავლური ტიპის უმაღლესი განათლების სისტემაზე გადასვლა, რომელიც დაფუძნებულია უმაღლესი განათლების მიღწევების უფრო ფართო ავტონომიაზე და, რომელიც, მიუხედავად ამისა, დაკავშირებულია სახელმწიფოსა და საზოგადოების მოცემული ინსტიტუტების პასუხისმგებლობასთან“.

სახელმწიფოს ევროკავშირში შესვლის მისწრაფება წარმოადგენს ტენდენციას, რომელიც 1991 წლიდან გამოკვეთილია საგანმანათლებლო კანონმდებლობაში. მელნისი მიუთითებს, რომ მოცემულმა მისწრაფებამ გამოიწვია „რადიკალური ცვლილებები სახელმწიფო პოლიტიკაში, ეკონომიკასა და კულტურაში, რომლებმაც წარმოქმნეს სრულიად განსახვავებული გარემო და წინაპირობები უმაღლესი განათლების განვითარებისათვის.“ 2004 წლის 1 მაისს ევროკავშირში შესვლის შემდეგაც ლატვიის უმაღლესი განათლება ჯერ კიდევ გარდაქმნას განიცდის. მიმდინარე რეფორმები დაკავშირებულია ბოლონის დეკლარაციის პრინციპებისკენ უმაღლესი განათლების ორიენტაციის შეცვლით და „ევროპის ჰარმონიული და ერთიანი უმაღლესი საგანმანათლებლო სივრცის“ შექმნისათვის საქმიანობასთან. ის, რასაც ლატვიაში „ბოლონის პროცესს“ უწოდებენ ახალი საგანმანათლებლო რეფორმები კი არ არის, არამედ გაგრძელება იმისა, რაც „მიმდინარე რეფორმებს ევროპის უმაღლესი განათლების რეფორმების ერთიან ნაკადად აყალიბებს და ხშირად აფართოებს მათ ახალი ან შეცვლილი შინაარსით“.

საქმიანობის მიმართულებები, რომლებსაც ბოლონის დეკლარაცია მოიცავს, წარმოადგენს ერთობლივ მიზნებს და განუყოფელ სფეროებს, რომლებიც მნიშვნელოვანია უმაღლესი განათლების უწყვეტი განვითარებისათვის. „ევროპის უმაღლესი საგანმანათლებლო სივრცის“ ტენდენციებისა შექმნის პროცესის შესახებ დეკლარაცია არის ანგარიში იმის თაობაზე, რომ „უმაღლესი განათლება არის კეთილი საქმე საზოგადოებისათვის და საჯარო პასუხისმგებლობა“. „ევროპის ცოდნის საფუძვლის“ ჩამოყალიბების მნიშვნელოვანი მოვლენაა „უმაღლესი განათლების ევროპული განზომილების ხელშეწყობა“ და „სიცოცხლის მანძილზე სწავლის“ გაფართოება. ამიტომ ევროპის უმაღლესი განათლების სივრცის შექმნის გარდა მისი მიზანია „დაიცვას ევროპის კულტურული სიმდიდრე და ენობრივი განსხვავება, რომელიც დაფუძნებულია სხვადასხვა ტრადიციების მემკვიდრეობაზე, რათა ხელი შეუწყოს ინოვაციისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოტენციალს ევროპის უმაღლესი განათლების ინსტიტუტებს შორის გაზრდილი თანამშრომლობის საშუალებით“.

ლატვიის უმაღლესი განათლების განვითარებისა და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შესახებ ეროვნული კონცეფცია 2010 წლამდე პერიოდისთვის (უმაღლესი განათლების საბჭო 2001) მოიცავს მონიტორინგს ბოლონის დეკლარაციის სამოქმედო გეგმების მიზანმიმართული განხორციელებისათვის. ამ კონცეფციის სტრატეგიული მიზანია *განვითაროს ლატვიის უმაღლესი განათლება ისე, რომ ერთის მხრივ, შენარჩუნდეს მისი ეროვნული განვითარების ხასიათი, და მეორე მხრივ, მოხდეს ლატვიის ხარისხების და დიპლომების აღიარება, როგორც*

ევროპის შრომის ბაზარზე დასაქმებისთვის, ასევე ევროპაში შემდგომი განათლების მიღებისთვის.

მიზანი ლეგიტიმურ იმედს იძლევა, რომ დაინტერესებული მხარეები, რომლებიც ლატვიაში ბოლონის პროცესს კოორდინაციას უწევენ: განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, მასზე დამოკიდებული ორგანიზაცია/დანესებულებები — რექტორთა საბჭო, უმაღლესი განათლების საბჭო, უმაღლესი განათლების ხარისხის შეფასების ცენტრი (HEQEC), აკადემიური ინფორმაციის ცენტრი (AIC), აკადემიური პროგრამების სააგენტო, და უმაღლესი საგანმანათლებლო დანესებულებები ხელს შეუწყობენ განათლების გავრცელებას.

ცვლილებები მასწავლებელთა განათლების სფეროში

„მასწავლებელთა განათლების მიღების შესახებ სახელმძღვანელოს“ თანახმად (უმაღლესი საგანმანათლებლო საბჭო 1996), მასწავლებელთა განათლების საერთო სტრუქტურა ოთხი ნაწილისგან შედგება: 1. კურსები პედაგოგიკასა და ფსიქოლოგიაში; 2. კურსები რომლებიც უზრუნველყოფენ იმ კონკრეტული საგნების/გაკვეთილების შინაარსს, რომლებიც სკოლაში ისწავლება; 3. საერთო საგანმანათლებლო კურსები, როგორცაა ენის, კომპიუტერის, ტექნოლოგიების, ხელოვნების, ფიზიკური აღზრდის/სპორტის კურსები; 4. პედაგოგიური პრაქტიკა და საკვალიფიკაციო ნაშრომი. მასწავლებელთა განათლების ყველაზე რთული სფეროები არის პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია. შესაძლებელია მოცემული კურსების შინაარსის ხელახალი შეფასება და საგანმანათლებლო ფსიქოლოგიის, გარემოს დაცვის სწავლების, განათლებისადმი ქოლისტიკური მიდგომის, მოსწავლეზე კონცენტრირებული სწავლებისა და ინტერაქტიური სწავლების თანამედროვე მიღწევებთან შერწყმა.

მიუხედავად იმისა, რომ სასწავლო გეგმის, სასწავლო მეთოდების და რესურსების გადაფასების პროცესი უკვე დაიწყო, ჯერ კიდევ ბევრი სამუშაოა შესასრულებელი. მასწავლებელთა განათლების სტრუქტურის შესახებ მსჯელობა მასწავლებელთა განათლების რეფორმის ძირითადი ასპექტია. აღნიშნავენ, რომ ეს სტრუქტურა მასწავლებელთა განათლების შემადგენელი ნაწილია. ისინი მასწავლებელთა განათლების მეთოდებს შემდეგნაირად მოიაზრებენ: „კომპლექსური მოდელი, რომელიც ნიშნავს იმას, რომ მის ჩარჩოებში გაერთიანებულია აკადემიური (საგნებთან დაკავშირებული), პედაგოგიური, ფსიქოლოგიური, პროფესიული პრაქტიკა და სწავლების სხვა კომპონენტები. თანამიმდევრული მოდელი თავიდან მოიცავს რაიმე სფეროში ბაკალავრის დიპლომის მიღებას...და მხოლოდ ამის შემდეგ – სწავლების პროცესის შემდეგი ეტაპის განმავლობაში (შეიძლება ეს იყოს მაგისტრის წოდების მოპოვება) - კეთდება არჩევანი, რათა გახდეს მასწავლებელი და ხდება მასწავლებლისთვის საჭირო უნარების შექმნა (პედაგოგიკა, სწავლების მეთოდები, სასკოლო პრაქტიკა და სხვ.)“. მასწავლებელთა განათლების ორი ძირითადი მოდელი- კომპლექსური და თანამიმდევრული - გარკვეულ უპირატესობებსა და ნაკლოვანებებს შეიცავს. თანამიმდევრული მოდელი პრაქტიკულად ძალზე მცირედ არის დაკავშირებული მასწავლებლის პროფესიასთან [და] არ შეესაბამება მასწავლებლის ამოცანებს თანამედროვე ან მომავალ საზოგადოებაში. ასე რომ მასწავლებელთა განათლების გარდაქმნა კომპლექსური მოდელის მიხედვით შეიძლება ნიშნავდეს ქოლისტიკურ სწავლებასა და სწავლას.

მასწავლებელთა განათლების სტრუქტურის სიახლეებმა საგანმანათლებლო შინაარსის რეფორმის საჭიროებაც განაპირობეს. ბოლო დროს შეინიშნება შეძენილი ცოდნის და უნარების ფრაგმენტაცია, მასალის შერევა, შეძენილ ცოდნასა და უნარებს შორის სისტემატური ურთიერთქმედების ნაკლებობა. ასე რომ, გრინუმას (2005) თანახმად, სკოლებში განათლების შინაარსის რეფორმა, რომელიც 2005 წლის 1 სექტემბერს დაიწყო, ითვალისწინებდა ინფორმაციის პრაქტიკული შეძენის უნარებს, შეძენილი ინფორმაციის შემდგომი განვითარებისათვის გამოყენების გააზრების უნარს. ამგვარი რეფორმა საჭიროა აგრეთვე მასწავლებელთა განათლებისთვის.

გესკე, გრინფილდსი, კანგრო და ზაკისი აღნიშნავენ, რომ ლატვიაში მასწავლებელთა მომზადების ხასიათი „ჯერ კიდევ დაფუძნებულია საბჭოთა ეპოქაში წარმოქმნილ ზედმეტად ვიწრო სპეციალიზაციის მოძველებულ ტრადიციებზე“. ისინი მიუთითებენ რომ განათლება აღარ უნდა იყოს მოქცეული ერთი ქვეყნის ან ერთი ერის პერსპექტივის ჩარჩოებში. განათლება „დამყარებული უნდა იყოს მსოფლიო ღირსებებზე, რომლებიც ადამიანის საქმიანობის ნებისმიერი სფეროს გლობალურ კონტექსტში ანალიზისა და შესწავლის საშუალებას იძლევა.“ ეს არის განათლების წარსულის და აწმყოს შეფასების და მისი გლობალური განზომილების კვლევის წინადადება.

საბჭოთა სისტემიდან თანამედროვე სისტემაზე გადასვლის სირთულე მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებული იყო მასწავლებლების სამუშაოსთან და არა განათლების პოლიტიკოსებთან ან თეორეტიკოსებთან. მიუხედავად ამისა, მასწავლებლები კვლავაც ეკონომიკური მხარდაჭერის და პროფესიული აღიარების გარეშე რჩებიან, რადგან მასწავლებლები უშუალოდ არ მონაწილეობენ განათლების სისტემის განვითარებაში. მათი ხმა ჯერ კიდევ სუსტად ისმის. ალბათ, მოცემული ფაქტორები განპირობებულია მასწავლებლის პროფესიის ნაკლები პოპულარობით. საზოგადოება უკმაყოფილოა მასწავლებლების, სკოლებისა და სწავლების დონით. თავის მხრივ, მასწავლებლები არ არიან კმაყოფილნი საკუთარი სამუშაოთი და პროფესიით. ადამიანთა გულებში არსებული იდეალები განსხვავდება განათლებაში არსებული რეალობისაგან. საზოგადოებაში ადგილის დაბრუნებისთვის განათლება უნდა დაუბრუნდეს გლობალური მნიშვნელობის მიღწევის მოთხოვნას და ადამიანებისთვის მნიშვნელოვან საკითხებს შეეხოს, მათ შორის როგორცაა არსებობის მნიშვნელობა, ადამიანის ბუნება, სულიერება და ა. შ.

განათლება სხვადასხვა ცნებათა კონტექსტში

ეს რთული პერიოდია. განათლების რეფორმები ჯერ კიდევ გრძელდება და შეიძლება დავახასიათოთ, როგორც ცნებების გადანაცვლების პროცესი. მიუხედავად საიმედოობისა, მოცემული პროცესი არა მხოლოდ დაუცველობის გრძობას წარმოშობს, არამედ მასწავლებლებს აიძულებს, მოახდინონ მათი პროფესიული საქმიანობის გადაფასება და გარდაქმნან თავიანთი საგანმანათლებლო პრაქტიკა ახალი აზროვნების კონტექსტში. წარმატებისთვის იგულისხმება მასწავლებლის საგანმანათლებლო ფილოსოფიის კრიტიკული განხილვა. არსებობს ახალი ინფორმაციის სიმრავლეში დაბნევის საფრთხე. ამ შემთხვევაში გადამწყვეტია იმის დადგენა, თუ რა სახის ინფორმაციის, საქმიანობის, მიდგომის და თეორიების არჩევანს საჭირო და როგორ უნდა ასწავლო იმ ვითარებაში, როდესაც არ არის ერთი ჭეშმარიტება,

ერთი ზუსტი, ან საქმიანობით დადასტურებული პასუხი.

სწავლების ტრადიციულ ცნებაში, რომელიც ლატვიაში საბჭოთა ეპოქაში ჭარბობდა, ზედმეტი ყურადღება ენიჭებოდა ცოდნის შექმნას ყოველდღიური ცხოვრებისაგან მოწყვეტით. მის საფუძველზე ჭარბობდა კონცეპტუალური ცოდნა, შეინიშნებოდა მოსწავლეთა დეპერსონალიზაცია და დაბალი თვითშეფასების კომპლექსი, შემოქმედებითობის დაცემა და ინტერესის და თვითაქტუალიზაციის ნაკლებობა. განათლების ტრადიციული ცნების მიზანი იყო ინსტრუქტაჟის უზრუნველყოფა. სასწავლო გარემო მასწავლებელზე იყო კონცენტრირებული და ითვლებოდა, რომ მის მიერ იმართებოდა. სასწავლო მასალის წარდგენა ხდებოდა ობიექტურად, სადაც ინტელექტის ღირებულება იყო ხაზგასმული ცოდნის პოვნა „სადღაც იქ“ ხდებოდა. ტესტი აღნიშნავს, რომ „ცოდნის ძველი ცნება. განმანათლებლობიდან მომდინარეობს [და წარმოადგენს] რაციონალური კონსპირაციისა და სულიერების წმინდა მნიშვნელობის დაპირისპირებას. ის ავტორიტარიზმზეა დაფუძნებული, „რომელშიც სული და სულიერება დატყვევებულია და ვერასოდეს ვერ აფრინდება.“

ლატვიაში მიმდინარე პერიოდი ტრადიციული სწავლების ცნებიდან ჰუმანისტური სწავლების ცნებაზე გადასვლით ხასიათდება. მოცემული ცვლილების ძირითადი ელემენტია საბჭოთა ეპოქის პასიური, ინდუქტიური, ნორმაზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო პროცესის აქტიურ, კონსტრუქციულ, სტუდენტზე ორიენტირებულ პროცესზე გადასვლა, რაც შერწყმულია შესაბამისი სფეროს თანამედროვე მიღწევებთან, საზოგადოების თანამედროვე სტრუქტურასთან, თანამედროვე აზროვნების მოდელთან.

შეიძლება გამოვყოთ 21-ე საუკუნის განათლების ორი ძირითადი საჭიროება: ცოდნისა და უნარების მომდევნო თაობისადმი გადაცემა და მათი ნაყოფიერი გამოყენების ინსტრუქცია. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, განათლება უნდა იყოს როგორც რთული და დინამიური სამყაროს რუკა, ასევე სტუდენტებისთვის გზამკვლევი კომპასი. მოცემული მიზნების მიღწევა საჭიროებს ახალ აზროვნებაზე დამყარებულ ფილოსოფიას. ტრადიციული (ინდივიდუალისტური, ობიექტური, რაციონალური, ნორმაზე ორიენტირებული ფილოსოფია უნდა გარდაიქმნას ახალ ფილოსოფიად, რომელიც განათლების ოთხი სვეტის – *ცოდნის მიზნით სწავლის, გაკეთების მიზნით სწავლის, ყოფნის მიზნით სწავლის და ერთად ცხოვრების მიზნით სწავლის* ოთხ სვეტს ეყრდნობა. მოცემული კონცეფციები მოყვანილია იუნესკოსადმი „21-ე საუკუნის განათლების საერთაშორისო კომისიის“ მიერ წარდგენილ ანგარიშში. სწავლის მოცემული ოთხი გზა ერთ მთლიანობად წარმოდგება და პირველად განათლების ცნება საიმედო მომავლისათვის არის გათვალისწინებული. მოცემული ცნება შესაბამისობაშია განათლების გარდაქმნილ მნიშვნელობასთან, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ განათლების დანიშნულებაა არა მხოლოდ კაცობრიობის გამოცდილების და მიღწევების გაზიარება, არამედ განათლების ახალი ცნების ჩამოყალიბება. საგანმანათლებლო აზროვნებაში წარმოქმნილი ცნების მიზანია დემოკრატიული საზოგადოების შექმნა როგორც სკოლაში, ასევე მის გარეთ, სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გლობალური და ეკოლოგიური პერსპექტივის, კაცობრიობის არსებობის სულიერი განზომილებების გათვალისწინებით. როგორც გესკე აღნიშნავს: „...სწავლების მიზანი შეიცვალა. დღეს მასწავლებლის ამოცანა აღარ არის მოსწავ-

ვლისათვის გარკვეულ საგანში ცოდნის გაზიარება და იმის შემონახვა თუ როგორ ისწავლა. დღეს მასწავლებლის მიზანია განავითაროს მოსწავლის სწავლის უნარი, სკოლაში და შემდეგ მთელი ცხოვრების მანძილზე „სწავლა ასწავლოს“, მისი პროფესიული საქმიანობისათვის საჭირო ცოდნა მიაღებინოს“.

სწავლის ცნებაში ცოდნის მიღების საშუალებები იცვლება და ინსტრუქტაჟს, რომლითაც ყველაფერი კონტროლდება და მიღებული შედეგების შედარება ხდება, შეცვლის სტუდენტზე კონცენტრირებული სასწავლო გარემოს ორგანიზაცია და უზრუნველყოფა, რომელიც გათვალისწინებულია იმისათვის, რომ პირადად მოხიბლოს და დაინტერესოს სტუდენტები იმისათვის, რომ ისინი გახდნენ ცოდნის აღმომჩენები და შემქმნელები. მოსწავლეები სწავლის ცნებაში აღიქმებიან როგორც პიროვნებები, რომლებსაც ჩანერგილი აქვთ ზრდისკენ, მიღწევებისა და წარმატებისკენ სწრაფვა. თუ მოცემული ტენდენციის დაკმაყოფილება არ ხდება, მაშინ საფრთხე ექმნება სწავლას. მასწავლებლის როლია უხელმძღვანელოს მოსწავლეებს და გაუძღვეს მათ ცხოვრების ცენტრისკენ, სამყაროს სხვა სულიერ არსებებთან ურთიერთობისკენ. როგორც სლეთერი აღნიშნავს, „მასწავლებლები არიან ხელმძღვანელები, რომლებიც ახდენენ თვითშემეცნებითი სწავლის გამოცდილების ორკესტრირებას... მაგრამ ისინი პროცესზე არ დომინირებენ და არ ახდენენ მის მანიპულაციას“.

ტესი გვთავაზობს, რომ ცოდნის ახალმა ცნებამ ადამიანები „რაციონალურობის რკინის გალიიდან უფრო ფართო კატეგორიებში უნდა გამოიყვანოს, როდესაც პოეზია, საიდუმლოება და სიმბოლიკა ახლებურად მოიაზრება“. მოცემულ ახალ ცნებაში სულიერება „თავისი ძველი საპყრობილედან გამოდის და კაცობრიობის საქმიანობის გაცილებით უფრო ფართო სფერო ხდება.“ ტესი აცხადებს, რომ მოცემული ახალი ცნების საშუალებით წარმოდგენილი ახალი აზროვნება „წმინდისკენ მიმავალ კარებს აღებს და მსოფლიოსთან ახალ კავშირს ამყარებს“. მოცემული საგანმანათლებლო ცნება რა თქმა უნდა არ გვთავაზობს განათლების პრობლემების ამოხსნას. მისი მთავარი წვლილია განათლების გადაფასება და ახალი საკითხების და საშუალებების აღიარება, როგორცაა ადამიანის ბუნების შემეცნების გაფართოება. ცნების ცვლილების შესახებ მსჯელობამ ლატვიაში რამდენიმე მეტა-სასწავლო გეგმის საკითხით დაინტერესება გამოიწვია, მაგ. როგორცაა სულიერება როგორც განათლების განზომილება, რომელიც თავიდანვე ამოღებული იქნა საბჭოთა ეპოქის განათლების მუშაკთა აზროვნებიდან და პრაქტიკიდან.

რაციონალური განათლების ინსტიტუტის გამოცდილება

დაუგავას უნივერსიტეტში განათლებისა და მენეჯმენტის ფაკულტეტის მიერ შესრულებული სამუშაოს მეტი წილი ორიენტირებული იყო მასწავლებლის განათლებისა და მომზადების განვითარებაზე. განათლებისა და მენეჯმენტის ფაკულტეტის კონცეპტუალური საფუძვლის შესახებ მსჯელობისას შეიძლება შემდეგი სტადიების გამოყოფა: პირველი სტადია მისი (1993 წ) დაარსებიდან მოიცავს განათლების ნორმაზე ორიენტირებულიდან ჰოლისტიკურამდე მიდგომას, ასახავს ევროპის განათლების შესახებ მსჯელობაში მონაწილეობას ძირითადად TEMPUS პროექტების კონტექსტში. მოცემული მსჯელობისას გამოიკვეთა სოციალური თანამშრომლობის განზომილება და განათლების სფეროში გარემოს დაცვის საკითხების შეტანა. მეორე სტადიის საგანმანათლებლო და კვლევითი საქმიანობა, რომელიც 1995 წელს დაიწ-

ყო, მოიცავს ინტეგრაციის ასპექტის კვლევას განათლების სფეროს ჰოლისტიკური მიდგომის კონტექსტში. ის მოიცავს მონაწილეობას კვლევით საქმიანობაში, რომელსაც მხარს უჭერდა ლატვიის სოროსის ფონდი, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, სასწავლო გეგმის შემუშავების და საგამოცდო ცენტრი და სხვ. მესამე სტადია, რომელიც 1998 წელს დაიწყო, მოიცავს განათლების მეტა-სასწავლო გეგმის განზომილებას, რომლისთვისაც ყველაზე უფრო დამახასიათებელია სულიერების საკითხი კულტურული და ჰოლისტიკური მიდგომის კონტექსტში. მეოთხე სტადია, რომელიც 1999 წელს დაიწყო, მოიცავდა ჰოლისტიკური დამოკიდებულების ეკოლოგიურ, ინტეგრირებულ და სულიერ ასპექტებს შორის კავშირის კვლევით საქმიანობას და განათლების რაციონალური განვითარების ცნებას. ზოგადად განათლებისა და მენეჯმენტის ფაკულტეტის განვითარებას ბევრი გამოწვევა და კითხვა ხვდა წილად. ის მოიცავდა მიზნების, შინაარსის და განვითარების გაფართოების საჭიროებებს, რის საფუძველზეც დაარსდა რაციონალური განათლების ინსტიტუტი.

რაციონალური განათლების ინსტიტუტი (www.ise.du.lv) რომელიც 2003 წელს დაარსდა, წარმოადგენს განათლებისა და მენეჯმენტის ფაკულტეტის სტრუქტურულ ერთეულს პედაგოგიკის, საგანმანათლებლო და ევოლუციური ფსიქოლოგიის კვლევითი საქმიანობისათვის, ისევე როგორც განათლების და მენეჯმენტის კომპლექსური კვლევისათვის. რაციონალური განათლების ინსტიტუტი სამი განყოფილებითაა საგან შედგება. ესენია: კვლევის, საერთაშორისო და აკადემიური გამომცემლობის განყოფილებები. რაციონალური განათლების ინსტიტუტის სტრატეგიული მიზანია განათლების მეტა-სასწავლო გეგმის, განათლების მიმართ ჰოლისტიკური დამოკიდებულებისა და რაციონალური განათლების პრინციპების ერთგულება. მოცემული მიზნის მისაღწევად გამოყენებული ძირითადი პრინციპები ერთვის სწავლებასა და კვლევით საქმიანობას, განათლების მეტა-სასწავლო გეგმის, ჯვარედინი სასწავლო გეგმის და სასწავლო გეგმის შინაარსის ერთიანობას, რაციონალურობის საკითხის განათლების სფეროში დანერგვას, რეგიონალური საგანმანათლებლო საკითხების კვლევას, კოლექტიური და ინდივიდუალური კრიტიკერიუმების ერთობლიობას, კრეატიული საქმიანობის სტიმულირებას, თანამშრომლობას და საადაპტაციო მმართველობას. რაციონალური განათლების ინსტიტუტის მოცემული კვლევითი საქმიანობა წარმოადგენს ლატვიის განათლების რაციონალურობისკენ ახლებურ ორიენტაციას.

რაციონალური განათლების ინსტიტუტის ძირითადი საქმიანობა შემდეგნაირად შეიძლება დავახასიათოთ: 1. 2002-2004 წლებში იუნესკოს პროექტის „მასწავლებლების განათლების რაციონალური განვითარებისაკენ ახალი ორიენტაცია“ პირველ სტადიაში მონაწილეობის დროს შექმნილი გამოცდილების შეფასება; 2. 2002 წელს „მასწავლებლების განათლების და ტრენინგის შესახებ ჟურნალის“ (JTET) დაარსება, 2002 წელს განათლების სფეროს რაციონალური განვითარების შესახებ მსჯელობის ხელშეწყობისათვის; 3. 2003 წელს „მასწავლებლების განათლების და ტრენინგის შესახებ ჟურნალის“ JTET-ის ყოველწლიური საერთაშორისო კონფერენციის „რაციონალური განვითარება. კულტურა. განათლება“ და 1999 წელს კონფერენციის „პიროვნება, ფერი, ბუნება, მუსიკა“ დაფუძნება; 4. ლატვიის განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და ლატვიის მეცნიერთა საბჭოს მიერ დაფინანსებული პროექტების

განხორციელება; 5. მონაწილეობა რამდენიმე საერთაშორისო პროექტში, რომლებიც დაკავშირებულია მეტა-სასწავლო გეგმის საკითხებთან (მაგ. სულიერებასთან, ტოლერანტობასთან, გენდერულ თანასწორობასთან), ჰოლისტიკურ დამოკიდებულება-სთან და განათლების სფეროს რაციონალურ განვითარებასთან და მათი გამოყენება; 6. მასწავლებელთა რაციონალური მიდგომისაკენ ახლებური ორიენტაციისათვის მითითებებისა და რეკომენდაციების შემუშავებაში მონაწილეობა (იუნესკო, 2005); 7. მასწავლებელთა განათლებაში რაციონალური მიდგომის საკითხებთან დაკავშირებით საერთაშორისო ქსელის შექმნა. 2005 წელს მოცემული ქსელის კონცეფცია გაფართოვდა და მას დაერქვა „ბალტიკის და შავი ზღვის ჯგუფის კონსორციუმი განათლების კვლევის სფეროში (BBCC)“; 8. რამდენიმე საერთაშორისო კვლევით პროექტში მონაწილეობა (მაგ. წყნარი ოკეანის ჯგუფის განათლების კვლევის სფეროში კონსორციუმის ინიციატივით შემდგარი შედარებითი კვლევის პროექტი „მასწავლებლების განათლება მომავლისათვის“, კვლევითი ასოციაციები (მაგ „სრულიად ინდოეთის განათლების კვლევის ასოციაცია“, „ფსიქოლოგიის ასოციაციის საერთაშორისო სკოლა“, „საერთაშორისო სემინარი რელიგიური განათლების და ღირებულებების შესახებ“, და სხვ.), კვლევითი ქსელები (მაგ. „რაციონალური უნივერსიტეტების გარემოს დაცვა“, „მაღალი უნარების ევროპული საბჭო“ და სხვ.); 9. რაციონალური განვითარებისათვის საგანმანათლებლო კვლევის სტრატეგიის შემუშავებაში მონაწილეობა 2005 წელს; 10. 2006 წელს იუნესკოს პროექტის „მასწავლებლების განათლების რაციონალური განვითარებისაკენ რეორიენტაცია“ მეორე სტადიაში მონაწილეობა; 11. განათლებისა და მენეჯმენტის ფაკულტეტის მიერ შემოთავაზებული პროფესიული, ბაკალავრიატის, მაგისტრატურის, დოქტორანტურის სასწავლო პროგრამებში ხარისხობრივი ცვლილებებისა და გარდაქმნის დაწყებაში მონაწილეობა.

სასწავლო პროცესში ხარისხობრივი ცვლილებების შეტანის მაგალითია აკადემიური სამაგისტრო პროგრამა პედაგოგიკაში, რომელიც თანამედროვე განათლებისთვის მნიშვნელოვანი რამდენიმე ასპექტის შესაბამისად გარდაიქმნა. გარდაქმნები სამ დონეზე იქნა გამოყენებული: 1) პროგრამის სტრუქტურა, 2) კურსის შინაარსი და 3) სწავლების ფორმები. რამდენიმე სასწავლო კურსი ერთეულებად არის დაჯგუფებული (მაგ, „ჰოლისტიკური პედაგოგიკის“ მოდული შედგება სამი კურსისგან: „განათლება გარემოს დაცვის დარგში“, „პედაგოგიკის სულიერება“ და „განათლებაში კომპლექსური მიდგომა“; მოდული „საგანმანათლებლო ფსიქოლოგია“ შედგება სამი კურსისგან: „საგანმანათლებლო ფილოსოფიის თეორიული პრინციპები და თანამედროვე საკითხები“, „განათლება რაციონალური განვითარებისათვის“ და „საინოვაციო და მომავალი განათლება“). თითოეული მოდულის სწავლება ხდება საერთო პერსპექტივიდან გამომდინარე და დაფუძნებულია იმ სოციალურ ცვლილებებზე, რომლებიც ხელს უწყობენ სტუდენტის შემეცნებას და დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას გლობალურ ცვლილებებთან, მსოფლიოს კულტურულ და ბიომრავალფეროვნებასთან დაკავშირებით.

ჰოლისტიკური მიდგომა წარმოადგენს განათლების რაციონალური განვითარებისაკენ ახალი ორიენტაციის პერსპექტივას. ამ მიდგომის თანახმად, სამყარო არის ერთიანობა და მასში ყველაფერი დაკავშირებულია რამდენიმე - პიროვნულ, საზოგადოებრივ, ეროვნულ და გლობალურ ასპექტებთან ურთიერთობის გზით.

პოსლიტიკური მიდგომის მიხედვით, მეცნიერების სხვადასხვა დარგი და ქვედარგი განიხილება როგორც სიცოცხლის შესწავლის სხვადასხვა პერსპექტივა. მოცემული მიდგომის კონტექსტში იგულისხმება, რომ სტუდენტის გამოცდილება ან გამოცდილებაზე დამყარებული სწავლა წარმოადგენს სასწავლო პროცესის შემადგენელ კომპონენტს. გამოცდილებაზე დამყარებული სწავლის გამოყენება ისეთ სირთულესთან არის დაკავშირებული, როგორც ინდივიდუალური სწავლის უპირატესი სფეროების დადგენა და სასწავლის კონტექსტუალური შინაარსის ამოცნობა. მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ საგანმანათლებლო პროცესი არის ცვლილებების დინამიური პროცესი, რომელიც მიესაღწევა პიროვნების თვითშემეცნებას და ორიენტირებულია, როგორც პიროვნების შიდა, ასევე მის გარე სამყაროზე.

ქოლისტიკური პერსპექტივის შესაბამისად, საგანმანათლებლო პროცესი დაფუძნებულია თითოეული სტუდენტის არჩევანსა და პასუხისმგებლობაზე. ამგვარი საგანმანათლებლო პროცესი რაციონალურია, ვინაიდან ხელს უწყობს სტუდენტს განავითაროს საკუთარი ინდივიდუალურობა, ისწავლოს და მიიღოს სხვათა მხარდაჭერა მაშინ, როდესაც ჩართულია საგანმანათლებლო, სოციალურ და კულტურულ პროცესში. სამაგისტრო პროგრამის ტრანსფორმაცია განათლებისა და მენეჯმენტის ფაკულტეტზე იმ იმედებს ემყარება, რომ ის ხელს შეუწყობს ხარისხობრივი ცვლილებების შეტანას არა მხოლოდ სასწავლო პროგრამის თუ უნივერსიტეტის კონტექსტში, არამედ საზოგადოების უფრო ფართო სექტორში.

გეზი გარდაქმნილი უმაღლესი განათლებისკენ

მე-20 საუკუნის უნივერსიტეტის მოდელს წარმოადგენდა ის დაწესებულება, რომელიც მე-19 საუკუნეში შექმნილი სოციალური და სამრეწველო პროგრესის მითში და მოდერნიზაციული მსოფლმხედველობის მეთოდოლოგიაში არსებულ პრობლემებზე იყო დაფუძნებული. თანამედროვე არაეკოლოგიურ საზოგადოებაში უმაღლესი განათლების და უნივერსიტეტის როლი სრულებით არ შეცვლილა. ის ცდილობს შეინარჩუნოს ჩვეული ტენდენცია და ეს როლი არ განავითაროს, „რადგან ემხრობა თანამედროვე აზროვნებას და მიღებული აქვს ცოდნის ის დისციპლინარული სტრუქტურა, რომელიც ხელოვნურად ახდენს ზოგიერთი ასპექტის რეალობის სხვა ასპექტებისაგან იზოლაციას“. სალივანი აღნიშნავს, რომ ამჟამად უნივერსიტეტი ხშირად ფუნქციონირებს, როგორც „რამდენიმე ორგანიზებული დისციპლინის პოლდინგური კომპანია, რომელსაც არ გააჩნია ფილოსოფია“. ამჟამად უნივერსიტეტები დიდი კორპორაციები გახდნენ, რომლებიც წარადგენენ და ყიდნიან ცოდნას. მიუხედავად ამისა, უმაღლესი განათლების მიზანი არის არა მხოლოდ კაცობრიობის მიღწევების და გამოცდილების გაზიარება, არამედ გასცილდეს ტრადიციულ ნორმებზე ორიენტირებულ მიდგომას და მოდერნიზაციულ მსოფლმხედველობას. პოლისტიკური მიდგომა უნივერსიტეტს არა მხოლოდ ბიზნეს პროექტის როლს ანიჭებს, არამედ წარმოაჩენს უნივერსიტეტის, როგორც სოციალური დაწესებულების კავშირს პიროვნებასა და საზოგადოებასთან რეგიონალურ, ეროვნულ და გლობალურ დონეზე.

უნივერსიტეტს, როგორც დაწესებულებას, და კერძოდ, მის სასწავლო პროგრამებს მნიშვნელოვანი როლი გააჩნია საზოგადოებასა და მთელი ევროკავშირის გერთიანებაში. უნივერსიტეტი, როგორც სოციალური დაწესებულება, არ არის დაკავშირებული ღირებულებათა, იდეოლოგიის ან რეალობის ერთ კონკრეტულ სი-

სტემასთან. ისტორიულად უნივერსიტეტები რადიკალური ცვლილებების მოწმენი გახდნენ დაწყებული შუასაუკუნეობრივი აზროვნებიდან, მოდერნისტული მსოფლმხედველობით დამთავრებული. ამჟამად უნივერსიტეტი, როგორც სოციალური დაწესებულება, კვლავ ცვლილებების მიჯნაზეა, რადგან ის ფილოსოფია, რომელიც ამჟამინდელ სასწავლო პროგრამებს საფუძვლად უდევთ, შეზღუდულია, თუ ისინი წარმოადგენენ მოდერნიზმის მექანიკურ დამოკიდებულებას. ის წარმოადგენს, თითქოს თანამედროვე საზოგადოებაში საზოგადოების სამოქალაქო და ინტელექტუალური განვითარების ხელშეწყობა უნივერსიტეტის ძირითადი და ერთადერთი როლია, ეჭვს ბადებს. ფორდის აზრით, პოსტმოდერნისტული უნივერსიტეტის მსოფლმხედველობა უნდა ითვალისწინებდეს, რომ „მსოფლიოს უზარმაზარი ღირებულება გააჩნია და კაცობრიობა ვალდებულია შეინარჩუნოს და გაზარდოს ეს ღირებულება.“ სამყაროს, როგორც საზოგადოების სოციალური ინსტიტუტის განსაზღვრა, შემდეგია: „მორალური დანაშაულია დედამიწის განადგურება, მორალურად მიუღებელია რომ ზოგიერთი გაჭირვებულია, ხოლო დანარჩენები ფუფუნებასა და ფულის ხარჯვაში ატარებენ დროს, მორალურად მიუღებელია ნებისმიერი იმ ტიპის სოციალური ორგანიზაციის განვითარება, რომელიც ამცირებს ადამიანის თავისუფლებას და უსაფუძვლოდ ამცირებს კულტურათა სხვაობას.“ იმ სასწავლო პროგრამების შექმნისას, რომლებიც ხელს შეუწყობენ რაციონალური უნივერსიტეტისა და საზოგადოების ფორმირებას, განმანათლებლებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ მის ცენტრში იყოს პიროვნება, რომელსაც ექნება სოციალურ, კულტურულ, სულიერ და ეკონომიკურ გარემოსთან ურთიერთობა. უმაღლესი განათლება, რომელიც მიესალმება პიროვნების ჰოლისტიკურ გაგებას და საზოგადოების რაციონალურ განვითარებას, შემოიტანს განათლების გარდაქმნილ მნიშვნელობას.

ზოგადად საზოგადოებაში უნივერსიტეტის როლი ყოველთვის ტრანსფორმაციული იყო და განვითარების სოციალურ საჭიროებასა და ხედვასთან შეთანხმებაში არსებობდა. უნივერსიტეტის შექმნა და სტრუქტურისა და შეუძლებელია მხოლოდ როგორც დიდი ბიზნეს პროექტისა, რომელიც ცოდნას ყიდის. „მომავლის უნივერსიტეტებს, რომლებიც შეძლებენ შეასრულონ ტრანსფორმაციის აგენტების ფუნქცია, აგრეთვე დასჭირდებათ უფრო ინტენსიური და მრავალმხრივი კოსმოლოგია - ცოდნის დასაბუთებული სისტემა, რომელიც იმდენად ყოვლისმომცველია, რომ მნიშვნელობას შეიძენს ჩვენს მიერ უნებლიედ და სიძუნწით შექმნილ რთულ გლობალურ პრობლემებში და აგრეთვე მნიშვნელობას მიანიჭებს ამ გლობალურ პრობლემებს“. თანამედროვე საზოგადოებაში განათლების მიზანია ინდუსტრიალიზაციის ხელშეწყობა და ისეთი სპეციალისტების გამოშვება რომლებიც უნდა მოერგონ თანამედროვე ეკონომიკას. პოსტმოდერნისტული განათლებისათვის აქტუალური უნდა იყოს სხვა საკითხი, რომლის დანიშნულებაა განკურნვა, დაკავშირება, განთავისუფლება, უფლებამოსილებით აღჭურვა, შექმნა და ზეიმი. პოსტმოდერნისტული განათლება სიცოცხლეზე უნდა იყოს კონცენტრირებული“, რადგან პოსტმოდერნისტულ საზოგადოებაში ცხოვრება ნიშნავს იმის აღიარებას, რომ „ჩვენ გვაიძულებენ გავაკეთოთ არჩევანი და ვმართოთ ცხოვრება მემკვიდრეობით დანატოვარი ნიმუშების, დამკვიდრებული ცოდნის ან ხელისუფლების ტრაფარეტების გარეშე.“

პოსტმოდერნისტული მსოფლმხედველობა დამყარებულია ყველაფრის ერთ-

მანეთთან ურთიერთკავშირის გაგებაზე. ამ ეპოქაში მეცნიერების აკადემიური დისციპლინების როლზე მსჯელობისას მალპასი აღნიშნავს, რომ „ერთ-ერთი უფრო დამახასიათებელი ნიშანია თუ როგორ მოხდა ამ მსოფლმხედველობის საშუალებით ბოლო რამდენიმე დეკადაში აკადემიური სწავლების სფეროებს შორის ზღუდეების მოშლა, რამაც მათი თანამშრომლობის თუ დაპირისპირების ახალი ფორმები შექმნა“. უნივერსიტეტი როგორც დაწესებულება არის არსებულ და მომავალ ფასეულობათა სისტემის უნიკალური სარკე. უნივერსიტეტის ფასეულობათა სისტემის და მისი სამეცნიერო დისციპლინების შიდა სტრუქტურის ცვლილება არის სოციალური აზროვნების ანარეკლი და ასევე მისი სტრუქტურის და შემადგენლობის ცვლილების საჭიროების მტკიცებულება. ფორდს მიაჩნია, რომ „პოსტმოდერნისტული უნივერსიტეტი არ იქნება ნეიტრალური გარემოსათვის მავნე საქმიანობისა და ეკონომიკური სისტემების მიმართ, უდიდესი ნაწილისთვის ზარალის მიყენების ხარჯზე. ნამდვილი პოსტმოდერნისტული უნივერსიტეტი ხელს შეუწყობს სამყაროში ყოფნას ან, უფრო სწორედ, სამყაროში ყოფნის მრავალ მეთოდს, რომელიც პატივისცემით ეკიდება მსოფლიო ბუნებას და რომელიც ხელს შეუწყობს ადამიანის არსებობის ხარისხის ამაღლებას.“ უნივერსიტეტისა და ზოგადად, განათლების კონცეფციაში ახალ პოლიტიკურ ღირებულებათა სისტემის წარმოდგენისას და უნივერსიტეტის, როგორც სოციალურად ტრანსფორმირებადი დაწესებულების აღქმისას, განმანათლებლებმა უნდა გაითვალისწინონ ის რომ „საჭიროა ვაღიაროთ, რომ პიროვნული თუ პოლიტიკური ცვლილების გზაზე უნდა მოველოდეთ ძლიერ, შემეცნებით, ემოციურ და ეგზისტენციალურ საპასუხო რეაქციას.“ უნივერსიტეტმა, როგორც სოციალურმა დაწესებულებამ, თავის თავზე უნდა აიღოს ისტორიული პასუხისმგებლობა დასავლურ მოდერნისტულ სამყაროზე, რომელზედაც ზეგავლენას ახდენს სოციალური, კულტურული კონფლიქტები და ეკოლოგიური პრობლემები, რადგან ეს იყო ის უნივერსიტეტი, რომელმაც დაიწყო და გააგრძელა დასავლური სამრეწველო მეცნიერების და შესაბამის ფასეულობათა სისტემის განვითარება.

თანამედროვე საზოგადოებაში უნივერსიტეტის გარდამავალი როლის აღწერისას მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს: „მთავარი ამოცანაა სტუდენტების გარდაქმნა ისე, რომ მათ ესმოდეთ სამყაროში საკუთარი როლი. სწავლების წარმატებული პროგრამები მოიცავს სტუდენტების აქტიურ მონაწილეობას საკუთარი და სხვათა კონცეფციის შემუშავებაში, რისი მეშვეობითაც თვითშემეცნებისა და სამყაროში ყოფნის ახალ გზებს პოულობენ“. ჰიქსი ხაზს უსვამს, რომ თანამედროვე ეპოქაში განათლება უნდა მოიცავდეს გლობალურ საკითხებს და სწავლის შემეცნებით, ემოციურ, ეგზისტენციალურ, პოტენციალის მოქმედების განზომილებებს, რომლებიც მნიშვნელოვანია ტრანსფორმირების გამოცდილების შექმნისათვის. შემეცნებითი განზომილება არის პირველი ნაბიჯი „მიმდინარე გლობალური ვითარების შესახებ ახალი ფაქტების, იდეების, კონცეფციების შესაძენად და მას მომავალში შედეგებიც ექნება“. ემოციური განზომილება არის ემოციური გამოცდილების შექმნის საშუალება „როდესაც ცოდნა რაღაც ინტელექტუალურიდან და ცალკე მყოფიდან პიროვნულსა და დაკავშირებულ ცოდნაზე გადაინაცვლებს“. ეგზისტენციალურ განზომილებაში სტუდენტები ჩართულები არიან შიდა რეალობის ტრანსფორმაციულ პროცესში, რომელიც მათი ფასეულობების, სიცოცხლის მიზნების, მრწამსის

და ცხოვრების წესის საკითხებთან არის დაკავშირებული. სწავლის მოცემულ განზომილებაში სტუდენტებს უხდებათ „საკუთარი მე“-ს აღდგენა, რასაც ხშირას აქვს ადგილი როდესაც იწყებ ცხოვრების უფრო ღრმა მნიშვნელობის ძიებას.“ როდესაც სტუდენტები განათლების პროცესში აღწევენ პოტენციალის განზომილებას, „მათ შესაძლებელია გაუჩნდეთ პირადი პოტენციალის ზრდის შეგრძნება. ეს შეიძლება გამომდინარეობდეს პირადი პასუხისმგებლობის უფრო მკაფიო გრძნობიდან და რაიმეს კეთების სურვილიდან. ეს კონცენტრირებულია საკითხის პირად გადაწყვეტაზე“. სასწავლო პროცესში პოტენციალის განზომილების უზრუნველსაყოფად „სტუდენტებს უნდა შეეძლოთ მომავლის დადებითი სცენარების განსაზღვრა და ისწავლონ წარმატებების იმ ისტორიებიდან, რომლებშიც პირების და ჯგუფების მონაწილეობამ ნამდვილად შეიტანა ცვლილებები.“ მოქმედების განზომილებას ადგილი შეიძლება ჰქონდეს, როდესაც მასში მონაწილეობენ სტუდენტები და მიღწეულია ტრანსფორმაციული გამოცდილება პირველ ოთხ განზომილებაში და „გლობალური თვისებების შესწავლამ საბოლოოდ მოიტანა მათი სიცოცხლის, პირადი და/ან პროფესიონალური ორიენტაციის ცვლილება“. შესაბამისად, მოქმედების განზომილება უმნიშვნელოვანია ტრანსფორმაციულ საგანმანათლებლო პროცესში, რადგან ამ სტადიაზე სტუდენტებისთვის ნაცნობია არა მარტო სოციალური, კულტურული, ეკონომიკური და სულიერი ურთიერთკავშირები, არამედ ისინი აგრეთვე მზად არიან აილონ პასუხისმგებლობა საკუთარ თავთან და საკუთარ ქმედებებთან დაკავშირებით როგორც ინდივიდუალურ, ასევე გლობალურ კონტექსტში, რითაც წვლილს შეიტანენ რაციონალური საზოგადოების ფორმირებაში.

INGA BELOUSA, ALNIS STAKLE

Daugavpils University, Latvia

CURRENT PERSPECTIVES ON EDUCATION IN LATVIA

Re-establishment of Latvia as an independent country in 1991 has generated a considerable transformation in Latvia's system of Education. This transformation or reform of Education includes not only reevaluation of the development of Education, establishment of “a system . . . that corresponds to fundamental principles of a democratic state and the new economic situation” (Melnis, Cakste, Vikmane, Gaigule & Meksa, 2003:12), and its adjustment to European educational legislation (Haugh & Tauch, 2001; Rauhvargers, 2003), but also the revival of national pedagogical wisdom that was fostered during the period of the first independence from 1918 to 1940 (Anspaks, 2003; Kopelovica & Zukovs, 1999, 2004; Zukovs & Kopelovica, 1997) and that still “comprises significant part of nation's spiritual culture” (Anspaks, 2003:6).

Initially there was much hope for the success of this reform (Catlaks, 2001), yet its impact on the educational process in general still is rather poor (Birzkops, 2003); Eglitis, 2004). Educational research that is currently conducted on intellectual, technological ground lacks the efficiency to provide the expected outcomes (Anspaks, 2003: 447-448). Scholars discern the discrepancy within the field of education between educational laws, conceptions, strategies, and reality in classrooms (Catlaks, 2001, Dedze, 2002; Eglitis, 2004, Vitins, 2004, between the development of knowledge in specific subjects and development of spiritual, moral, social, emotional, psychological sphere, life skills, and values (Anspaks, 2003). This situation “prevents the education theory and practice to approach fundamental issues of the present days: balance between activity and values, unity of education and nurture, revelation of genuine purpose of education” (Anspaks, 2003: 433). It indicates that there is a need of holistic knowledge, skills, and experience that exceeds the importance of traditional factors. However the reform of the teaching content has been cancelled (PROVIDUS, 2004:9).

The transition process in education has several concerns. Experience in higher education shows that some changes are introduced more successfully than others. Public discussion has turned to reforming the criteria underlying teacher's pay scales, response to new labor market demands, economic environment, knowledge capital, adaptability of education institutions, etc. The main reason for the lack of balance has stated emphasizing that “the challenges of social cohesion and economic competition including the skills necessary for innovation and adaptation of technologies have been shifting at a speed faster than the improvements can be made in education to meet those challenges” (PROVIDUS, 2003:6). However, philosophical consideration of these current challenges in higher education of Latvia echoes Palmer's (1998a) preposition that “reform will never be achieved by renewing appropriates, restructuring schools, rewriting curricula, and revising texts . . . None of that will transform education if we fail to cherish – and challenge – the human heart that is the source of good teaching” (p.3). Palmer highlights a dimension that incorporates issues fundamental for education. This dimension is based on educational philoso-

phy that introduces awareness about sustainability and education for sustainable development.

Present System of Education: Theory and Challenges

Legal foundations

Fundamental of state, culture, science, and education of Latvia were shaped at the beginning of that last century. However, during the period of the Soviet occupation much was destroyed. Therefore, the renewal of the independence of the Republic of Latvia in 1991 brought about the need to reevaluate the development of education and to apply it in conjunction with the thinking and characteristics of the present time. The reestablishment of the state system of education was necessary. It started with an attempt to amend the legislation that governs education. In 1991, the first version of the *Law on Education* (Saeima, 1991) was adopted which set the first principles for an independent educational system in Latvia. In 1996, the *Conception of Education in Latvia* was issued (Ministry of Education and Science, 1996), which provided the main philosophical principles for designing and implementing the strategy of education.

The years 1998 and 1999 witnessed further significant changes in educational system. In 1998, the new version of *Law on Education* (Saeima, 1999a) was adopted. It is currently the major legal document of public education aimed to:

Ensure that every resident of Latvia has the opportunity to develop his or her spiritual/mental and physical potential, in order to become an independent and fully developed individual, a member of the democratic State and society of Latvia. Corresponding to the age and the needs of an individual to be educated, he or she shall be ensured an opportunity.

- 1) *to acquire knowledge and skills in the field of humanities, social, natural, and technical sciences;*
- 2) *to acquire knowledge, skills, skills, and experience in relationships, in order to participate in the life of the State and Society; and*
- 3) *for moral, aesthetic, intellectual, and physical development, by promoting the development of a knowledgeable, skillful, and socialized individual (Saeima, 1999a).*

In 1999, The Law on General Education (Saeima, 1999a) and *The law on Professional Education* (Saeima, 1999c) were accepted. These laws currently guide the application of general education and vocational education programs in educational institutions.

In 2000, *the Law on Higher Education Institutions* ratified in 1995 (Saeima, 1995) was amended. It concerns programs, credentials, status of higher education institution, and the relation between state and higher education. This amended law asserts that a higher educational institution is autonomous in regard to organizational procedure, implementation of the educational process, internal rules and regulations, hiring and discharge of educational and technical personnel, and distribution of allocated funding (Saeima, 1995). Recognition of higher education institutions and programs is based upon a quality assessment, which implies a self-assessment of the institution and is followed by an evaluation visit with the participation of foreign experts in the particular field. According to the statistics of the Latvian Academic Information centre, in the academic year 2004/2005 there were eight higher education institutions that provide 140 undergraduate and graduate pedagogy and teacher education programs in Latvia. The laws of 1998-2000 link the Latvian educational system with European educational system and provide the connection that was missing during the Soviet period.

The educational system in Latvia is administered at three levels – national, municipal, and institutional. The Parliament (Saeima), the Cabinet of Ministers, and the Ministry of Education and Science are the main decision-making bodies at the national level. The Ministry of Education and Science is the education policy-making institution that also issues licenses for opening comprehensive education institutions, and which sets educational standards and teacher education content and procedures. A significant factor is the growing desire of society to society to participate in the decision-making process in education (Dedze, 2002).

The process of rapid changes and conservatism in reform politics (Catlaks, 2002) has created a conflict in the educational system (Catlaks, 2001). Although there is significant progress in overcoming new challenges, the major weakness is the practical implementation of national concepts and guidelines for further development of education (Catlaks, 2001, 2002; Dedze, 2002). There is a need to achieve political homogeneity and consensus with economic realities and cultural peculiarities in Latvia. Priority should be given to facilitating the cultural conditions that promote diversity and equality. This highlights the necessity for strategies that promote harmony (Catlaks, 2001) within society, educational institution, teaching process, and within each person. These needs point to the urgency of addressing issues of sustainable development in education.

Reforms in higher education

Since the adoption of the *Law on Education* (Saeima, 1998) and the *Law on Higher Education Institutions* (Saeima, 1995, amended in 2000) many changes have been managed to create a system of higher education that corresponds to fundamental principles of a democratic state and the new economic situation” (p. 12). This general statement affirms that the essential transformation of the structure of higher education has been completed. The reorientation has been accomplished from “Soviet-era-inherited features, principles and positions . . . towards the Western-type higher education system, which is based on wide autonomy of higher education establishments and nevertheless is linked with high responsibility of these institutions to the state and society” (Melnis, et al., 2003:17).

The commitment of the state to join the European Union reflects the tendency that was emphasized in educational legislature since 1991. Melnis (2003) highlights that this commitment initiated “radical changes that have taken place in state politics, economy, and culture [which] have created completely different environment and preconditions for the development of higher education” (p. 17). After entering the European Union in May 1, 2004, higher education in Latvia is still in the process of reconstruction. The ongoing reforms are connected with the reorientation of higher education towards the principles of the Bologna declaration and activities for creation of “coherent and cohesive European Higher Educational Area” (*Realising the European Higher Education Area*, 2003). The activities entitled as *Bologna process* in Latvia are not the beginning of new higher education reforms but rather it is a continuation that “shapes the ongoing ones turning them into the overall stream of higher education reforms in Europe and often filling them with a new or changed content” (Rauhvargers, 2003: 19).

The action lines included in the Bologna declaration introduce joint objectives and constitutive areas that are crucial for the continuing advancement of higher education. The declaration and main reports on trends, the process of creating European Higher Education Area acknowledge that “higher education is a public good and a public responsibility” (*Realising the European*

Higher Education Area, 2003: 1) – a constitutive area of shaping “the basis of the Europe of knowledge” (p.2), “promotion of the European dimension in higher education” (p. 6), and enhancement of “the possibilities of lifelong learning” (p. 6). So, the aim besides the creation of European Higher Education Area is” to preserve Europe’s cultural richness and linguistic diversity, based on its heritage of diversified traditions, and to foster its potential of innovation and social and economic development through enhanced co-operation among European Higher Education Institutions” (p. 2)

The national Conception on the development of Latvian Higher Education and Higher Education Institutions for the Period until 2010 (higher Education Council, 2001) is mandated to monitor the purposeful implementation of the action lines of the Bologna declaration. The strategic objective of this conception is

To develop Latvian Higher education system with a view of, on the one hand, preserving its national development spirit, on the other hand, readability and recognition of Latvian degrees and diplomas both for employment in European labor market and further studies in Europe (quoted in Rauhvarger, 2003: 24-25).

The objective gives a legitimate hope that the stakeholders who coordinate the Bologna process in Latvia: Ministry of education and Science with its dependent organizations/institutions – Rector’s Council, Higher Education Council, Higher Education Quality Evaluation Centre (HEQEC), Academic Information Centre (AIC), Academic Program Agency, and higher education Institutions will foster the dimension of education that assured the survival of the Latvian nation during the long period of occupations so that its uniqueness can enrich the European higher education area.

Changes in teacher education

According to the *Instruction of Acquiring Teacher Education* (Higher Education Council, 1996), the general structure of teacher education is composed of four sections: 1) courses on pedagogy and psychology; 2) courses that provide content of particular subjects/classes that will be taught at school; 3) general education courses like languages, computer technologies, arts, physical education/ sport; and (4) pedagogical practice and qualification thesis. The most challenges and difficult areas in teacher education are the courses on pedagogy and psychology. The content of these courses has no reevaluated and infused with the current accomplishments in the fields of educational psychology, environment studies, holistic approaches to education, child-centered learning, and interactive leaning strategies.

Although the process of reevaluating curricula, teaching methods and resources already begun, much work is still needed. Discussion about the structure of teacher education is a key aspect of teacher reform. Geske et.al. (2003) point out that the structure is a constitutive agent of teacher education. They suggest the following understanding, of the models for teacher education: “The *integrated model* means that within its framework the academic (subject-related), pedagogic, psychological, professional internship and other components of the learning process are combined. The *consecutive model* at first comprises at first comprises the obtaining of the bachelor’s degree in a certain field . . . and only after that – during the next step of the learning process (it could also be studied for a master’s degree) – the choice to become a teacher is made and the knowledge and skills necessary for a teacher (pedagogy, teaching methods, internship at

school, etc.) are required” (PP. 77-78). According to them, two main models of teacher education – the integrated and the consecutive – generate certain advantages and disadvantages. The consecutive model “basically has very limited relation to the profession of a teacher ... [and] no more corresponds to the tasks of the teacher in the present and future society” [p.78]. Thus, the challenge of restructuring teacher education according to the integrated model could imply the possibility of holistic and learning performance.

The renovations of the structure of teacher education have necessitated the reforms of education content. Recently, it has been suggested that there is a fragmentation of acquired knowledge and skills, overlapping of material, and lack of systemic interaction between the acquired knowledge and skills (Eglitis, 2004). Thus, according to Grinuma (2005), the reform of education content in schools beginning at September 1, 2005, acknowledge skills of practical application of information, ability to comprehend the use of acquired information for further development. Same kind of reform would be needed also in teacher education.

Geske, Grinfelds, Kangaro, and Zakis (2003) assert: “The nature of teacher training in Latvia . . . is [still] based on outdated traditions of overspecialization stemming from the Soviet era” (p.74). They suggest that one-nation perspective can no longer be a comprehensive framework for education. Education is “expected to be on global values, which enable analyzing and assessing any field of human activities in global context” (p. 75). This is a strong suggestions to explore the past and present of education and to acknowledge its global dimension.

The complicated shift from the Soviet system to the current system has largely been accomplished through the work of teachers (Catlaks, 2001), not education politicians or theories. Yet teachers are still not economically supported or professionally recognized. Also teachers are not directly involved in educational development (Catlaks, 2001). Their voice is still weak. Presumably these factors result in the lack of popularity of the teacher profession (Avotins, 2004). There is a high level of dissatisfaction with schools, teaching, and teachers in society. Teachers, in their turn, are not satisfied with their work and profession (Geske et al., 2003: 82). Ideals that are in people’s hearts and minds differ from the reality of education. To recover its position in society, education has to reclaim a global aim of education (Whitehead, 1929) and address issues that are meaningful to people, such as the meaning of existence, the nature of the human being, and spirituality, to mention but a few.

Education through the context of different paradigms

This is a complicated period. Reforms in education still continue and can be described as a process of paradigm shift. Although promising, this process not only causes feelings of insecurity, but it also challenges teachers to reevaluate their professional activity and to reconstruct a model of their own educational practice within the light of a different way of thinking. To be successful, it implies critical reflection on teacher’s educational philosophy. There is a risk of getting lost in the immense set of new information. The most crucial issues are to determine what kind of information, activities, approaches and theories to choose and how to teach in a situation where there is no one truth, one right answer, or one approved way of performance.

In the traditional paradigm of teaching (Barr & Tagg, 1995) dominant in Latvia in the Soviet period there was over- concentration on knowledge acquisition without connection to every life. It caused a dominance of conceptual knowledge, depersonalization of students, and

feelings of low self-esteem/inferiority, exhaustion of creativity, and lack of interest and self-actualization. The goal of the traditional paradigm in education was to provide instruction. The learning environment was identified as teacher-centered and controlled. Teaching materials were presented in an objectified way emphasizing the value of the intellect. Knowledge being found „out there“. Tasey (2004) explains that the old „paradigm of knowledge ... derives from the Enlightenment [and introduces] a rationalist conspiracy against spirituality and sacred meaning” (p.62). It is based on authoritarianism, “in which the soul and spirit are imprisoned and never allowed to take flight” (p.73).

The current period in Latvia can be characterized as the shift in education from the traditional teaching paradigm to the humanistic learning paradigm. The key element of this change is a transition from a passive, inductive norm-oriented educational process established in the Soviet times to active constructive, learner-centered education (Belickis,1995)that agrees with current achievements in related fields, contemporary structures of society, and modes of present-day thinking.

Two needs for 21st century education can be especially highlighted: transference of the knowledge and skills to the next generation, and guidance in fruitful usage of them. In other words, education should be both, a map of a complicated and dynamic world, and a compass helping students to find their way. Accomplishment of these objectives requires a philosophy based on new ways of thinking. The traditional (individualistic, objective, rational, norm-oriented) philosophy should be transformed to a new one that interprets education in terms of four pillars – learning to know, learning to do, learning to be, and learning to live together. These concepts are introduced by the report to UNESCO from the International Commission on Education for the 21st century (Delors, 1996). These four ways of learning act as an integrated unity, facing, covering, and interacting with one other, and for the first time, initiating the notion of education for a sustainable future. Such a notion is consistent with a transformed meaning of education which emphasizes the assumption that the aim of education is not simply to hand on the experience and achievements of humanity but to generate a new understanding of education. Thus, the goal of the emerging paradigm in educational thinking is to create a democratic community both inside and outside the school taking into consideration the global and ecological perspective of social and economic problems while recognizing the spiritual dimensions of human existence. As Geske et al. (2003) contend,

... the task of teaching has changed. Today the task of the teacher no longer lies in providing students with certain knowledge in a given subject-area and testing how accurately they have mastered it. Today the aim of the teacher is to develop the students' ability to learn, „ to teach learning“ at school and later on during the rest of life, to acquire the competences required for their professional activities (p. 78).

Thus, in a paradigm of learning (Barr & Tagg, 1995) the means of knowledge acquisition change from instruction where everything is controlled and the acquired results are compared, to the organizing and providing of a student-centered learning environment aimed at personally involving the learners so that they can be discoverers and creators of knowledge. Students in a learning paradigm are understood as personalities with their inborn striving towards growth, achievements, and success. If this tendency is not satiated, the learning endangers growth. The

role of a teacher is to guide students to the center of their lives and their relationships with other human beings and the world. As Slattery (1995) suggests, “teachers are guides and mentors who orchestrate self-reflective learning experiences ... but not dominating and manipulating the process” (p.179).

Tacey (2004) proposes that the new paradigm of knowledge leads humans „out of the iron-cage of rationality into broader categories of truth in which poetry, mystery and symbolic thinking are reaffirmed and experienced anew” (p.95). In this new paradigm spirituality “bursts free from its former confinement, and becomes a much larger field of human activity” (p.38). Tacey claims that the new kind of consciousness introduced by this new paradigm „opens the door to the sacred and expands to a new communion with the world” (p.123). This educational paradigm certainly does not suggest how to solve educational problems. Rather, its main contributions are re-evaluation of education and acknowledgment of new questions and possibilities, such as widening the understanding of human nature. Discussion about paradigm change in education in Latvia (Belickis, 1995) has initiated awareness of several meta-curricular issues, e.g., spirituality as a dimension of education (Belousa, 2002) that was intentionally driven out of educators’ thinking and practice in the Soviet system.

Experience of the Institute of Sustainable Education

Since its establishment the majority of activities performed by Faculty of Education and Management (FEM) at the Daugavpils University has been oriented to the development of teacher education and training. Development of FEM’s conceptual background can be discussed according to the following stages. The first stage, since its establishment in 1993, highlighted as a transition from norm-oriented to holistic approach in education, features the participation in European education discourse mainly in the context of TEMPUS projects. This discourse has introduced social, cooperative dimension and awareness of environmental issues in education. Educational and research activities of the second stage, beginning in 1995, imply investigation of an aspect of integration in the context of holistic approach to education. It is represented by participation in applied research activities supported by Soros Foundation-Latvia, Ministry of Education and Science, Center for Curriculum Development and Examinations, etc. The third stage since 1998 is devoted to investigation of meta-curricular dimension of education where an issue of spirituality in cultural context and in context of holistic approach is the most characteristic concern. The fourth stage since 1999 introduced research activities on complementarity between ecological, integrated, and spiritual aspects of holistic approach and awareness of sustainable development of education. In general, FEM’s development has been proceeding through challenges and inquiry. It included changes or broadening of goals, content, and needs of development from which new structural unit-the Institute of Sustainable Education-has been established.

The Institute of Sustainable Education (ISE:www.ise.du.lv), founded in 2003, is a structural unit of FEM for research activities in pedagogy, educational and developmental psychology as well as integrative research in the field of education and management. ISE consists of three departments; Department of Research, Department of International Projects, and Department of Academic Publishing. The strategic aim of ISE is the commitment to meta-curricular content of education, holistic approach to education, and sustainable education. The fundamental principles to achieve this aim complement teaching and research activities, integration of meta-curricular,

cross-curricular, and curricular content, implementation of the issue of sustainability within education, research of regional educational issues, integration of collective and individual frames of reference, encouragement of creative activities, cooperation, and adaptive management. Research activities of ISE that imply these principles represent Latvian case of reorienting education towards sustainability.

The main activities of ISE can be listed as (1) evaluation of experience acquired by participation in the first stage of UNESCO/UNITWIN project *Reorientation of Teacher Education towards Sustainable Development in 2000-2004*; (2) foundation of *Journal of Teacher Education and Training* (JTET) in 2002 to facilitate international discussions on education for sustainable development in a field of teacher education and training; (3) *foundation of annual international JTET conference Sustainable Development. Culture. Education in 2003* and international conference “*Person. Color. Nature. Music*” in 1999; (4) implementation of projects financed by Latvian Ministry of Education and Science and Latvian Council of Science; (5) participation and implementation of several international projects that contribute to issues of meta-curricular content (e.g., spirituality, tolerance, gender equality), holistic approach and sustainable development within education; (6) contribution in creation of guidelines and recommendations for reorienting teacher education to address sustainability (UNESCO, 2005); (7) foundation of the international network on addressing issues of sustainable development within teacher education. In 2005 this network expanded its conceptual foundation and was named as Baltic and Black Sea Circle Consortium in Educational Research (BBCC); (8) participation in several international research projects (e.g., comparative research project *Teacher Education for Future* initiated by Pacific Circle Consortium in Educational Research), research associations (e.g. All India Association for Educational Research, International Seminar on Religious Education and Values, etc.) and research networks (e.g. Environmental Management of Sustainable Universities, European Council for High Ability, etc.); (9) participation in development of strategy of educational research for sustainable development in 2005; (10) engagement in UNESCO/UNITWIN project’s *Reorientation of Teacher Education towards Sustainable Development* second stage in 2006; (11) contribution to initiation of qualitative changes and transformation of professional, bachelor, master, and doctoral study programs in education offered by FEM (Salite, 2006).

An example of how qualitative changes are introduced in study process is an academic Master study program in Pedagogy that has been transformed according to several aspects that are critical to contemporary education. The transformations have been implemented on three levels: (1) program structure, (2) course content, and (3) study forms. Several study courses are integrated in units (e.g., unit *Holistic Pedagogy* consists of three courses: *Environmental Education, Spirituality of Pedagogy, and Integrated Approach in Education*; unit *Educational Philosophy* consists of three courses: *Theoretical Foundations and Contemporary Issues of Educational Philosophy, Education for Sustainable Development, and Innovative and Future Education*). Each unit is taught from common perspective and for evaluation of students’ academic performance an integrated paper has to be submitted. The challenge of these new study courses has been and still is to create learning environment that is problem-based, ecocentric, and based on social changes, that encourages learners’ understanding and attitude development about global changes, cultural, and biological diversity in the world.

A holistic approach as a perspective of reorienting education towards sustainable development reflects the assumption that the universe is a unified whole, and that everything is connected in constant interaction within several aspects - personal, communal, national, and global simultaneously. Different branches and sub-branches of science according to holistic approach are observed as diverse perspectives to study the phenomenon of life. The context of this approach implies learners' experience or experience-based learning as a constitutive component of a study process. The challenge of implementing experience-based learning is to recognize individual learning preferences and contextualized content of what is being taught. It is important to consider that educational process is a dynamic process of changes that welcomes person's self-reflection and is both inwards and interaction oriented.

The educational process according to a holistic perspective is based on choice and responsibility of each learner. Such an educational process is sustainable as it encourages each learner to develop their own identity, to learn and to receive support from others while being involved in educational, social, and cultural processes (Davies, 2007; Dimmock & Walker, 2005; Fullan, 2005; Hoyle & Wallace, 2005; Tomlinson, 2004). Transformation of the Master study program at Faculty of Education and Management is based on the hope that it will foster qualitative changes not only in the context of study program or university, but also in wider section of a society.

Towards Transformed Higher Education

In 20th century the model of university as an institution was based on problem solving that was rooted in the myth of industrial and social progress created in 19th century and in methodologies of modernist worldview. The role of higher education and the university in current non-ecological society generally has not changed a lot. It strives to maintain the habitual development not to improve it "because of its commitment to modern ways of thinking and its adoption of a disciplinary structure of knowledge that artificially isolates certain aspects of reality from other aspects of reality" (Ford, 2002: 75). As Sullivan notes, at the moment the university often functions as "a holding company for the set of organized disciplines, empty of philosophy" (2003:131). Currently, universities have become large corporations that produce and sell knowledge (Inayatullah & Cidley, 2000: 188). Nevertheless, the aim of higher education is not simply to hand on the experience and achievements of humanity but to rise beyond the traditional norm-oriented approach and modernist worldview. Holistic approach assigns not only the role of a business project to university but also highlights the connection of university as a social institution with an individual and society in regional, national, and global level.

The university as an institution and its' study programs in particular have a crucial role in development of society and whole EU community. As a social institution, the university is not connected with one particular system of values, ideology, or reality. Historically universities have witnessed radical changes moving from medieval to modernistic worldview. Nowadays the university as a social institution is at the threshold of changes again because philosophies that ground the current study programs are limited if they represent mechanical approach of modernism. Assumption that the main and the only role of the university in current society is the development of civic and intellectual development of society has become questionable. Ford suggests that the postmodern university should encourage understanding that „the world is of immense value and that human beings have a duty to preserve and enhance this value" (2002: 96).

The definition of university as social institution in society is „morally wrong to destroy the earth, morally wrong for some human beings to live degraded lives while others lead lives of great luxury and waste, and morally wrong to promote any type of social organization that diminishes human freedom or needlessly reduces the diversity of human cultures” (Ford, 2002: 96). Creating study programs that contribute to formation of sustainable university and society, educators should structure their content so that a person and her/his interaction with social, cultural, natural, spiritual, and economical environment are in the center. Higher education that welcomes holistic understanding of person and sustainable development of society brings a transformed meaning of education.

In general, the role of the university in society has been transformative one, in agreement with social needs and vision of development. A university cannot be created and structured only as a big business project to sell knowledge but „universities of the future, which will be able to rise to the challenge of being agents of transformation, will also need a more extensive, inclusive cosmology-an underpinning system of knowledge comprehensive enough to take in and give meaning to the complex global problems we have unwittingly, and through our greed, created” (Inayatullah & Gidley, 2000:237). The aim of education in modernity is to foster industrialization and tended to “produce unbalanced people tailored to fit the modern economy. Postmodern must have a different agenda, one designed to heal, connect, liberate, empower, create and celebrate. Postmodern education must be life-centered” (Orr, 1992:X). Because to live in a postmodern world is to acknowledge that we “are forced to make choices, and to compose a life, without confident reference to inherited templates, established knowledge or undisputed authority” (West, 2004: 141).

The postmodern worldview is based on understanding about interconnectedness of all things (Ford, 2002:76). Discussing the role of academic disciplines of science in post-modernity Malpas emphasizes that “one of its most radical characteristics has been the way in which during the past few decades it has often broken down the barriers between areas of academic study, bringing them into new forms of collaboration or conflict” (2005:6). The university as an institution is a mirror of existent and future value system in a rather unique way. Changes in university value system and its inner structure of scientific disciplines is both a reflection of a social thought and an evidence of the necessity for radical changes in its structure and content. Ford assures that „the postmodern university will not be neutral with regard to environmentally destructive activities or economic systems that benefit a few at the expense of many. A truly postmodern university will promote a way of being in the world or, more exactly, many ways of being in the world, that are deeply respectful of the natural world and that enhance the quality of human existence” (Ford, 2002:97). Introducing postmodern awareness of holistic value system in the concept of the university and education in general, and perceiving the university as a socially transformative institution, educators should consider that “strong cognitive, affective and existential responses need to be recognized and acknowledged as part of any journey towards personal and political change” (Hicks,2002:98). The university as a social institution must accept historical responsibility about the Western modernist world that is affected by social, cultural conflicts, and ecological problems, for it has been the university that has initiated and fostered the development of Western industrial science and the corresponding value system.

Describing the transformative role of university in a current society it is crucial to consider that “an overriding goal is the transformation of students understanding of themselves and their world. Successful programs of study engage students in actively developing their conception of themselves and others by providing access to new insights and new ways of acting in the world”(Andrea & Gosling, 2005;34). Hicks emphasizes that education in contemporary times should imply global issues and dimensions of learning: cognitive, affective, existential, empowerment, action (2002:101) that are important in obtaining transformative experience. The cognitive dimension is the first step to acquire „new facts, ideas and concepts about the current global situation and its likely future consequences” (p.100). The affective dimension enables obtaining emotional experience “when knowing shifts from being something intellectual and detached to a personal and connected knowing” (p.101). In the existential dimension learners are involved in transformative process of their inner reality that is connected with questioning of their values, life purposes, faith and ways of living. In this learning dimension students are “faced with a reconstruction of their own sense of self, something which often occurs when embarking on a quest for deeper meaning and purpose in life” (p. 101). Reaching the empowerment dimension in educational process students “can begin to feel a sense of personal empowerment. This arises from a clearer sense of personal responsibility and a commitment to do something. It centers on individual resolution of the question, can one person make a difference” (p.101). To enable the empowerment dimension in educational process “students need to be able to envision positive scenarios for the future end to learn about success stories in which individuals and groups have clearly made a difference”(p. 101). The action dimension can occur when learners are involved and obtained transformative experience in first four learning dimensions and “learning about global futures had eventually led to a significant reorientation of their lives, personally and/or professionally” (p.101). Thus, the action dimension is the most important in transformative educational process, because learners in this stage are not only aware of social, cultural, economical, and spiritual interconnections, but also become ready to take responsibility about themselves and their own activities both in individual and global context making a contribution to shape sustainable society.

References:

- Anspaks, J. (2003)** Pedagogical ideas in Latvia. Riga, Latvia: Raka.
- Avontins, V. (2004)** Good teacher as a rarity. *Independent Morning Newspaper*, July 26, 6.
- Barr, R. & Tagg, J. (1995)** From teaching to learning: A new paradigm for undergraduate education. *Change*, 27(6), 12-25.
- Belousa, I. (2002)** Sustainable education and spirituality in the university: Looking for a way of complementation. *Journal of Teacher Education and Training*, 1, 3-12.
- Belickis, I. (1995)** Human paradigm of education and education reform in Latvia. Riga, Latvia: Centre of support for Teacher Education.
- Birzkops, J. (2003)** With what kind of education – in future? *Education and Culture*, 27 November, 12-13.
- Catlaks, G. G. (2001)**. Democratic changes in education: Summary of state education politics 1991-2001. Report in conference *Shaping Civic Culture in Countries of Central and*

- Eastern Europe*, Riga, Latvia, November 19-21. Retrieved April 12, 2006 <http://www.politika.lv/index.php?id=101968&lang=lv>
- Catlaks, G. (2002)** Conservatism in reform politics. Retrieved March 22, 2006 from <http://www.politika.lv/index.php?id=102728&lang=lv>
- D'Andrea, V. & Gosling, D. (2005)** *Improving Teaching and Learning in Higher Education: A Whole Institution Approach*. New York, NY: Society for Research into Higher Education & Open UNIVERSITY Press.
- Davies, B. (Ed.) (2007)** *Developing Sustainable Leadership*. Thousand Oaks, CA: Paul Chapman.
- Dedze, I. (2002)** Conception or program of work? Critical review on the project "Conception of Education Development for 2002-2005". Retrieved April 13, 2006 from <http://www.Politika.lv/index.php?id=102727&lang=lv>
- Delors, J. (1996)** *Learning: The Treasure Within*. Report to UNESCO of the International Commission on education for the 21st Century. Paris, UNESCO Publishing.
- Dimmock, C. & Walker, A. (2005)** *Educational Leadership: Culture and Diversity*. Thousand Oaks, CA: SAGE
- Eglitis, D. (2004)** *Imagining the Nation: History, Modernity, and Revolution in Latvia*. University Park, PA: The Pennsylvania State University press.
- Eglitis, Z. (2004)** Where are you going?, the system of Latvian education? *Day*, 10 July, 2.
- Ford, M. P. (2002)** *Beyond the Modern University: Toward a Constructive Postmodern University*, Westport, CT: Praeger.
- Fullan, M. (2005)** *Leadership and Sustainability: System Thinkers in Action*. Thousand Oaks, CA: Corvin Press.
- Geske, A., Grinfelds, A., KAngo, A. & Zakis, J. (2003)** Pre-service training in higher education, in Dedze, I., Heyneman, S. & Catlaks, G. (Eds.) *Education in Latvia's Transitio : The Challenge of Management. Report on Education in Latvia 2001/2002*. Riga, Latvia: AGB, 74-87.
- Grinuma, I. (2005)** The promised end for the definition memorizing. *Day*, 27 January, 4.
- Haugh, G. & Tauch, C. (2001)** Trends and learning structures in higher education II. *Academic Convention in Salamanca and Prague Higher Education Summit*. Retrieved June 1, 2006 from <http://www.aic.lv.ace>
- Hicks, D. (2002)** *Lessons for the Future: The Missing Dimension in Education*. London: Routledge Falmer.
- Higher Education Council (1996)** *Instruction of Acquiring Teacher Education*. Retrieved March 27, 2006 from <http://www.aip.lv>
- Higher Education Council (2001)** *National Conception on the Development of Latvian Higher Education and Higher Educational Institutions for the Period until 2010*. Retrieved May 15, 2006 from [http://aip.lv/koncept doc_nac_koncept.htm](http://aip.lv/koncept_doc_nac_koncept.htm)
- Hoyle, E & Wallace, M. (2005)** *Educational Leadership: Ambiguity, Professional*. Thousand Oaks, CA: SAGE
- Inayatullah, S. & Gidley, J. (Eds.) (2000)** *The University in Transformation: Global Perspectives on the Futures of the University*. Westport, CT: Bergin & Garvey.

- Kopelovica, A. & Zukovs, L. (1999)** *Teacher education in Latvia*. *Teacher*, 5, 22-25.
- Kopelovica, A. & Zukovs, L. (2004)** *Teacher education in Latvia 1940-2000*. Riga, Latvia: Raka.
- Malpas, S. (2005)** *The Postmodern*. London: Routledge.
- Melnis, A., Cakste, J., Vikmane, V., GAigule, I. & Meksa, M. (Eds.) (2003)** *Higher Education in Latvia*. Riga, Latvia: Perse.
- Ministry of education and Science (1996)** Conception of Education in Latvia. *Education and Culture*, February 1, 13-20.
- Orr, D. (1992)** *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*. Albany, NY: State University of New York.
- Palmer, P. (1998)** *The Courage to Teach: Exploring the Inner Landscape of a Teacher's Life*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- PROVIDUS (2003)** *Education in Latvia's Transition: The Challenge of Management*, Report on Education in Latvia 2001/2002. Riga, Latvia: Publishing House AGB.
- PROVIDUS (2004)** *Educational Reforms in Latvia: Underpinning Integration and Prosperity*, Annual Report on Education 2003/2004. Riga, Latvia. Preses Nams
- RAuhvargers, a. (2003)** *Latvia in Bologna Process: Report on the Reforms in Latvia's Higher Education on the way towards European Higher Education Area*. Riga, Latvia: Latvian Rector's council, Academic Information Centre. Retrieved May 27, 2006 from http://www.aic.lv/rec/Eng/new_d_en/bologna/default.htm
- Realising the European Higher Education Area (2003)** Communique of the conference of ministers responsible for higher education, Berlin, September 19. Retrieved March 20, 2006 from http://www.aic.lv/rec/Eng/new_d_enbologna/Berlcomm_fina.pdf, also <http://www.bologna-berlin2003.doc>
- Saeima (1991)** *Law on Education, ratified on July 1*. Retrieved May 18, 2006 from <http://www.wlikumi.lv>
- Saeima (1995)** *Law on Higher Education Institution*, ratified on November 11. Retrieved May 18, 2006 from <http://www.izm.gov.lv>
- Saeima (1999a)** *Law on Education*, ratified on June 1. Retrieved May 18, 2006 from <http://www.izm.gov.lv>
- Saeima (1999a)** *Law on Education*, ratified on September 1. Retrieved May 18, 2006 from <http://www.izm.gov.lv>
- Saeima (1999a)** *Law on Professional Education*. ratified on September 1. Retrieved May 18, 2006 from <http://www.izm.gov.lv>
- Salite I (Ed. (2006)** *Report on Scientific Activities of Institute of Sustainable Education year 2005*, Daugavpils, Latvia: Saule.
- Slattery, P. (1995)** *Curriculum Development in the Postmodern Era*. New York, NY, and London, UK: Garland.
- Sullivan, J. (2003)** Scholarship and spirituality, in Carr, D. & Haldane, J. (Eds.) *Spirituality, Philosophy and Education*. London: RoutledgeFalmer, 127-140.
- Tacey, D. (2004)** *The Spirituality Revolution: The Emergence of Contemporary Spirituality*, New York, NY: Brunner-Routledge.

- Tolminson, H. (2004)** *Educational Leadership: Personal Growth for Professional Development*. Thousand Oaks, Ca: Sage
- UNESCO (2005)** *Guidelines and Recommendations for Reorienting Teacher Education to address Sustainability*. Paris: UNESCO. Retrieved April 22, 2006 from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001433/143370E.pdf>
- Vitins, I. (2004)** Agony with heritage of Soviet school. *Latvia Messenger*. Retrieved April 8, 2006 from <http://www.apollo.lv/portal/articles /26730>
- West, L. (2004)** The trouble with lifelong learning, in Hayes, D. (Ed.) *RoutledgeFalmer Guide to Key Debates in Education*. New York: RoutledgeFalmer, 138-142
- Whitehead, A. (1929)** *The aims of Education and Other Essays*. New York: The Free Press.
- Zukovs, L. & Kopelovica, A. (1997)** *Teacher education and pedagogical thought in Latvia*, Part I. Riga, Latvia: Raka.
- Education and Sustainable Development: First Steps Toward Changes; Volume 2, 2007.

**უმაღლესი სამედიცინო განათლება საერთაშორისო
მოთხოვნების კონტაქსტში**

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტს წარმოადგენს რელევანტური და ეფექტური უმაღლესი სამედიცინო განათლება და ზოგადად ჯანდაცვის სექტორში დაკავებული სამედიცინო პერსონალის პროფესიული განათლება. მოცემული პრიორიტეტები განხილული იქნა ჯერ კიდევ 1986 წელს ტოკიოში, ხოლო 1988 წელს ლისაბონის კონფერენციაზე მიღებულ რეკომენდაციებში მითითებულია, რომ დიპლომამდელი და დიპლომის შემდგომი სამედიცინო განათლება უფრო მეტად მგრძობიარე უნდა იყოს საზოგადოების მოთხოვნილებების მიმართ.

1988 წელს ედინბურგში ჩატარდა სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო კონფერენცია, რომლის შედეგად მიღებულ იქნა ე. წ. **ედინბურგის დეკლარაცია**, რომელშიც განისაზღვრა სამედიცინო განათლების რეფორმირების თორმეტი პრინციპი, მათ შორის რვა ეხება უშუალოდ საგანმანათლებლო პროცესს, ხოლო ოთხი სცილდება უმაღლეს სამედიცინო საგანმანათლებლო დანესებულებას.

ედინბურგის დეკლარაციის თანახმად სამედიცინო განათლების რეფორმირების პრინციპებია [ედინბურგის დეკლარაცია, 1988]:

- სწავლების რელევანტური გარემო;
- ჯანდაცვის ეროვნული პრიორიტეტების შესაბამისი სამედიცინო განათლება;
- აქცენტები დაავადებათა პროფილაქტიკასა და ჯანმრთელობის შენარჩუნების სტიმულირებაზე;
- მთელი სიცოცხლის განმავლობაში აქტიური სწავლების ხელშეწყობა;
- პროფესიული კომპეტენციის მიღწევა - პროფესიული სწავლების მიზანი;
- უმაღლესი სამედიცინო საგანმანათლებლო დანესებულების მასწავლებელთა მომზადება, როგორც პედაგოგების, ისე საგანმანათლებლო მისიის შესასრულებლად;
- მეცნიერებისა და კლინიკური პრაქტიკის შერწყმა;
- აბიტურიენტთა შერჩევა როგორც ინტელექტუალური, ისე პროფესიული თვისებების მიხედვით;
- საქმიანობის კოორდინაცია: სამედიცინო განათლებასა და პრაქტიკული ჯანდაცვის მომსახურებას შორის კავშირის უზრუნველყოფა;
- ეროვნული მოთხოვნილებების შესაბამისად სხვადასხვა პროფესიის ექიმთა მომზადება და ბალანსის უზრუნველყოფა;
- ჯანდაცვის სისტემაში დაკავებულ სამედიცინო პერსონალს შორის კოოპერაციის უზრუნველყოფა, მულტიპროფესიული განათლება;

- პროფესიული დიპლომის შემდგომი სამედიცინო განათლება, სწავლა მთელი სიცოცხლის განმავლობაში.

ედინბურგში განისაზღვრა სამედიცინო განათლების ორგანიზაციული სტრუქტურა, რაც მიმართულია სამედიცინო განათლების ხარისხის ამაღლებისაკენ და მოიცავს ოთხ დონეს:

- ❖ გლობალური;
- ❖ რეგიონალური;
- ❖ ეროვნული;
- ❖ ინსტიტუციონალური

1993 წელს ჩატარდა სამედიცინო განათლების მსოფლიო სამიტი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 80 ქვეყნის დელეგატმა. სამიტზე აღინიშნა, რომ მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური მოვლენები (რესურსების შემცირება, ომები და ძალადობა, შიდსის გავრცელება, სამედიცინო მომსახურების შეზღუდვა, სამედიცინო მომსახურების ღირებულების ზრდა) არ არის ადეკვატურად ასახული საგანმანათლებლო პროგრამებში.

სამიტზე მომზადებული იქნა სამედიცინო განათლების გლობალური რეფორმის 23 რეკომენდაცია. თითოეული რეკომენდაციისათვის მომზადდა შესაძლო ქმედებათა და მოსალოდნელი შედეგების სქემა. 6 რეკომენდაცია განეკუთვნება კატეგორიას „პრაქტიკა და პოლიტიკა“, 8-კატეგორიას „საგანმანათლებლო სტრატეგიები უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების დონეზე“, 2-კატეგორიას „სამედიცინო განათლების კონტინუუმი“, 4-კატეგორიას „სასწავლო პროცესის პარტნიორი“, 2-კატეგორიას „სწავლების გარემო და პირობები“ და ერთი რეკომენდაცია ეხება საერთაშორისო თანამშრომლობას.

1994 წელს ილინოისში (აშშ) ჩატარდა ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ ორგანიზებული სამედიცინო განათლებისა და პრაქტიკის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის პირველი გლობალური კონფერენცია, სადაც ასევე დეკლარირებული იქნა სამედიცინო განათლებაში რეფორმირების აუცილებლობა.

საერთაშორისო შეხვედრებზე მიღებული დეკლარაციები, ძირითადად, სარეკომენდაციო ხასიათისაა, თუმცა ისინი გარკვეულწილად მოქმედებენ რეგიონალურ და ეროვნულ კანონმდებლობაზე. ამ ასპექტში შესანიშნავ მაგალითს წარმოადგენს ევროსაბჭოს კანონმდებლობა, როგორც სამედიცინო განათლების რეგიონალური საკანონმდებლო რეგულაციის თვალსაჩინო ნიმუში.

1993 წელს ევროსაბჭოს საკონსულტაციო კომიტეტის მიერ მომზადებული იქნა რეკომენდაციები დიპლომამდელი სამედიცინო განათლებისათვის:

დიპლომამდელი სამედიცინო განათლების პირველადი მიზანია ცოდნის, უნარ-ჩვევების, დამოკიდებულებებისა და ეთიკური ფასეულობების ჩამოყალიბების უზრუნველყოფა;

- საბაზისო სამედიცინო განათლების პერიოდის ხანგრძლივობა ჯანდაცვის სფეროს სპეციალისტებისათვის არ უნდა იყოს 6 წელზე და თეორიული და პრაქტიკული მომზადების 5500 საათზე ნაკლები;
- დიპლომამდელი სამედიცინო განათლების პერიოდში სტუდენტმა უნდა ისწავლოს ადაპტაცია სამედიცინო პრაქტიკის ცვლილებებისადმი, რომელიც მას

შეიძლება შეხვდეს დიპლომის შემდგომ, ან უწყვეტი სამედიცინო განათლების პერიოდში;

- სასწავლო გეგმა შეიძლება შედგებოდეს ორი ნაწილისაგან: ბაზისური და კლინიკური მეცნიერებებისაგან, რომლებიც შეიძლება იყოს ერთმანეთში ინტეგრირებული; ბაზისურ მეცნიერებებს განეკუთვნება ფსიქოლოგია და მეცნიერება ადამიანის ქცევის შესახებ;
- საბაზისო მეცნიერებები უნდა იყოს მედიცინაზე ორიენტირებული, უფრო მეტად პრაქტიკულ და კლინიკურ მომზადებაზე ორიენტირებული;
- სამედიცინო განათლების გეგმა არ უნდა იყოს გადატვირთული;
- პასიური სწავლება უნდა შეიცვალოს აქტიური სწავლებით;
- სასწავლო გეგმა მუდმივად უნდა გადაისინჯოს;
- კლინიკური სწავლება უნდა გაიზარდოს მასწავლებელსა და სტუდენტს, პაციენტსა და სტუდენტს შორის ურთიერთობის ხარჯზე;
- სწავლებისა და შეფასების მეთოდები უნდა შეესაბამებოდეს სწავლების პროცესს;
- სასწავლო გეგმის შეფასების პროცესში უნდა მონაწილეობდნენ სტუდენტები;
- რეკომენდირებულია კლინიკური სწავლება ჰოსპიტლისა და პალატის გარეშე;
- სამედიცინო განათლება ფოკუსირებული უნდა იყოს სტუდენტებზე, და არა დისციპლინებზე;
- განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს კონკრეტული ფუნდამენტალური, კლინიკური პრობლემის, ძიების, ჩამოყალიბებისა და გადაჭრის მეთოდების სწავლებას, მულტიდისციპლინური მიდგომის გათვალისწინებით;
- მნიშვნელოვანია კლინიკური მეთოდოლოგიის თეორიული და პრაქტიკული დამუშავება;
- საჭიროა ევროპული სამედიცინო გამოსაშვები გამოცდის ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემის შექმნა;

განსაზღვრულია ასევე დიპლომის შემდგომი სამედიცინო განათლების ხანგრძლივობა (3-დან 12 წლამდე) განსაზღვრული სპეციალობებისათვის.

მოცემული რეკომენდაციები დამტკიცებულია ევროსაბჭოს 93/16 დირექტივით, რომელიც მოქმედებს დღესაც.

სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციის ძირითად მისიას წარმოადგენს სამედიცინო განათლების უმაღლესი სამეცნიერო და ეთიკური სტანდარტების უზრუნველყოფა. სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციამ სანესდებო დოკუმენტით დასაბამი მისცა სამედიცინო განათლების საერთაშორისო სტანდარტების შექმნას. მოცემული პროექტი მოწონებული იქნა ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციისა და მსოფლიო სამედიცინო ასოციაციის მიერ.

სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციისა და ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის პარტნიორობის სტრატეგიულ მიმართულებებს წარმოადგენს:

- ❖ სამედიცინო სკოლებში მიმდინარე პროცესების გაუმჯობესების მიზნით მონაცემთა ერთიანი ბაზის შექმნა;
- ❖ სკოლებს შორის პარტნიორობის ხელშეწყობა ინოვაციური მეთოდების გავრცელების მიზნით;
- ❖ სამედიცინო სკოლების მართვის გაუმჯობესება;

- ❖ დაწესებულებების ან ეროვნული (რეგიონალური) ორგანიზაციების დახმარება პროგრამების რეფორმირებისა ან აღიარების აკრედიტაციის სისტემების შექმნის მიზნით.

2003 წელს სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციამ გამოაქვეყნა საერთაშორისო სტანდარტის სამი პაკეტი:

- ❖ ბაზისური სამედიცინო განათლება;
- ❖ დიპლომის შემდგომი სამედიცინო განათლება;
- ❖ ექიმთა უწყვეტი პროფესიული განათლება.

ბაზისური სამედიცინო განათლების სტანდარტების დოკუმენტი გადათარგმნილია და აპრობირებულია პილოტურ კვლევებში ათეულ ქვეყანაში და ის უკვე გავლენას ახდენს სამედიცინო განათლების ლიცენზირებისა და აკრედიტაციის ეროვნულ და რეგიონალურ სისტემებზე.

სტანდარტები არ შეიცავენ სპეციალურ მითითებებს საგანმანათლებლო პროცესის რაოდენობრივი მაჩვენებლების შესახებ. სტანდარტები მნიშვნელოვანია უმაღლესი საგანმანათლებლო სამედიცინო დაწესებულების შიდა შეფასებისა და მუშაობის ხარისხის ამაღლებისათვის. ამავე დროს სტანდარტები წარმოადგენენ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს საგანმანათლებლო სამედიცინო დაწესებულების გარე შეფასების, ლიცენზირებისა და აკრედიტაციისათვის.

სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციის შეფასების თანახმად ბაზისური სამედიცინო განათლების სტანდარტების დოკუმენტი შესაძლებელია გამოყენებული იქნას აგრეთვე გლობალურ დონეზე ბაზისური სამედიცინო განათლების ხარისხის უზრუნველყოფისა და სრულყოფისათვის.

სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციის ბაზისური სამედიცინო განათლების სტანდარტები წარმოადგენენ მოთხოვნათა კომპლექსს, რომლებიც მიმართულია ცხრა კატეგორიის შეფასებაზე, მათ შორის: სამედიცინო საგანმანათლებლო პროგრამაზე, პროფესორებზე, საგანმანათლებლო რესურსებზე, სტუდენტებზე. კატეგორიები ქვეკატეგორიებადაა დაყოფილი და ქვეკატეგორიის თითოეულ სტანდარტს გააჩნია მიღწევადობის ორი დონე:

- ❖ ბაზისური სტანდარტი;
- ❖ ხარისხის გაუმჯობესების სტანდარტი.

ბაზისური სტანდარტი:

- მას უნდა აკმაყოფილებდეს ყველა სამედიცინო ინსტიტუტი;
- მიღწევადობა უნდა იყოს დემონსტრირებული შეფასებისას;
- საბაზისო სტანდარტებისათვის გამოიყენება სიტყვა „აუცილებელია“ (უსტ)

ხარისხის გაუმჯობესების სტანდარტი:

- საერთაშორისო კონსესუსით დადგენილი ბაზისური საგანმანათლებლო პროგრამის სწავლების ოპტიმალური პრაქტიკის მაჩვენებელია;
- შესრულება ან შესრულების ინიციატივა დოკუმენტირებული უნდა იყოს;
- იხმარება სიტყვა „საჭიროა“ (Should)

მაგალითისათვის განვიხილავთ კატეგორიას - სასწავლო პროგრამა. მოცემული კატეგორია რვა ქვეკატეგორიად არის დაყოფილი:

კატეგორია – **სასწავლო პროგრამა. ქვეკატეგორიები:**

- ❖ სასწავლო პროგრამის მოდელები და მეთოდური მიდგომები;
- ❖ სამეცნიერო მეთოდი;
- ❖ ბაზისური ბიოსამედიცინო დარგები;
- ❖ ქცევითი და სოციალური მეცნიერებები და სამეცნიერო ეთიკა;
- ❖ კლინიკური მეცნიერებები და უნარ-ჩვევები;
- ❖ სასწავლო გეგმის სტრუქტურა, შინაარსი და ხანგრძლივობა;
- ❖ პროგრამის მართვა;
- ❖ სამედიცინო პრაქტიკის და ჯანდაცვის სისტემის ურთიერთკავშირი.

ქვეკატეგორიებიდან კი განვიხილოთ რამდენიმე ქვეკატეგორია.

ბაზისური ბიოსამედიცინო მეცნიერებები

ბაზისური სტანდარტი: სასწავლო გეგმაში ასახული უნდა იყოს კლინიკური მეცნიერების შესწავლისთვის აუცილებელი ბაზისური ბიოსამედიცინო მეცნიერებები (ანატომია, ბიოქიმია, ფიზიოლოგია, ბიოფიზიკა, მოლეკულური ბიოლოგია, გენეტიკა, იმუნოლოგია, ფარმაკოლოგია, პათოლოგიური ანატომია, პათ.ფიზიოლოგია და სხვ.)

ხარისხის გაუმჯობესების სტანდარტი: ბაზისური ბიოსამედიცინო მეცნიერებების ადგილი და მნიშვნელობა სასწავლო გეგმაში განისაზღვროს ტექნოლოგიური და კლინიკური მეცნიერებების მიღწევის გათვალისწინებით;

ქცევითი, სოციალური მეცნიერებები და სამედიცინო ეთიკა

ბაზისური სტანდარტი - მოხდეს იდენტიფიცირება და სასწავლო გეგმაში ქცევითი და სოციალური მეცნიერებების (სამედიცინო ფსიქოლოგია, ბიოსტატისტიკა, ჰიგიენა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვა და კომუნალური მედიცინა) საფუძვლების შეტანა. მოხდეს იდენტიფიცირება და სასწავლო გეგმაში სამედიცინო ეთიკისა და სამედიცინო იურისპრუდენციის საფუძვლების შეტანა.

ხარისხის გაუმჯობესების სტანდარტი - ქცევითი და სოციალური მეცნიერებების ადგილი და მნიშვნელობა სასწავლო გეგმაში განისაზღვროს ტექნოლოგიური და კლინიკური მეცნიერებების მიღწევის გათვალისწინებით.

კლინიკური მეცნიერებები და უნარ-ჩვევები

ბაზისური სტანდარტი - უზრუნველყოს სტუდენტებსა და პაციენტებს შორის კონტაქტი, რათა მოხდეს კლინიკური ცოდნის, აზროვნებისა და უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება - კლინიკური დარგები (თერაპია, ქირურგია, ანესთეზიოლოგია, დერმატოლოგია, ვენეროლოგია, გადაუდებელი მედიცინა, ზოგადი პრაქტ./ოჯახის ექიმი, გერიატრია, მეან-გინეკოლოგია, ლაბორატორიული მედიცინა, ნევროლოგია, ნეიროქირურგია, ონკოლოგია და სხივური თერაპია, ოფთალმოლოგია, ორთოპედიული ქირურგია, ოტოლარინგოლოგია, პედიატრია, ფიზიოთერაპია და რეაბილიტაცია, ფსიქიატრია და სხვ.)

უნარ-ჩვევები - ანამნეზის შეკრება, ფიზიკალური გამოკვლევა, კლინიკური პროცედურები და გამოკვლევები, გადაუდებელი სამედიცინო დახმარება, გუნდში მონაწილეობა და ხელმძღვანელობა.

კლინიკური პასუხისმგებლობა - ჯანმრთელობის განმტკიცება, დაავადებათა პროფილაქტიკა.

პაციენტთა დახმარებაში მონაწილეობის მიღება - სხვადასხვა წარმომადგენ-

ლებთან (პარამედიკები) ერთად გუნდურ მუშაობაში მონაწილეობის მიღება.
ხარისხის გაუმჯობესების სტანდარტი:

-უზრუნველყოს სტუდენტებსა და პაციენტებს შორის კონტაქტი რაც შეიძლება სწავლის ადრეულ ეტაპზე;

-უნარ-ჩვევების სწავლება უნდა იყოს სტრუქტურული პროგრამაში ცოდნის მიღების სინქრონულად.

-ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემების თანახმად, მსოფლიოში 1600-ზე მეტი უმაღლესი საგანმანათლებლო სამედიცინო დაწესებულებაა, მათგან მხოლოდ მცირე ნაწილს აქვს გავლილი გარე შეფასებისა და აკრედიტაციის პროცესი.

საქართველოში უმაღლეს სამედიცინო სკოლებს გავლილი აქვთ ინსტიტუციური აკრედიტაცია და დღის წესრიგშია პროგრამული აკრედიტაცია. ვფიქრობთ, სამედიცინო განათლების მსოფლიო ფედერაციის საერთაშორისო სტანდარტები შესაძლებელია გამოყენებული იქნას საქართველოს უმაღლესი სამედიცინო სკოლების მუშაობის შეფასების ეფექტურ ინსტრუმენტად, ამავა დროს, როგორც ეროვნული და რეგიონალური ლიცენზირებისა და აკრედიტაციის საფუძვლად.

NINO CHIKHLADZE, NATO PITSKHELARI

*Ivane Javakishvili Tbilisi State
University, Georgia*

HIGHER MEDICAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL STANDARDS

The most important priority of the World Health Organization is a relevant and effective higher medical education and the Post Diploma education of medical personnel generally employed in medical sector.

The principles of reformation of medical education are: (Edinburg declaration, 1988)

- Relevant environment for studying;
- Medical education relevant to health national priorities;
- Accents of disease prophylaxis and stimulation of health preserve.
- Facilitation of active sustainable teaching;
- Achievement of professional competence – aim of professional education;
- Preparation of teachers of higher medical educational institutions;
- Combination of science and clinical practice;
- Selection of university entrants according to the intellectual and professional characters.
- Coordination of activity – contact guarantee between medical education and a practical health service.
- Preparation of doctors of different professions relevant to national requirements and balance assurance.
- Ensuring cooperation among medical staff employed in health system, multi-professional education;
- After diploma professional Medical education, lifelong study;

In 1993 recommendations for pre-diploma medical education were prepared by consultative committee of the European Council: the primary aim of pre-diploma medical education is assurance of knowledge, abilities and formation of ethical values:

- The duration of basic medical education for the specialists of health sphere must not be less than 6 years and no less than 5500 hours of theoretical and practical preparation;
- During the period of pre-diploma medical education a student must adapt to the changes of medical practice that may be met in post diploma or lifelong medical education period;
- Curriculum may be consisted of two parts: basic and clinical sciences, which may be integrated with each other; Psychology and the science of human behavior belong to basic sciences;
- Basic sciences must be medical oriented, more practical and oriented toward clinical preparation.
- Medical curriculum must not be loaded;
- Passive studying must be changed into active studying;
- Curricula must be checked constantly;
- Clinical study must be developed on the basis of a relation between a teacher and a student, a patient and a student;
- Teaching and assessment methods should be relevant to teaching process;
- Students must be actively involved in the evaluation of curriculum;
- Teaching clinical training is recommended without a hospital and a ward;
- Medical education must be focused on students and not on disciplines;
- Particular attention should be paid to teaching of concrete fundamental, clinical problems, searching, formation and solving methods taking into the consideration of multi-disciplinary approaches.
- Importance of theoretical and practical elaboration of clinical methodology;
- Significance of quality assurance system formation and an European medical final exam.

There is also defined a duration of after diploma medical education (from 3 till 12 years) for definite specialties. The given recommendations are attested by the European Council directives 93/16 that function even today.

The main mission of the world federation of medical education is ensuring higher scientific and ethical standards of medical education. With the regulation document of the world federation began the development of international standards of medical education. The given project was approved by the World Health Organization and the World Medical Association.

In 2003 the World Federation of Medical Education published three packets of international standards:

- Basic medical education;
- After-diploma medical education;
- Doctors' lifelong professional education.

Standard document of basic medical education is translated and approbated in the pilotage surveys in many countries, and it has already impacted licensing of medical education and na-

tional and regional systems of accreditation.

Standards do not comprise special directions of numerical indicators of educational process.

Standards are important for inter assessment of higher educational medical institutions and for the increase of work quality. At the same time standards are important instruments for out estimation of educational medical institutions, licensing and accreditation.

According to the evaluation of the world federation of the medical education, the standard document of basic medical education may be also used at the global level for a quality guarantee and the improvement of basic medical education.

Basic medical education standards of the world federation of medical education are complex requirements which are directed towards the estimation of nine categories, including: towards medical educational program, professors, educational recourses, students. Categories are divided into the sub-categories and each standard of sub-category has two levels of achievement:

- Basic standard;
- Quality improvement standard.

Basic standard:

- It should be approved by every medical institute;
- Achievement must be demonstrated during the evaluation;
- For basic standards the word „must” is used.

Quality assurance standard:

- Is the indicator of optimal practice of teaching of the basic educational program established by the international consensus;
- Realization or the initiative of realization must be documented;
- The word “should” is used.

On the basis of the World Health Organization, there are more than 1600 higher educational medical institutions, only a few of them have passed through an assessment and accreditation process.

In Georgia higher medical schools have passed institutional accreditation, and program accreditation is to be implemented.

We believe international standards of the world federation of medical education may be used as an effective instrument for the evaluation of the work by higher medical schools, and at the same time as the basis of national and regional licensing and accreditation.

**საგანმანათლებლო სისტემის ტრანსფორმაცია
თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში**

გლობალიზაციის ეპოქამ უმაღლესი განათლების სისტემაზე მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში საკმაოდ დიდი გავლენა მოახდინა და საქართველოც ამ მხრივ გამონაკლისს არ წარმოადგენს. ამჟამად უნივერსიტეტი, როგორც სოციალური დაწესებულება, კვლავ ცვლილებების მიჯნაზეა. ქვეყნების უმრავლესობაში საუნივერსიტეტო განათლების პარადიგმები მთლიანად შეიცვალა, კერძოდ შეიცვალა სასწავლო ნორმები, ორიენტირები და მოტივაციები. საუნივერსიტეტო განათლების ახალმა ტიპმა საუნივერსიტეტო სტრუქტურის ყველა შემადგენელი კომპონენტი შეცვალა. თუ უწინ ცოდნა, საერთოდ მეცნიერება განიხილებოდა როგორც აბსოლუტური და უსაზღვრო ფასეულობა, ახლა გადანონა ცნებამ „სასარგებლო ცოდნა“, ეს არის ცოდნა, ფოკუსირებული ერთ კონკრეტულ სფეროზე და მიზანმიმართულია შედეგზე, რომელსაც მოაქვს დაუყოვნებლივი ეკონომიკური სარგებელი.

ზოგადად საზოგადოებაში უნივერსიტეტის როლი ყოველთვის ტრანსფორმაციული იყო და განვითარების სოციალურ საჭიროებასა და ხედვასთან შეთანხმებაში არსებობდა. უნივერსიტეტი, როგორც დაწესებულება იყო და არის არსებულ და მომავალ ფასეულობათა სისტემის უნიკალური სარკე. უნივერსიტეტის ფასეულობათა სისტემის და მისი სამეცნიერო დისციპლინების შიდა სტრუქტურის ცვლილება არის სოციალური აზროვნების ანარეკლი და ასევე მისი სტრუქტურისა და შემადგენლობის ცვლილების საჭიროების მტკიცებულება [Belousa 2007: 109].

საუნივერსიტეტო სისტემის შეცვლამ ხელი შეუწყო ცოდნისა და განათლების სხვადასხვა სახის ვირტუალური ფორმების აღმოცენებას, რომელიც ეწინააღმდეგება ფუნდამენტურ ცოდნას ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. ფუნდამენტური ცოდნა უკანა პლანზე გადადის და უმრავლესობის ინტერესებს აღარ წარმოადგენს. გლობალიზაციის ეპოქაში უნივერსიტეტები გადაიქცნენ ეკონომიკურ კორპორაციებად და ისინი იმართებიან, როგორც წარმოებასა და ცოდნის გავრცელებასთან დაკავშირებული კორპორაციები.

ჩვეულებრივ საუბარშიც საუნივერსიტეტო ლექსიკონში შემოვიდა ისეთი გამოთქმები, როგორიცაა „კორპორატიზაცია“, „აკადემიური/სამეცნიერო წარმოება“, „სტუდენტები როგორც კლიენტები“. ფაკულტეტები, ლაბორატორიები, სამეცნიერო ცენტრები და გარკვეული პროფესორებიც კი განიხილებიან იმ თვალსაზრისით, თუ რამდენი სტუდენტის მოზიდვა შეძლეს, რამდენი საერთაშორისო გრანტი მოიპოვეს. შემოაქვთ წინადადება, რომ უნივერსიტეტებს მოეხსნათ განსაკუთრებული სტატუსი და ისინი გაუთანაბრონ საბაზრო ურთიერთობების ნებისმიერ სხვა სუბიექტს შემდეგი პრინციპით: ის, რაც არ იყიდება, არ ინარმოება [Покровский 2004: 153]. ბევრ ქვეყანაში სასწავლო დაწესებულება საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე

დამოუკიდებელი მოთამაშის რანგში გამოდის. სახელმწიფო ფინანსური დახმარება ხარჯების მხოლოდ ნაწილს ფარავს, დანარჩენი თანხა თვითონ უნივერსიტეტმა უნდა მოიძიოს სხვა წყაროებიდან. ეს არსებითად ცვლის უმაღლესი განათლების ხასიათს, რომელიც ბაზარზე უკვე გამოდის როგორც მოთამაშე.

საუნივერსიტეტო სფეროში უდავოდ ლიდერები ხდებიან ისინი, ვინც ნებისმიერი საშუალებით (რაც ხშირად აკადემიურ საქციელს სცილდება) იზიდავენ სტუდენტებს, ფონდებიდან და კერძო დონორებიდან გრანტის მოზიდვას ახერხებენ. ასევე მუდმივად მუშაობენ საკუთარ იმიჯზე საერთაშორისო მასშტაბით, პრესტიჟული პრემიის, ხმაურიანი პუბლიკაციების ჩათვლით, ასევე მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების გამოყენებით და ა. შ. საუნივერსიტეტო სისტემაში გადარჩება ის, ვისაც არა მარტო ახალი ცოდნის შექმნა შეუძლია, არამედ ვისაც აქვს უნარი ხელსაყრელ პირობებში მოახდინოს ამ ცოდნის რეალიზაცია. ამ თვალსაზრისით აუცილებელია, რომ თითოეულ პედაგოგს ჰქონდეს მინიმალური ნიჭი მენეჯმენტის სფეროში.

იკვეთება სტუდენტების ახალი როლიც. თანამედროვე საზოგადოებაში უნივერსიტეტის გარდამავალი როლის აღწერისას მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ „მთავარი ამოცანაა სტუდენტების გარდაქმნა ისე, რომ მათ ესმოდეთ სამყაროში საკუთარი როლი. სწავლების წარმატებული პროგრამები მოიცავენ სტუდენტების აქტიურ მონაწილეობას საკუთარი და სხვათა კონცეფციის შემუშავებაში, რის მეშვეობითაც თვითშემეცნებისა და სამყაროში ყოფნის ახალ გზებს პოულობენ“ [Belousa 2007: 110].

ისინი ასევე უკვე კორპორაციის „კლიენტების“ როლში გამოდიან, უნივერსიტეტების მიერ შემოთავაზებულ საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე მყიდველების სახით. მიუხედავად იმისა, რომ სტუდენტობასთან დაკავშირებული ცნობილი დისციპლინარული შეზღუდვები კვლავინდებურად არსებობს, სტუდენტის სტატუსი მაინც შეიცვალა. კორპორაცია ანუ უნივერსიტეტი, როგორც არასდროს დამოკიდებული ხდება თავის კლიენტებზე, მათ მოთხოვნებზე, სურვილებზე, სასიცოცხლო მიზნებსა და პრეტენზიებზეც კი.

ამიტომაც, პროფესურიდან და სასწავლო პროცესის ადმინისტრირების მმართველებიდანაც მოითხოვება არაკონფლიქტურობა სტუდენტი-კლიენტების მიმართებაში. სასწავლო პროცესში აღმოცენებული ნებისმიერი პრობლემური სიტუაცია სტუდენტის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს შემდეგი პრინციპის მიხედვით — „ისე უნდა გავაკეთოთ, რომ კონფლიქტი საერთოდ არ წარმოიშვას“. სტუდენტის გარიცხვა უკიდურეს მდგომარეობად განიხილება, რადგან ამ დროს ხდება კლიენტის დაკარგვა. იმ შემთხვევაში, თუ სტუდენტი ამა თუ იმ მიზეზით სასწავლო პროგრამას ვერ ითვისებს, მისთვის ადგენენ სამუშაო რეჟიმს, შემსუბუქებულ პროგრამას და ა. შ. მაგრამ სტუდენტს ყველა შესაძლო მეთოდებით ინარჩუნებენ, რასაც ხელს უწყობს თანამედროვე საგანმანათლებლო ფორმატები [Ярская 2004: 29].

თუმცა ეს ყველაფერი არ მიმდინარეობს საერთო მოთხოვნათა დონის შემცირების და საგანმანათლებლო სტანდარტების შემცირების ხარჯზე. საგანმანათლებლო მომსახურების ხარისხი საკმაოდ მაღალ დონეზე ინარჩუნდება, თუმცა შესაძლოა ეს ხდება სხვა საშუალებების გამოყენებით - უპირველეს ყოვლისა, სასწავლო პროცესის დინამიურობისა და ცოდნის მიღების მრავალგვარი ფორმატის არსებობით.

უნივერსიტეტი - კორპორაცია დიდ ყურადღებას უთმობს იმ სტუდენტებთან კონტაქტს, რომლებმაც ამა თუ იმ მიზეზის გამო დატოვეს უნივერსიტეტი, მაგრამ შეძლეს კვლავ ჩართულიყვნენ მის პროგრამაში საბოლოო ხარისხის მისაღებად. ასეთი სტუდენტებისათვის დასავლეთის ნამყვან ქვეყნებში არსებობს მთელი რიგი შეღავათები. ხელს უწყობენ არატრადიციულ სტუდენტებსაც - ესენი ძირითადად არიან პენსიონერები, რომლებსაც გარკვეული სფერო აინტერესებთ და სურთ ცოდნის მიღება ხარისხის მიღების გარეშე. აშშ-ს უნივერსიტეტების მნიშვნელოვან ნაწილში არატრადიციული სტუდენტების რიცხვი განუხრელად იზრდება [Покровский 2004:155].

ამჟამად მსოფლიოში უნივერსიტეტები და კოლეჯები იმართებიან ნამდვილი მენეჯერების მიერ, მართალია მათ აკადემიური ხარისხი და ცოდნა გააჩნიათ, თუმცა ისინი პროფესიონალურად ასრულებენ საკმაოდ განსხვავებულ როლს. მაგრამ ამას მივყავართ ცოდნის სფეროში დიდ დანაკარგებთან, რომელსაც არ გააჩნია პირდაპირი საბაზრო ბრუნვა.

საუნივერსიტეტო სისტემის ცვლილების ერთ ერთი ძირითადი ნიშანია: საგანთა კავშირი, რადგან ტრადიციული სასწავლო საგნების, ტრადიციული სპეციალობების უმრავლესობა სტუდენტებს აღარ იზიდავს. როგორც უკვე აღინიშნა ფუნდამენტური ცოდნა სულ უფრო და უფრო ნაკლებად მიმზიდველი ხდება სტუდენტებისა და საუნივერსიტეტო სტრუქტურისათვის. მაგალითად, ცოტა ვინმეს თუ სურს დაეუფლოს ტრადიციულ ფუნდამენტურ სოციოლოგიას. იგი ვერ აგროვებს სპეციალიზირებული სტუდენტების საჭირო რიცხვს. უცხოეთშიც და საქართველოშიც სოციალური მეცნიერების ფაკულტეტებს მიზიდული სტუდენტების რაოდენობით უკვე აღარ შეუძლიათ კონკურენცია გაუწიონ სხვა ფაკულტეტებს. ამიტომ ამ უნივერსიტეტებში ტრადიციულმა ფაკულტეტურმა სტრუქტურამ თავის გადასარჩენად გამოსავალი საერთო საუნივერსიტეტო და ფაკულტეტთაშორის პროგრამების გახსნაში ჰპოვა. ამ საკმაოდ წარმატებულ პროგრამაში ფუნდამენტალური სოციოლოგიის ტრადიციული დისციპლინები ტრანსფორმირდნენ იმ საგნებში, რომლებიც სტუდენტებისათვის უფრო მიმზიდველია და მათ მომავალ დასაქმებასაც უზრუნველყოფს. მრავალი საბუნებისმეტყველო, საინჟინრო და სამედიცინო სპეციალობა ერთიანდება კონკრეტულ საზოგადოებათმცოდნე სპეციალობებთან განათლების ერთიანი პროგრამის ჩარჩოებში.

ზოგიერთი მეცნიერი ვარაუდობს (მაგალითად რუსი პროფესორი პოკროვსკი), რომ არ არის გამორიცხული უახლოეს მომავალში ფაკულტეტები, როგორც დამოუკიდებელი სტრუქტურული ერთეულები გაუქმდეს და ადგილი დაუთმონ დინამიურ დისციპლინათაშორის პროგრამებს, რომლებიც შიდა ბაზრის მოთხოვნის შესაბამისად გაიხსნება და დაიხურება. მთლიანობაში, თანამედროვე პირობებში უნივერსიტეტების უმრავლესობა თავიდან იხსნიან პასუხისმგებლობას პროფესორების საშტატო შემადგენლობის წინაშე, ინვესტენ რა პროფესურას დროებით საგანთაშორის პროგრამებში, სადაც ყველაფერი დამოკიდებულია ამ პროგრამების საბაზრო ეფექტურობაზე. ეს მოითხოვს პროფესორების ახალი ტიპის არსებობას, რომელთაც უნარი აქვთ ადვილად გადაეწყონ სწავლების ახალ მეთოდზე და თავისუფლად ფლობდენ თანამედროვე ტექნოლოგიებს [Покровский 2004:157].

დამახასიათებელია, რომ თანამედროვე პირობებში პერსპექტიული დამსაქმებლები ხშირ შემთხვევაში არ საჭიროებენ უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულებს, რომლებსაც მიღებული აქვთ ფუნდამენტური განათლება. თანამედროვე ფირმაში ან კორპორაციაში ეს სულაც არ მოითხოვება. საჭიროა სხვა: შეიძლოს დინამიურად გარდაიქმნას სხვა პროგრამაზე, ფლობდეს გარკვეულ საბაზისო ცოდნას და კულტურის საერთო დონეს.

საუნივერსიტეტო განათლებაში დიდი გამოყენება შეიძინა დისტანციური სწავლების პროგრამებმა, ტელეკონფერენციებმა, განათლების მიღებამ ინტერნეტის საშუალებით [Ярская 2004:15] თვით სწავლების ტრადიციული ფორმებიც კი უაზრობა იქნებოდა ინტერნეტისა და ვირტუალური ბიბლიოთეკების გამოყენების გარეშე.

თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა ინტერნეტის გარეშე წარმოუდგენელია. კომპიუტერიზაციამ მეტად შთამბეჭდავ მასშტაბებს მიაღწია. უნივერსიტეტებისა და ფაკულტეტების სერვერები მრავალმიზნობრივ საინფორმაციო პორტალებადაა ქცეული და უზრუნველყოფს მომხმარებელს სათანადო ინფორმაციით. განსაკუთრებით ეფექტურია აუდიტორიაში მულტიმედიური საშუალებების გამოყენება. დღეისათვის მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში, ისევე როგორც ნაკლებად განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში არც ერთი კურსი არ იკითხება პროგრამა Power Point-ის ტექნოლოგიის გარეშე. მისი გამოყენება ცვლის ლექციის მთელ სპეციფიკას და სტრუქტურას, მასალის გადმოცემის თეზისურ ხასიათს, მათ შორის ხმისა და ვიდეოს გამოყენებას და სხვ. კურსის მთელი მასალა პროფესორის საიტზეა განთავსებული და სტუდენტებს საშუალება აქვთ 24 საათის განმავლობაში ისარგებლონ ამ საიტით, დაუკავშირდნენ თავიანთ პროფესორს და დაუტოვონ შეტყობინებები. განსაკუთრებით პოპულარობით სარგებლობენ ის ლექტორები, რომლებიც ვიზუალურად უკეთესად წარმოაჩენენ თავიანთ კურსს.

ამრიგად, უნივერსიტეტი უნდა იყოს ტექნიკური და ტექნოლოგიური პროგრესის მესაჭე, რომელიც სტუდენტებს სასწავლო პროცესსა და სტუდენტურ ცხოვრებაში არსებულ ახალ მიღწევებს მიაწვდის. ასევე პოლისტიკური მიდგომის მიხედვით, უნივერსიტეტს არა მხოლოდ ბიზნეს პროექტის როლი გააჩნია, არამედ ეს მიდგომა ასევე წარმოაჩენს უნივერსიტეტის, როგორც სოციალური დანესებულების კავშირს პიროვნებასა და საზოგადოებასთან რეგიონალურ, ეროვნულ და გლობალურ დონეზე [Belousa:109].

გლობალიზაციის ეპოქამ საფუძვლიანად შეცვალა საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემა. 1990-იანი წლებიდან დაიწყო უნივერსიტეტების გადანაცვლება ახალ სისტემაზე. დაარსდა უამრავი კერძო უნივერსიტეტი, რომელთა უმრავლესობამ შრომის ბაზრის და ევროპული საგანმანათლებლო სტანდარტების მოთხოვნებს ვერ გაუძლო და დაიხურა. დღეისათვის საქართველოში მოქმედებს 61 აკრედიტირებული უმაღლესი საგანმანათლებლო დანესებულება, რომელთაც ინსტიტუციური აკრედიტაცია აქვთ გავლილი [<http://www.nea.ge>].

როგორც მსოფლიოში, ისე საქართველოშიც შეცვლილია სასწავლო ნორმები, ორიენტირები და მოტივაციები და საუნივერსიტეტო სტრუქტურის ყველა შემადგენელი კომპონენტი. სასწავლო პროცესი ხორციელდება კრედიტების დაგეგმვის ევროპულ სისტემასთან შესაბამისობაში. ყოველწლიურად იხვენება სასწავლო გეგ-

მები და პროგრამები, რაც უნივერსიტეტების შემდგომი განვითარების საშუალებას იძლევა. თუმცა ხარვეზებისგან დაზღვეულნი არ ვართ. სტუდენტებისთვის იქმნება მიმზიდველი პირობები სწავლისთვის, სამეცნიერო მუშაობისთვის და დამოუკიდებელი განვითარებისთვის. ქართული უნივერსიტეტები მეტნაკლები წარმატებით ახორციელებენ დასახულ მიზნებს და იმედია, მომავალში თანდათანობით დაიხვეწება და უფრო მოქნილი გახდება საუნივერსიტეტო განათლება.

ლიტერატურა:

Belousa 2007: Belousa, I. & and Stalke, A. (2007). *Development and Reorientation of Education towards sustainability in Latvia after 1991*, Education & Sustainable Development: First Steps Toward Changes, Volume 2, 2007, Daugavpils University.

Покровский 2004: Покровский, Н. Е., Трансформация университетов, Журнал Социологии и социальной антропологии. 2004. Том №4. VII.

Ярская 2004: Ярская В., Лошакова И., Зайцев Д., Шалаева Л., Григорьева О., Социология Образования, раздел третий, Саратов, 2004 сс.

http://www.nea.ge: http://www.nea.ge/?action=page&page_id=39&lang=geo

TAMAR SHINJIASHVILI

Sokhumi State University, Georgia

TRANSFORMATION OF EDUCATION SYSTEM IN THE MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The epoch of globalization has greatly influenced higher education system in every country of the world, and Georgia is not an exception. In the most of these countries the paradigms of university education have been completely changed, especially teaching norms, guidelines and motivations. The new type of university education has changed every component of the education structure. If before knowledge, science in general was considered as absolute and boundless value; now prevails the notion “useful knowledge”. This is the knowledge focused on one concrete sphere and is oriented towards the result, which brings the immediate economic profit. Changing of the university system facilitates the creation of different virtual forms of education, that resist fundamental knowledge. Fundamental knowledge is becoming inferior and does not represent the interest of the majority.

In the epoch of globalization universities have turned into economic corporations and are managed as corporations connected to the spread of production and knowledge. Every branch of the university structure is self-determined according to the competitive ability and incomes. In many countries the teaching institution is considered as an independent player on education service market. State financial support covers only a part of the expenses, the rest amount has to be collected by the universities from other relevant sources.

In university sphere the leaders become the persons who attract students by any means, who manage to receive grants from different funds and private donors. In the university system

only those, who can not only develop a new kind of knowledge but also have the abilities to implement this knowledge into practice, will survive. From this point of view, it is necessary each teacher to have some skills in management.

Nowadays, there is a certain new explicit role of students. They are considered as the corporation „clients“ in the status of buyers on an education service market offered by universities. And though some famous disciplinary restrictions connected to students still exist, the status of a student has been however changed. The university, as never before, is dependent on its student „clients“, their demands, desires, living aims and even claims.

Nowadays, universities and colleges in the world are managed by real managers. It is true that they have no academic degrees and knowledge, although they professionally perform somewhat different role. Nevertheless it leads us to greater losses in the knowledge sphere without any direct market circulation.

One of the main signs of the university system change is a subject-connection – the majority of traditional specialties don't attract the students any more. As it was mentioned before, the fundamental knowledge is no more attractive for the students and the university structure. In many universities the traditional faculty structure has opened university and interfaculty programs in order to stay alive.

Nowadays perspective employers often don't need the graduates of the universities who have received fundamental education. It is not required in modern companies and corporations. Necessary is the following: he/she must be able to adjust into another program, to gain some basic knowledge and a general level of culture.

Distant teaching programs, teleconferences and internet-based knowledge have acquired a great usage in the university education. Even traditional forms of teaching would become uninteresting without Internet and virtual libraries. Modern education system is unimaginable without internet. Computerization has reached quite impressive levels. University and faculty servers have become multi-purpose information portals and provide a user with relevant information. Thus, universities must be leaders in technique and technological progress that inform students about innovations existing in the teaching process and a student life.

The epoch of globalization has also changed the education system of Georgia. Transfer of universities into a new system has begun since 1990-ies. Many private universities were established at that time, but the majority could not satisfy the requirements of labour market and the European education standards and therefore were closed. Today 61 accredited higher education institutions, which have passed the institutional accreditation, function in Georgia.

Teaching norms, guidelines, motivations and every comprising component of the university structure have been completely changed in Georgia. Teaching process is implemented according to the European system of credit transfers. The curricula and programs are being improved annually; that as a result gives the possibilities to the universities for further improvement, although, there still exist certain risks. There've been created new favorable teaching conditions for students, scientific work as well as independent development. Of course, Georgian universities try to achieve goals somehow successfully. We hope the university education will be gradually improved and become flexible in the future.

**საქართველოსა და საბერძნეთის თანამშრომლობა
განათლების სფეროში**

საქართველოსა და საბერძნეთს განსაკუთრებული ურთიერთობები გააჩნიათ საგანმანათლებლო სფეროში. ქართველი და ბერძენი სტუდენტების რიცხვი, რომლებიც საქართველოსა და საბერძნეთის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობენ, ყოველწლიურად მატულობს. უკანასკნელი წლების მანძილზე განსაკუთრებული ურთიერთობები ჩამოყალიბდა თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და ათენის კაბოლისტრიას სახელობის უნივერსიტეტს შორის, რომელიც აქტიურად ვითარდება სხვადასხვა დონეზე. ასევე ნაყოფიერად თანამშრომლობს ათენის ტექნიკური უნივერსიტეტი საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკურ უნივერსიტეტთან [მასალები 2005: 29.12].

თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბაზაზე 1997 წელს შეიქმნა კლასიკური ფილოლოგიის ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტის ინსტიტუტი, რომელიც თავისი პროფილით უმსხვილეს სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრს წარმოადგენს საქართველოში. ინსტიტუტის ფუნქციონირებას ხელი შეუწყობს საბერძნეთის საელჩომ საქართველოში, საბერძნეთის კულტურის, საგარეო საქმეთა და განათლებისა და რელიგიის სამინისტროებმა, ბერძნული კულტურის „ალექსანდროს ონასისის“ და ი. ფ. კოსტოპულოსის ფონდებმა. ინსტიტუტი სტუდენტებს ამზადებს ბაკალავრიატსა და მაგისტრატურაში შემდეგი სპეციალობებით: **კლასიკური ფილოლოგია; ბიზანტინისტიკა; ახალი ბერძნული ენა და ლიტერატურა** [მასალები 2005. 15. 11].

კლასიკური ფილოლოგიის ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტის ინსტიტუტი სისტემატიურად ატარებს რესპუბლიკური და საერთაშორისო მასშტაბის კონფერენციებს და გამოსცემს სამეცნიერო სახის ჟურნალებსა და წიგნებს. გარდა ამისა, აქტიურ მუშაობას ეწევა ბერძნულ-ქართული ურთიერთობების გაფართოებისა და განმტკიცების მიმართულებით, ხელს უწყობს საქართველოში ბერძნული კულტურის, ხოლო საბერძნეთში ქართული კულტურის პოპულარიზაციის საქმეს. ინსტიტუტი ეწევა მთარგმნელობით საქმიანობასაც. 2006 წლის 24 თებერვალს აღნიშნულ ინსტიტუტში საბერძნეთის საელჩოსა და ნეოგრეცისტთა ასოციაციის ინიციატივით ჩატარდა საღამო, რომელიც მიძღვნილი იყო დიდი ბერძენი პოეტის **კოსტანტინოს კავაფის** ხსოვნისადმი. ამავდროულად მოხდა მისი ლექსების კრებული ქართული თარგმანის პრეზენტაცია (თარგმანი ეკუთვნოდა იზა ორჯონიკიძეს). საღამოზე სიტყვით გამოვიდა საბერძნეთის ელჩი საქართველოში ელფთერიოს ანგელოპულოსი, რომელმაც მაღალი შეფასება მისცა ინსტიტუტის საქმიანობას და ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ორი ქვეყნის ურთიერთობებში კულტურულ-საგანმანათლებლო თანამშრომლობას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს და „ჩვენი ქვეყნების ურთიერთობების

საწყისი სწორედ კულტურა და განათლება არის“.

საბერძნეთისა და საქართველოს ურთიერთთანამშრომლობა უპირველეს ყოვლისა საბერძნეთის მთავრობის მიერ ქართველი სტუდენტებისათვის სხვადასხვა სახის სტიპენდიების გამოყოფით გამოიხატება. საქართველოს განათლების სამინისტროსა და საბერძნეთის განვითარების სამინისტროს მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების გენერალური სამდივნოს მიერ 2003 წლიდან განხორციელდა სამწლიანი ბილატერალური პროგრამა, რომლის ფარგლებში საკონკურსო პრინციპით შერჩეული იქნა ხუთი ერთობლივი პროექტი სამი პრიორიტეტული მიმართულებით.

2004 წლის მონაცემებით საბერძნეთის სხვადასხვა აკადემიებში სწავლობდა 25 ქართველი კურსანტი, მათ შორის: ორი საზღვაო ოფიცერთა აკადემიაში, 14 საზღვაო მიჩმანთა აკადემიაში, 8 არმიის ოფიცერთა აკადემიაში და 1 არმიის სერჟანტთა აკადემიაში. 2005 წლისათვის საბერძნეთის სხვადასხვა უნივერსიტეტებში, მიმღები ქვეყნის აბსოლიტური დაფინანსებით, საქართველოდან მრავალი სტუდენტი გაიგზავნა სწავლის გასაგრძელებლად. მათი სტიპენდიები 400-დან 800 ევრომდე განისაზღვრებოდა [მასალები 2005. 1-31. 03. 4].

ბერძენი სტუდენტების მიღება საქართველოში, რომელიც დადებული ხელშეკრულების ფარგლებში ქართულ მხარეს ევალება, სამწუხაროდ 2006 წლამდე არ განხორციელებულა. 2006 წლისათვის კი ეს შესაძლებელი გახდა და საქართველოს მთავრობამ გამოიწვია ფინანსები, რათა დაეფინანსებინა ბერძენი სტუდენტების მიღება ქართულ უნივერსიტეტებში. დღეს ისინი გადანაწილებული არიან საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში [მასალები 2005. 15. 11. – 2].

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ქართულ სკოლებში დაინერგა ბერძნული ენის სწავლება, როგორც სავალდებულო უცხო ენა. ეს პროგრამა ხორციელდება ბათუმში, გორში, ახალციხეში, რუსთავში, ნალკაში და თბილისის 44-ე და 91-ე სკოლებში.

2004 წლის აპრილ-მაისში ჩატარდა ოლიმპიადა - „ელინიზმი და ოლიმპიადა“, რომელიც მიეძღვნა ოლიმპიურ თამაშებს „ათენი 2004“-ს. ოლიმპიადის ორგანიზატორები იყვნენ საქართველოში საბერძნეთის საელჩო, საქართველოს ბერძენთა საზოგადოების კავშირი, საბერძნეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრო, საქართველოსა და საბერძნეთის განათლების სამინისტროები, საქართველოსა და საბერძნეთის კულტურის სამინისტროები, მსოფლიო ბერძენთა დიასპორის გენერალური სამდივნო, საქართველოს ოლიმპიური კომიტეტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტი, საქართველოს ბერძენთა დიასპორის ბავშვთა ფონდი, ო. დიმიტრიადის სახელობის ბერძნული კულტურის ცენტრი [სათვისტომოს მასალები]. ოლიმპიადა მიზნად ისახავდა საქართველოსა და საბერძნეთს შორის ურთიერთობების გამყარებას, ბერძენ და ქართველ ხალხთა შორის კულტურული ურთიერთკავშირის გაფართოებას, ელინისტური სულისკვეთების პოპულარიზაციას, ბერძნული ენის შესწავლის სტიმულირებას, მსოფლიო ცივილიზაციის აკვნის - საბერძნეთის, ისტორიისა და კულტურის, აგრეთვე მისი განუყოფელი ნაწილის ოლიმპიური თამაშების მიმართ ცოდნისა და ინტერესის გაზრდას. ოლიმპიადა ჩატარდა საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებში: თბილისში, ბათუმში, ქუთაისში, ქობულეთში, ნალკაში, რუსთავში, ბოლნისში, მარნეულში, ახალციხეში, თელავში, დმანისში, თეთ-

რინყაროში, გორში და ბორჯომში. ოლიმპიადაში მონაწილეობას იღებდნენ 12-დან 17 წლამდე სხვადასხვა ეროვნებისა და სარწმუნოების მოსწავლე-ახალგაზრდები.

ოლიმპიადის ჩარჩოებში ჩატარდა შემდეგი ღონისძიებები:

- ოლიმპიადის გახსნა საქართველოში საბერძნეთის ელჩის, საბერძნეთიდან სტუმრების, საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებისა და საქართველოს ბერძენთა სათვისტომოს თავმჯდომარის მიერ;

- ოლიმპიადის საზეიმო დახურვა, ოლიმპიადის გამარჯვებულთა დაჯილდოება. ოლიმპიადის მონაწილეთათვის გაიმართა კონცერტი ბერძნული კულტურის ცენტრის სამხატვრო კოლექტივის საზოგადოება „ათინას“, რუსთავისა და ბათუმის საზოგადოებებისა და მოწვეული ანსამბლების მონაწილეობით;

- ოლიმპიადის დახურვის დღეს საკონცერტო დარბაზის მისაღებში მოეწყო 20 ახალგაზრდა მხატვრის ნამუშევრების გამოფენა, თემაზე - „ელინიზმი და ოლიმპიური თამაშები“ [სათვისტომოს მასალები].

ამრიგად, ორ ქვეყანას შორის არსებული ურთიერთობები საგანმანათლებლო სფეროში დღითიდღე უფრო დინამიური ხდება. ამ საქმეში დიდი წვლილი შეაქვთ დიპლომატიურ წარმომადგენლობებს, საბერძნეთის საელჩოს საქართველოში და პირიქით, საქართველოს საელჩოს საბერძნეთში. ისინი აქტიურად მუშაობენ, რათა უფრო დაახლოვდეს ორი ქვეყანა და ორი ერი, რადგან განათლება და კულტურა ისეთი სფეროებია, რომელთა ნაყოფიერი გამოყენება ხშირად დადებით პოლიტიკურ და ეკონომიკურ შედეგს აღწევს.

ლიტერატურა:

მასალები 2005. 29. 12. - საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს პირველი ევროპული სამმართველოს მასალებიდან - ელჩის წერილი მინისტრს (2/274-05). 29.12.05

მასალები 2005. 15. 11. - განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს წერილი საგარეო საქმეთა მინისტრს, (2/13473) 15.11.2005

სათვისტომოს მასალები - საქართველოში საბერძნეთის სათვისტომოს მასალები
მასალები 2005. 1-31. 03. - საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს პირველი ევროპული სამმართველოს მასალებიდან, საბერძნეთში საქართველოს საელჩოს მიერ განეული მუშაობა ეკონომიკური კუთხით (2005 წლის 1 იანვრიდან 31 მარტამდე)

SHALVA CHKADUA

Telavi State University, Georgia

GEORGIAN-GREEK COLLABORATION IN THE SPHERE OF EDUCATION

Georgia and Greece has special relations in the educational sphere. The number of Georgian and Greek students studying in the universities of Georgia and Greece increases year by year. In the article „The Collaboration of Georgia and Greece in the sphere of Education at the end of the 20th and the beginning of the 21st century” are discussed the relations between two states in the educational sector. The article reviews several examples of the above-mentioned collaboration.

The chapter describes the foundation of the Institute of Classical Philology, Byzantinistic and New Hellenistic on the basis of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 1997. It depicts the action of the Institute and its active work with the purpose of expansion and reinforcement of Georgian-Greek relations. This Institute is the largest teaching-scientific centre in Georgia. It prepares the students with Bachelor’s and Master’s degrees in the following specialties: 1. Classical Philology; 2. Byzantinistic; 3. New Greek language and literature.

The article extensively reviews a triennial bilateral program, that was put into execution in 2003 by the Ministry of Education and Science of Georgia and the General Secretariat of Science and Technologies of the Ministry of Development of Greece. Herewith, the chapter briefly discusses another program. In the frame of it the Greek language was introduced as a compulsory language in several Georgian schools. The collaboration is also expressed by granting the Georgian students with different scholarships by the Greek government.

The article also surveys the Olympiad “Hellenism and Olympiad“ which was held in April-May in 2004. It was dedicated to the Olympic Games “Athens 2004” and was organized in thirteen different Georgian cities. The purpose of the Olympiad was to reinforce the relations between Georgia and Greece, to expand the cultural interconnection of Georgians and Greeks, to popularize Hellenistic aspiration, to stimulate learning of the Greek language, to give knowledge and information about the history and culture of Greece - the cradle of world’s civilization.

The existing relations in educational sphere between two countries gradually become more dynamic. To this regard the great contribution is done by the diplomatic representatives, the Embassy of Greece in Georgia and the Embassy of Georgia in Greece. They actively work in becoming close partners in the educational sphere because education and culture are one of the most important spheres and their prolific usage often gives us positive political and economic results.

The above mentioned article gives an opportunity to the readers to have an idea about the relations of Georgia and Greece in the sphere of education.

**პიროვნებათაშორისი ურთიერთობების განმსაზღვრელი
ფსიქო-სოციალური ფაქტორები სტუდენტურ ჯგუფებში**

პიროვნული განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორს სოციალური აქტივობა წარმოადგენს, რომელშიც, უპირველეს ყოვლისა, ხაზი უნდა გაესვას სოციალური პრესტიჟის მოთხოვნილებათა განსაკუთრებულ აქტუალიზაციას. ადამიანები გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებენ იმას, თუ რას ფიქრობენ მასზე სხვები და რამდენად აღიარებენ მის ღირსებებს. ამ დროს მათ დიდ სიხარულს ანიჭებს იმის გაცნობიერება, რომ ირგვლივ მყოფი ადამიანები მის პიროვნებას აღიარებენ, სოციალურ ძალად მიიჩნევენ და საზოგადოებაში გარკვეულ, ამალღებულ ადგილს უთმობენ [Майерс 2000: с 352].

ადამიანების მოთხოვნილების საგანს წარმოადგენს სოციალური სტატუსი — სურვილი იმისა, რომ ჰქონდეთ დიდი სოციალური წონა, რომ მათ პიროვნებას, იმ სოციალურ წრეში, რომელშიც მათ ცხოვრება და მოქმედება უხდებათ, ცნობდნენ, აღიარებდნენ, ანგარიშს უწევდნენ. პრესტიჟის მოთხოვნილება ასახვას პოვებს პრეტენზიების დონეში, რომელიც ფსიქოლოგიური ავტოპორტრეტის ღერძს წარმოადგენს [იმედაძე 2005: 94]. ფსიქოლოგიური ავტოპორტრეტი არის შეხედულებათა სისტემა საკუთარ თავზე, კერძოდ საკუთარ სოციალურ პოზიციაზე სხვების თვალში. არიან მაღალი (რომლებსაც საკუთარ თავზე გადაჭარბებული წარმოდგენა აქვთ), დაბალი (რომლებსაც საკუთარ თავზე რეალურზე ნაკლები წარმოდგენა აქვთ) და რეალურთან მიახლოებული პრეტენზიების მქონე ადამიანები. პრეტენზიის დონეში იგულისხმება გადანწყვეტილების მიმღები პირის მიერ ისეთი სირთულის დასახული მიზანი, ანუ სტანდარტი, რომლის მიღწევას ის შესაძლებლად თვლის. პრეტენზიებიდან გამომდინარე ყალიბდება ადამიანთა მიღწევის მოთხოვნილებაც [ჩარკვიანი 2001: 127. ჩარკვიანი: 2004. 211].

მიღწევის მოთხოვნილებაში მაღალი სტანდარტების შესაბამისად საქმიანობა და კონკრეტულ ვითარებაში წარმატების მიღწევის სურვილი იგულისხმება. მიღწევაზე ორიენტირებულ პიროვნებას შემდეგი ძირითადი თვისებები აქვს: მას მიზნების დასახვის კარგი უნარი გააჩნია. ის ცხოვრების დინებას პასიურად არ მიყვება და ყოველთვის რალაციის კეთებაშია. მიზნების განხორციელებაში დიდ პიროვნულ პასუხისმგებლობას გრძნობს. ძალზე რთული მიზნების დასახვას ერიდება, ხოლო ადვილი საქმიანობა, რომელშიც წარმატების მიღწევის შანსი ძალზე მაღალი აქვს, მას ნაკლებად აინტერესებს. მიღწევაზე ორიენტირებული პიროვნებისათვის მიზანი დიდი ღირებულების მქონეა, ამიტომ მისთვის საქმიანობის შედეგს დიდი მნიშვნელობა გააჩნია [ჩარკვიანი: 2001. 132.]

მცირე სოციალურ ჯგუფებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა „მიღწე-

ვის მოტივაციის“ შესწავლას. მიღწევის მოტივაცია — სწრაფვა შედეგების გაუმჯობესებისაკენ, დაუკმაყოფილებლობა მიღწეულით, საკუთარ მიზანთა მიღწევის ჟინი, სწრაფვა, მიაღწიო საკუთარ მიზნებს რაღაც არ უნდა დაგიჯდეს — წარმოადგენს პიროვნების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თვისებას.

ადამიანის ქცევებს შორის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და დიდი სოციალური ღირებულების მქონე ქცევას სწავლა წარმოადგენს. სწავლა ყოველთვის აუცილებლად მიზანდასახულ ხასიათს ატარებს და შესაბამისად, ისეთ განვითარებულ სუბიექტს გულისხმობს, რომელსაც მიზნის შეგნებულად დასახვა და მისი რეალიზაციისათვის საჭირო მოქმედებების განხორციელება შეუძლია (საქმიანი სფერო) [მაღრაძე 2008: გვ. 75]. სასწავლო ქცევის წარმატება, ასევე დამოკიდებულია სასწავლო ჯგუფის წევრებს შორის არსებულ ურთიერთობებზე (სოციალ-ემოციური სფერო) და ჯგუფის წევრებისა და მასწავლებლების ურთიერთობებზე. თანამედროვე ვითარება განსაკუთრებულ მოთხოვნებს უყენებს მასწავლებელს. ერთის მხრივ, ის კარგად უნდა ფლობდეს თავის საგანს, რაც მის პროფესიულ დონეს უზრუნველყოფს, და მეორეს მხრივ, მას უნდა შეეძლოს საკუთარ აღსაზრდელებთან კარგი ურთიერთობის დამყარება, რაც ბუნებრივია ხელს უწყობს მათთან, როგორც დადებითი სასწავლო ატმოსფეროს შექმნას, ასევე მათი (აღსაზრდელების) კმაყოფილების ხარისხის ამაღლებას [Charkviani, Kopaliani. 2003: 92].

დ. უზნაძის აზრით, უფსკრული აღმზრდელისა და აღსაზრდელის მისწრაფებათა შორის ჩნდება იმიტომ, რომ აღმზრდელი, როგორც სოციალური მიზნების მატარებელი ყურადღებას არ აქცევს აღსაზრდელის სურვილებს, არ ითვალისწინებს მოსწავლეთა ინდივიდუალურ თავისებურებებს და ხელმძღვანელობს საკუთარი მოტივებით. აღნიშნული პრობლემის გადალახვაში, უეჭველია, გადამწყვეტ როლს უნდა ასრულებდეს მასწავლებელი. პედაგოგიური პროცესის ძირითად პირობას წარმოადგენს სწორედ აღსაზრდელის ბუნების წვდომა, მისი გრძნობებისადმი, „სულიერი მღელვარებისადმი“ თანაგრძნობა [ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე 2008: 32. ჯაფარიძე 2005: 34].

ზემოთ მოცემული ლიტერატურული მასალის გათვალისწინებით კვლევის ინტერესის სფეროს აღსაზრდელის პრეტენზიის დონესა და მათ საქმიან და საურთიერთობო სტატუსს, ასევე აღნიშნულ ცვლადებსა და აღმზრდელის პროფესიული საქმიანობით და მათთან ურთიერთობებით აღსაზრდელთა კმაყოფილების დონეს შორის კავშირის გარკვევა წარმოადგენდა.

• **კვლევის მეთოდი** კვლევა ჩატარდა ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. სულ რესპონდენტთა რაოდენობა შეადგენდა ჰუმანიტარული ფაკულტეტის 127 პირველკურსელ სტუდენტს.

აღნიშნულ ჯგუფებში გამოკვლეული იქნა: 1. პრეტენზიის დონე. 2. სტუდენტთა სტატუსი საქმიანი (ინსტრუმენტული) და საურთიერთობო (ექსპრესიული) განზომილების მიხედვით. 3. სტუდენტთა კმაყოფილება ლექტორთა პროფესიული საქმიანობითა და სტუდენტებთან მათი ურთიერთობის მიხედვით.

პრეტენზიის დონის გაზომვა ხდებოდა ჯგუფში სტუდენტთა მიერ შემდეგ შეკითხვაზე პასუხის გაცემით — რომელი შეფასება დაგაკმაყოფილებს ?

(A) ფრიადი

- (B) ძალიან კარგი
- (C) კარგი
- (D) დამაკმაყოფილებელი
- (E) საკმარისი

ფრიადის დასახელების შემთხვევაში იწერებოდა 5 ქულა, ძალიან კარგის დასახელების შემთხვევაში 4 ქულა, კარგის დასახელების შემთხვევაში — 3 და ა. შ. შესაბამისად, რაც უფრო მაღალი ქულა მიიღებოდა, მით უფრო მაღალი იყო სტუდენტის პრეტენზიის დონე.

სტატუსის გარკვევა ხდებოდა რანჟირების მეშვეობით. სტუდენტები პასუხობდნენ ორ შეკითხვას. პირველი მათგანი მიეკუთვნებოდა საქმიან სტატუსს: ჯგუფის რომელ წევრს დააყენებდი შენ პირველ ადგილზე, როგორც საუკეთესო სტუდენტს სწავლაში, ვის მეორე ადგილზე, ვის მესამეზე ?

მეორე კითხვა წარმოადგენდა სოციალ-ემოციური სტატუსის მახასიათებელს: ჯგუფის რომელ წევრს დააყენებდი პირველ ადგილზე, როგორც მეგობარს, მეორეზე რომელს, მესამეზე რომელს ?

თითოეული ჯგუფის სტუდენტების გვარები ჩამოიწერა ანბანის მიხედვით და დაინომრა. ვინც პირველ ადგილზე იქნა დასახელებული მიეწერა სამი ქულა, ვინც მეორეზე ორი ქულა, ვინც მესამეზე ერთი ქულა. ლიდერობის შეფასება თითოეულ საქმიანობაში ხდებოდა ჯგუფის თითოეული წევრის მიერ მიღებული ქულების შეჯამებით, რომელსაც ისინი იღებდნენ თავიანთი პარტნიორებისაგან რანჟირების დროს.

სტუდენტთა კმაყოფილების გამოვლენა ლექტორთა პროფესიული საქმიანობისა და სტუდენტებთან მათი ურთიერთობების მიხედვით ხდებოდა შემდეგი მსჯელობებით: საქმიანი სფერო — ლექტორები მაღალპროფესიულად გადმოგვცემენ სასწავლო მასალას. საურთიერთობო სფერო — კმაყოფილი ვარ იმ ურთიერთობებით, რომელიც ჩემი ჯგუფის წევრებს და ლექტორებს შორის არსებობს.

თითოეულ მსჯელობას გააჩნდა სამი ალტერნატივა — „დიახ“, „არც ისე“, „არა“. რესპოდენტს ევალუებოდა ერთი არჩევანის გაკეთება. პასუხზე „დიახ“ იწერებოდა ორი ქულა, „არც ისე“ ერთი ქულა, „არა“ ნოლი ქულა.

რესპოდენტთა პასუხები საქმიანი და საურთიერთობო სტატუსის გამოსავლენად, ასევე ლექტორთა პროფესიული საქმიანობისა და მათთან სტუდენტების ურთიერთობით კმაყოფილების დონის შეფასება ატარებდა მკაცრ ანონიმურ ხასიათს.

- **მიღებული შედეგების განხილვა.** ჩატარებული კვლევების კორელაციური ანალიზის მიხედვით გაირკვა, რომ არსებობს მჭიდრო კავშირი სტუდენტთა პრეტენზიის დონესა და უმაღლეს სასწავლებელში მიღებულ შეფასებებს შორის. ამას მოწმობს მაღალი, დადებითი კორელაცია საგანში მიღებულ შეფასებებსა და პრეტენზიის დონის მიხედვით დაგროვილ ქულათა შორის (ცხრილი 1).

ცხრილი 1

კორელაციური მონაცემები სტუდენტთა პრეტენზიის დონესა და სტატუსს შორის საქმიანი და საურთიერთობო განზომილების მიხედვით

პრეტენზიის დონე	$r = 0,732 ; p < 0,01$	ინსტრუმენტული სფერო	სტატუსი
	$r = 0,231 ; p > 0,05$	ექსპრესიული სფერო	

გარდა ამისა, პრეტენზიის დონე საგანში მიღებული შეფასებების პროპორციულად იზრდება. ცალკეულ საგანში რაც უფრო მაღალი ნიშანი აქვს სტუდენტს, მით უფრო მაღალია მისი პრეტენზიის დონე და პირიქით. ეს განსხვავება აისახა თოთოეულ საგანში სხვადასხვა შეფასების (A, B, C, D, E) მქონე სტუდენტთა პრეტენზიის დონის მონაცემების ერთმანეთთან შედარებით. ყველა საგანში დადასტურდა რომ, რაც უფრო იზრდება განსხვავება შეფასებებს შორის მით მეტია განსხვავება პრეტენზიის დონეში. ეს გვაძლევს შესაძლებლობას ვიფიქროთ ამ ორ ცვლადს შორის მჭიდრო კავშირის შესახებ.

ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ ჩატარებული კვლევების მონაცემების მიხედვით ადგილი ჰქონდა ლიდერობის როლურ დიფერენციაციას. ე. ი. საქმიანი და საურთიერთობო ლიდერის როლი, ყველა ჯგუფში, სხვადასხვა პირთა მიერ განხორციელდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქმიანმა ლიდერებმა ექსპრესიული განზომილების მიხედვით, დაბალი შეფასებები მიიღეს. მიღებული მონაცემები გვაძლევენ იმის ფიქრის საშუალებას, რომ სტუდენტთა ჯგუფებში, საქმიანი ლიდერები პირად ურთიერთობებში, არც თუ ისე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობენ.

ცხრილი 2

კორელაციური მონაცემები სტუდენტთა პრეტენზიის დონესა და მათ კმაყოფილებას შორის ლექტორთა პროფესიული საქმიანობისა და მათთან ურთიერთობების მიხედვით

პრეტენზიის დონე	$r = 0,727 ; p < 0,01$	ლექტორთა პროფესიული საქმიანობა	სტუდენტთა კმაყოფილება
	$r = 0,623 ; p < 0,05$	ლექტორებთან ურთიერთობები	

კვლევების ანალიზის მიხედვით ასევე გაირკვა, რომ მაღალპრეტენზიული სტუდენტები კმაყოფილნი არიან, როგორც ლექტორთა პროფესიული საქმიანობით, ასევე მათთან ურთიერთობებით (ცხრილი 2), ხოლო რაც შეეხება სტუდენტთა სტატუსსა და მათ კმაყოფილებას შორის კორელაციას, აქ შემდეგი სურათი გამოიკვეთა: კერძოდ, სწავლაში წარმატებული სტუდენტები კმაყოფილებას გამოთქვამენ, როგორც ლექტორთა პროფესიული საქმიანობით, ასევე მათთან ურთიერთობით, ხოლო საურთიერთობო სფეროში ყველაზე უფრო აღიარებული სტუდენტები მხოლოდ ლექტორებთან ურთიერთობებით არიან კმაყოფილნი და უკმაყოფილებას გამოთქვამენ მათი პროფესიული საქმიანობით (ცხრილი 3, 4).

სავარაუდოდ, ამით ისინი საქმიან სფეროში თავიანთ არც თუ ისე მაღალი შეფასების გამართლებას ცდილობენ.

ცხრილი 3

კორელაციური მონაცემები სტუდენტთა საქმიან სტატუსსა და მათ კმაყოფილებას შორის ლექტორთა პროფესიული საქმიანობისა და მათთან ურთიერთობების მიხედვით

საქმიანი სტატუსი	$r = 0,701 ; p < 0,01$	ლექტორთა პროფესიული საქმიანობა	სტუდენტთა კმაყოფილება
	$r = 0,604 ; p < 0,05$	ლექტორებთან ურთიერთობები	

ცხრილი 4

კორელაციური მონაცემები სტუდენტთა საურთიერთობო სტატუსსა და მათ კმაყოფილებას შორის ლექტორთა პროფესიული საქმიანობისა და მათთან ურთიერთობების მიხედვით

სოციალ- ემოციური სტატუსი	$r = 0,205 ; p > 0,05$	ლექტორთა პროფესიული საქმიანობა	სტუდენტთა კმაყოფილება
	$r = 0,741 ; p < 0,01$	ლექტორებთან ურთიერთობები	

მიღებული შედეგები გვაძლევენ შემდეგი დასკვნის გაკეთების საშუალებას:

1. რაც უფრო მაღალია სტუდენტთა საქმიანი სტატუსი მით უფრო მაღალია მათი პრეტენზიის დონე, ხოლო ამ უკანასკნელ ცვლადსა და სოციალ-ემოციურ სტატუსს შორის კორელაცია არ არის სტატისტიკურად სანდო.

2. რაც უფრო მაღალია სტუდენტთა პრეტენზიის დონე მით უფრო მაღალია მათი კმაყოფილების ხარისხი, როგორც ლექტორთა პროფესიული საქმიანობით, ასევე მათთან ურთიერთობის მიხედვით.

3. ლექტორთა პროფესიული საქმიანობისა და მათთან ურთიერთობის მიხედვით კმაყოფილების დონე დამოკიდებულია სტუდენტთა საქმიან სტატუსზე, ხოლო სოციალ-ემოციურ სტატუსსა და აღნიშნულ ცვლადებს შორის კავშირი არ არის სტატისტიკურად სანდო.

4. რაც უფრო მაღალია სტუდენტთა საურთიერთობო სტატუსი მით უფრო მაღალია მათთან, ლექტორებთან ურთიერთობით კმაყოფილების დონე, ხოლო ლექტორთა პროფესიულ საქმიანობასა და სტუდენტთა სოციალ-ემოციურ სტატუსს შორის კავშირი არ არის სტატისტიკურად სანდო.

ლიტერატურა:

იმედაძე 2005: ი. იმედაძე. ფსიქოლოგიის საფუძვლები. თბილისი. 2005.

მალრაძე 2008: მ. მალრაძე. განწყობის თეორია და განათლების ფსიქოლოგიის ზოგა-

დი საკითხები. ქუთაისი. 2008.

ჩარკვიანი 2001: დ. ჩარკვიანი. ფსიქოლოგია ინდუსტრიულ ორგანიზაციებში. თბილისი. 2001.

ჩარკვიანი 2004. დ. ჩარკვიანი. ექსპერიმენტული სოციალური ფსიქოლოგიის საფუძვლები. თბილისი. 2004.

ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე 2008: ჯანაშია ნ., იმედაძე ნ., გორგოძე ს. განვითარებისა და სწავლების თეორიები. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი. თბილისი. 2008.

ჯაფარიძე 2005. მ. ჯაფარიძე. განათლების ფსიქოლოგია. თბილისი. 2005.

Майерс 2000: Майерс Д. Социальная психология. Питер 2000.

Charkviani, Kopaliani 2003: D. Charkviani, K. kopaliani. Peculiarities of the Motivation of Achievement in Adolescents. Bulletin of the Georgian Akademy of Sciens, 168, #3, 2003.

KAKHI KOPALIANI, LALI NAKASHIDZE

Sokhumi State University

Akaki Tsereteli State University, Georgia

DETERMINATIVE PSYCHO-SOCIAL FACTORS IN THE INTERPERSONAL RELATION IN THE STUDENTS' GROUP

The present article touches upon to the peculiarities of social perception in small social groups, namely in the students' group. In the article there are discussed the following psycho-social factors requirement of prestige, social status, psychological self-portrait, level of prestige, requirement of achievement.

In the article is also told about behaviour of such important and great social value of the person as studying. It is said that studying always has essential aimed characteristic and correspondingly it means such developed subject, which can consciously set as an object and fulfill necessary actions for its realization (business sphere). Successfulness of instruction is also depended on the relation among the members of the instructive group (social and emotional sphere) and relation between the teacher and members of the group. Modern situation makes special demands to the teacher. On the one hand he/she must know subject very well that will provide his/her professional level and on the other hand he/she can establish good relation with his/her pupils that will support to have positive atmosphere with them as well as increasing of the quality of satisfaction.

According to D. Uznadze, the author of the theory of mood, Georgian psychologist, the abyss between aspirations of the pupil and the teacher is made as the teacher bearer of the social aims doesn't pay attention to pupils' individual characteristics and directs to own motives. In resolving of the mentioned problem a teacher should have the important role. The main condition of pedagogical process is just penetration into the nature of the pupil, sympathy of his feelings "spiritual emotion".

According to given literary materials the interest of researching was the level of pretension of the pupil and their business and relationship status, also clearing up of the level of satisfaction

of the pupil with professional activity the teacher and relationship with them.

The research was made at a high school. Total amount of respondents was 127 students of the first academic year of the Faculty of Arts.

Correspondingly in the mentioned groups were researched: 1. Level of pretension. 2. Students' status according to business (instrumental) and social-emotional (expressional) measurement. 3. Students' satisfaction with lecturers' professional activity and their relationships with the students.

The research was made by sociometric methods and a questionnaire. For displaying the status of relation, the answers of respondents and evaluation of the level of satisfaction of the professional activity of lecturers and their relation with the students had a strict anonymous character.

The result of researches was processed according to coefficient of Spearman Grade Correlation. The analysis showed us close relation between the level of the students' pretension and assessments received at a high school. This certifies high, positive correlation between the assessments received in the subject and accumulated grades according to the level of pretension.

Besides this, there was found out that the level of pretension increases proportionally to the grades received in the subjects. As high grade has the student in the subject as much more is increased his level of pretension and vice versa. This difference was reflected in each subject in comparison of the findings of the level of pretension of the students having different grades. In all subjects is certified that as much is increased difference between the grades as much more difference is in the level of pretension. This gives us possibility to think about close relation between these two variable things.

It is significant that according to findings of the researches, the role differentiation of leadership took place. Thus, the role of business and reciprocal leader was fulfilled by different persons. It is also significant that the business leaders received low grades according to the expressive measurement. The received findings give us the possibility to think that the business leaders in the students' group don't deserve a great authority.

According to the analysis of the researches the high affected students are satisfied as with activity of the lecturers as well as relation with them. What about students' status and correlation of their satisfaction there is given the following picture: namely, successful students are satisfied as with their professional activity as well as relationship with them, but the most acknowledged students are satisfied only with relation to the lecturers and not with the professional activity of the lecturers. Supposedly with this action they try to justify their relatively high grade in the business sphere.

სწავლა და ფსიქიკური ჯანმრთელობა

სიცოცხლე აქტივობაა. სოციალურად მისაღები აქტივობის სამი ფორმა არსებობს: თამაში, სწავლა და შრომა. თითოეული მათგანის ხვედრითი წილი ადამიანის საერთო აქტივობაში ასაკობრივად განსაზღვრული და შესაბამისად, ამ ასაკში წარმოადგენს ფსიქიკის განვითარების წამყვან ქცევას ანუ ეხმარება ფსიქიკის დროულ, ყოველმხრივ და დარღვევების გარეშე განვითარებას ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების შესატყვისი პირობების შექმნით. ასეთია სკოლამდელი ასაკისათვის *თამაში*, სასკოლო და უმაღლესი განათლების პერიოდისათვის *სწავლა* და მონიფული ასაკისთვის კი *შრომა*. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ქცევის ზემოთ დასახელებული ფორმები ერთმანეთისგან არ არიან მკაცრად იზოლირებული. პირიქით, ისინი მჭიდრო კავშირში არიან ერთმანეთთან, გადადიან ერთმანეთში; ხშირად იმის დასადგენად თუ რომელ ფორმას მიეკუთვნება ესა თუ ის კონკრეტული ქცევა, გადამწყვეტია ადამიანის სუბიექტური განცდა. შესაძლოა გარკვეულ პირობებში ადამიანისათვის სწავლა თუ შრომა იყოს ისეთივე საინტერესო და სახალისო, როგორც საკუთარი ნებით არჩეული თამაში, ან გართობა. და პირიქით, შეიძლება ბავშვისთვის ის თამაში იყოს ძალიან მძიმე და მოსაბეზრებელი, თუ მას არჩევანის უფლებას არ აძლევენ და აიძულებენ ითამაშოს ის, რაც არ უნდა. ამასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია განვითარების ფსიქოლოგიაში გავრცელებული ფაქტი, რომ ბავშვის ფსიქიკა უკეთესად ვითარდება მისთვის საინტერესო, მიმზიდველი და არაგადამღლევი საქმიანობის პროცესში.

ფსიქიკის ნორმალური განვითარებისათვის, ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაცვისათვის აუცილებელია, რომ ქცევის სხვადასხვა ფორმების ურთიერთმეჭრა არ არღვევდეს მოცემული ასაკისათვის განვითარების წამყვანი ქცევის უპირატესობას. თამაში, გართობა, როგორც განტვირთვის საშუალება ადამიანის მთელ ცხოვრებას უნდა გასდევდეს, მაგრამ ძირითადი საქმიანობისათვის (სწავლის, შრომის) ზიანის მიუყენებლად. ასევე ბავშვის ფსიქიკური განვითარებისათვის სახიფათოა თამაშისათვის „განკუთვნილ“ პერიოდში მიზანდასახული სწავლისა და სერიოზული შრომის დიდი დოზით ჩართვა, რადგან მასთან დაკავშირებულმა შეზღუდვებმა, „ბავშვობის მოუჭმელობამ“, შეიძლება მონიფულობის ასაკში უცნაურობების, აკვიატებების სახით იჩინოს თავი.

თამაშის პერიოდში ხელის შეწყობა ბავშვის სრული განვითარებისათვის, მისი დაცვა შიშის აღმძვრელი ტრავმებისაგან, აღზრდის შეცდომებისაგან და ქცევის სხვა ფორმების არაპროპორციული ჩართვებისაგან თავიდანვე მტკიცე საფუძველს უქმნის მის ფსიქიკურ ჯანმრთელობას. ადრეული ბავშვობიდან წამოყოლილი შიშები და დაძაბულობანი ხდიან ბავშვს ადვილად ტრავმირებადს, მიდრეკილს პათოგენური

კონფლიქტებისადმი და სასწავლო და შრომით საქმიანობაში, ადამიანებთან ურთიერთობაში. ფსიქოანალიზის მიხედვით ალზრდის ოპტიმალური გზა ინდივიდუალურად ვარირებს მითიურ პერსონაჟთა *სცილლას* (სრული თავისუფლება) და *ხარიბდას* (სრული აკრძალვა) შორის: აკრძალვებით უნდა მივალნიოთ რაც შეიძლება მეტს, მაგრამ ისე, რომ რაც შეიძლება ნაკლები ვავნოთ. ალზრდის ხელოვნება იმაშია, რომ რაღაც ავუკრძალოთ და იმავდროულად რაღაცის ნება დავართოთ, რომ ნებადართულისგან სიამოვნებამ შეამსუბუქოს აკრძალვით გამოწვეული დაძაბულობა.

ადამიანის ქცევის ფორმებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია სწავლას. დიმიტრი უზნაძის მიხედვით სწავლა არის თამაშიდან შრომაზე გარდამავალი ქცევა, ბავშვის მომზადება მონიფულობის ასაკში მოქალაქეობრივი და შრომითი საქმიანობისთვის. ის თამაშის ელემენტებსაც შეიცავს და შრომისასაც. სასკოლო პერიოდის დასაწყისისთვის სწავლა უფრო მეტად უახლოვდება თამაშს, ხოლო დასასრულისათვის – გონებრივ შრომას. ამის შესატყვისად სასკოლო ასაკის დასაწყისში უნდა ქარბობდეს სწავლა-გამოცდილება, დიდაქტიკური თამაშები და ა.შ., რაც უზრუნველყოფს უშუალო ინტერესს სასწავლო მასალისადმი, სწავლას გადაღლის გარეშე, სასწავლო დატვირთვის, დასვენებისა და ძილის ასაკობრივი, ჰიგიენური ნორმების დაცვას. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სასკოლო ასაკის დასაწყისში მართალია პირველ ადგილზე დგას ინტელექტუალური აქტივობის ტენდენცია, მაგრამ მას კვალდაკვალ მოჰყვება მოტორული აქტივობის ტენდენცია, რომლის შეზღუდვასაც შეუძლია ფსიქიკის ნორმალური განვითარების შეფერხება სხვადასხვა მიმართულებით. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოზარდის თანდათანობით გადაყვანა თამაშის ელემენტების ქარბად შემცველი სწავლიდან ნებელობით წარმართულ სწავლაზე – მიზანდასახულ სწავლაზე, რაც ემთხვევა უმნიშვნელოვანესი შინაგანი გარდაქმნების და სიძნელეების პერიოდს – გარდამავალ ასაკს. ამ დროს ხდება სწრაფი, ნახტომისებური წინსვლა განვითარების თითქმის ყველა მიმართულებით: სქესობრივი მომწიფება თანამდევნი ინტერესებით და მოთხოვნილებებით, უდიდესი წინსვლა შემეცნებითი ფუნქციების განვითარებაში, ემოციური გაუნონანსორებლობის ზრდა, „დიდობის გრძნობის“ ფორმირება, ძლიერდება თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მოთხოვნილება, თავს იჩენს განვითარების უთანაბრობით გამოწვეული სხვადასხვა სახის აქცენტუაციები და ა. შ. ამ ასაკში განსაკუთრებით დიდია ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევის ალბათობა, მით უმეტეს თუ ბავშვს სკოლამდელი ასაკიდანვე მოჰყვება შიში და დაძაბულობა.

კაცობრიობის მოწინავე ნაწილი დიდხანს მოითხოვდა, რომ სწავლა ყველასათვის ხელმისაწვდომი ყოფილიყო, მაგრამ მას შემდეგ რაც ეს მიზანი მიღწეული იქნა, აღმოჩნდა, რომ ფიზიკურად ჯანმრთელ და გონებრივად ნორმალურად განვითარებული მოსწავლეების გარკვეულ ნაწილს სწავლისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება აქვს. ეს ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევის ისეთივე სიმპტომია, როგორც ის, რომ ბავშვი თამაშზე ამბობდეს უარს, ან მონიფული ადამიანი შრომაზე.

ნამდვილი სწავლა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ინტერესი სასწავლო მასალისადმი, მისი სიღრმისეული გაგების მოთხოვნილება, კრიტიკული მიდგომა, მიიღწევა მხოლოდ სწავლისადმი დადებითი დამოკიდებულებით. მხოლოდ ასეთ სწავ-

ლას მოჰყვება ინტელექტუალურ უნარ - ჩვევათა განვითარება და პიროვნების მა-
ფორმირებელი ეფექტი (დ. უზნაძე, ვ. შტერნი, ა. მასლოუ...). ყველა სხვა შემთხვევაში
გვაქვს ფორმალური სწავლის ვარიანტები, რომელთა ნიშნებია ნამდვილი გაგების
გარეშე მექანიკური სწავლა-დაზეპირება, სწავლა მხოლოდ ნიშნისათვის, კარნახითა
და გადაწერით სარგებლობა და ა. შ. ამ საკითხის მკვლევრები (ლ. ბოჭორიძე, მ. ნეი-
მარკი) აღნიშნავენ, რომ ფორმალური ცოდნა უარესია ვიდრე უცოდინრობა, რადგან
ცნობიერების გადავსებას გაუგებარი ან არასწორად გაგებული ცოდნით მოჰყვება
მათი გამოყენებისას წარუმატებლობა, რაც იწვევს უარყოფითი პიროვნული თვისე-
ბების განვითარებას და ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევას.

ფსიქიკური ჯანმრთელობა, ფართო გაგებით, ნიშნავს ასაკის შესატყვისი განვი-
თარების დონეს ბიოლოგიური, ფსიქიკური (სენსო-მოტორული, ინტელექტუალური)
და პიროვნული (ემოციურ-ნებელობითი) მიმართულებებით. ეს ქმნის საუკეთესო
შინაგან პირობებს ნამდვილი სწავლისათვის, რადგან ამ დროს მაქსიმალურად მაღა-
ლია ინტელექტუალური აქტივობის ტენდენცია, შრომისუნარიანობა და შრომის ნაყ-
ოფიერება. ფორმალური სწავლა კი (არასისტემატური, გაგების გარეშე მექანიკური
დამახსოვრება-დაზეპირება) შეიძლება ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევის მიზ-
ეზიც იყოს და შედეგიც. სულიერი აშლილობის მძიმე ფორმების ერთერთი არსებითი
ნიშანია შრომისუნარიანობის დაკარგვა. მაგრამ ჯანმრთელობასა და მძიმე სულიერ
აშლილობას შორის არის უამრავი ფორმა სულიერი დისკომფორტისა, რომელშიც სხ-
ვადასხვა ზომითაა დაქვეითებული შრომისუნარიანობა ანდა მიმართულია თითონ
პიროვნებისა და საზოგადოების სანინააღმდეგოდ. დ. ჰელიმ მოიძია მასალები
დეპრესიის მძიმე ფორმის გავრცელებულობის შესახებ ძველად და ახლა. აღმოჩ-
ნდა, რომ მძიმე ფორმა როგორც ძველად, ისე ახლა გვხვდება მოსახლეობის 1%-თან.
მსუბუქი ფორმები კი (ციკლური, არჩევითი, წარმავალი ტრავმული...) შედარებით
გახშირდა და გვხვდება ყოველ მეხუთესთან.

ე. ბერნი განასხვავებს ნორმალურ ქცევას, ნევროტულ ქცევას და ავადმყოფო-
ბა ნევროზს. მათ შორის განსხვავება რაოდენობრივია და მკვეთრი ზღვარი არ არის:
ნორმალური ქცევა გვაქვს მაშინ, როცა ადამიანი ეფექტურად იყენებს თავის ენერ-
გიას სიტუაციის, საკუთარი მიზნების და სოციალური ნორმების ადექვატური საშუ-
ალებებით. ნევროტული ქცევა აღმოცენდება „ბავშვობის დაუმთავრებელი საქმეე-
ბიდან“, შეუსრულებელი სურვილებიდან, რომლებიც ახლა შენიღბული სახით არიან
მოცემული, ინვევენ ენერჯის უაზრო ფლანგვას და მთელ რიგ ფსიქიკურ გართულე-
ბებს: უძილობას, კონცენტრაციის სისუსტეს, მოუსვენრობას, გაღიზიანებადობას,
უკონტაქტობას, ეჭვიანობას, აბუღიას, გაუგებარ შიშებს და ა. შ. ავადმყოფობა-ნევ-
როზისათვის დამახასიათებელია ზეჭარბი ნევროტული ქცევა და შრომისუნარიანო-
ბის დაკარგვა.

აღზრდის ერთერთი მიზანია ნორმალურიდან ნევროტულ ქცევაზე, ხოლო ნევ-
როტული ქცევიდან ავადმყოფურ ნევროზზე გადასვლის პრევენცია. ამის განხორ-
ციელების ძირითადი საშუალებაა სწავლა-აღზრდის სწორი ორგანიზაცია ბავშვის
ასაკობრივ და ინდივიდუალურ თავისებურებათა შესატყვისად. ფსიქოანალიზი და
ჰუმანისტური ფსიქოლოგია მიიჩნევენ, რომ დღეისათვის აუცილებელია მასწავლე-

ბელი გარკვეული აზრით ფსიქოთერაპევტიც იყოს, რათა შეეძლოს სწორად განსაზღვროს როდისაა აუცილებელი ფსიქიკური ჯანმრთელობის საკითხის პირველ ადგილზე დაყენება, ხოლო აკადემიური წარმატებისა მეორეზე და პირიქით.

ფსიქოანალიზის მიხედვით ნევროტული ქცევის ფაზას გადის თითქმის ყველა ბავშვი, რადგან აღზრდის ზეგავლენით ის სიამოვნების პრინციპიდან რეალობის პრინციპზე გადადის უფრო სწრაფად, ვიდრე ეს მოხდა ადამიანის ფილოგენეტიკურ განვითარებაში. თუმცა მონიფულობაში ყველა მათგანს არ დაემართება ნევროზი. ჩნდება კითხვა: რა განსაზღვრავს იმას თუ მათი ქცევა ბავშვობის მომდევნო სასკოლო პერიოდში ნორმალურთან უფრო იქნება მიახლოებული თუ ნევროტულთან? ამ კითხვაზე პასუხს გვაძლევს განათლების პრობლემებში ხშირად დასახელებული ტერმინი – „სკოლის ნევროზი“, რაშიც იგულისხმება პროდუქტიულ სწავლაში ხელისშემშლელი ნევროტული მიდრეკილებები.

ეს ნევროტული მიდრეკილებებია: მისწრაფება ძალაუფლებისადმი (რაც დაწყებით კლასებშივე შეიძლება გამოვლინდეს ჯერ აღმზრდელებისადმი დაუმორჩილებლობაში, შემდეგ საკუთარი აზრისადმი თანატოლების დამორჩილების მცდელობაში..), სხვების ექსპლოატაციის მოთხოვნილება (გადამანერინე, მიკარნახე, წამომიღე ჩანთა..), ნევროტული პატივმოყვარეობა (არაცნობიერი სიძულვილი ყველას მიმართ, ვინც მასზე უკეთესია, წარმატებულია), აკვიატებული თავმდაბლობა და ნებისმიერი გზით სხვებისაგან სიყვარულისა და პატივისცემის მოთხოვნილება (ამ დროს ასოციალური ქცევის მოზარდი მფარველობს კარგ მოსწავლეებს და ასოციალურ ჯგუფში კი „სუსტებს და დაჩაგრულებს“) და ა. შ. (კ. ჰორნი). ამ ნევროტულ მიდრეკილებებს გარდა, მენცარი (ქართული ფსიქოანალიტიკური სკოლა) ასახელებს ქურდობის, მეძავობის, სიძუნწის, სიხარბის, ალკოჰოლიზმის, ნარკომანობის მიდრეკილებებსაც და მიაჩნია, რომ მენცარული მიდგომით შესაძლებელია ყველა მათგანის პროფილაქტიკა-მოვლა, რამდენადაც ისინი ემსახურებიან აღმზრდელობით გარემოს მხრიდან ბავშვის მოთხოვნილებების უხეში ჩახშობის გამო მათში აღძრული შიშისა და შფოთვისაგან თავდაცვას. სწავლაში მოზარდის ჩართულობაზე გავლენას ახდენს სასწავლო-აღმზრდელობითი გარემოს ყოველი, თუნდაც ერთი შეხედვით უმნიშვნელო ელემენტი. სასკოლო ასაკის დასაწყისში ბავშვი იმპულსური არსებაა და ყველაფერზე რეაგირებს უშუალოდ მოცემულ მომენტში უსიამოვნების თავიდან აცილების მიზნით, შორეული შედეგების გაუთვალისწინებლად და ხშირად თავის საზიანოდ. ამიტომ როცა ფიზიკურად ჯანმრთელი და ნორმალური გონებრივი განვითარების მოზარდი სწავლისადმი უარყოფით დამოკიდებულებას ავლენს, აუცილებელია მოინახოს და აღმოიფხვრას ის მიზეზები, რომლებიც მოზარდში ნევროტული განვითარების საფუძვლებს ამზადებს, არღვევს მის ფსიქიკურ ჯანმრთელობას და განსაზღვრავს მომავალში მის პასიურ ცხოვრებისეულ პოზიციას, ან აქტიურ ჩართვას ანტისოციალურ ქცევებში.

ლიტერატურა:

უზნაძე 1967: დ. უზნაძე, შრომები, ტ. V. „მეცნიერება“, თბილისი, 1967.

მენცარი 1999: მენცარი (ქართული ფსიქოანალიტიკური სკოლა), თბილისი, „მერანი“, 1999.

Гурменской, Слуцкой 1991: Одаренные детям, общ. ред. Г. В. Гурменской и В. М. Слуцкого, М, 1991.

Фрейд 1993: А. Фрейд, Психология Я и защитные механизмы, М, 1993.

Бернс 1986: Р. Бернс, Развитие Я концепции и воспитание, М., Прогресс, 1986

Реан, Коломинский 1996: А. А. Реан, Я. Л. Коломинский Социальная педагогическая психология, Питер, 1996.

TAMAR JAVAKHISHVILI

Sokhumi State University , Georgia

STUDYING AND PSYCHICAL HEALTH

Generally, psychical health means an age relevant development level through biological, psychical (senso-motor, intellectual) and personal (emotional-will) directions. This creates the best interior conditions for the factual studying, as at that time the intellectual activity level, ability to work is ultimately high. Formal studying (nonsystematic, mechanically remember-learn by heart without understanding) may be the reason for the disorder of psychical health and the result as well. One of the essential signs of heavy forms of spiritual disorder is losing the ability to work.

But there are numerous forms of spiritual discomfort among health and heavy spiritual disorder, where the ability to work is fallen down in different scales or is directed against the person and the society. D. Helly searched the materials about the spread of heavy forms of depression. It is revealed that today as well as before such heavy form is characterized for 1 % of the population. Light forms (cyclic, elective, fleeting traumatic) have comparatively become more frequent and are characterized for every the fifth person.

E. Bern distinguishes normal behavior, neurotic behavior and the disease – neurosis. Differences between them are numerical and there is no sharp bound among them: we have normal behavior when a human effectively uses his/her energy by adequate means of situation, own aims and social norms. Neurotic behavior emerges from an “undone affairs of childhood”, unrealized wishes which now are given in a masked form, caused insensate waste of energy and the following complications: insomnia, concentration weakness, anxiety, irritation, jealousy, abulia, obscure fears and so on. Redundant neurotic behavior and loss of the ability to work are characterized for the neurosis.

According to the psychoanalysis, almost every child goes through neurotic behavior phase, because of the influence of education he/she goes from pleasure principle to reality principle faster than it occurred in the philo-genetic development of a human. Though, in maturity not every of them will undergo neurosis. The question appears: What defines the situation that their behavior will be closer towards normal or neurotic behavior in school period of childhood? We find the answer to this question in the term often indicated in education programs – “School Neurosis”, which means preventable neurotic inclinations in productive studying.

These neurotic inclinations are: aspiration towards the power (that will appear in primary classes first in non-subordination of the educators and then in subordination attempt of the peers to his/her own thinking), desire of others exploitation (let me copy, dictate me, carry the bag . . .), neurotic ambition (non-cognition hate towards everybody who is better and successful than he/she), requirement of love and respect from others in every means (at this time the adult of asocial behavior protects good pupils and “weak and oppressed pupils” in asocial group) and so on (K. Horn).

Besides these neurotic inclinations, Mentsar (Georgian psychoanalytical school) names the inclinations of robbery, prostitution, stinginess, greediness, alcoholism, drug addiction, and thinks that it is possible prophylaxis, taking care of everybody with the help of Mentsar approach, because they serve the self-defense from an existing fear and agitation formed due to the suppression of a child’s requirements from educational environment.

Every element of the teaching-educational environment impacts pupils’ involvement in teaching. At the beginning of a school age a child is an impulsive creature and in the given moments reacts on everything in order to avoid troubles. That’s why, when the adolescent with physically healthy and normal mental development shows a negative attitude towards studying, it is necessary to find and eradicate the reasons which prepare a neurotic developing basis among the youth, destroy their psychical health and define their passive life position in future or active involvement in an antisocial behavior.

სიახლე განათლების დარგის პროფესიულ ლექსიკაში

განათლების რეფორმამ ახალი ამოცანების წინაშე დააყენა ქართული პედაგოგიური საზოგადოება. მიმდინარეობს განათლების დარგის სასიკეთო გარდაქმნა, რომელშიც უმთავრესი როლი მასწავლებელს და სკოლას ეკუთვნის. განათლების სფეროში ცვლილებების შემოტანა დროის მოთხოვნაა. დღეისთვის პრაქტიკაში რთულად, მაგრამ მაინც იწერება მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება. იმსხვრევა ძველი სტერეოტიპები და სტანდარტები, რაც ხელს უწყობს მომავალი თაობის სწორ აღზრდას. ბავშვის ჩამოყალიბება პიროვნებად და მისი ნიჭისა და უნარების სწორად განვითარება თანამედროვე პედაგოგიკის ძირითადი პრიორიტეტია. განათლების საკითხებისადმი ახლებურმა მიდგომამ მოითხოვა ახალი სახელმძღვანელოები, პროგრამები და სტანდარტები, რომელიც პედაგოგებს გაუადვილებს ურთულეს საქმიანობას. თანამედროვე განათლების სისტემა მეტ ყურადღებას აქცევს მასწავლებელსა და მოსწავლეს. შესაბამისად შემოდის ახალი დარგობრივი ლიტერატურა, ახალი ტერმინები და დასახელებები, რაც აუცილებლად მოითხოვს განმარტებასა და გააზრებას.

აღზრდა-განათლების სისტემა, მისი მექანიზმი უაღრესად გამრავლდა და გამრავალფეროვნდა, რამაც პედაგოგთა მუშაობაშიც სიახლეების დანერგვა მოითხოვა. დროის მოთხოვნა გახდა ზოგადი და პროფესიული განათლებით შეიარაღებულ მასწავლებელთა კოლექტივის არსებობა. „საზღვრების გაფართოებამ, საგანმანათლებლო სივრცის მისაწვდომობამ მთელი რიგი სიახლეები არა მხოლოდ საქმით, არამედ თავად პედაგოგიური ტერმინოლოგიით წარმოაჩინა, რომელთა ცოდნა აუცილებელია მომავალი მასწავლებლისა თუ, საერთოდ განათლების პრობლემით დაინტერესებული პირებისათვის“ [ვასაძე 2000: 30-31]. ქართულ პედაგოგიურ მეტყველებაში შემოვიდა უამრავი ახალი სიტყვა, ფრაზა, ტერმინი, რომელიც სულ ცოტა ხნის წინ არ იყო საჭირო. საგანმანათლებლო რეფორმების გზით სიარულმა, ქართულ პედაგოგიურ სივრცეში ცხადი გახდა დარგობრივი განმარტებითი ლექსიკონის შექმნის საჭიროება. სწორედ ამ დიდ საქმეს ემსახურება საქართველოს ეროვნული სასწავლო გეგმების და შეფასების ცენტრის მიერ შედგენილი განმარტებითი ლექსიკონი განათლების სპეციალისტებისათვის, რომელიც სამ ნაწილადაა დაგეგმილი, ორი ნაწილი კი უკვე მიიღო საზოგადოებამ [განმარტებითი ლექსიკონი 2007/2008].

განმარტებითი ლექსიკონის წინასიტყვაობა გვამცნობს, რომ ამ ტიპის ლექსიკონის შექმნის იდეა დაიბადა პედაგოგების სურვილის საფუძველზე. ლექსიკონი „პედაგოგებს, განათლების სპეციალისტებს, განათლების ფსიქოლოგებს და სხვა დაინტერესებულ პირებს გააცნობს იმ ძირითად ტერმინებს, რომლებიც გამოიყენება ეროვნულ სასწავლო გეგმაში, სასწავლო გეგმების პილოტირების და დანერგვის

ტრენინგ-პროგრამაში და, ზოგადად, უკავშირდება განათლების სისტემის რეფორმას და მის საფუძველზე განხორციელებულ სწავლებისა და სწავლის თანამედროვე გაგებას [განმარტებითი ლექსიკონი 2007: 6].

განმარტებითი ლექსიკონის მეორე ნაწილში ყურადღება გამახვილებულია განათლების სფეროში არსებულ თეორიებზე, რაც პედაგოგიკის დარგის სპეციალისტებს საშუალებას მისცემს გაეცნოს თანამედროვე და მოქმედ სააღმზრდელო თეორიებს უცხოურ და ქართულ პრაქტიკაში.

განმარტებითი ლექსიკონის ორივე ნაწილის სტრუქტურა დაჯგუფებულია ოთხ ძირითად კატეგორიად: უნარ-ჩვევები, თეორიები, სასწავლო პროცესი და განათლების სისტემა. თითოეულ კატეგორიაში ტერმინები დალაგებულია ანბანთრიგზე. ლექსიკონის ორივე ნაწილი დაახლოებით 240 ტერმინს მოიცავს და მასში ამომწურავადაა ახსნილი თითოეული სიტყვისა თუ ფრაზის მნიშვნელობა.

როგორც ცნობილია, ნებისმიერი დარგის სპეციალურ ტერმინოლოგიას რამდენიმე ნიშან-თვისება ახასიათებს: მონოსემიურობა (ერთი ზუსტი მნიშვნელობა), სინონიმის არარსებობა (მცირედ გამოვლენა) და ნეიტრალურობა სუბიექტური დამოკიდებულების თვალსაზრისით. სამივე ეს თვისება მკაფიოდაა გამოვლენილი საანალიზო ნიგნებში, სადაც ყველა სიტყვა და ტერმინი ზუსტად აღნიშნავს კონკრეტულ საგანმანათლებლო სიტუაციას, გარდა იშვიათი შემთხვევისა მათთვის სინონიმის მოძიება საკმაოდ რთულია და თითოეული მათგანი ხასიათდება ცნებითი სიზუსტით.

შენიშნულია, რომ „სპეციალური ტერმინოლოგიის დამკვიდრება კლასიკურ სალიტერატურო ენებში, ჩვეულებისამებრ, მიზანმიმართული და რეგულირებადია, რაც იმას გულისხმობს, რომ ახალი სპეციალური ცნების შესატყვისი ტერმინი შემოსულსა და საკუთარ ლექსიკურ მასალას შორის შეირჩევა გარკვეული მიზანშეწონილობის პრინციპით. ძირითადი ზოგადი პრინციპი აქ იმას გულისხმობს, რომ უცხო წარმომავლობის ტერმინი არ იქნეს დაშვებული (სანქცირებული), თუკი შესაბამისი „სამამულო“ ტერმინი (ან სიტყვანარმოებითი შესაძლებლობა) არსებობს. სხვა შემთხვევაში უცხოურ ტერმინთა დამკვიდრება „კანონზომიერია“ [არაბული 2004: 269]. საანალიზო განმარტებით ლექსიკონებში და შესაბამისად ქართულ საგანმანათლებლო პროფესიულ ტერმინოლოგიაში ეს წეს-კანონი მცირე გამოწვევის გარდა დაცულია. თუმცა შევნიშნავთ, რომ რამდენიმე უცხოური სიტყვის შესატყვისი ქართულ სალიტერატურო ენაშიც მოიპოვება (მაგ: უნარ-ჩვევა, ასერტულობა, კოგნიცია და ა. შ).

ლექსიკის განვითარება უშუალოდ ასახავს საზოგადოების ეკონომიკურ და კულტურულ პროგრესს. ამის დასტურია განსახილველ ტერმინებში მოცემული განმარტებები. ნიგნებში უხვადაა მოცემული ისეთი სიტყვები და ტერმინები, როგორცაა: მონიტორინგი, ინდიკატორი, დიაგნოსტიკური შეფასება, ტექნოლოგიების ცოდნა, სოციალური (კოოპერატიული და თანამშრომლობითი) სწავლება, ტრანსფერი და ა. შ. ამ ტიპის სპეციალური ტერმინოლოგიებისათვის დამახასიათებელია შინაარსობრივი გამოხატვის ნეიტრალურობა, რადგანაც ასეთი ფორმის ტერმინები დაცლილია სუბიექტური დამოკიდებულებებისგან და ის მხოლოდ და მხოლოდ სპეციალური დარგისთვის დამახასიათებელი თვისებებით გამოირჩევა.

ლექსიკონში მოცემული სიტყვები და ფრაზები ძირითადად ნასესხები ლექსიკისაგან შედგება. მათი უმრავლესობა უცხოური წარმომავლობის სიტყვაა, მაგრამ ჩვენი საგანმანათლებლო რეალობიდან გამომდინარე თითოეული მათგანი სალიტერატურო ენის ერთ-ერთ მთავარ შემადგენელ ქვესისტემად უნდა მოვიზნოთ. საინფორმაციო ქსელების განვითარება აახლოებს სახალხო ენას ახალ სპეციალურ ტერმინოლოგიასთან.

ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრის მიერ დროულად და საინტერესოდ შედგენილი განმარტებითი ლექსიკონები სამაგიდო ნიგნები გახდება განათლების დარგის სპეციალისტებისთვის. ის დროული და საჭირო შენაძენია და პედაგოგებს დაეხმარება დროულად გაერკვნენ განათლების სისტემაში მიმდინარე რეფორმების არსში.

ლიტერატურა:

განმარტებითი ლექსიკონი 2007: განმარტებითი ლექსიკონი განათლების სპეციალისტებისთვის, პირველი ნაწილი, თბილისი. 2007.

განმარტებითი ლექსიკონი 2008: განმარტებითი ლექსიკონი განათლების სპეციალისტებისთვის, მეორე ნაწილი, თბილისი. 2008.

ვასაძე 2000: ნ. ვასაძე, განათლების ახალი პარადიგმები და ტექნოლოგიები, პედაგოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 2-3, თბილისი 2000.

არაბული 2004: ა. არაბული, ქართული მეტყველების კულტურა, თბილისი. 2004.

RUSUDAN PIPIA

Sokhumi State University , Georgia

NOVELTY IN PROFESSIONAL VOCABULARY OF EDUCATION BRANCH

Current reforms in the education system first of all refer to teachers and school. Education-training system, its mechanism are exceptionally diversified, that, on the other hand, demands the introduction of novelties in the pedagogical work. Time demand has become the reality for teachers equipped with general and professional education. Orienting society toward sustainable development is impossible without the development of a teacher into a creative person with individual style of activity and thinking. This cannot be achieved without a continuous and systematic professional development that promotes innovation. Great hopes are placed on innovations, they are considered to be a reliable driving force for development.

The accessibility of educational space has brought changes in pedagogical terminology. The knowledge of these terminologies is necessary for future teachers and persons interested in education problems. Many new words, phrases, and terms that weren't in use before have now started entering Georgian pedagogical speech. Practice of going through educational reforms clarified the necessity of branch explanatory dictionary. Explanatory dictionary for education specialists compiled by the Centre of National Education Plans

and Assessment of Georgia precisely serves this great role. The dictionary is to be published in three parts. Two parts of this dictionary have already been published.

The aim of the explanatory dictionary is to introduce teachers, education psychologists and other interested persons with the main terms that are used in National Education Plan. It helps specialists in understanding of teaching and learning.

The structure of the both parts of the explanatory dictionary is grouped in four main categories: skills, theories, education process and education system. Terms in each category are placed according to the alphabet. Both parts of the dictionary contain approximately 240 words and terms, whereas the meaning of each word and phrase is presented in detail.

It's well-known that any branch has its own special terminology that is characterized by some features, like: monosemy (one exact meaning), non-existence of synonym and neutrality from subjective point of view. All these three features are shown distinctly in special books where every word and term precisely indicates a concrete educational situation. Except of rare cases, it's difficult to find synonyms for them and each of them is characterized with notion accuracy.

Development of vocabulary describes the economic and cultural progress of the society. The definition of certain words clearly defines this. The following words and terms are given in the books: monitoring, indicator, diagnostic assessment, technology knowledge, social (cooperative and collaborative) teaching, transfer and so on. This type of terminology is characterized with neutrality of expressing of content, as such terms lack subject dependence and are distinguished by the features typical only for special branch.

The words and phrases given in the dictionary are mainly created with the borrowed vocabulary. The most of them are derived from foreign languages, but if we take into account our educational reality, each of them must be considered as one of the main components of literary language. The development of information nets compacts the people's language with a new special terminology.

Explanatory dictionaries compiled timely and interestingly by the National Educational Plans and Assessments will become an useful and necessary tool for education branch specialists. It's a timely and an essential acquisition that will help teachers in the essence of current reforms in the education system.

**პირადი მაგალითი, როგორც ზნეობრივი აღზრდის
ძირითადი ფაქტორი**

ცნობილია, რომ აღზრდის პროცესში მნიშვნელოვანი ფაქტორია პატივისცემა აღსაზრდელის პიროვნებისადმი, როგორც სრულყოფილი და თანასწორი პარტნიორისადმი ნებისმიერ საქმიანობაში. აღზრდის პროცესი მაშინ უფრო ეფექტურია, როცა პედაგოგი და აღსაზრდელი ერთად იღებენ გადაწყვეტილებას, გულწრფელად უზიარებენ ერთმანეთს აზრებს და ასევე ერთად ცდილობენ წარმოქმნილი პრობლემის გადაჭრას.

იმისათვის, რომ სტუდენტსა და ლექტორს შორის პარტნიორული ურთიერთგაგება არსებობდეს, საჭიროა ლექტორი საუბრობდეს სტუდენტისათვის გასაგები ენით. მან ნამდვილად უნდა გამოავლინოს პატივისცემა პარტნიორისადმი, გულწრფელად უნდა დაინტერესდეს სტუდენტის პრობლემით, მუდმივად წინ არ უნდა წამოსწიოს საკუთარი უპირატესობა და ანგარიში გაუწიოს სტუდენტის მოსაზრებებს. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ აღსაზრდელი ლექტორ – მასწავლებელში ხედავს პიროვნებას. პატივს სცემს მას და ცდილობს მიზანმიმართულად დაეხმოს მას დადებით ქცევაში.

იმისთვის რომ საფუძვლიანად შემესწავლა, თუ რა გავლენას ახდენს ლექტორ-მასწავლებელთა პირადი მაგალითი სტუდენტებზე, გამოვიყენე კვლევის ტრადიციული ანკეტური გამოკითხვის მეთოდი მოკლე დროში მეტი ინფორმაციის მოსაპოვებლად. (ანკეტირება ჩატარდა სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, რომელშიც მონაწილეობას ღებულობდნენ როგორც განათლების ფაკულტეტის, ასევე სხვა სპეციალობის სტუდენტებიც. ანკეტირება ჩატარდა 2009 წლის თებერვალში და მასში სულ 200-მდე სტუდენტი ღებულობდა მონაწილეობას).

ანკეტური გამოკითხვიდან გამოირკვა, რომ კარგ ლექტორად სტუდენტები მიიჩნევენ, უპირველეს ყოვლისა, იმას, ვინც თავისი საგნის ღრმა მცოდნეა, შემდეგ მოდის სტუდენტებთან მეგობრული დამოკიდებულების მქონე, მტკიცე მომთხოვნელობით გამორჩეული, ავტორიტეტული ლექტორები და ა.შ.

ახლა მოვიყვანოთ იმის ამსახველი ცხრილი, თუ რა პიროვნული თვისებების გადმოღება სურთ ახალგაზრდებს თავიანთი საყვარელი ლექტორისგან.

მოტივი:

1. საგნის ღრმა ცოდნა;
2. ტაქტიანი მიდგომის უნარი;
3. სტუდენტთა სიყვარული;
4. გულისხმიერება;
5. მომთხოვნელობა;
6. ობიექტურობა;

7. სამართლიანობა;
8. მტკიცე ნებისყოფა;
9. მაღალი ჰუმანურობა.

ამ ცხრილის მიხედვით პირველ ადგილს საგნის ღრმა ცოდნა იკავებს. როგორც ვხედავთ, უმაღლეს სკოლაში ეს უპირველესი მოთხოვნაა. შემდეგი ადგილი უკავია პედაგოგიურ ტაქტს, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ აგრეთვე სტუდენტებისადმი ლექტორ-მასწავლებელთა სიყვარულს, გულისხმიერებას და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ პირადი მაგალითით არა მარტო კარგი მასწავლებელი ახდენს ზეგავლენას ახალგაზრდობაზე, არამედ თვით ცუდი ლექტორ-მასწავლებელიც. საერთოდ ცნობილია, უარყოფით ქცევას უფრო სწრაფად ითვისებს აღსაზრდელი, ვიდრე დადებითს, ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ ერთი ცუდი ლექტორ-მასწავლებელი იმდენს ვნებს სტუდენტებს, რომ ამ ნაკლის გამოსწორება არ შეუძლია რამდენიმე ლექტორის ზნეკეთილ მოქმედებას. დადებითი ჩვევების აღზრდას დიდი დრო და ენერჯია სჭირდება, უარყოფითის შეთვისებას კი ნუთები.

ახლა გავარკვიოთ თუ რა ადგილი უჭირავს პირად მაგალითს სხვა აღმზრდელობით ზემოქმედებებს შორის?

ჩვენ ვიცით, რომ პედაგოგიური პროცესი გულისხმობს როგორც აღზრდას, ისე სწავლებას. სასწავლო პროცესი უმაღლეს სასწავლებელში ხორციელდება ლექცია-სემინარების საშუალებით რაც ექვემდებარება მტკიცე სამეცადინო ცხრილს და სტუდენტთა მყარ შემადგენლობას.

რა საშუალებებს მოიხმარს მასწავლებელი, რათა განახორციელოს სასწავლო გეგმითა და პროგრამით გათვალისწინებული ამოცანები და მიზნები?

ემყარება რა სასწავლო საგნის გეგმას, პროგრამას, მეთოდურ მითითებებს და დიდაქტიკურ პრინციპებს, ლექტორი იყენებს სხვადასხვა მეთოდს, რომლის მეშვეობითაც ის მოახდენს სტუდენტებში წიგნზე დამოუკიდებელი მუშაობის უნარის აღზრდას, შეაჩვევს მათ სახელმძღვანელოებისა და სხვა სასწავლო საშუალებათა მოხმარებას, რათა მიაღწიოს სტუდენტების მიერ ცოდნის გარკვეული მარაგის დაგროვებას, გარდა ამისა, იგი დიდი ყურადღებით სწავლობს სტუდენტის ბუნებას.

რადგანაც მთელი სწავლების პროცესში ლექტორი არის ახალგაზრდების წარმმართველი და ხელმძღვანელი, ამდენად მისი პირადი მაგალითი დიდ ზეგავლენას ახდენს სტუდენტებზე. მასწავლებელზეა დამოკიდებული, თუ რა მიმართულებას მისცემს თავის მოქმედებას, ხოლო ეს ზემოქმედება რა ზეგავლენას მოახდენს სტუდენტებზე.

ჩვენს მიერ ჩატარებულ იქნა აგრეთვე რამდენიმე სპეციალობის სტუდენტთა ანკეტური გამოკითხვა, თუ როგორი ლექტორი მიაჩნიათ კარგ მასწავლებლად და რა პიროვნულ თვისებებს გადმოიღებდნენ მისგან?

კითხვას, როგორ ლექტორს თვლიან კარგ ლექტორად უპასუხეს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სხვადასხვა ფაკულტეტის სტუდენტებმა. მათი ჩანაწერების ანალიზი შემდეგ სურათს იძლევა: 1. თავისი საგნის კარგი მცოდნე (70 სტუდენტი); 2. სტუდენტებთან მეგობრული დამოკიდებულების მქონე (40 სტუდენტი); 3. მტკიცე მომთხოვნელობით გამორჩეული (30 სტუდენტი); 4. ავტორიტეტული (20 სტუდენტი); 5. ობიექტური და სამართლიანი (15 სტუდენტი); 6. კარგი გადაცემის

უნარის მქონე (10 სტუდენტი); 7. სტუდენტების მოსიყვარულე (8 სტუდენტი); 8. გულსხმიერი (7 სტუდენტი); 9. სტუდენტის სულიერ საუბარში წვდომა (6 სტუდენტი); 10. საზოგადოების მიერ დაფასებული (4 სტუდენტი).

ამრიგად, სტუდენტთა ჩანაწერებში ჩამოთვლილი თვისებები ჩვენ შეგვიძლია შემდეგნაირად დავაჯგუფოთ:

I. პედაგოგიური თვისებები, რომლებშიც შედის: საგნის კარგი ცოდნა, მაღალი კულტურა და განათლებულობა, პედაგოგიკის, ფსიქოლოგიისა და მეთოდის ღრმა ცოდნა, ორგანიზატორული უნარი, თითოეული სტუდენტის ხასიათისა და პიროვნული თვისებების ღრმა ცოდნა, პედაგოგიური ტაქტი და ა.შ.

II. ლექტორის პიროვნული ხასიათი: მტკიცე ხასიათი, ნებისყოფა, სამართლიანობა, პატიოსნება, ხალისიანი, მხიარული განწყობილება და ენერგიულობა, ბოროტების გამომრიცხავი სიმკაცრე და თითოეული პიროვნების პატივისცემა, სიახლოვე, მომთხოვნელობა და სამართლიანობა, გულთბილობა, უხეშობისაგან თავშეკავება და ა.შ.

ყველა ეს თვისება დასაწყის ეტაპზე შეიძლება არ გააჩნდეს ლექტორს, მაგრამ იგი მაინც, თანდათანობით მოიპოვებს სტუდენტთა შორის ავტორიტეტს, გახდება საყვარელი და მაგალითის მაჩვენებელი, თუკი ყოველდღიურად იზრუნებს პროფესიონალურ დაოსტატებაზე. ამ გზით მას შეუძლია ჩამოაყალიბოს მთელი რიგი ზნეობრივი ქცევები და თვისებები, გახდეს მაგალითი.

ამდენად, მთავარია, რომ ლექტორი ცდილობდეს კონტროლი გაუწიოს საკუთარ თავს, სტუდენტებთან ურთიერთობაში გამოავლინოს არა მოჩვენებითი თავაზიანობა, თვალისამხვევი ჩვევები, არამედ შინაგანად იყოს ნმინდა და დახვეწილი. როდესაც სტუდენტი ამჩნევს, რომ მისი საყვარელი მასწავლებელი ზნეობრივი ქცევით ხასიათდება, მასში მოჩვენებითი არაფერია, არამედ მის არსებაში ყველაფერი ნამდვილი და ბუნებრივია, მაშინ იგი ცდილობს ეს თვისებები საკუთარ თავშიც განავითაროს და სრულყოს [მალაზონია 2001].

თანასწორი დამოკიდებულება სტუდენტთა მიმართ, ავტორიტეტიანი მასწავლებლის დამაჯერებელი ტონი დიდ აღმზრდელობით ზეგავლენას ახდენს ახალგაზრდებზე. ლექტორის მაღალი ტონი, უხეში მიმართვა, მსმენელისადმი ავადებული დამოკიდებულება დისციპლინის დარღვევის შემთხვევებს ვერ აღკვეთს, სამაგიეროდ, მისი ერთი მშვიდი, ტაქტიანი გამოხედვა საკმარისია ავადებული სტუდენტის დასაწყნარებლად და კონფლიქტის მოსაწესრიგებლად [Подласый 2001].

როგორც დავინახეთ, უმაღლესი სასწავლებლის მიზანია — არა იმდენად ის, რომ სპეციალური ცოდნა გადასცეს სტუდენტებს, არამედ ის, რომ განავითაროს და შექმნას განსაკუთრებული კულტურული ფენა, რომელსაც თვითონ სპეციალისტი ეკუთვნის. იგი არა მარტო გარკვეული ცოდნის მატარებელია, არამედ მას აქვს განსაკუთრებული მსოფლმხედველობა, გააჩნია ცხოვრებისეული ღირებულებები. ამიტომ სპეციალისტი არა მარტო ცოდნას და პროფესიულ შესაძლებლობებს უზიარებს სტუდენტებს, არამედ აახლოებს, ახლოს აცნობს ცხოვრებას და მარადიულ ღირებულებებს. დაახლოებით ერთი საუკუნის წინათ კარგად ჩამოაყალიბა უშინსკიმ: „მხოლოდ პიროვნებას შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს პიროვნების ჩამოყალიბებაზე, მხოლოდ ხასიათს შეუძლია შექმნას ხასიათი“ [უშინსკი 1959: 213].

ანკეტირების გზით გაირკვა, თუ რა თვისებებს აფასებენ ახალგაზრდები თავიანთ მასწავლებლებში. ჩემი სტატიის მიზანიც ნათელია — ნებისმიერი აღმზრდელ-მასწავლებელი ვალდებულია ყურადღება მიაქციოს ამ მოთხოვნებს, შეეცადოს იყოს ისეთი, როგორც სურთ მათი ხილვა სტუდენტებს — ხვალინდელ პედაგოგებს.

ლიტერატურა:

- Подласый 2001:** Подласый И.П., Педагогика начальной школы. «Владось» М. 2001
- ცუცქირიძე 1997:** ზ. ცუცქირიძე. ლექციების კურსი პედაგოგიკაში I-II ნაწილი, თბილისი. 1997
- მაღაზონია 2001:** შ. მაღაზონია. პედაგოგიკა, თბილისი. 2001
- გაგუა 1996:** ვ. გაგუა. პედაგოგიკა, თბილისი. 1996
- დოღონაძე 2000:** მ. დოღონაძე. სკოლაში სააღმზრდლო მუშაობის აქტუალური პრობლემები, თბილისი. 2000
- უშინსკი 1959:** კ. უშინსკი. რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი, ტ. I, თბილისი. 1959

LEILA SHEROZIA

Sokhumi State University, Georgia

PERSONAL EXAMPLE AS THE MAIN FACTOR OF MORAL EDUCATION

The main aim of the article is once again to remind the teachers of higher schools that the youth is a period of maximalism and they perceive both good and bad at the same degree. Every attempt to play and deceive them is in vain. The lecturer should love his/her work with a veritable love and the student should receive the same in answer.

It is necessary that the lecturer speaks to the student clearly in order to establish the partnership understanding between the student and the lecturer. He/she should pay his/her respect to the partner, become sincerely interested in the student's problem, show his/her own superiority and respect the student's opinion. That is possible only in the case when the student considers the lecturer as a person, respects him/her and tries to imitate him/her in his positive behavior.

So in an education process respect towards the student's personality is an important factor, as towards a perfect and unequal partner in any activity. The education process is more effective when a teacher and a student make the decision together, openly share their opinions and also try to solve the existing problems together. In this case a partnership phenomenon is at a high level.

For the teacher-lecturer in order to implement the tasks and aims based on the teaching plans and programs, first of all, it is necessary to use different methods which will help the students to create the ability of working on books independently and get accustomed to the usage of text-books and other teaching resources, and on this basis the youth will store some knowledge. Besides, the teacher studies the student's character with great attention.

The teacher's personal example impacts greatly on students, as the teacher-lecturer

is the leader for the youth during the whole teaching process. It is dependent on the teachers in what direction they will act and how it will influence the students.

In order to study thoroughly how to impact teacher's personal example on students, we use the traditional questionnaire method of the research to get more information in a short period of time. Interviews of the 200 students were conducted in LLEP Sokhumi State University. The research was held in February 2009.

The questionnaire contained two questions:

1. How do you like the lecturer?
2. What personal characters would you accept from his/her personal example?

The materials received from the interviews are grouped in the following manner:

First – pedagogical characters which consist of: good knowledge of the subject, high level of culture and education, deep knowledge of pedagogy, psychology and methodology, management skill, deep knowledge of each student's character and personal features, pedagogical tact and so on. Second – the teacher-lecturer's personal character: steady character, will-power, justice, honesty, cheerful, merry mood and vitality, respect of people, closeness, restraint from rudeness and etc.

Therefore, the aim of the university, institute is not only to give the special knowledge to the students but to develop and create a special cultural stratum to which the specialist belongs himself/herself. He/she is not only a carrier of some knowledge but carries special ideology and vital values. That's why the specialist shares the knowledge and professional possibilities to the students and also introduces them to everyday life and eternal values. About a century ago Ushinski stated correctly: „Only the person can impact on the formation of the person, only character can create character.”

მანია ფირჩხაძე

ქართულ-იტალიური სკოლა

ლია ახალაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ბრუნერის კოგნიტური ზრდის თეორია და ცოდნის გამოსატვის ფორმები

სწავლების უმნიშვნელოვანესი მიზანი მოსწავლეთა კოგნიტური განვითარების ხელშეწყობაა. კოგნიტური განვითარება კი, თავის მხრივ, გულისხმობს მოსწავლეთა აზროვნების, შემეცნების, განსჯის უნარებისა და ინტელექტუალური შესაძლებლობების განვითარებას [ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე 2008:14].

სწავლებისა და განათლების შედეგის პროცესში აქტიური მნიშვნელობა ენიჭება ჯერომ ბრუნერის [იხ. ბრუნერი] მიერ შემოთავაზებული კოგნიტური ზრდის თეორიასა და ცოდნის გამოსატვის ფორმებს.

ბრუნერის მიხედვით, ადამიანის ინტელექტუალური განვითარება მოიცავს **მეთოდურ** წინსვლას გონების გამოყენებაში. ეს მეთოდური წინსვლა კი დამოკიდებულია გაუმჯობესებულ ანუ **მზარდ უნარებზე** და სისტემატურ სწავლებაზე ბავშვის ზრდასთან ერთად მისი ქმედებები გარემოში არსებული სტიმულების მიერ უფრო და უფრო ნაკლებად იზღუდება [ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე 2008: 111].

კოგნიტური პროცესების (აზრების და შეხედულებების) გამოყენება უფრო მეტად აუმჯობესებს მოსწავლეთა უნარს, რაც მოსწავლეს საშუალებას აძლევს, საჭიროებისდა მიხედვით, ერთი და იგივე საპასუხო ქცევა გამოიყენოს ცვალებად გარემოში და სხვადასხვანაირად იმოქმედოს ერთსა და იმავე გარემოში! მაშასადამე, ბრუნერის მიხედვით, ადამიანის ინტელექტუალური განვითარება დაკავშირებულია გონების ოპერირების უნართან, ადამიანის აზროვნების პროცესთან. ბრუნერისაგან განსხვავებით შვეიცარიელ ფსიქოლოგ ჟან პიაჟეს [იხ. პიაჟე] მიაჩნდა, რომ განვითარება წინ უძღვის სწავლას. ბავშვებს ჯერ გარკვეული კოგნიტური სტრუქტურები, ანუ სქემები უნდა ჩამოუყალიბდეთ, რათა მათ შეძლონ სამყაროს შესწავლა და შემეცნება. სოციო-კულტურული თეორიის ფუძემდებელი ფსიქოლოგი ლევ ვიგოტსკი [იხ. ვიგოტსკი] თვლიდა, რომ საზოგადოება და კულტურა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ბავშვთა კოგნიტურ განვითარებას. მისი თეორია ვარაუდობს, რომ სწავლა წინ უძღვის და ხელს უწყობს კოგნიტურ განვითარებას.

სამივე თეორია აზროვნების განვითარების პროცესს სხვადასხვაგვარად წარმოგვიდგენს. ბრუნერის თეორიის თანახმად, უპირატესობა გონების გამოყენებას ენიჭება, ანუ ადამიანის გონება კოგნიტურ ზრდას განიცდის მხოლოდ მეთოდურ წინსვლაზე: მზარდ ენობრივ უნარებზე და სისტემურ სწავლებაზე. მოვიყვანოთ მაგალითი, თუ როგორ შეიძლება ეს აისახოს ისტორიის სწავლებისას სასწავლო პროცესში: როცა მოსწავლე ეცნობა ისტორიის შესავალს ანუ იმ ბაზას, რის საფუძველზეც ხდება ისტორიული მასალის დალაგება, გადმოცემა, აგება და ა. შ., იგი საამ-

ისოდ იყენებს: **სქემებს// ასიმილაციას // აკომოდაციას // ექვილიბრიუმს ანუ კოგნიტიურ პროცესებს.**

მეთოდების სისტემატური ვარჯიშისას, ცვლისას ანუ გამოყენებისას, მოსწავლეს თავისთავად უფითარდება აზროვნება, შემეცნება, განსჯის უნარი და საბოლოო ჯამში ხდება ინტელექტუალური შესაძლებლობების განვითარება.

როცა მოსწავლეს ვთხოვთ, დაადგინოს, როგორ უნდა ინერებოდეს, რა პროცესებს უნდა აკმაყოფილებდეს ისტორიული ნაშრომი (ანტიკური, ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსების თვალთახედვით) და იგი ამ დავალებას შეასრულებს, ბუნებრივია, აქ საქმე გვაქვს **კოგნიტიურ** პროცესთან, რომლის შედეგად მოსწავლეს აუცილებლად განუვითარდება უნარი - საჭირო სტიმულის დროს (მაგალითად, განსაზღვროს თუკიდიდეს, ამიანე მარცელინეს ან პროკოპი კესარიელის დამოკიდებულება ისტორიისა და ისტორიული მასალის მიმართ) აუცილებლად გამოავლინოს საპასუხო ქცევა - მოსწავლე აქ მოიშველიებს იმ ცოდნას, რომელიც მან ადრე შეიძინა ამ ისტორიკოსების შესახებ; გაიხსენებს თუ როგორ ინერებოდა, რა მოთხოვნებს აკმაყოფილებდა ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსების ნაშრომები და პირიქით. აღნიშნული ცოდნის გამოყენება მას შეუძლია სხვადასხვა სახის დავალებების შესრულების დროს მაგალითად თუ მას დავალებად მივცემთ ანტიკური და აღორძინების ეპოქის ისტორიკოსების დახასიათებას, ან შეეძლება ეს ცოდნა გამოიყენოს ანტიკური და აღორძინების პერიოდის ისტორიოგრაფების ნააზრევის შედარების დროსაც, მაგალითად, ასეთი დავალების შესრულებისას:

*გაიხსენეთ ანტიკური და აღორძინების ეპოქის ისტორიული აზრის ტენდენციები და შეავსეთ სქემა:
„რას გვასწავლის ისტორია“*

ანტიკური ისტორიოგრაფების აზრით:	აღორძინების ეპოქის ისტორიოგრაფების აზრით:
----- -----	----- -----

იმისათვის, რომ მასწავლებელმა უფრო ადვილად მიადევნოს თვალი მოსწავლის ინტელექტუალურ ზრდას, შეუძლია, დაეყრდნოს ბრუნერის მიერ შემოთავაზებულ ცოდნის გამოხატვის სამ ფორმას:

- **მოქმედებითი**
- **წარმოსახვითი**
- **სიმბოლური გამოხატვა**

ადამიანის ასაკობრივ ცვლილებასთან ერთად ეს ფორმები ერთმანეთს ენაცვლებიან. მოქმედებითი გამოხატვა მოიცავს მოტორულ საპასუხო ქცევებს, ანუ გარემოთი მანიპულირების გზებს.

რადგან სწავლება მოსწავლის კოგნიტიურ განვითარებას უნდა ისახავდეს მიზნად, ამიტომ ბრუნერის აზრით, სწავლების ფორმაც მოსწავლის კოგნიტიურ განვი-

თარებას უნდა შეესაბამებოდეს [ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე 2008: 112].

ნებისმიერი შინაარსის მასალა შეიძლება ნებისმიერი ასაკის მოსწავლეს ისე ვასწავლოთ, რომ ეს მისთვის საინტერესო და გასაგები იყოს, ოღონდ, ცხადია, მასალის შინაარსს ისევე უნდა დავუბრუნდეთ ყოველ ახალ ასაკობრივ ეტაპზე, რადგან იგივე მასალა უფრო რთულ ფორმებში მივიწოდოთ. ამის შესაბამისად, ცოდნის გამოხატვის სამივე ფორმა – *მოქმედებითი*, *წარმოსახვითი* და *სიმბოლური გამოხატვა* – აქტიურად ვითარდება, რაც საბოლოო ჯამში ადამიანის ინტელექტუალურ შესაძლებელობებს ზრდის და ხელს უწყობს აზროვნების განვითარებას.

ჩვენს პრაქტიკაში ეს ფორმები აქტიურად უნდა გამოვიყენოთ სწავლების ყველა საფეხურზე და ყველა დარგში. როგორ შეიძლება მისი გამოყენება ერთი სასწავლო დისციპლინის შესწავლის დროს? მაგალითად, ისტორიის შესავლის (ან ზოგადი წყაროთმცოდნეობითი კურსის) შესწავლისას.

პირველი ეტაპი - ცოდნის მოქმედებით გამოხატვა გულისხმობს მოსწავლეთათვის რომელიმე მოვლენის ინსცენირებას. მაგალითად, ბოროდინოს ბრძოლის აღწერისას მასწავლებელს შეუძლია კლასშივე დიდი ძალისხმევით გარეშე, მარტივად გაითამაშოს ომის საბრძოლო მოქმედებების გეგმა, რომელიც წარმოადგინა პეტრე ბაგრატიონმა. გეგმის თანახმად მომგებიანი იქნებოდა რედუტების დადგმა ბრძოლის ველზე, მონინაალმდეგე, რომელიც გრძელ რიგებად იყო დაწყობილი, იძულებული იქნებოდა გახლეჩილიყო ამ რედუტების მეშვეობით და მათი განადგურება ადვილი იქნებოდა; მსგავსი აღწერილობა შეიძლება გავაკეთოთ დიდგორის ბრძოლის აღწერის პროცესში. აქ შეიძლება სქემის გამოყენებაც, რითაც მოსწავლეს უფრო ნათლად დაგანახებთ სურათს მტრის განლაგების, ასევე დავით აღმაშენებლის ჩანაფიქრის შესახებ, რომელიც ძირითად იერიშს ცენტრის ძალებზე დაყრდნობით განახორციელებდა, ხოლო შემდეგ მარცხენა და მარჯვენა ფლანგიდან მტრის რკალში მოქცევით ბრძოლას წარმატებით დაასრულებდა. ბოროდინოს ბრძოლისაგან განსხვავებით, აღნიშნული გეგმა დავითმა დიდგორის ველზე რეალურად განახორციელა და წარმატებასაც მიაღწია. ამ გეგმის მოქმედებით გამოხატვა რეალური და განხორციელებადია, რომელშიც მოსწავლეებიც შეიძლება ჩაერთონ. ეს ხელს შეუწყობს მოსწავლის სააზროვნო მოქმედების განვითარებას და დააინტერესებს საკითხისადმი.

მეორე ეტაპი - წარმოსახვითი გამოხატვა გონებრივ გამოსახულებებს მოიცავს. ბავშვები იძენენ ფიქრის უნარს ისეთ საგნებზე, რომლებიც ფიზიკურად მათ ირგვლივ არ არის. მათ შეუძლიათ საგნების და მათთან დაკავშირებული მოქმედებების გონებაში წარმოსახვა. იგი საშუალებას აძლევს მოსწავლეს, შეადგინოს დიაგრამები, ცხრილები და შეავსოს ისინი. ისტორიის სწავლების კერძო შემთხვევაში მაგალითად, მოსწავლეს შეიძლება შევთავაზოთ შემდეგი ცხრილი, რომელიც ბლუმის ტაქსონომიის საფუძველზე არის აგებული [იხ. ახალაძე 2009].

**უპასუხეთ კითხვას და შეავსეთ ცხრილი -
რის საფუძველზე ხდება ისტორიული მასალის**

აღდგენა (დასახელება, გახსენება, ჩამოთვლა)?	
გაგება (დამუშავება, შერჩევა, აღწერა, შეჯამება, ახსნა, ვარაუდის ჩამოყალიბება, ინტერპრეტაცია)?	
გამოყენება (რუკის, სქემების, დიაგრამების მომზადება, დაჯგუფება)?	
ანალიზი (შედარება, გამოკვლევა)?	
სინთეზი (შესწავლილი მასალის თეორიული ჩამოყალიბება)?	
შეფასება (დასკვნის გაკეთება, გაკრიტიკება, პოზიციის გამოხატვა)?	

გარდა ამისა, შეგვიძლია მოსწავლეს შევთავაზოთ ასევე ნახატები, სურათები, რომლებსაც დააკავშირებს ანტიკურ, ალორძინების ან სხვა ეპოქასთან.

მესამე ეტაპი – სწავლის სიმბოლური ფორმა გულისხმობს აბსტრაქტულ აზროვნებას, მუშაობას. სიმბოლური გამოხატვა იყენებს სიმბოლურ სისტემებს იმისათვის, რომ ცოდნა დაშიფროს. მასწავლებელმა სწავლებისას უნდა ცვალოს მეთოდები მოსწავლეთა განვითარების შესაბამისად. როგორც აღვნიშნეთ, სანამ მოსწავლეები აბსტრაქტული სიმბოლოების გაგებას შეძლებენ, მათ ისტორიული წყაროები მოქმედებითი (მაგალითად, საბრძოლო გეგმის, ანუ სტრატეგიის ინსცენირება საკლასო ოთახში) ან წარმოსახვითი (მაგალითად, ნახატების, ნახაზების) ფორმების სახითაც შეიძლება მივანოდოთ. ამის შესაბამისად, კურსის ბოლოს მათ საისტორიო წყაროების შესახებ სიმბოლური ცოდნაც ჩამოუყალიბდებათ. მაგალითად, ისინი შეძლებენ ასეთი ტიპის დავალებების შესრულებას: *კოლხურ მონეტებზე* (კოლხური თეთრი) დაყრდნობით დაახასიათებენ კოლხების რწმენა-წარმოდგენებსა და ტრადიციებს. სიმბოლური გამოხატვა ყველაზე გვიან ვითარდება, მის პარალელურად ადამიანი ინარჩუნებს ცოდნის მოქმედებით და წარმოსახვით გამოხატვის უნარებს.

საგულისხმოა, რომ ბრუნერის კოგნიტური ზრდის თეორიისა და ცოდნის გამოხატვის ფორმების გამოყენება უნდა შევძლოთ სხვა სტიმულებთან რეალურ კავშირში. მაგალითად, მასწავლებელი ამ დროს სისტემატურად და გეგმაზომიერად უნდა მუშაობდეს მოსწავლეთა მოტივაციის ამაღლებაზე. ამ ტიპის სამუშაოები მას მიზნობრივად და თანმიმდევრულად უნდა ჰქონდეს დაგეგმილი სასწავლო პროგრამებში [ტყემალაძე 2008: 8].

- *ბრუნერის აზრით, სწავლა აქტიური პროცესია, რომელშიც მონაწილეები აგებენ ახალ ცოდნას თავიანთ არსებულ ცოდნაზე დაყრდნობით. მოსწავლე იყენებს კოგნიტურ სტრუქტურებს ინფორმაციის დახარისხებისა და გარდაქმნისათვის,*

ცდებისა და ექსპერიმენტებისათვის. ეს ყველაფერი კი სჭირდება საკუთარი ცოდნის აღმოჩენისათვის.

- აღმოჩენა თავისთავად წარმოადგენს ინდუქციური აზროვნების ფორმას: მოსწავლეები კონკრეტული მაგალითების შესწავლის შედეგად ზოგად ცნებებს და პრინციპებს აყალიბებენ. მაგალითად, მოსწავლე გაეცნო რა ქართულ საისტორიო წყაროთა ჯგუფებს, შეუძლია შეასრულოს შემდეგი სახის დავალება:

დავალება: მოცემულია ქართული წყაროების ჯგუფები, მიუთითეთ მთავარი საკითხები

არქეოლოგიური ძეგლები	-----
ეპიგრაფიკული ძეგლები	-----
საისტორიო თხზულებები	-----
ჰაგიოგრაფიული თხზულებები	-----
ისტორიული დოკუმენტები	-----
ძველი ქართული სამართლის ძეგლები	-----
საეკლესიო ტიპიკონები	-----
კონო, ფოტო, ფონური, ვიდეო, აუდიო მასალა	-----

ანუ მაგალითი გადაიყვანოს ცნებებში და განსაზღვროს, რას ნიშნავს ესა თუ ის ისტორიული წყარო.

„აღმოჩენა“ არ მოიცავს მოსწავლეთა თავის ნებაზე მიშვებას – „რაც უნდათ, ის ისწავლონ“ – აღმოჩენა ეფექტურია, როცა მას მასწავლებელი მართავს: მასწავლებელი გეგმავს და აძლევს მოსწავლეებს ისეთ დავალებებს, რომლებიც მათ მანიპულირების და გამოკვლევის შესაძლებლობებს მისცემს. მოსწავლეები ამით იძენენ უნარს როგორც ახალი პრინციპების ფორმულირებისათვის (თუნდაც ზემოაღნიშნულ მაგალითზე), ასევე ინფორმაციის შეგროვებისათვის. ეძლევათ კითხვების დასმის საშუალება, რაც ხელს უწყობს მოსწავლეთა აქტივაციასა და ეფექტურ სწავლას.

საბოლოო ჯამში მათ შეუძლიათ ისაუბრონ და პრეზენტაციები გამართონ ისეთ რთულ საკითხებზე, როგორცაა, მაგალითად, თემები: „იყავი შუა საუკუნეების მეისტორიე“ ან „ისტორიკოსი - ისტორიული ფასეულობების მცველი“ და სხვ. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის მნიშვნელოვანია რა შედეგს მივალნევთ აღნიშნული გზით, რადგან სწავლების პროცესში ჩვენთვის მნიშვნელოვანია შედეგი და მისი მიღწევის გზები. ეს კი, ძირითადად, უნდა ეყრდნობოდეს: მაგალითად მოცემული ისტორიული საკითხის შესახებ ინფორმაციის გაფართოების ცოდნას და „ნოუ ჰაუს“ ძიების პროცესს. დევიდ პერკინსის აზრით, შესაბამისი აქტივობები მოიცავს ახალი ჰიპოთეზე-

ბის წამოყენებას, საკამათო დასკვნების გაკეთებას და ა. შ. ეპისტემური¹ დონისაგან განსხვავებით ტრადიციული განათლება არასაკმარის ყურადღებას უთმობს კვლევის დონეს [პერკინსი 2007:102].

ჯერომ ბრუნერის თეორია ძალიან მნიშვნელოვანია სწავლების პროცესის სწორად დაგეგმვისათვის, მისი აქტიური გამოყენება პრაქტიკაში ბევრ პედაგოგს დაეხმარება პროფესიული საქმიანობის დახვეწასა და სრულყოფაში, რადგან სკოლა, არამარტო მასწავლებლის გონების თავშესაფარი, არამედ მოსწავლის გონების თავშესაფარიც უნდა გახდეს.

ლიტერატურა და განმარტებები:

ახალაძე 2008: ლ. ახალაძე, ბლუმის ტაქსონომია და მისი გამოყენება ისტორიის სწავლების პროცესში, *სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ჰუმანიტარულ და სოციალ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია, ტ. V*. თბილისი. 2008.

ბრუნერი: ჯერომ ბრუნერი – დაიბადა 1915 წელს. ამერიკელი ფსიქოლოგი, კოგნიტიური ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი, საფუძველი ჩაუყარა კოგნიტიური სწავლების თეორიას განათლების ფსიქოლოგიაში და განათლების ზოგად ფილოსოფიას [ლექსიკონი 2007: 18]. მისი ნაშრომებიდან აღსანიშნავია: „აზროვნების შესწავლა“ (1956), „განათლების პროცესი“ (1960), „სწავლების თეორიისკენ“ (1966), „სწავლება შემეცნებით ზრდაში“ (1966), „კოგნიტიური ზრდის პროცესები“ (1968), „ბავშვის საუბარი: ენის გამოყენების სწავლა“ (1983), „აზროვნების ძებნაში: ესეები ავტობიოგრაფიაში“ (1983), „განათლების კულტურა“ (1996), „პატარა ნიგნი დიდი მეხსიერების შესახებ“ (1987), „გახსოვდეს კანონი“ (2000), „ისტორიების (მოთხრობების) შექმნა: კანონი, ლიტერატურა, სიცოცხლე“ (2003); მის შესახებ იხილეთ: <http://psych.nyu.edu/bruner>.

ლექსიკონი 2007: განმარტებითი ლექსიკონი განათლების სპეციალისტებისთვის, *პირველი ნაწილი*, თბილისი. 2007.

ვიგოტსკი: ლევ ვიგოტსკი – დაიბადა 1896 წელს გარდაიცვალა 1934 წელს. ნარმოშობით ბელორუსი ფსიქოლოგი. დაამთავრა მოსკოვის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი, პარალელურად სწავლობდა შენიავსკის სახელობის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოსოფიის ფაკულტეტზე. 1924 წლიდან მუშაობდა მოსკოვის ექსპერიმენტალური ფსიქოლოგიის ინსტიტუტში, შემდეგ მის მიერ დაარსებულ ექსპერიმენტალური დეფექტოლოგიის ინსტიტუტში. საფუძველი ჩაუყარა კულტურულ-ისტორიულ სკოლას ფსიქოლოგიაში. ლ. ვიგოტსკის ძირითადი ნაშრომია: „უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციის განვითარების ისტორია“ (1931), რომელიც 1960 წელს გამოიცა. მისი ნაშრომი „აზროვნება და მეტყველება“ (1934) საფუძვლად დაედო რუსული ფსიქოლინგვისტიკის განვითარებას.

პერკინსი 2007: დევიდ პერკინსი, გონივრული სკოლები, ბავშვებმა რომ უკეთ იაზროვნონ და ისწავლონ თბილისი. 2007

ტყემალაძე 2008: რ. ტყემალაძე, ნ. დალაქიშვილი, ქ. თოფაძე, თ. პაჭკორია, თ. ბუნაშვილი, *სწავლება და შეფასება, დამხმარე სახელმძღვანელო*. II. თბილისი. 2008.

¹ ეპისტემური, ანუ ცოდნის მოდალობა

პიაჟე: ჟან პიაჟე – შვეიცარიელი ბიოლოგი და ფსიქოლოგი, დაიბადა 1896 წელს გარდაიცვალა 1980 წელს. იყო ნევმატელის, ჟენევისა და ლოზანის უნივერსიტეტების პროფესორი. ჟან ჯაკ რუსოს ინსტიტუტის დირექტორი ჟენევაში. შექმნა ინტელექტის ოპერაციონალისტური კონცეფცია და გენეტიკური ეპისტემოლოგია. შექმნა ბავშვის განვითარებისა და სწავლის მნიშვნელოვანი მოდელი. მისი თეორია ეფუძნება იდეას, რომ განვითარების პროცესში მყოფი ბავშვი აგებს კოგნიტურ სტრუქტურებს-მენტალურ „რუკებს“, სქემებს, ანუ გაერთიანებულ (ურთიერთდაკავშირებულ ცნებებს (networked concepts), რათა გაიგოს და მოახდინოს რეაგირება ფიზიკურ გამოცდილებაზე მის ირგვლივ არსებულ გარემოში.

ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე 2008: ნ. ჯანაშია, ნ. იმედაძე, ს. გორგოძე, განვითარებისა და სწავლების თეორიები, *დამხმარე სახელმძღვანელო*. I. თბ. 2008.

MAYA PIRCHKHADZE,
Georgian-Italian School, Georgia

LIA AKHALADZE
Sokhumi State University, Georgia

COGNITIVE GROWTH THEORY OF BRUNER AND KNOWLEDGE EXPRESSION FORMS

The most important goal of study is promotion the pupil's cognitive development. Cognitive development itself means development of the pupil's thought, cognition, discussion abilities and intellectual possibilities.

In the process of study it is quite important cognitive growth theory and knowledge expression forms offered by Bruner.

According to Bruner, a human's intellectual development comprises methodical advance in intellect usage. This methodical advance is dependent on improved, growing abilities and systematic studying.

Usage of cognitive processes (thoughts and opinions) further improves the pupils' abilities and if necessary it gives the pupil the opportunity to use the same reply behavior in changing environment and to act differently in the same environment! Consequently according to Bruner a human's intellectual development is connected with the ability of mental operation, a human's thinking process.

The teacher can depend on three forms of knowledge expression offered by Bruner in order better to observe the pupil's intellectual development: actual, imaginary, symbolical expression. The forms interchange each other together with the human's age changing. In Bruner's opinion, teaching form must be relevant to the pupil's cognitive development. We should teach the pupil any material so that it will be interesting and understanding for him/her, but of course we must return to the material content at every age stage in order to teach them the same material in difficult forms.

Accordingly, these three forms of knowledge expression – actual, imaginary and symbolical – is being actively developed, that eventually increases the human's intellec-

tual possibilities.

The forms of Bruner’s knowledge expression may be used in the process of teaching history as follows:

The first stage – Knowledge expression by action means staging any historical event for pupils. For example, in the process of describing the Didgori Battle (1121 year) we can clearly show the picture about alignment of the enemy, as well as David Agmashenebeli’s (Builder) decision to a pupil if we make dramatization or project of the battle. According to the King David’s choice in the course of the Battle he would make the essential assault on base of the central forces, and then the battle would be ended successfully by involving in the arch of the enemy from the left and right flank. The mentioned plan was really implemented by King David on the Didgori Valley and reached the success. Dramatization of this plan and its expression by action is real and implementable in which even the pupils can be involved. It will promote a pupil’s thinking action development and interests towards the issue.

The second stage – Imaginary expression includes the mental imaginations. Children gain the skill of thinking on such subjects that are not actually around them. They can imagine the subjects and the actions related to them in their mind. It enables a pupil to draw up diagrams, schedules and complete them. In the certain case of history teaching, for instance, we can suggest to a pupil the following table which is drawn up on base of Blum’s taxonomy.

Answer to the question and complete the table –
What is the ground of historical material

restoration (title, remembering, listing)?	
awareness (<i>processing, selection, description, summation, explanation, supposition, interpretation</i>)?	
application of (<i>maps, charts, diagrams preparation, grouping</i>)?	
analysis (<i>comparison, study</i>)?	
syntheses (<i>theoretical establishment of the materials studied</i>)?	
assessment (<i>conclusion, criticism, position expression</i>)?	

Besides, we can offer to a pupil drawings and pictures that a pupil will connect to the antique, renaissance and other epochs they will study.

The third way – Symbolic form of studying that means abstract thinking, working.

Symbolic expression uses symbolic systems for clarifying the knowledge. Teachers are to change methods during teaching in accordance with the development of the pupils. As we mentioned, before pupils can understand abstract symbols we may provide them with the historical sources by action (for example, fighting plan, i.e. staging the strategy in the classroom) or with imaginary forms. Respectively, at the end of learning course pupils will have symbolic knowledge about historical sources too. For instance, they will be able to perform the following kinds of tasks: on base of Kolkhian Coins (Kolkhian Tetri) they will describe Kolkhians' belief-imaginations and traditions. Symbolic expression is developed most lately; in parallel to it a human maintains the skills of knowledge expression by action and imagination.

According to Bruner study is an active process, where the pupils receive new knowledge on the basis of their existing knowledge. The pupil uses cognitive structures for selection of information, transformation and experiments. He/she needs all these to discover his/her own knowledge.

Discovery itself represents the form of inductive thinking: the pupils form general notions and principles on the basis of study of concrete examples. "Discovery" doesn't comprise allowance the pupils what they want to do, to study, discovery is effective when the teacher manages it: the teacher plans and gives the pupils such homework which will give them the possibilities for manipulation and searching. The pupils receive the possibilities as for formation of new principles as the possibilities of asking the questions and gathering information, which stipulates the pupils' effective studying.

Bruner's theory is very important for correctly planning the teaching process, it is actively used in practice and helps many teachers in occupational perfection.

იაკობ გოგებაშვილი – ბუნებისმეტყველი

იაკობ გოგებაშვილი იყო ქართული პედაგოგიკის ფუძემდებელი, პუბლიცისტი, საბავშვო მწერალი, ლიტერატურის კრიტიკოსი და XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მოღვაწე. იგი ეწეოდა დაულალავ და ნაყოფიერ შრომას ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში, რომლის ერთ-ერთი დაამარსებელი და ფუძემდებელი იყო სიცოცხლის ბოლომდე.

საქართველოს ისტორიის თემაზე აგებული მოთხრობებით ი. გოგებაშვილი ცდილობდა მომავალ თაობაში გაეღვიძებინა პატრიოტული სულისკვეთება. დიდმა პედაგოგმა თავის შესანიშნავ სახელმძღვანელოს „ბუნების კარს“ 1912 წელს ახალი განყოფილება „საქართველო“ დაუმატა, რის შესახებაც იგი წერდა: „ამ განყოფილების დანიშნულება არის გაუთვალისწინოს მოსწავლეებს ჩვენი ერის წარსული ბედი და უბედურება, უმთავრესი ისტორიული მომენტები, მთავარი ისტორიული გვარების მოქმედება, მათი ვაჟკაცობა, თავდადება, ზრუნვა ერის განათლებასა და მის კეთილდღეობაზე“ [გოგებაშვილი 1912: 242-243]. ყოველი მისი მოთხრობა იწყება ბუნების სურათის აღწერით: „მშვენიერი სანახავია მონმენდილი ცა განთიადის წინედ. ლაჟვარდისფერი გაუზომელი გუმბათი მოჭედილია ბრწყინვალე ვარსკვლავებითა და ესენი განუწყვეტლივ ებრძვიან ღამის სიბნელესა და ჰფენენ დაუსრულებელს სივრცეში სინათლესა და ლხენასა. ამ სასიქადულო ქვეყნის სამსახურში ყველაზე მეტად დანიშნაურებულია ორი მნათობი: ცისკარი და ხარისთვალა. ესენი ჩვენს დედამიწას ისე უხვად უგზავნიან სინათლესა, რომ ბნელს ღამეს ამსგავსებენ ნათელს დღესა. ქება და დიდება ცის მნათობებსა და უპირველესად ყოვლისა მათ შემოქმედსა“ [გოგებაშვილი 1975: 341-342].

იაკობ გოგებაშვილი არა მარტო მშობლიური ენის შესწავლას აქცევდა დიდ ყურადღებას, არამედ დაუცხრომლად იღწვოდა სხვა დისციპლინების სწავლების სრულყოფისთვისაც, კერძოდ მან დიდი სამსახური გაუწია ბუნებისმეტყველების სწავლების განვითარებას სკოლაში.

ი. გოგებაშვილი ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ ბავშვი თავის სამშობლოს მხოლოდ მაშინ შეიყვარებს, როდესაც კარგად გაიცნობს მის ბუნებას, ისტორიასა და კულტურას. სწორედ ამან განაპირობა, რომ ი. გოგებაშვილის „ბუნების კარი“ მართლაც „პირველდანიყებითი ენციკლოპედია“ იყო მეცნიერული ცოდნის მისაღებად. 1912 წელს გამოცემულ „ბუნების კარის“ წინასიტყვაობაში ი. გოგებაშვილი კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ბუნების ცოდნის საჭიროებას ბავშვის განვითარებისათვის.

ი. გოგებაშვილი გულისტკივილით აღნიშნავდა, რომ ბიუროკრატიული საგნები ისე უსულგულოდ ასწავლიდნენ ბუნებისმეტყველებას, რომ ბავშვებს გული სრულიად უცრუვდებოდათ მასზეო. საქართველოს ბუნება კი ისეთი მდიდარი და მრავალ-

ფეროვანია, რომ ევროპის ბუნება მასთან ვერც კი მივა, ხოლო ჩვენ კი ამ მდიდარი ბუნების არა გაგვეგება-რაო.

ბუნებისმეტყველების სწავლებისას აქცენტის გამახვილება განწყობა-დამოკიდებულებებისა და უნარ-ჩვევების განვითარებაზე, კვლევა-ძიებასა და ცოდნის გამოყენებაზე არის როგორც თანამედროვე დასავლური მეთოდის, ისე ქართული კლასიკური დიდაქტიკის მოთხოვნაც. იაკობ გოგებაშვილის თანახმად, უმთავრესი მიზანი ბუნების შესწავლისა არის – „გაუხსნას ყმანვილს თანაგრძნობა ბუნებისა, შეაყვაროს მისი გამოძიება და მისი განხილვა“. ცოდნის პრაქტიკული გამოყენება არა მარტო მატერიალური სიმდიდრის წყაროა, არამედ იგი აგრეთვე მეცნიერული აზროვნების სწორი აღზრდისა და განმტკიცების ერთ-ერთი უდიდესი საშუალებაა. ი. გოგებაშვილის აზრით, ადამიანი პატარაობიდანვე უნდა მიეჩვიოს „ბუნების კვლევას მის ელემენტთა და ძალთა გაცნობას, „ბუნებისმეტყველების სიყვარულს“ [გოგებაშვილი 1896: 111], რათა მომავალში მისგან შექმნა „ჩინებული მეცნიერი, ფრიად სასარგებლო ბუნებისმეტყველი“ [ი. გოგებაშვილი 1912]. რამდენადაც ბუნებისმეტყველების განვითარება, იაკობის თქმით „სწორი პირდაპირი“ გზით მიემართება, იმდენად მისი კანონებისა და მის ძალთა შესწავლა უეჭველად სწორ, მეცნიერულ მსოფლმხედველობას უქმნის შემსწავლელს.

გოგებაშვილი მატერიალური თვალსაზრისით სწავლობდა და ხსნიდა ბუნების მოვლენებს, მის ძალებსა და კანონებს, ამავე თვალსაზრისით მიუდგა იგი ადამიანთა დამოკიდებულების საკითხს ბუნებასთან, ცხოველთა და მცენარეთა სამყაროს განვითარება კი განპირობებული იყო ადამიანის ზემოქმედებით და ეკოლოგიური გარემოს ხასიათით. ი. გოგებაშვილს თავის წიგნებში ნაკლებად აინტერესებს სისტემატიური ბუნებისმეტყველება, სამაგიეროდ განსაკუთრებული ინტერესით ეკიდება საკითხს, თუ როგორ ცხოვრობს ცხოველი, როგორ იბრძვის არსებობისათვის, რა ადგილი უჭირავს ბუნებაში, რა დამოკიდებულება აქვს სხვა ცხოველებთან და მეტადრე ადამიანებთან. მაშინ გოგებაშვილის ეს შეხედულებები პროგრესული და სწავლების საკითხში წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო. ი. გოგებაშვილი სავსებით იზიარებდა ახლად ჩასახულ ბიოლოგიურ მიმართულებას ბუნებისმეტყველების სწავლების მეთოდულ კადაში, რომელიც თავისი არსით დღესაც ეხმაურება თანამედროვე ბიოლოგიის სწავლების მეთოდულ კადრს [გოგებაშვილი 1912: 240].

ცნობილია, რომ გოგებაშვილი თავის დროზე გატაცებული იყო დარვინიზმით. იაკობის ბიოგრაფიიდან ვიცით, რომ იგი სტუდენტობის პერიოდშიდან ღრმად სწავლობდა დარვინიზმს, იყო ამ მოძღვრების მიმდევარი, როგორც დარვინისტი და მაშასადამე ევოლუციური-თეორიის მომხრე, იზიარებდა მატერიალისტურ იდეას, თეორიას ბიოლოგია-ბუნებისმეტყველების დარგში და ეს იყო ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი მისი აზროვნებისა. სამაგიეროდ, საზოგადოების გაგების საკითხს სხვაგვარად უდგებოდა. აქ იგი არ ცნობდა მატერიალიზმს და ამის ერთადერთ მიზეზად ასახელებს მატერიალიზმის მიერ რელიგიის უარყოფას, რადგან რელიგია მაღალ „ზნეობრივ კატეგორიად მიაჩნდა.“ ასეთია იაკობ გოგებაშვილის მსოფლმხედველობა, მისი საბუნებისმეტყველო იდეები, მისი ფილოსოფია.

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური მოძღვრება შეიძლება გაიშალოს ხუთი ძირითადი პრობლემის ირგვლივ: აღზრდა-განათლების მიზნები, აღზრდა-განათლების

შინაარსი, დედა ენა, დიდაქტიკა, სახალხო სკოლა და მასწავლებელი. განსაკუთრებით აინტერესებდა საბუნებისმეტყველო-ბიოლოგიური და ფილოსოფიური მეცნიერებანი.

იაკობ გოგებაშვილი მონოდებულია ბიოლოგიური თემები შესაძლებლობისამებრ, საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ცხოვრებას დაუკავშიროს და ამით უფრო მეტი ინტერესი გამოიწვიოს მისადმი. კარგად ხედავს, რომ საქართველოს მოსახლეობის ეკონომიკური ჩამორჩენილობის ერთ-ერთი მიზეზი ბუნების ძალების უცოდინრობა იყო. ამიტომაც დიდი პედაგოგი მოითხოვდა ქართველი ახალგაზრდობის იდეალური განათლების საფუძველზე აღზრდას, ბუნების კანონების შესწავლას. „ბუნება ემორჩილება - ამბობს ი. გოგებაშვილი, - მხოლოდ იმას, ვინც მისი კანონების ცოდნით აღჭურვილია, მისთვის აზრის სიმდიდრის წყაროა, ვისაც მისი ძალთა გამოყენება შეუძლია“. იგი სავსებით მართებულიად აღნიშნავდა: „უმეცარი კაცი შეიძლება შიმშილით მოკვდეს თვით მდიდარ ბუნებაში, თუ მას ამ ბუნების არაფერი გაეგება. თვით ლატაკი ბუნება შეიძლება ადამიანმა შექმნას სიმდიდრის წყაროდ, თუ მან ზედმინევით იცის, საიდან უნდა მოუაროს ამ ბუნებასა და როგორ გაიხადოს იგი თავისი მოთხოვნილების მოსამსახურედ“. იაკობ გოგებაშვილის მრავალი ლექსი და მოთხრობა, ბუნების სიყვარულსა და მისადმი მზრუნველური დამოკიდებულების მასალას წარმოადგენს, აქ საკმარისია აღინიშნოს მისი ნაწარმოებები: „ვანო და ჩიტი“, „ორი სახნისი“, „ალექსი და აქლემი“ და სხვა. [გოგებაშვილი 1895: 57].

იაკობ გოგებაშვილი თავის სახელმძღვანელოებსა და სტატიებში მოითხოვდა საგნებისა და ბუნების მოვლენების შესწავლას, რაც თავის მხრივ, საწინდარი ხალხის განათლებისა და ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერისა. მას მთელი შეგნებით უყვარდა თავისი ქვეყანა, მისი ბუნება და იბრძოდა იმისთვის, რომ ყველას ასე ჰყვარებოდა იგი. ამასთან ერთად იგი ახალგაზრდობას ასწავლიდა, როგორ შეეცნო და დაეცვათ თავისი ქვეყნის მშვენიერი ბუნება. „ჩვენ ამ მდიდარ ბუნების, არაფერი გაგვეგება, უკუღმართი აღზრდის წყალობით. მის გამო ჩვენს ბუნებას ეპატრონებიან უცხოელები, შეიარაღებული რეალური ცოდნით..... უმეცრება ჩვენი ამ მხრივ კიდევ უფრო შორს მიდის. მთავარნი მტერნი ყოველგვარი მოსავლისა არიან სხვადასხვა ჭია-მატლები, რომლებიც უღრღნიან, უფუჭებენ საჭირნახულო მცენარეულობას ფესვებს, ფოთლებსა და ნაყოფს და დიდ ზარალს აყენებენ მხვნელ-მთესველთ“ და იქვე განაგრძობს: „ნადირთა და ფრინველთა შორის მოიპოვებიან იმისთანანი, რომლებიც ემტერებიან ამ მავნე ჭია-მატლებს, სდევნიან მათ და აუარებელს მათ რიცხვს ჟლეტენ დღე და ღამე, მაგრამ ეს ჩვენმა უვიცმა ხალხმა არ იცის, მტრულად ეკიდებიან ამ თავის დაუფასებელ მეგობარს და უმოწყალოდ ჟლეტს მათ თავის საზარალოდ“ [გოგებაშვილი 1912: 342].

იაკობ გოგებაშვილი ჩვენს სამშობლოს ადარებს მაშინდელ კულტურულ, განვითარებულ ქვეყნებს, სადაც მცოდნე ადამიანებს დაუმორჩილებია ბუნება და სიმდიდრის წყაროდ გაუხდია იგი. თავადვე სვამს კითხვას: „რატომ?“ და „ეს იმიტომ, რომ ჰოლანდიელები არიან. ჩვენში აქამომდე უმეცრება სუფევს“.

თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში იზრდებოდა ჩვენი ახალგაზრდები ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებსა და მოთხრობებზე, მარტო „დედა ენა“ და „ბუნების კარი“ კმარა იაკობის სამარადისო ძეგლად ქართველი ხალხის ისტორიაში.

იაკობ გოგებაშვილი იყო ადამიანი, რომელმაც თავისი მაგალითით ცხადყო, თუ რა შეუძლია გააკეთოს ერთმა პიროვნებამ როდესაც ის მაღალი იდეებით არის გატაცებული, გონივრულად მოქმედებს, წესიერად ცხოვრობს და ბუნებისადმი სიყვარულის გზას მტკიცედ მიჰყვება.

ქართული ანბანის სახელმძღვანელოშიც კი, რომელიც მან 1895 წელს გამოსცა, საკითხავ ტექსტში ხშირად იყენებდა საბუნებისმეტყველო მასალებს, რითაც ცდილობდა პატარა ქართველებს სამშობლოს სიყვარული ბუნების სიყვარულით შეეცნოთ. ი. გოგებაშვილი გვთავაზობს რომ, „შესწავლა საგნებისა აუცილებლად თანაბრად უნდა წარმოებდეს, როგორც სასწავლებელში, ისე თვით ბუნებაში და ცხოვრებაში, რადგან ამგვარად შეძენილს ცოდნა-დაკვირვებას აქვს ნამდვილი განმავითარებელი მნიშვნელობა“ [გოგებაშვილი 1895: 32]. ეს მეთოდური რჩევებია იმის შესახებ, რომ ბუნების საგნებსა და მოვლენებს მოსწავლეები ცოცხალ ბუნებაში პრაქტიკულად უნდა ეცნობოდნენ. სწორედ ამ რჩევებს ითვალისწინებს თანამედროვე საგანმანათლებლო პროგრამა სწავლის დაწყებით საფეხურზე: გარემოზე დაკვირვება, ბუნებრივი მოვლენების ამოცნობა და მარტივი პროცესის აღწერა, მონაცემების შეგროვება, დაკვირვება, მარტივი ექსპერიმენტის გაკეთება, გარემოზე ზრუნვა და უსაფრთხოების წესების დაცვა [ეროვნული სასწავლო გეგმა 2008:404].

იაკობ გოგებაშვილი აღნიშნავდა, რომ ბუნება მკაცრი, შეურყეველი კანონებით ნაშენი სიკეთეა, მაგრამ ისეთი სიკეთე, რომელიც გულს გადაუხსნის მხოლოდ კანონების კარგად მცოდნე ადმიანს, იმათ, ვისაც უნარი აქვს გაიგოს და შეიგნოს ამ კანონების შინაგანი ლოგიკა. მხოლოდ ცოდნა და გამოცდილება აძლევს ადამიანს შესაძლებლობას ბუნებისაგან ბოძებული, გარე სამყაროში არსებული სიმდიდრე თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს.

იაკობ გოგებაშვილის აზრით, „დანინაურებულს, განათლებულს ქვეყანაში კარგად აქვთ შეგნებული, რომ ბუნების ცოდნა და მის ძალთა დამორჩილება შეადგენს ერთს უმთავრეს ბურჯს ერისა და კაცობრიობის ბედნიერებისა. ამის გამო იქ ბუნების შესწავლას დიდ ადგილს უთმობენ ბავშვის განვითარებაში, როგორც ოჯახები, ისე სკოლები. სწორედ ამისთანა აღზრდის მეოხებით მოხდა ის, რომ ევროპულმა კაცობრიობამ თანდათან გაიხადა უმორჩილეს მოსამსახურედ მძლავრი ძალანი ბუნებისანი. და დღითიდღე ზრდის თავის კეთილდღეობას მათი შემწეობით“ [გოგებაშვილი 1912: 242 გოგებაშვილი 1975:341].

ლიტერატურა:

- გოგებაშვილი 1912:** ი. გოგებაშვილი, ბუნების კარი. ტფილისი. 1912
- გოგებაშვილი 1975:** ი. გოგებაშვილი, თხუზულებანი. თბილისი. 1975
- ეროვნულ სასწავლო გეგმა 2008:** ეროვნული სასწავლო გეგმა ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისათვის, 2008-2009 სასწავლო წელი. თბილისი., 2008.
- გოგებაშვილი 1896:** ი. გოგებაშვილი, მოსავლის მცველნი ანუ სასარგებლო ცხოველები და ფრინველები. ტფილისი. 1896
- გოგებაშვილი 1895:** ი. გოგებაშვილი. ქართული ანბანი. ტფილისი. 1895

IAKOB GOGEBASHVILI – A NATURALIST

While studying natural science, it's crucial to emphasize the issue of the development of disposition-dependence and abilities of using the researches and knowledge as the demand of both contemporary methodology and Georgian classical didactics. According to Iakob Gogebashvili, the main aim of studying the nature is to teach the youth to express sympathy towards the nature, and enjoy inquiring and discussing it. Iakob Gogebashvili was a great representative of Georgian didactics.

Gogebashvili studies and explains natural phenomena, its strength and laws from materialistic point of view, as well as human relations with nature, stipulates the development of the world of animals and plants by the human influence and the character of an ecological environment. In his books Gogebashvili is interested in systematical natural science, especially in the following matters: how an animal lives, how it fights for survive and what place it takes in nature and what relation it has with the animals and especially with the people. Gogebashvili's these views were very progressive in the educative sphere. He shared the newly established material-biological direction in the teaching methodology of natural science that helps the teaching methodology of modern Biology even nowadays.

In his text-books and articles Iakob Gogebashvili stresses the importance of the study of a natural phenomenon that on the other hand is the guarantee of the people's education and the country's economical strength. He loves his country with the whole consciousness, its nature and tries to make people appreciate it as well. Herewith he teaches the youth how to recognize and protect the country's wonderful nature.

Practical use of nature is not only the source of the material wealth but one of the greatest means of proper education and strengthening of scientific thought. From his point of view a human must learn to develop the natural science. According to Iakob, study of its laws creates right, scientific ideology for the researcher.

Iakob Gogebashvili was a man who proved by his life what the person can do when he/she is keen with great ideas, acts reasonably, and lives honestly.

During the half century the Georgian youth was brought up with the help of his text-books and stories. Only the books: "Mother tongue" and "Door to nature" are enough to consider them the important eternal monuments in the history of Georgian people.

Iakob Gogebashvili indicates that nature is the kindness built by strict laws but the kindness that is open to the people knowing the laws well, who can understand interior logic of these laws. Only the knowledge and experience give the possibilities to a human to use the wealth existing in the nature in his service.

From the point of view of Iakob Gogebashvili, in advanced educated country it is well understood that the knowledge of nature and subordination its strength is one of the main supporting elements of the happiness of the nation and the humanity. That's why the study of the nature has an important place in a child's development both in families and at schools. Noteworthy, with the help of such upbringing the Europeans have developed the well-being and prosperity.

შახედულეაჟი ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე

სულიერ დაავადებათა მძიმე ფორმები საზოგადოებისათვის ცნობილია ჯერ კიდევ ჰიპოკრატეს დროიდან, მაგრამ მათი გამომწვევი მიზეზების და მკურნალობის საშუალებათა მეცნიერული კვლევა გაცილებით გვიან დაიწყო. ფსიქიკური ჯანმრთელობის მეცნიერული ცნების შემუშავებისთვის საჭირო კვლევას ტაბუ ჰქონდა დადებული საზოგადოებრივი ცნობიერების განვითარების იმ ეტაპზე, როცა გაბატონებული აზრის მიხედვით სულიერ დაავადებათა მიზეზად მიჩნეული იყო სატანის დაბუდება ადამიანში და მისგან განთავისუფლების ერთადერთ გზად ითვლებოდა ადამიანის ჩაქოლვა, ან კოცონზე დანვა.

რენესანსის ეპოქიდან მეცნიერების სწრაფი განვითარების პირობებში მდგომარეობა არსებითად შეიცვალა. ფსიქიკური ჯანმრთელობის საკითხის წინ წამოწევას ხელი შეუწყო ვიქტორიანულ ეპოქაში სულიერ დაავადებათა კატასტროფულმა ზრდამ, ე. წ. „უბავშვო“ პედაგოგიკის მარცხმა, დიდი პედაგოგების (კომენსკი, პესტალოცი, ჰერბარდტი) დაჟინებულმა მოთხოვნებმა და რეალურმა პრაქტიკულმა მცდელობებმა, რათა სწავლა-აღზრდა დაეფუძნებინათ ბავშვის ინდივიდუალური და ასაკობრივი განვითარების კანონზომიერებებზე, ჟან ჟაკ რუსოს „თავისუფალი აღზრდის“ თეორიამ, პირველი ჰუმანისტების მოძრაობამ განათლების საყოველთაობის მოთხოვნით და ა. შ.

ფსიქიკური ჯანმრთელობის მეცნიერული განმარტება პირველად ზიგმუნდ ფროიდმა მოგვცა. მან შეიმუშავა ფსიქიკურ აშლილობათა – ნევროზების მკურნალობის მეთოდი, განმარტა იგი როგორც ადამიანის ხელახლა აღზრდა - გამოსწორება, რაც მიიღწევა ბავშვობაში დაშვებული აღზრდის შეცდომების (ტრავმების) გაცნობიერება-გაანალიზება-დამუშავებით და იმედოვნებდა, რომ ეს მეთოდი წარმატებით იქნებოდა გამოყენებული პედაგოგიკის მიერ ფსიქიკურად ჯანმრთელი ახალგაზრდა თაობის აღზრდაში.

ფროიდის განმარტებით, ფსიქიკური ჯანმრთელობა არის სუბიექტური ფენომენი, რომელიც არ შეიძლება განვიხილოთ სოციალური პირობებისგან დამოუკიდებლად. ადამიანის სულიერი მდგომარეობა ორ ფაქტორზეა დამოკიდებული. *პირველი*: მორალურ ღირებულებებსა და საზოგადოებრივ ნორმებზე ადამიანის წარმოდგენასა და მათი გათავისების და განხორციელების დონეზე; *მეორე*: ოჯახის წევრებთან და სხვა ახლობელ ადამიანებთან ურთიერთობის თავისებურებებზე. ფსიქონალიტური მეთოდი მიზნად ისახავს ზრდასრულთან დარღვეული ფსიქიკური ჯანმრთელობის აღდგენა-შენარჩუნებას, ხოლო ბავშვებთან მუშაობისას მისი მიზანია დაეხმაროს მოზარდს მისი არაცნობიერიდან (იდიდან, ინსტინქტური მისწრაფებებიდან და იმპულსებიდან) ისეთი ცნობიერი მე-ს ამოზრდაში, რომელსაც ექნება უნარი საკუთარ თავში ინსტიქტური მისწრაფებებისა და გაშინაგანებული კულტურული მოთხოვ-

ნილებების ანტაგონისტური დაპირისპირებისას, მიიღოს და განახორციელოს სოციალურად ადექვატური, კომპრომისული გადაწყვეტილება, რომელიც ზიანს არ მიაყენებს მის ფსიქიკურ ჯანმრთელობას, ექნება უნარი მიაღწიოს წარმატებას და განიცადოს სიამოვნება და ბედნიერება შრომასა და სიყვარულში (ამ სიტყვის ფართო ფსიქონალიტიური გაგებით). ანვითარებს რა ამ აზრს თანამედროვე ფსიქონალიტიკოსი, ფსიქონალიტიური პედაგოგიკის ერთერთი ფუძემდებელი ჰ. ფიგდორი მიიჩნევს, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობა არის რეალობის გათვალისწინებისა და მასთან მიმართებაში საკუთარი შესაძლებლობების, მოთხოვნილებების, მისწრაფებების ცნობიერი თვითკონტროლის უნარი და უნარი იმისი, რომ ადამიანებთან ურთიერთობა არ დაამძიმო ბავშობიდან შემორჩენილი დაძაბულობებით, შიშებით, აგრესიულობით. თანამედროვე ორთოდოქსი ფსიქონალიტიკოსი ე. ბერნი აღნიშნავს, რომ არაცნობიერში შემორჩენილი „ბავშვობისდროინდელი დაუმთავრებელი საქმეებით“ გამოწვეული დაძაბულობანი მიისწრაფვიან ქცევაში გამოვლენა-განტვირთვისაკენ ზრდასრულისთვის შეუფერებელი ფორმებით, ახარჯვინებენ ადამიანს დიდ ენერგიას მათ შეკავებაზე ან ვლინდებიან ქცევაში უცნაურობების, აკვიატებების სახით და უქმნიან მას დაბრკოლებას შრომასა და სოციალურ ურთიერთობებში.

ფსიქიკური ჯანმრთელობის განსხვავებულ აქცენტებს ვხვდებით სხვა ფსიქოლოგიურ მიმდინარეობებში. არის აზრი, რომ ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ ფსიქიკური, ფსიქოლოგიური და პიროვნული ჯანმრთელობა. ფსიქიკურ ჯანმრთელობაში მოიაზრებენ გრძნობის ორგანოების, ცალკეული ფსიქიკური პროცესების და მექანიზმების სრულ, ყოველმხრივ განვითარებას ბავშვობის ყველა სტადიაზე. ამ თვალსაზრისზე მდგომთათვის ფსიქიკური ჯანმრთელობა აუცილებელ პირობადაა მიჩნეული ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობისათვის. ფსიქოლოგიურ ჯანმრთელობაში კი იგულისხმება არა ცალკეული ფსიქიკური პროცესების და მექანიზმების, არამედ მთლიანობითი პიროვნების სრული ყოველმხრივი განვითარება პოზიტიური, პასუხისმგებლური დამოკიდებულებით შრომისა და სოციალურ ურთიერთობათა ნორმებისადმი. ამგვარი დაყოფის მოწინააღმდეგენი მიუთითებენ იმ რეალურ შემთხვევებზე, რომლებიც გვიჩვენებენ, რომ ძლიერ, ჯანმრთელ ფსიქიკას შეუძლია არამარტო ფსიქიკური, არამედ ფიზიკური დეფექტის კომპენსირებაც. ხოლო ა. ადლერი პირდაპირ მიუთითებს: იყო პიროვნება ნიშნავს იმას, რომ შეგეძლოს გამუდმებით ეძიო საკუთარ თავში ის ნაკლი და იზრუნო მის გამოსწორებაზე. ეს არის სრულყოფილებისაკენ სწრაფვის გზა. ნაკლისათვის თავის არიდებას, უსაფუძვლო თვითდაჯერებულობას და თვითკმაყოფილებას მივყავართ სრულყოფილების კომპლექსისაკენ (ან რაც მის მიღმა იფარება – არასრულფასოვნების კომპლექსისაკენ) და ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევისაკენ.

ჰუმანიტური ფსიქოლოგია (ა. მასლოუ, კ. როჯერსი) მიუთითებს ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობის ორ შემადგენელ ნაწილზე. პირველი არის ადამიანის მისწრაფება განავითაროს მთელი თავისი პოტენციალი თვითაქტუალიზაციის გზით. გააკეთოს ყველაფერი, რისი გაკეთების უნარ-შესაძლებლობებიც აქვს. თვითაქტუალიზაციის აუცილებელ პირობად მათ მიაჩნიათ ადამიანის სწორი წარმოდგენა საკუთარ შესაძლებლობებზე, ადექვატური, პოზიტიური თვითშეფასება. ეს განაპირობებს წარმატებას თვითაქტუალიზაციის პროცესში, რის გარეშეც ის ვერ იქცევა

ფსიქიკური ჯანმრთელობის გარანტიად. კ. როჯერსი აღნიშნავს, რომ თვითაქტუალიზაცია ორმხრივ მიმართული პროცესია: ერთის მხრივ ის მიმართულია უნარ-შესაძლებლობათა მომნიშვნის დასრულებაზე, ასაკის შესატყვისი კომპეტენტურობისა და თვითეფექტურობის ზრდაზე, მეორის მხრივ კი მას მივყავართ დამოუკიდებლობის, ავტონომიურობისკენ, თვითრეგულაციისკენ.

დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ თვითაქტუალიზაციის მოთხოვნილება არ იყოს მოცემული „სუფთა სახით“, განმხოლოებულად, რადგან ამან შეიძლება გამოიწვიოს პიროვნების ეგოისტური განვითარება, რაც საფრთხეს შეუქმნის მის ფსიქიკურ ჯანმრთელობას. მასთან ერთად აუცილებელია თვითტრანსცენდენციის ფენომენის მოცემულობაც. თვითტრანსცენდენცია ნიშნავს საკუთარი მე-ს ფარგლებიდან გამოსვლას და სხვა ვილაცაზე ან რაღაცაზე ზრუნვას. ვ. ფრანკლის აზრით, იყო ადამიანი ნიშნავს მიმართული იყო არა საკუთარ თავზე, არამედ რაღაც სხვაზე. ეს არის გზა ალტრუიზმისაკენ. ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობისთვის ზრუნვა გულისხმობს იმას, რომ ასაკობრივი განვითარების მსვლელობაში დაძლეულ იქნას ამ ორ ფუძე მოთხოვნილებას შორის დისპროპორცია და მიღწეულ იქნას მათი გაერთიანება, გამთლიანება ერთ სულიერ პროცესში „ურთიერთშევისებადობის, დამატებითობის“ პრინციპის საფუძველზე, სადაც თითოეული მათგანი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ქცევის დამაბალანსებელი ძალის მქონე იქნება. არც მარტო ეგოცენტრიზმი და არც მარტო ალტრუიზმი, რადგან ცალ-ცალკე ორივე დაარღვევს ფსიქოლოგიურ ჯანმრთელობას. პირველი, საზოგადოებასთან დაპირისპირების გამო, ხოლო მეორე – ხშირ ფრუსტრაციათა და სიკეთის დაუფასებლობით გამონვეული უკმაყოფილების განცდით.

ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობის მეორე შემადგენელ ნაწილად ჰუმანისტები მიიჩნევენ ადამიანის მისწრაფებას უმაღლესი სულიერი ღირებულებებისადმი. სულიერებას განმარტავენ როგორც მხოლოდ ადამიანისათვის დამახასიათებელ განსაკუთრებულ ემოციურ-ზნეობრივ მდგომარეობას, რომელიც მიმართულია აბსოლუტურ ღირებულებებზე: სიკეთეზე, ჭეშმარიტებაზე, სამართლიანობაზე, მშვენიერებაზე... და განსაზღვრავს მათი რეალიზაციის მცდელობას ადამიანის მიერ თავის საქმიანობასა და სოციალურ ურთიერთობებში. ჰუმანისტური ფსიქოლოგიის მიერ შემოთავაზებული განათლების სისტემის რეფორმა (შერწყმული განათლება, თავისუფალი სწავლა, ღია სკოლა და ა. შ.) მიზნად ისახავს სულიერების აღზრდის დაყენებას სკოლის უპირველეს ამოცანათა რიგში.

შ. ბიულერის მიხედვით, ფსიქოლოგიურ ჯანმრთელობას უზრუნველყოფს სრული თვითგანხორციელება, რასაც წინ უნდა უძღოდეს შინაგანი შესაძლებლობების და ნამდვილი შინაგანი მოწოდების თვითგამორკვევა. თვითგანხორციელება არ ემთხვევა თვითაქტუალიზაციას. თვითგანხორციელება არის არა უბრალოდ ინდივიდის ძალების სრული გამოვლენა, არამედ შინაგანი მოწოდების შესატყვისად ცხოვრების საზრისის დანახვა და მთელი ძალებით ჩართვა მის განხორციელებაში. ამ აზრს ეთანხმება ლოგოთერაპიის ფუძემდებელი ვ. ფრანკლი. ამასთანავე იგი აღნიშნავს, რომ ყველა ეპოქას თავისი ნევროზები აქვს, განსხვავებული მიზეზებით და შესაბამისად „ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობაც განსხვავებულ საყრდენს საჭიროებს“. მისი აზრით, ზ. ფროიდის ეპოქისგან განსხვავებით, დღეისათვის ნევროზებს იწვევს

ეგზისტენციალური პრობლემები. უკანასკნელ ხანებში სწრაფად გავრცელებადი ე. წ. ნოოგენური ნევროზების მიზეზად მიჩნეულია ცხოვრების საზრისის დაკარგვა, უპერსპექტივობის განცდა, უიმედობა, რაც ძირითადად ვლინდება მონყენილობასა და აპათიაში, შინაგანი სიცარიელის განცდაში. ამ სიმპტომოკომპლექსს მან უწოდა „ეგზისტენციალური ვაკუუმი“. ცნობილია ა. აინშტაინის ნათქვამი: ვინც თავისი ცხოვრების უაზრობას განიცდის, არა მარტო უბედურია, არამედ სიცოცხლის უუნაროცაა. ვ. ფრანკი აღნიშნავს, რომ სიცოცხლის აზრისა და დანიშნულების, ცხოვრებისეული მიზნების სწორად დანახვა არ არის რალაც აბსტრაქტული და ძნელად მისაღწევია, რადგან ისინი ყოველთვის დაკავშირებული არიან კონკრეტულ სიტუაციასთან, კონკრეტულ საქმიანობასთან და კონკრეტულ ადამიანთან. ყოველი ადამიანის ირგვლივ უამრავია ასეთი საქმეები, მან მხოლოდ უნდა აირჩიოს თავისი შესაძლებლობების და შინაგანი მოწოდების შესატყვისი საქმე.

ქართული ფსიქოანალიტიკური სკოლა - მენცარი მიიჩნევს, რომ ნორმალური ანუ ჯანმრთელი ფსიქიკის შემთხვევაში, რომელიც ჰარმონიაშია როგორც ფუნქციურ ტენდენციებთან და ბიოლოგიურ თავისებურებებთან, ასევე საზოგადოების ნორმებთან, თეორიულად გამორიცხულია ფსიქიკური აშლილობის წარმოშობა. ფსიქიკურ აშლილობას იწვევს ფუნქციური ტენდენციის შეფერხებით გამონვეული, იმთავითვე არაცნობიერად ჩამოყალიბებული ფიქსირებული განწყობა. ფუნქციური ტენდენციის რომელიმე ელემენტის შეფერხება ხელს უშლის ბავშვის ფსიქოსოციალურ მომწიფებას, ვერ ხერხდება მისი მე-ს სრული იდენტიფიკაცია. დედის ფსიქოლოგიური გარემოდან სრული გამოყოფა, რასაც შეიძლება შემდგომი კატასტროფული შედეგები მოჰყვეს.

ტერმინი „ფსიქიკური ჯანმრთელობა“ საერთაშორისო კვლევებში დამკვიდრდა მას შემდეგ, რაც 1979 წელს ჯანმრთელობის დაცვის საერთაშორისო კომიტეტმა განსახილველად წარადგინა მოხსენება თემაზე: „ფსიქიკური ჯანმრთელობა და ბავშვთა ფსიქოსოციალური განვითარება“. ეს იყო სტიმული ისეთი კვლევებისათვის, რომლებიც შეისწავლიდნენ მიმართებას მოზარდის ძირითად, სავალდებულო საქმიანობას – სწავლას და მის ფსიქიკურ ჯანმრთელობას შორის.

ლიტერატურა:

Фрейд 1997: З. Фрейд, Психоаналитические этюды, Минск, 1997

Лефрансуа 2003: Ги Лефрансуа, Психология для учителя, С-Петербург, 2003

Фигдор 2000: Г. Фигдор, Психоаналитическая педагогика, Москва, 2000

Осипова 2000: А. А. Осипова, Общая психокоррекция, Москва, 2000

მენცარი 1999: მენცარი (ქართული ფსიქოანალიტიკური სკოლა), თბილისი. 1999

TAMAR JAVAKHISHVILI

Sokhumi State University, Georgia

VIEWS OF PSYCHICAL HEALTH

The first scientific explanation of psychical health was given by Sigmund Freud. He elaborated the treating method of neurosis, explained it as an educational improvement of a human that is achieved by the acknowledgement, analysis and elaboration of educational mistakes (traumas) made in childhood, and hoped that this method will be successfully used by pedagogy in training of the physically health young generation. According to the explanation of S. Freud, psychical health is a subject phenomenon that cannot be discussed independently from social conditions. A human's spiritual condition is dependent on two factors. The first: people's consideration of moral values and social norms, and the second: peculiarities of the relationship among family members and other relatives.

Psychoanalytical method aims to reanimate-preserve destroyed psychical health of the adults, and while working with children to help the adolescent to develop such "I" in his/her unconsciousness, which will have the ability to receive socially adequate, compromise decision while instinctive aspiration and cultural requirements, not damaging his/her psychical health, will have the ability to achieve success and feel pleasure and happiness in labor and love. According to H. Figdor, psychical health is a cognitive control ability on his/her own possibilities and reality, and the ability not to oppress the relation with the people who have fears preserved from childhood.

Humanist psychology (A. Maslow, K. Rogers) indicates two components of psychical health: the first is the human's aspiration to develop his/her entire potential in the way of self-actualization, do everything what he is able to do. He believed that the necessary condition for self-actualization is the human's correct view about his/her own possibilities. This stipulates success in self-actualization process and without it this will not be the guarantee of psychical health.

K. Rojers notes that the self-actualization is a bilaterally directed process. On the one hand, it is directed to the completion of the development of the abilities, to the increase of competency and self effectiveness relevant to his/her age; and on the other hand it leads us to independence, autonomy, formation of self-regulation. The human aspiration towards high spiritual values is considered as the second component of the psychical health by the humanists. Spirituality is defined as the special emotional-moral condition typical only for the human, which is directed towards internal values and defines attempt of their realization by the human in his/her activity and social relations. Sh. Beuler and V. Franklin indicate the importance of the correct understanding of life's essence and its realization for psychical health. Herewith, V. Franklin remarks that every epoch has its neurosis. He thinks that the loss of life's essence, feeling of no perspective, hopelessness are the reasons of the lately fast-spread noogenic neurosis, which is shown in sadness and apathy, in the

feeling of internal vacuum. He called this symptomocomplex the „Existential vacuum”.

Georgian psychoanalytical school – Mentsar thinks that in the case of normal, health psychic which is in harmony with functional tendencies and biological peculiarities, as well as with social norms, it is theoretically impossible to develop a psychical disorder. Psychical disorder is caused by an unconsciously formed fixed disposition. Impeding some elements of functional tendencies prevents a child’s psychosocial development; it is impossible to thoroughly identify his/her “I”, to separate completely from a mother’s psychical environment that may be followed by the next catastrophic results.

**მათემატიკის სწავლების ზოგიერთი
საკითხისათვის თანამედროვე საგანმანათლებლო
რეზორმის პირობებში**

საგანმანათლებლო სისტემაში არ არსებობს ერთი უნივერსალური მოდელი, რომელსაც მოირგებ და ამით დაასრულებ რეფორმას განათლების სისტემაში. ეს არის მუდმივად ცვალებადი და განვითარებადი სამყარო, რომელიც მუდმივად იხვეწება და სიახლის ძიებაშია. ბუნებრივია, არსებობს ფუნდამენტალური საკანონმდებლო ბაზა, რომელსაც ეყრდნობა მომდევნო ნაბიჯები რეფორმის გზაზე.

ჩვენი ქვეყნის განათლების რეფორმის სამართლებრივ ბაზას წარმოადგენენ კანონები: „**უმაღლესი განათლების შესახებ**“ (21. 04. 2004); „**ზოგადი განათლების შესახებ**“ (08. 04. 2004); „**პროფესიული განათლების შესახებ**“ (28. 03. 2007).

ნებისმიერი საღად მოაზროვნე ადამიანი ხვდება იმას, რომ ამ კანონების სრული მასშტაბით ამოქმედება უმაღლეს ან საშუალო განათლების სფეროში, ნიშნავს მომავალი თაობის, ღირსეულ აღზრდას, რომელიც ორიენტირებულია სრულიად ახალი თანამედროვე დროისა და მსოფლიოს სტანდარტების შესატყვის პროგრესირებად განათლების სისტემაზე.

ზემოთ აღნიშნულ კანონებთან შესაბამისობაშია უამრავი მეთოდური სახის სტატია და მითითებები, რომლებიც ასე უხვად იბეჭდება სკოლის მასწავლებლებსათვის სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში (მაგ. გაკვეთილის გეგმა ნუთებში გათვლილი და გაანალიზებული, აღმოჩენით სწავლება მათემატიკის გაკვეთილზე და ა.შ.). მაგრამ, დროის „ჩარჩოებში“ მოქცეული მასწავლებელი ვერ შეძლებს იმ სქემით მუშაობას, რომლის რეკომენდაციებსაც იძლევიან ჩვენი კოლეგები. რომელიმე მოსწავლის მიერ დასმული გონივრული კითხვა ან რეპლიკა გაკვეთილს თავდაყირა დააყენებს და ნუთებში გათვლილი გაკვეთილისთვის დახარჯული დრო, მართლაც, რომ ფუჭად დაკარგული აღმოჩნდება. ამიტომაცაა, რომ გვაინტერესებს ძირითადი, თუ რისთვის შედის მასწავლებელი საკლასო ოთახში. მთელი მსოფლიო დარწმუნებულია (ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა) იმაში, რომ მარტო სწავლება არაფრის მომტანია, თუ არ მოხდა მოქალაქის, როგორც პიროვნების ჰარმონიზაცია. ყველა განვითარებული ქვეყანა პერიოდულად ატარებს რეფორმებს განათლების სფეროში (და არა მარტო მასში), რადგან განათლების სისტემა მარტო ფეხს კი არ უნდა უწყობდეს რეფორმებს, არამედ წინმსწრებ რეჟიმში უნდა მუშაობდეს.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ სკოლაში საჭიროა კლასგარეშე მუშაობის აღორძინება. კლასგარეშე მუშაობის ზოგიერთი ფორმა, მისი სიმარტივისაგან (მასწავლებლებისათვის) გამომდინარე, თანამედროვე საჯარო სკოლებში დღესაც მიმდინარეობს — მაგალითად მათემატიკური ოლიმპიადები, რომლებიც ემსახურებიან მათემატიკური ნიჭით დაჯილდოებული ახალგაზრდების აღმოჩენას.

თუმცა დავიწყებასაა მიცემული მათემატიკური წრეების მუშაობა, მათემატიკური წრეებისა და ვიქტორინების მოწყობა და ა. შ.

მათემატიკის ეროვნული სასწავლო გეგმა - პროგრამა საშუალო მოსწავლისათვის ცოდნის სავალდებულო მინიმუმია. ჩვენი სკოლის ცხოვრებაში კი სავსებით ახალი დატვირთვა უნდა შეიძინოს მათემატიკური წრეების მუშაობამ, რომლის მთავარი მიზანი იქნება:

- მეცნიერებათა (კერძოდ მათემატიკის) გაღრმავებული სწავლება
- მოსწავლეთა ლოგიკური აზროვნების განვითარება

ამ სტატიის ფარგლებში შევჩერდებით მათემატიკური წრეების მუშაობის თავისებურებებზე და მოვიყვანთ ჩვენი აზრით რამდენიმე საინტერესო თემას მათემატიკური წრეების მუშაობისთვის. მოსწავლეებს, რომ უკეთ გავაცნოთ მათემატიკის განვითარების ეტაპები ჩვენს ქვეყანაში, სასურველია მათემატიკური წრის მუშაობა გრძელდებოდეს ხუთი წელი: V კლასიდან IX კლასამდე. წრის თითოეულ მეცადინეობაზე სასურველია 10-15 წუთი დავუთმოთ ისტორიას, კერძოდ კი — მათემატიკის ისტორიის იმ საკითხებს, რომლებიც ეხება მაგალითად:

V კლასში - „როგორი ზომის ერთეულები ჰქონდათ ძველად საქართველოში“; „ათწილადების აღმოჩენა“.

VI კლასში - „ჩვენი ციფრები - ინდოელების აღმოჩენა“;

VII კლასში - „ეილერი და მისი წირები (ვენის დიაგრამები)“;

VII-IX კლასებში - „გამოჩენილი ქართველი და უცხოელი მათემატიკოსები“;

ამასთანავე, მათემატიკური წრის მუშაობაში, ჩართული უნდა იყოს ის საკითხები, რომლებიც გაუღრმავებენ მოსწავლეებს ცოდნას და საგნისადმი ინტერესს. მათემატიკაში ამ მიზნის მისაღწევად, შეიძლება მასწავლებლებს მიეცეს შემდეგი რეკომენდაციები:

1. ამოცანების ამოხსნა - გაკვეთილების თემის მიხედვით, მორგებული საქართველოს სინამდვილეზე და ყოველდღიურობაზე.
2. სხვადასხვა მათემატიკური პარადოქსები, სოფიზმები, ამოცანა - ხუმრობები, გეომეტრიული ილუზიები. ასეთი ამოცანების განხილვისათვის საჭიროა მკაცრი მსჯელობა და თითოეული ნაბიჯის დასაბუთება.
3. პრაქტიკული სამუშაო, რომელიც მოსწავლეებს დაეხმარება მიღებული მათემატიკური ცოდნის გამოყენებასა და თვალსაჩინოების დამზადებაში. პრაქტიკული სამუშაოს თემატიკა, უნდა იყოს ბუნებრივი გაგრძელება საპროგრამო მასალისა მათემატიკაში.

ვფიქრობთ, უადგილო არ იქნება რამდენიმე საინტერესო ამოცანის მოყვანა მათემატიკის წრეებზე მუშაობისთვის, რომლებიც კარგი ორიენტირი იქნება მათემატიკური წრის ხელმძღვანელებისათვის.

მაგალითად:

$$1. \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{3} \cdot \frac{3}{4} \cdot \dots \cdot \frac{99}{100} =$$

$$2. 1 + 2 + 3 + \dots + 99 + 100 =$$

$$3. \frac{1}{1 \cdot 2} + \frac{1}{2 \cdot 3} + \frac{1}{3 \cdot 4} + \dots + \frac{1}{8 \cdot 9} + \frac{1}{9 \cdot 10} =$$

$$4. (\sqrt{2}-1)(\sqrt{2}+1)(\sqrt{3}-\sqrt{2})(\sqrt{3}+\sqrt{2}) \dots (\sqrt{99}+\sqrt{98}) =$$

5. რა არის ერთიანი გამოსახულებაში ა) $7a+1$ ბ) $1 \cdot a+8$

6. შეიძლება თუ არა, რომ $x > 5x$.

7. იყოფა თუ არა $a^2 - c^2 + b(2a + b)$ მრავალწევრი $a + b - c$ სამწევრზე?

8. შეიძლება თუ არა, რომ $\sqrt{3}$ და 2 იყოს $x^2 + px + 3 = 0$ კვადრატული განტოლების ფესვები

9. ააგეთ ორი კუთხე ისე, რომ მათი საერთო ნაწილი იყოს: ოთხკუთხედი, სამკუთხედი, სხივი, მონაკვეთი, წერტილი.

10. დახაზეთ ორი სამკუთხედი ისე, რომ მათი საერთო ნაწილი იყოს ექვსკუთხედი, ხუთკუთხედი, ოთხკუთხედი, სამკუთხედი, მონაკვეთი,

11. წერტილი

12. რამდენი მონაცემი უნდა ვიცოდეთ, რომ განვსაზღვროთ:

ა) სამკუთხედის ყველა ელემენტი?

ბ) წრეწირის ყველა ელემენტი?

იმედს ვიტოვებთ, რომ აღნიშნული პრობლემა ქართული მათემატიკური საზოგადოების ძალისხმევით დადებითად გადაწყდება, რაც ხელს შეუწყობს ზოგადად მათემატიკური, ლოგიკური აზროვნების განვითარებას.

ლიტერატურა:

სახალხო განათლება 2009 - გაზეთი „სახალხო განათლება“ 29 იანვარი — 4 თებერვალი. 2009 წელი; 5—11 თებერვალი. 2009 წელი;

კანონი 2004 - კანონი „ზოგადი განათლების შესახებ“ 08. 04. 2004.

დოგრაშვილი 1997 - კ. დოგრაშვილი, დაწყებითი მათემატიკის პედაგოგიკა. თბილისი. 1997.

ქელბაქიანი 2001 - ვ. ქელბაქიანი, მათემატიკის სწავლების მეთოდოლოგია. ქუთაისი 2001.

ჯინჯიხაძე 1993 - ჯ. ჯინჯიხაძე, მათემატიკა. თბილისი. 1993.

TEIMURAZ ORMOTSADZE

Sokhumi State University, Georgia

TO SOME ISSUES OF MATHEMATICS TEACHING IN THE MODERN
CONDITIONS OF EDUCATIONAL REFORM

The answer to this question can vary. The course of education reform has two sides - positive and negative. On the whole the reform is useful for the development of the society. However, some courses, especially Mathematics, have undergone certain losses, in particular one of the Mathematics directions, i.e. Math Instruction.

The legislative bases of the education reform are on the following: “Higher education” (21.04.2004.), “General education” (08.04.2004), “Vocational education” (28.03.2007).

Any smart person would know that the realization of these laws in full scope in higher or secondary education sphere means the guarantee for the future of our children; that it is oriented towards the new modern progressive education system equivalent to the world standards.

Lots of methodological articles and instructions published so frequently for teachers in different newspapers and magazines are in full correspondence with the above mentioned laws (for example, lesson curricula counted and analyzed in minute timeframe; discovery method at the lesson of mathematics. However, a teacher put in so-called “time-frame” wouldn’t be able to work under the scheme recommended by our colleagues. For instance, any wise questions asked by students or remarks will interfere with the teaching process and the course time counted in minutes will be spent in vain. That’s why we forget the main – why the teacher enters the classroom. The whole world (beside some exceptions) is sure that education is not useful if there is no personal harmonization of a citizen. Every developed country periodically conducts reforms in education sphere (and not only), whereas the education system shouldn’t be conducted only alongside the reforms, but must work in a progressive regime.

From the above mentioned statement we think that it is necessary to revive an extracurricular training. Some forms of extracurricular activities in terms of its simplicity (for teachers) are held in public schools even at present time – for example, mathematical Olympiads, that help to discover the youth with great skills in Math. Existence and work of math circles as well as quizzes, are forgotten; that, based on a proper leadership, certainly would facilitate the raise of the respect towards the home-country and the nation.

Program in mathematics is an obligatory minimum of knowledge for an average student. And functioning of mathematical circles should add a new load to a school life. Its main aim will be: teaching sciences (for example, mathematics) on a deeper level; and developing pupils’ logical thinking abilities.

It is desirable that mathematical circles last at least five years: from the V grade till IX in order to introduce the phases of mathematical development to pupils. Ideally, it

would be useful to spend 10-15 minutes on history questions at each lesson of the circle, especially on the issues which concern the following:

V grade – “What kind of size measures people had in Georgia in old ages?”; “Discovery of decimals”.

VI grade – “Our figures – the Indians’ discovery”

VII grade – “Euler and his lines (Vienna’s diagrams)”

VIII-IX grades – Famous Georgian mathematicians.

Herewith, the tasks which deepen pupils’ knowledge in Mathematics and develop interest in the subject should be included in the work of the mathematical circle. The following recommendations are given to teachers for gaining this aim.

1. Solve the sum – according to the course topic, adjusted to Georgian reality and everyday life.
2. Various mathematical paradoxes, sophisms, sum jokes, geometrical illusions. In order to discuss these sums it is necessary to analyze and stress each step.
3. Practical work which helps pupils to effectively use the gained mathematical knowledge. Topics of practical work must be the continuance of program materials in mathematics.

We hope that the mentioned problem will be solved positively with the help of Georgian mathematical society for the best future of our children.

**სწავლა – აღზრდის საკითხები
პეტრე სურგულაძის შემოქმედებაში**

ქართველი ჟურნალისტი და საზოგადო მოღვაწე პეტრე სურგულაძე XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის დასაწყისში მოღვაწეობდა. იგი იყო პედაგოგი, პუბლიცისტი და რედაქტორი, საზოგადო მოღვაწე, რომელმაც ხელი მოაწერა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს. მიუხედავად მრავალი დამსახურებისა, ფართო საზოგადოებისათვის პეტრე სურგულაძის შესახებ სათანადოდ ცნობილი არ არის. იგი იყო ჟურნალ „ერის“ არა მარტო რედაქტორ-გამომცემელი, არამედ სულისჩამდგმელიც. სამწუხაროდ, ენციკლოპედიაში ამის შესახებ გაკვრით არის მოხსენებული, ხოლო სოფრომ მგალობლიშვილი კი, რომელიც ჟურნალის უკანასკნელ 96-ე ნომერს რედაქტორობდა, „ერის“ რედაქტორად მოიხსენიება. 1913-1914 წლებში იყო ჟურნალ „თავისუფალი საქართველოს“ ერთ-ერთი რედაქტორი.

პეტრე სურგულაძე დაიბადა XIX საუკუნის 60-ანი წლების ბოლოს, როსტომ სურგულაძის ოჯახში. 1894 წელს დაამთავრა თბილისის ალექსანდრეს საოსტატო ინსტიტუტი და ხელი მიჰყო პედაგოგიურ მოღვაწეობას. პირველ ხანებში ქუთაისის გიმნაზიაში მუშაობდა, სადაც ხშირად გამოდიოდა ლექციებით და მოხსენებებით პედაგოგიურ და პოლიტიკურ საკითხებზე, ილაშქრებდა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ. ჟანდარმერიას შეუმჩნეველი არ დარჩენია მისი განწყობა, რისთვისაც სდევნიდა მას. დაპატიმრებისაგან თავი რომ დაეღწია, პ. სურგულაძე იძულებული გახდა, მიეტოვებინა ქუთაისი და თბილისში გადმოსულიყო, სადაც სათავადაზნაურო გიმნაზიაში მასწავლებლად დაინიშნა მუშაობა.

პეტრე სურგულაძე, რატომღაც, ვერც თბილისისა და ვერც ქუთაისის პედაგოგიურ კოლექტივს ვერ შეეთვისა. თუმცა სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ამას ობიექტური მიზეზები ჰქონდა. ორივე სკოლაში გამეფებული იყო ქაოსი და უნიათობა, რომელსაც მტკიცე და პრინციპული ხასიათის პეტრე სურგულაძე ვერ ურიგდებოდა. იგი თავგამოდებით იბრძოდა და ცდილობდა გამოენახა ისეთი გზები და საშუალებები, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ სწავლა-აღზრდის გაუმჯობესებას, მოსწავლეთა ეროვნული თვითშეგნებით აღზრდას, მათში მშობლიური ენისადმი ინტერესისა და ღრმა სიყვარულის გაღვივებასა და განმტკიცებას.

როგორც ქუთაისში, ასევე თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში მასწავლებლად ყოფნის დროს, იგი დაუახლოვდა მოსწავლეებს და დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა. მათთან ერთად, ხშირად, გამოდიოდა მიტინგებზე, აქვეყნებდა წერილებს, სტატიებს სწავლა-აღზრდისა და საქართველოში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ. მისი თითოეული სტატია თუ წერილი გამოირჩეოდა მაღალი აკადემიურობით, ღრმა შინაარსით, რის გამოც მრავალრიცხოვან მკითხველს იზიდავდა. მოითხოვდა საქმის შეგნებულად, გულიანად, რუდუნებით კეთებას „თუ კაცი საქმეს შეუგნებლად, უგუ-

ლოდ ეკიდება მაშინ, რასაკვირველია, ყოველი ოდნავ მობერილი სიოც კი გაიტაცებს, აიყოლიებს და, ვინ იცის, რა ვნებას და ცუდს მოქმედებას არ ჩაადენინებს“ [ივერია 1897]. იგი იღწვოდა იმისათვის, რომ თითოეული თავისი მოსწავლეც ამ სულისკვეთებით აღეზარდა, ამიტომაც იყო, რომ ზეპირ გამოსვლებსა თუ პუბლიკაციებში, მოურიდებლად აკრიტიკებდა იმ ვაი პედაგოგებს, რომლებიც უსულგულოდ ეკიდებოდნენ მომავალი თაობის აღზრდას. „ან მასწავლებელს არ ესმის გონებრივი განვითარების მნიშვნელობა, - ამბობდა იგი, - ანდა არ სურს ესმოდეს ის“ [კვალი 1902/6: 94].

მას მიაჩნდა, რომ ზოგიერთი მასწავლებელი, სამწუხაროდ, მოსწავლეებს ხშირად სათანადოდ წერა-კითხვასაც ვერ ასწავლიდა. ამის ერთ-ერთ მაგალითად თბილისის საკვირაო სკოლის მასწავლებლები მოჰყავდა, რომელთაც, თხუთმეტიდან მხოლოდ ოთხიოდე თუ იყო მონოდების სიმალღეზე. „აი, საქმის სიყვარულიც ასე უნდა, - წერდა პ. სურგულაძე, - უბრალო ანბანიც ვერ გისწავლებიათ, თითო საათი კვირაში ვერ შეგინირავთ უმეცარი ხალხისათვის. თუ ვინმემ რამე გითხრათ კი, გაიბერებით: - „ჩვენ ინტელიგენცია ვართ, ჩვენზეა მომავალი დამოკიდებული“ - ღმერთმა ნუ ქნას!“ [კვალი 1902/11: 178].

ამ წერილმა ისე აღაშფოთა საკვირაო სკოლის მასწავლებლები, რომ გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ ერთ-ერთ ნომერში, მკაცრადაც გააკრიტიკეს იგი და ირონიული ხასიათის წერილიც მოათავსეს: „ბატონო რედაქტორო! უმორჩილესად გთხოვთ ნება გვიბოძოთ თქვენის გაზეთის საშუალებით მადლობა გადავუხადოთ საკვირაო სკოლის ერთ უცნაურ გულშემატკივარს“ [ცნობის ფურცელი 1902]. ამავე წერილში, ისინი ყოველნაირად ცდილობდნენ თავის გამართლებასა და „უცნაური გულშემატკივრის“ დადანაშაულებას.

პეტრე სურგულაძე ვერ შეაშინა თავდასხმამ და გაზეთ „კვალის“ მე-13 ნომერში დაბეჭდა თბილისის საკვირაო სკოლის ქართველი მასწავლებელი ქალებისადმი მიმართული ღია წერილი „... სანამ ჩემ გამტყუნებას მოისურვებდეთ, - წერდა იგი, - მიპასუხეთ შემდეგ კითხვებზე... მართალია თუ არა, რომ ჩვენს საკვირაო სკოლაში... ხშირად მოსწავლეები უმასწავლებლოდ რჩებიან, რადგან უკანასკნელთ ურჩევნიათ სეირნი და სხვა და სხვა „კრებების“ დასწრება?... როცა რომელიმე მასწავლებელი გაკვეთილს აკლდება, მაშინ ჯგუფი უსაქმოდ რჩება, თუ ვინმე მეცადინეობს? რამდენი მონაფე გყავთ და რაა მიზეზი მონაფეთა რიცხვის სიმცირისა?“ [კვალი 1902/13: 217]. ამ შეკითხვებს, რა თქმა უნდა, არავინ გასცა პასუხი.

მოზარდი თაობის აღზრდისა და განათლების ამალღების ერთ-ერთი ძირითადი გზა, პეტრე სურგულაძის აზრით, სკოლა იყო. მას მიაჩნდა, რომ განათლებისა და სკოლის გარეშე არსებობა შეუძლებელია. „სკოლა საფეხურია, - ამბობდა იგი, - რომელზედაც მოზარდი ადამიანი ემზადება საზოგადოებრივ ცხოვრებისათვის. სკოლა არის ოჯახის და საზოგადოების შემადგენელი დანესებულება“ [ივერია 1987].

პეტრე სურგულაძე ბავშვის საღი გონებრივი განვითარების აუცილებელ პირობად სკოლაში მშობლიურ ენაზე სწავლებას მიიჩნევდა. ამ საკითხს იგი ხშირად აყენებდა, რასაც რამდენიმე წიგნიც კი მიუძღვნა. მის მიერ გამოცემული ჟურნალი „ერი“ მშობლიურ ენაზე სწავლების ერთ-ერთი პროპაგანდისტული იყო.

პეტრე სურგულაძე პრინციპულად მოითხოვდა, დაწყებითი განათლება სავალდებულო, უფასო, საერო და ეროვნული ყოფილიყო. სამწუხაროდ, სკოლის ბევრი იმდროინ-

დელი მესვეური ამას ყურად არ იღებდა. არც მოსწავლეები მიიჩნევდნენ სწავლას სავალდებულოდ, მეტიც, ამავე აზრს იზიარებდა მშობლების გარკვეული ნაწილიც, მასწავლებელთა უმრავლესობაც უპასუხისმგებლოდ ეკიდებოდა ამ საკითხს. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ის იყო, რომ მრავალი სკოლის გამგებლობა ჩაბარებული ჰქონდა გარეშე პირებს, რომლებსაც განათლების ბევრი არაფერი გაეგებოდათ. ამის საილუსტრაციოდ პეტრე სურგულაძეს მოჰყავდა კავკავის სკოლის მაგალითი, სადაც გამეფებული იყო ქაოსი და განუკითხაობა.

იბრძოდა რა სკოლებში შექმნილი მდგომარეობის წინააღმდეგ, იგი პრინციპულად მოითხოვდა, რომ სკოლის გამგებლობა უფროს მოსწავლეებს გადასცემოდათ. ამავე აზრს იზიარებდა იაკობ გოგებაშვილიც. ამის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა „როგორც პედაგოგისა, აგრეთვე სხვა მხრივაც სკოლის საქმეც კარგად წავიდესო, - აღნიშნავდა იგი, - რომ არსებული წესი ყოველად მავნეა საქმისათვის, ეს იქიდან ჩანს, რომ სკოლაში ბევრი უწესობა ხდება და საქმე იქამდის მივიდა, რომ მოსწავლეებს თავპირს ამტვრევენ“ [ივერია 1901].

საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი მტრულად შეხვდა კავკავის სკოლის გაკრიტიკებას. პრესის ფურცლებზე ქვეყნდებოდა კრიტიკული, ხშირად შეურაცხმყოფელი მასალები, იმ პირების მიმართ, რომლებმაც გაილაშქრეს კავკავის სკოლაზე. ნიკო სულხანიშვილი, „plebs-ის“ ფსევდონიმით წერდა: „აბა სეირი მაშინ იქნება, როცა ალყით შემოერთყმიან პროტესტანტს პედაგოგს და იერიშით მივლენ. მაგრამ ღვთის წინაშე, ლახტის ქნევა იმასაც კი ემარჯვება“ [ცნობის ფურცელი 1901].

ამ კრიტიკამ აზრი არ შეაცვლევინა ქართული სკოლის ინტერესების დამცველ პეტრე სურგულაძეს. იგი კვლავაც ილაშქრებდა სკოლაში უწესრიგობისა და სწავლის დაბალი დონის წინააღმდეგ. ხშირად აქვეყნებდა პუბლიკაციებს სკოლაში, კერძოდ სოფლის სკოლაში დამკვიდრებული განუკითხაობის შესახებ.

პეტრე სურგულაძე სასტიკად აკრიტიკებდა იმდროინდელი სკოლის მიზანს, რომელიც ცოდნის მხოლოდ პრაქტიკულ მხარეს ანიჭებდა მნიშვნელობას, ხოლო თეორიული მეორეხარისხოვნად მიაჩნდა. პრინციპულად წინააღმდეგი იყო ამ შეხედულების და თვლიდა, ახალგაზრდა თაობის განათლების მაღალი დონის მისაღწევად საჭიროა, პედაგოგს არა მარტო პრაქტიკული გამოცდილება ჰქონდეს, არამედ თეორიული ცოდნაც. იგი მაღალ შეფასებას აძლევდა იაკობ გოგებაშვილის ნაშრომს *разбор учебных рукавадет по русскому языку* [ივერია 1901/2], სადაც წარმოჩენილი იყო თვალსაზრისი მასწავლებლის როლის შესახებ მოსწავლის სწავლა-აღზრდის საქმეში. „...ბ-ნი გოგებაშვილი, - წერდა პ. სურგულაძე, — თავისი წიგნით მცირე დახმარებას არ გაუწევს ჩვენს პედაგოგებს კრიტიკულად შეხედონ საგანს და საღი პედაგოგიური რწმენანი, პრინციპები გაიგონ და შეითვისონ“ [ივერია 1901/22].

მოსწავლეთა სწავლა-აღზრდის გაუმჯობესების საქმეში პ. სურგულაძე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ი. გოგებაშვილის „დედა ენას“, სადაც ავტორი უკვე ცნობილი ასოებიდან შესაძლებელ კომბინაციებს ადგენდა. პეტრე სურგულაძეს არ მოსწონდა იმდროინდელი სწავლების დონე და ადრეულ ასაკში რთული ნაწარმოებებით სწავლების წინააღმდეგი იყო. „მე არანორმალურ მოვლენად მიმაჩნია, — წერდა იგი, — რომ ჩვენს სკოლებში მოსწავლე ახალგაზრდობას ასწავლიან, ისეთი წიგნების საშუალებებით, როგორც მაგალითად ვეფხისტყაოსანი და ორბელიანის არაკებია, მა-

შინ როდესაც ბავშვის გონებას სრულად არ შეუძლიან მათი მონელება და არც მნიშვნელობა ექნება ასეთს სწავლებას; ჩვენ უნდა თანამედროვე ცხოვრების შეხედულებების წიგნებზე აღვზარდოთ ბავშვები“ [ივერია 1897]. პ. სურგულაძე „ვეფხისტყაოსანისა“ და ორბელიანის არაკების სწავლებას კი არ უარყოფდა, პირიქით, მეტად საჭიროდ მიაჩნდა, მაგრამ მოითხოვდა, თავდაპირველად, ბავშვისათვის იოლი გზით, გასაგები ენით ესწავლებინათ, რათა შემდგომ, თანდათანობით, რთული მასალა დაეძლია. ქართული ენის სათანადო დონეზე დასაყენებლად პეტრე სურგულაძეს საჭიროდ მიაჩნდა ქართული ენის სწავლებისათვის შემუშავებულიყო ახალი პროგრამა. მოხსენებებში, წერილებსა თუ სტატიებში ხშირად აკრიტიკებდა დაწყებით სკოლებში დამკვიდრებულ სწავლა-აღზრდის მდგომარეობას, პრინციპულად აყენებდა სხვადასხვა პრობლემას, რომლებსაც ხელი უნდა შეეწყო განათლების საერთო დონის ამაღლებისათვის. სწორედ ამ საკითხებს ეძღვნება „საქართველოს კალენდარი“ დაბეჭდილი ეროვნული სულით გაჟღენთილი წერილი „ენა და ერი“ [ცნობის ფურცელი 1901], სადაც პეტრე სურგულაძისათვის დამახასიათებელი პედაგოგიური დამაჯერებლობითა და მეცნიერული დასაბუთებით არის საუბარი ენის განვითარების ისტორიაზე. ამ წერილს დიდი აღფრთოვანებით შეხვდა სამსონ ფირცხალავა, რომელიც პედაგოგიურ საზოგადოებაში დიდი პატივისცემით სარგებლობდა. მან გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე „სიტყვის“ ფსევდონიმით ქება-დიდებათ მოიხსენია პეტრე სურგულაძის ეს წერილი, მაღალი შეფასება მისცა მას და მთლიანად გაიზიარა მისი შეხედულებები [კვალი 1902/4: 59].

პეტრე სურგულაძეს სწამდა, რომ განათლების საქმე საქართველოში გაუმჯობესდებოდა. დადგებოდა ის ნანატრი დრო, როდესაც არც ერთი წერა-კითხვის უცოდინარი არ იქნებოდა „... თანამედროვე პირობებში, — წერდა იგი, — სახალხო სკოლა რაოდენობითაც სულ წინ წავა და ბოლოს ისეთ წერტილამდე მივალწევთ, რომ არც ერთი წერა-კითხვის უცოდინარი არ დარჩება“ [ივერია 1900].

პეტრე სურგულაძის მოღვაწეობას გარკვეულ პერიოდში, კერძოდ, მეოცე საუკუნის დასაწყისში, რატომღაც სათანადოდ ვერ აფასებდნენ, დაუმსახურებლად აკრიტიკებდნენ კიდევ. სხვათაშორის, ამ საქმეში თავი „ივერიამაც“ გამოიჩინა, რომელმაც რამდენიმე კრიტიკული წერილი გამოაქვეყნა. განსაკუთრებით ღვარძლიანი იყო 1900 წლის 7 ივნისს გამოქვეყნებული წერილი: „ერთი ღვთის გულისათვის ჰკითხეთ ბატონ სურგულაძეს, რა ღვანლი მიუძღვის წარსულში საზოგადოების წინაშე, ანუ რა დიდი შესანიშნავი ნიჭისა და ცოდნის პატრონია“ [ივერია 1900].

მაგრამ, სულ მალე ვაი კრიტიკოსები მიხვდნენ, რა დიდი ღვანლი მიუძღოდა პეტრე სურგულაძეს ერისა და საზოგადოების წინაშე, რა ნიჭისა და ცოდნის პატრონი იყო იგი და ქება-დიდება დაუწყეს მას. მათ მხარი აუბა გაზეთმა „ივერიამაც“ და მრავალი მასალა გამოაქვეყნა, რომელიც ნათელ სურათს იძლეოდა მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

პეტრე სურგულაძე პედაგოგიურ მოღვაწეობას კარგად უთავსებდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მუშაობას, აქტიურად თანამშრომლობდა სხვადასხვა ყურნალ-გაზეთებში, იყო მრავალი გაზეთის სარედაქციო კოლეგიის წევრი, თავყრილობებისა და კონფედერაციის საორგანიზაციო კომიტეტის წევრი და თავმჯდომარე, ეროვნული საბჭოს წევრი. 1913-1914 წლებში ჟენევაში ლეო და გიორგი კერე-

სელიძეებთან ერთად გამოსცემდა ქართული ჟურნალს „თავისუფალი საქართველო“.
[შარაძე 2001:61-113].

პეტრე სურგულაძე მეტად საინტერესო პიროვნება და მრავალმხრივი მოღვაწე იყო. ცხოვრებამ იგი ხან აღმა ატარა, ხან დაღმა. სიძნელეებს არ შეუშინდა და არჩეული გზიდან არ გადაუხვია. პირიქით, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ საზღვარგარეთ გადახვეწილი ცდილობდა, ყოველთვის, ღირსეულად ეტარებინა ქართველის სახელი.

ლიტერატურა:

- ივერია 1897: გაზეთი „ივერია“, 1897 წლის 10 აგვისტო;
კვალი 1902/6: გაზეთი „კვალი“ 6, 1902 წელი;
კვალი 1902/11: გაზეთი „კვალი“ 11, 1902 წელი;
ცნობის ფურცელი 1902: გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, 1902 წლის 21 მარტი;
კვალი 1902/13: გაზეთი „კვალი“ 13, 1902 წელი;
ივერია 1901: გაზეთი „ივერია“, 1901 წლის 25 აგვისტო;
ცნობის ფურცელი 1901: გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, 1901 წლის 30 ოქტომბერი;
ივერია 1901/2: გაზეთი „ივერია“, 1901 წლის 2 დეკემბერი;
ივერია 1901/22: გაზეთი „ივერია“, 1901 წლის 22 დეკემბერი;
კვალი 1902/4: გაზეთი „კვალი“, 4, 1902 წელი;
ივერია 1900: გაზეთი „ივერია“, 1900 წლის 7 ივნისი;
შარაძე 2001: გ. შარაძე, ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტ. I. თბილისი. 2001.

MAKA DOLIDZE

Sokhumi State University, Georgia

TEACHING ASPECTS IN THE WORKS OF PETRE SURGULADZE

A Georgian journalist and public figure Petre Surguladze led his activities in the 20th century. He was a teacher, publicist, editor. He signed the Independent Act of Georgia. But in spite of his merits, he is not widely-known. We don't see his name in Georgian encyclopedia. Even as an editor of the journal „Eri“ („Nation“), his name is mentioned in passing. Though, he was not only the editor and publisher of the journal but also its inspirer.

After graduation from the institute Petre Surguladze began his pedagogical activities. He worked at Tbilisi and Kutaisi gymnasiums where he held lectures and speeches about pedagogical and political issues, fought against the existing regime. He fought selflessly and tried to find such ways and means that would facilitate the improvement of education, growing the pupils with sense of national self-consciousness, rising and strengthening the interest and love of a native language. Petre Surguladze published letters and articles on education as well as the existing situation in Georgia in different newspapers and journals. His each article or letter was distinguished with a high level of academy, deep content; that's why he attracted numerous readers. His main requirement was to perform work consciously. He led his activities in order to bring up each pupil with this aspiration, that's why in his public statements and publications he criticized the

teachers who had a callous attitude towards an upbringing of the future generation. He believed that unfortunately some teachers could hardly educate students in good reading and writing.

In Petre Surguladze's opinion school was one of the basic ways of bringing up the young generation and developing education. He believed that it was impossible to exist without education and school. School is the component institution of a family and the society. He considered school teaching in a native language being the essential condition for a child's sensible development. Mr. Surguladze also published many books covering these issues. Noteworthy, the journal „Eri” was one of the propagandists of teaching in a native language.

Petre Surguladze principally required a primary education to be obligatory, free of charge, secular and national. Unfortunately, many school leaders of that time didn't pay attention to that. The pupils didn't consider education to be obligatory; furthermore, some parents shared the same opinion, as well as the majority of teachers had a negligent attitude towards this matter.

Petre Surguladze strictly criticized the school direction that attached importance only to a practical part of the knowledge, whereas its theoretical part was considered as a minor subject. P. Surguladze was against such approach and thought that a teacher should have not only practical experience but also theoretical knowledge in order to reach high education level of the young generation. He evaluated Iakob Gogebashvili's work „Analysis of teaching textbook of the Russian Language” which was presenting a certain reflection on a teacher's role in pupils' education.

For the improvement of pupils' education Petre Surguladze paid great attention to „Deda Ena” (Mother Tongue) by Iakob Gogebashvili, where the author built the possible combinations from famous letters. Petre Surguladze did not like the teaching level of that time and was against the study of difficult compositions at an early age. He thought it was abnormally to study by „Knight in the leathers skin” and Orbeliani's parables because a child's mental can hardly absorb them. However, we should not perceive Petre Surguladze totally denying teaching of „the knight in the leathers skin” and Orbeliani's parables. On the contrary, he thought it was necessary though only through teaching children in an easy way. He thought that the teaching material should be comprehensible for children and only afterwards they would gradually grasp the difficult material. Petre Surguladze considered that it was necessary to elaborate a new program for raising the importance of Georgian Language. He believed that education matter would be improved in Georgia, that the time would come when there were no illiterate people in the country.

Petre Surguladze successfully combined pedagogical activity with public political work, actively contributed to different newspapers, was a member of the editorial board of many newspapers, a member and chairman of organizational committee of the confederation, and a member of National Council.

Petre Surguladze was quite an interesting person and figure with diverse areas of expertise. He had many difficulties in life and but he was not afraid of difficulties and never stepped aside from his chosen way. On the contrary, being abroad he always tried to bear the name of a Georgian with great dignity.

გარიგების ფორმის პრობლემა ქართულ სამართალში

- შესავალი;
- სესხის ხელშეკრულებაში პროცენტზე შეთანხმების ფორმა;
- გარიგების ფორმა ფულად ვალდებულებებსა და ვალის არსებობის აღიარებისას;
- გარიგების ფორმის პრობლემა საკუთრების უფლების კონსტიტუციურობასთან დაკავშირებით;
- გარიგების ფორმის პრობლემა საკუთრების მინდობისას;
- უკანასკნელი საკანონმდებლო ცვლილებები უძრავ ნივთებზე საკუთრების შექმნისას გარიგების ფორმის თაობაზე.
- **შესავალი**

ყველა თანამედროვე მართლწესრიგში ზოგიერთი ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის აუცილებელია კანონმდებლობით დადგენილი აუცილებელი ფორმის დაცვა. თუმცა ფორმის მოთხოვნა ყველგან გახდა გამონაკლისი ფორმის თავისუფლების საერთო წესიდან.

ქართული კანონმდებლობით ნების გამოვლენა შეიძლება მოხდეს ზეპირად ან წერილობით, დუმილით, მოქმედებით ან სულაც უმოქმედობით, კონკლუდენტური მოქმედებით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 68-ე მუხლის თანახმად, „გარიგების ნამდვილობისათვის საჭიროა კანონით დადგენილი ფორმის დაცვა“. თუ გადავხედავთ გარიგების ფორმასთან დაკავშირებულ საკანონმდებლო მოთხოვნებს, დავინახავთ, რომ კანონი მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში მოითხოვს დადგენილი ფორმის დაცვას და ძირითადად განამტკიცებს გარიგების ფორმის თავისუფლების პრინციპს. უკანასკნელი საკანონმდებლო ცვლილებებით, რომელსაც ამ ნაშრომის ბოლოში შევეხებით, გარიგებების სავალდებულო სანოტარო დამონება ქართულ სამართალში კიდევ უფრო იშვიათი გამონაკლისი გახდა. ვალდებულებით სამართალში მცირედი გამონაკლისების გარდა კანონი რაიმე ფორმის დაცვას სავალდებულოდ არ თვლის, სანივთო სამართალში ფორმის შესახებ კანონის მოთხოვნების დაცვა კი აუცილებელია. ერთმანეთისაგან განასხვავებენ კანონით გთვალისწინებულ წერილობით ფორმას, გარიგებით გათვალისწინებულ წერილობით ფორმას, გარიგების რთულ სანოტარო ფორმას და სხვა.

• **სესხის ხელშეკრულებაში პროცენტზე შეთანხმების ფორმა**

ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში გარიგების ფორმის პრობლემა აქტუალური იყო სესხის ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით სესხის ხელშეკრულებისათვის არ არის აუცილებელი წერილობითი ფორმის დაცვა და ასეთი გარიგება შეიძლება ზეპირიც იყოს, მაგრამ ამ შემთხვევაში სესხის ხელშეკრულების არსებობა არ შეიძლება დადასტურებულ იქნეს მხოლოდ მონმეთა

ჩვენებით. ამდენად მართალია კანონი არ მოითხოვს სესხის ხელშეკრულებისათვის წერილობით ფორმას, მაგრამ მეტწილად მხარეები მიმართავენ მას. საინტერესოა ასევე სესხთან დაკავშირებული აქსესორული უფლების გაფორმებასთან დაკავშირებული მდგომარეობა. კანონი არც აქ მოითხოვს რაიმე ფორმის დაცვას, მაგრამ სასამართლო პრაქტიკამ გამოკვეთა, რომ თუ ხელშეკრულება დაიდო წერილობითი ფორმით, შეთანხმება პროცენტზე ასევე უნდა გაფორმდეს წერილობით. სამაგალითოდ შეგვიძლია მოვიყვანოთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთ - ერთი გადაწყვეტილება. საქმის გარემოებანი იყო შემდეგი: ვ. სურმანიძემ ასესხა ვ. თხილაშვილს 7000 ათასი აშშ დოლარი. სესხის ხელშეკრულება დაიდო წერილობითი ფორმით და ხელშეკრულების მე-3 პუნქტში აღინიშნა, რომ სესხს სარგებელი პროცენტის სახით არ ერიცხება. მოსარჩელე მიუთითებდა, რომ სესხის ხელშეკრულების გაფორმების დღესვე მხარეები შეთანხმდნენ ყოველთვიურად 7 000 აშშ დოლარის 5% გადახდის თაობაზე, რაც მოპასუხის თხოვნით სესხის ხელშეკრულებაში არ მიუთითეს. საკასაციო პალატამ ჩათვალა, რომ **მხარეთა შეთანხმება პროცენტის თაობაზე სესხის ხელშეკრულების არსებით პირობას წარმოადგენს. სამოქალაქო კოდექსის 327-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ხელშეკრულება დადებულად ითვლება, თუ მხარეები მის ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით.** იმავე მუხლის მეორე ნაწილში კი მითითებულია, რომ არსებითად ჩაითვლება ხელშეკრულების ის პირობები, რომლებზედაც ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით მიღწეულ უნდა იქნეს შეთანხმება, ანდა რომლებიც ასეთად მიჩნეულია კანონის მიერ. საკასაციო პალატამ ჩათვალა, რომ საქმის მასალებით არ დასტურდება, მხარეთა შორის სესხის ხელშეკრულება პროცენტთანაა. სკ-ის 328-ე მუხლის პირველი ნაწილის მოთხოვნაა, რომ თუ ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის დადგენილია განსაზღვრული ფორმა, მაშინ ხელშეკრულება ძალაში შედის მხოლოდ ამ ფორმის შესახებ მოთხოვნის შესრულების შემდეგ. რაც მიუთითებს იმაზე, რომ **წერილობითი ფორმით დადებული ხელშეკრულების პირობების შეცვლაც ამავე ფორმით უნდა მოხდეს.** შესაბამისად, იმის მიუხედავად რომ პროცენტთან დაკავშირებით ხელშეკრულების წერილობითი ფორმა საკანონმდებლო მოთხოვნა არ არის, პროცენტი წარმოადგენს ხელშეკრულების არსებით პირობას და ასეთი შეთანხმება პროცენტის შესახებ ასევე წერილობითი ფორმით უნდა მოხდეს [სუს განწყვეტილება 2006. 30. 06/1].

- **გარიგების ფორმა ფულად ვალდებულებებსა და ვალის არსებობის აღიარებისას.**

შეიძლება ითქვას, რომ მსგავსი წესი მოქმედებს ვალის არსებობის აღიარების მიმართაც. აქაც აუცილებელია უფლებამოსილი პირის მიმართ წერილობითი აღიარების არსებობა. აღნიშნულთან დაკავშირებით არსებობს არაერთი სასამართლო გადაწყვეტილება. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2006 წლის 30 ნოემბრის ას 239-653-06 განჩინებით არ დაკმაყოფილდა ჯ. ბურკიაშვილის საკასაციო საჩივარი სს „გურჯაანი-93“-ის მიმართ და მას უარი ეთქვა 150 000 აშშ დოლარის ოდენობით სესხის დაბრუნებაზე. ჯ. ბურკიაშვილის მოთხოვნა სს „გურჯაანი -93-ის“ მიმართ ეფუძნებოდა იმ გარემოებას, რომ მისი განმარტებით მითითებულ იურიდიულ პირს ასესხა 150 000 აშშ დოლარი, რომელიც მისთვის არ დაუბრუნებიათ.

იმის გათვალისწინებით, რომ თანხის გადაცემა მოხდა ზეპირი ხელშეკრულების საფუძველზე ამ ვალდებულების შესრულებას ჯ. ბურკიაშვილი ითხოვდა სს „გურჯაანი 93-ის“ ნოტარიულად დამოწმებული სამეთვალყურეო საბჭოს №15 ოქმის საფუძველზე, რითაც, მისი აზრით მოხდა ვალის არსებობის აღიარება. აღნიშნული მტკიცებულების სამართლებრივი შეფასების შედეგად პალატა მივიდა იმ მოსაზრებამდე, რომ აღნიშნული არ წარმოადგენს ვალის აღიარებას შემდეგ გარემოებათა გამო: სამეთვალყურეო საბჭოს სხდომაზე განხილული იყო თავად ჯ. ბურკიაშვილის განცხადება, რომელშიც იგი ითხოვდა მის მიერ 1997 წლის 23 სექტემბრის №19 ხელშეკრულებით დამზადებული ღვინის საფასურის ნაწილობრივ დაბრუნებას შეძლებისდაგვარად. საქმის მასალებიდან დადგინდა, რომ აღნიშნული ხელშეკრულება დაიდო სს „გურჯაანი 93“-სა და ბიზნესკომპანია „ვასილ ტრეიდიგს“ შორის. აღნიშნულ ხელშეკრულებაში ჯ. ბურკიაშვილი არ მოიხსენიება არც მხარედ, არც მხარის წარმომადგენლად. მართალია სამეთვალყურეო საბჭოს დადგენილების შინაარსში მითითებულია, რომ უნდა დაკმაყოფილდეს ჯ. ბურკიაშვილის განცხადება და №19 ხელშეკრულების შესრულება მოხდეს ნაღდი ანგარიშსწორებით ან გადარიცხვით, მაგრამ აღნიშნულით არ იკვეთებოდა ის გარემოება, რომ ვალდებულების შესრულება უნდა მომხდარიყო სწორედ ბურკიაშვილის მიმართ. საუბარი იყო მხოლოდ №19 ხელშეკრულების შესრულებაზე, რომლის მხარესაც ბურკიაშვილი არ წარმოადგენდა. სკ-ის 341-ე მუხლის თანახმად **იმ ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის, რომელითაც აღიარებულ იქნა ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობა, აუცილებელია წერილობითი აღიარება.** ვალის აღიარების დროს ხდება ვალდებულებითი ურთიერთობების არსებობის აღიარება, მაგრამ მოცემული ოქმის საფუძველზე აღიარებულია №19 ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ურთიერთობა, რაც არ გულისხმობს ჯ. ბურკიაშვილის მიმართ ვალდებულების არსებობას. ამდენად პალატამ უარი უთხრა ბურკიაშვილს საკასაციო საჩივრის დაკმაყოფილებაზე [სუს გადაწყვეტილება 2006. 30. 06/2].

• გარიგების ფორმის პრობლემა საკუთრების უფლების კონსტიტუციურობა-სთან დაკავშირებით

უფლების წარმოშობასთან დაკავშირებით გარიგების ფორმის საკითხი დაისვა საკონსტიტუციო სასამართლოს 2001 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილებაშიც (1/103,117,137,147,148,152-153) საქართველოს მოქალაქეების – ვალიდა დარბაიძის, ნათელა ციმაკურიძის, ნანა მირველაშვილისა და სხვების სარჩელში საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ. დავის საგანს წარმოადგენდა „საცხოვრებელი სადგომით სარგებლობისას წარმოშობილი ურთიერთობების შესახებ“ 1998 წლის 25 ივნისის კანონის კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან მიმართებაში.

სადავო აქტი კანონმდებელმა სპეციალური კანონის სახით მიიღო. იგი გამიზნული იყო მოენესრიგებინა წარსულიდან შემორჩენილი სამართლებრივი მოთხოვნების უგულვებელყოფით გაფორმებული არატიპური საბინაო ურთიერთობები, რომელთა მხარეებსაც წარმოადგენენ ბინის მესაკუთრეები და მოსარგებლები.

ჩვენთვის ამჯერად საინტერესოა ის სამართლებრივი პოზიციები, რაც ამ საქმეზე არსებულ განსხვავებულ აზრშია გატარებული, ამიტომაც გთავაზობთ

მცირე ციტირებას: ჩვენ არ უარვყოფთ მოსარჩელეთა სამოქალაქო კანონმდებლობაზე დამყარებულ პოზიციას იმის თაობაზე, რომ უძრავ ნივთებზე საკუთრების წარმოშობისათვის საჭიროა ნების გამოვლენა, რომელიც სავალდებულო ფორმაში უნდა იყოს გამოხატული და სათანადო წესით რეგისტრირებული, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ნების გამოვლენა გავაიგივოთ სავალდებულო ფორმასთან. ნების გამოვლენა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, მაინც ნების გამოვლენაა, მართალია, იგი გამოხატულია გარკვეული წერილობითი ფორმით. კანონმდებელი ნების გამოვლენისა და სავალდებულო ფორმის კონფლიქტის ვითარებაში, უფლების დამფუძნებლად მიიჩნევს ნების გამოვლენას პირველი პუნქტით გათვალისწინებული სახით და ამით ასწორებს ფორმის ნაკლს. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ საკუთრების უფლებასთან მიმართებით კონსტიტუციურობის გამორკვევისას, მნიშვნელოვანია სწორედ რომ მესაკუთრის ნამდვილი ნების დადგენა. მესაკუთრეს, რომელმაც ნამდვილად მოისურვა საცხოვრებელი სადგომის გასხვისება და შემძენისაგან შესაბამისი საფასურიც მიიღო, სამოქალაქო ბრუნვაში აღიარებული კეთილსინდისიერების მოთხოვნები ავალდებულებს, რომ ბოროტად არ გამოიყენოს შემძენთან ურთიერთობაში არსებული ფორმის ნაკლი. ისეთ ვითარებაში, როცა სახეზეა ნების გამოვლენა და სავალდებულო ფორმის ნაკლი სწორდება იმით, რომ კანონი აღიარებს მე-2 მუხლის პირველ პუნქტში მოცემული სახით დადებული ნასყიდობის ნამდვილობას, შეუძლებელია ვილაპარაკოთ მესაკუთრის საკუთრების უფლების დარღვევაზე... ამ შემთხვევაში მესაკუთრე თავისუფალია ნების გამოვლენაში და არა სავალდებულო ფორმის განსაზღვრაში. სადავო მუხლის ნორმა მხოლოდ იმ შემთხვევაში ცნობს მხარეთა შორის ნასყიდობას, როცა იგი წერილობითი დოკუმენტით იქნება აღიარებული [ზოიძე 2001. 07.06].

და მართლაც, რა დანიშნულება აქვს ფორმას გარიგებებში? იგი ნების გამოვლენის უტყუარობისა და მტკიცების გარანტიაა. ფორმა ფორმისთვის კი არ არსებობს, არამედ ნების გამოვლენის ნამდვილობის მტკიცების საშუალებაა. ამდენად გარიგების ფორმა მონესრიგებული, უსაფრთხო და გარანტირებული სამოქალაქო ბრუნვის საფუძველია.

• **გარიგების ფორმის პრობლემა საკუთრების მინდობისას**

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით საკუთრების მინდობის ხელშეკრულებით საკუთრების მიმდობი გადასცემს ქონებას მინდობილ მესაკუთრეს, რომელიც იღებს და მართავს მას საკუთრების მიმდობის ინტერესების შესაბამისად. მინდობილი მესაკუთრე მესამე პირებთან ურთიერთობაში სარგებლობს მესაკუთრის უფლებამოსილებით (725-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

სსკ 725-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მინდობილი მესაკუთრე მოვალეა მართოს მინდობილი საკუთრება თავისი სახელით, მაგრამ საკუთრების მიმდობის რისკითა და ხარჯით. სწორედ ამით განსხვავდება მინდობილი მესაკუთრის ინსტიტუტი დავალების ურთიერთობისაგან, რომ აქ მინდობილი მესაკუთრე ახორციელებს მართვას თავისი სახელით. მინდობილი მესაკუთრე წარმომადგენლისაგან განსხვავდება სწორედ მოქმედების თავისუფლების ხარისხით. ის არ არის მხოლოდ სხვისი ნების განმახორციელებელი პირი, არამედ არსებითად თავისუფალია და თავად შეუძლია განახორციელოს ყველა უფლებამოსილება, რისი განხორციელებაც

ხელწინააღმდეგობა მესაკუთრეს.

მინდობილი მესაკუთრის კონცეფცია, როგორც ცნობილია, უკავშირდება ინგლისურ-ამერიკულ სამართალს და იშვიათობაა კონტინენტურ მართლმადიდებლობაში, რადგან ემყარება ინგლისური სამართლის მეტად თავისებურ ტრადიციებს. ტრასტი, თავისი ბუნებით არ მიეკუთვნება არც სანივთო და არც ვალდებულებით უფლებებს, რადგან ასეთი დაყოფა უცნობია იმ მართლმადიდებლობისათვის, სადაც აღნიშნული ხელშეკრულება გაჩნდა.

725-ე მუხლის მე-2 ნაწილის პირველი წინადადების თანახმად, მინდობილი მესაკუთრე მესამე პირებთან ურთიერთობაში სარგებლობს მესაკუთრის უფლებამოსილებით. მინდობილი მესაკუთრის მესამე პირებთან ურთიერთობის საკითხი პირდაპირ უკავშირდება მინდობილი საკუთრების ხელშეკრულების ფორმის პრობლემას. 727-ე მუხლის თანახმად, საკუთრების მინდობის ხელშეკრულება იდება წერილობით. არ არსებობს კანონის სხვაგვარი იმპერატიული მოთხოვნა ამ ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით. ამავდროულად, პრაქტიკაში უკვე გაჩნდა აზრი, რომ წილის მინდობა არის წილის გასხვისებასთან გათანაბრებული გარიგება და შესაბამისად, ამ შემთხვევაში დაცული უნდა იქნეს წილის გასხვისების წესები [სუს გადაწყვეტილება 2001/12: 1398]. ყველა შემთხვევაში ფაქტია, რომ სამოქალაქო კოდექსი არ ითხოვს ასეთი ხელშეკრულების გაფორმებისათვის, გარდა წერილობითისა, რაიმე ფორმალურობის დაცვას, მაშინ როდესაც პრაქტიკულად შეუძლებელია, რომ პირმა ისარგებლოს მესაკუთრის უფლებამოსილებით მხოლოდ წერილობითი ფორმით დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე (მაგალითად, როდესაც საქმე ეხება წილის მინდობას).

ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ მოქმედებს კანონის ცოდნის პრეზუმფცია, და ფორმალურად, პირი არ არის ვალდებული იცნობდეს სასამართლოს გადანაცვლებას იმის თაობაზე, რომ წილის მინდობა უთანაბრდება მის გასხვისებას. თუმცა თუ მხარეები მართლაც მოქმედებენ იმ განზრახვით, რომ წილის მართვას განახორციელებს მინდობილი მესაკუთრე, შეუძლებელია მათ არ დაიცვან წილის გასხვისების წესები, თუმცა ამას კანონი მათგან არ მოითხოვს. რადგან, როგორც უნდა მართოს პირმა, როგორც მინდობილმა მესაკუთრემ ქონება, მაგალითად, თუ ქონებაა უძრავი ნივთი, რომელიც გადაეცა მინდობილ მესაკუთრეს, თუ არ არის დაცული ასეთი ნივთების გასხვისებისათვის საჭირო წესები. ვინ ენდობა მას ამ ურთიერთობებში?

- **უკანასკნელი საკანონმდებლო ცვლილებები უძრავ ნივთებზე საკუთრების შექმნისას გარიგების ფორმის თაობაზე.**

უძრავ ნივთებზე საკუთრების შექმნისას გარიგების ფორმის თაობაზე უკანასკნელი საკანონმდებლო ცვლილებები ქართულ კანონმდებლობაში განხორციელდა 2006 წლის 29 დეკემბერს. ამ ცვლილებებამდე უძრავი ნივთის შესაძენად აუცილებელი იყო გარიგების სანოტარო წესით დამონმება და შემძენის რეგისტრაცია საჯარო რეგისტრში. ასეთ პროცედურას არაერთი ქვეყნის კანონმდებლობა განამტკიცებს და იგი ემსახურება უძრავი ქონების შემძენთა ინტერესების დაცვასა და სამართლებრივ უსაფრთხოებას. ცვლილებებთან დაკავშირებით გამოითქვა კრიტიკული შეფასებებიც [ჭანტურია 2007: 26].

2006 წლის 29 დეკემბრის ცვლილებების შემდეგ უძრავი ქონების შესაძენად საკმარისია წერილობითი შეთანხმება მხარეებს შორის და შემდგომში გარიგებით განსაზღვრული საკუთრების უფლების რეგისტრაცია საჯარო რეესტრში (მუხლი 183).

როგორც აღნიშნულ ცვლილებებთან დაკავშირებულ კანონის პროექტზე განმარტებით ბარათში აღინიშნა ცვლილებების მიღების მიზეზი უძრავ ნივთებზე უფლების რეგისტრაციის პროცედურის სირთულე ყოფილა. შემდგომში განმარტებით ბარათში, რომელიც ამ კანონის მიღების აუცილებლობას გვისაბუთებს, ვკითხულობთ: „საჯარო რეესტრში გარიგების შედეგად წარმოშობილი უფლების რეგისტრაციის გამარტივება მიზნად ისახავს უძრავ ნივთზე უფლებების წარმოშობის გამარტივებას ადმინისტრაციული ბარიერებისაგან. ცვლილებების მიღების შემდეგ საერთოდ აღარ მოხდება გარიგების სანოტარო წესით დადასტურება, მხოლოდ შესაძლებელი იქნება გარიგებაზე ხელმოწერის დამოწმება.

ნოტარიუსის მოქმედება საქართველოში დაყვანილია წმინდა ფორმალურ დონემდე, მათ მხოლოდ იმიტომ მიმართავენ, რომ ამის ვალდებულება არსებობს. ნოტარიუსი კი, ამ ფორმალობას მომსახურების საფასურის მიღების მოტივაციით (დაინტერესებით) ასრულებს, რაც არცთუ მცირეა და მოქალაქეთა და მენარმეთა სამართლიან გულისწყრომას იწვევს.

ცალკე აღსანიშნავია ნოტარიუსთა ინსტიტუტის კომერციალიზაცია საქართველოში. ნოტარიუსის მომსახურების საფასური გამოიანგარიშება გარიგებაში მითითებული ფასიდან, რომელიც მაღალია, თუ მაღალია გარიგების ფასი. ამით კი, ნოტარიუსი თავისუფალი პროფესიის პირის ნაცვლად, მოგებაზე ორიენტირებულ სუბიექტს ემსგავსება.

მნიშვნელოვან როლს თამაშობს დროის ფაქტორი, რაც დოკუმენტაციის მოძიებიდან გარიგების სანოტარო დადასტურებამდე დროის მონაკვეთს მოიცავს, რასაც ემატება ნოტარიუსის ე.წ. მზადყოფნა, დადასტუროს გარიგება, რაც არცთუ იშვიათად პრობლემატურია, ნოტარიუსის გაზრდილი როლიდან გამომდინარე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ახალი ცვლილებები მიზნად ისახავენ სანოტარო მოქმედების არა გაუქმებას, არამედ გარიგებების სანოტარო წესით სავალდებულო დადასტურების გაუქმებას და ხელშეკრულების აბსოლუტური თავისუფლების პრინციპის განმტკიცებას კანონმდებლობაში. გარიგების სანოტარო წესით დადასტურებამ უნდა მიიღოს ნებაყოფლობითი ხასიათი “[სამოქალაქო კოდექსი].

აღნიშნული იყო ციტირება საკანონმდებლო ცვლილებების განმარტებითი ბარათიდან. საკითხავია მხოლოდ, რამდენად არის წარმოდგენილი დასაბუთება საკმარისი არგუმენტი ასეთი სერიოზული საკანონმდებლო ცვლილებისათვის.

საბოლოოდ, უძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის ახალი წესი ასე გამოიყურება: უძრავ ნივთზე რეგისტრაციის მოთხოვნის უფლება წარმოიშობა მხარეთა მიერ ხელმოწერილი გარიგებიდან. გარიგებაზე ხელმოწერა უშუალოდ ხდება სარეგისტრაციო სამსახურში, სადაც უფლებამოსილი პირი (სარეგისტრაციო დოკუმენტების მიმღები) დაადგენს გარიგების მხარეთა ვინაობას და მხარეები გარიგებაზე ხელს მოაწერენ მისი თანდასწრებით. გარიგების დამდებ პირებს არ მოუწევთ უძრავ ნივთზე საჯარო რეესტრიდან ამონაწერისა და ყადაღის ცნობის მიღება, ეს ინფორმაცია ადგილზე იქნება შესაბამისი ელექტრონული ბაზის სახით, რომელსაც სარეგისტრა-

ციო სამსახურის უფლებამოსილი პირი შეამოწმებს დოკუმენტების მიღებამდე. ამით უფლების განმკარგავი პირი თავისუფლდება ზედმეტი ხარჯების, დროისა და ადმინისტრაციული ბარიერებისაგან; თუმცა **სარეგისტრაციო სამსახურის უფლებამოსილი პირის ფუნქციაა მხოლოდ დაადგინოს, განკარგავს თუ არა ნივთს მისი მესაკუთრე და დაადასტუროს გარიგებაზე ხელმოწერის ფაქტი. დადასტურება მოხდება არა რაიმე სპეციალური აქტის შედგენით, არამედ სარეგისტრაციოდ დოკუმენტის მიღებით. გარიგების შინაარსზე პასუხისმგებლობა (კანონმდებლობასთან შესაბამისობა და ა.შ.) მთლიანად გადადის გარიგების მხარეებზე.**

ვფიქრობ, რომ შესაძლებელია ახალ საკანონმდებლო რეგულირებას დადებითი მხარეებიც ჰქონდეს, მაგრამ მონესრიგების გარკვეული ხარვეზიანობა ასევე თვალნათელია. პირველ რიგში, ეს ეხება იმას, რომ თუნდაც სანოტარო ფორმის საკანონმდებლო მოთხოვნები მთელი რიგი გარემოებებითაა ნაკარნახევი. პირველ რიგში, ეს არის ასეთი ურთიერთობების მონაწილეთა დაცვა სიჩქარისაგან.

საილუსტრაციოდ მოვიყვან რამდენიმე ნორმას საქართველოს კანონიდან ნოტარიატის შესახებ: სანოტარო მოქმედებებთან დაკავშირებით ნოტარიუსი სამართლებრივ დახმარებას უწევს პირებს და მათი შუამავლობით ადგენს დოკუმენტების პროექტებს;¹ იმავე კანონის 50-ე მუხლის თანახმად ნოტარიუსი მოვალეა სანოტარო მოქმედების შესრულებისას სანოტარო მოქმედების შინაარსი და სამართლებრივი შედეგები განუმარტოს იმ პირებს, რომლებიც ითხოვენ სანოტარო მოქმედების შესრულებას. ამასთან ნოტარიუსი მოვალეა იზრუნოს, რათა არ შეილახოს იმ პირთა ინტერესები, რომლებმაც კანონი არ იციან და საჭიროებენ სამართლებრივ დახმარებას.² ამავე კანონის 51-ე მუხლი კი აკონკრეტებს სანოტარო დოკუმენტების ხელმოწერის წესს, კერძოდ: თუ სანოტარო დოკუმენტი შეიცავს სანოტარო მოქმედების მონაწილის ნების გამოვლინებას, ნოტარიუსმა დოკუმენტის ხელმოწერამდე მას უნდა წაუკითხოს დოკუმენტის ტექსტი (პუნქტი 2); თუ სანოტარო მოქმედების შესრულების მონაწილე მუნჯი, ყრუ ან ყრუ-მუნჯია, ნოტარიუსმა საჭიროების შემთხვევაში ამ პირისათვის სანოტარო მოქმედების შინაარსის და შედეგების გასაგებად უნდა ისარგებლოს შესაბამისი სპეციალისტის დახმარებით. სპეციალისტმა ხელმოწერით უნდა დაადასტუროს, რომ მოქმედების შინაარსი პირს განემარტა და მის ნებას შეესაბამება“ „თუ სანოტარო მოქმედების შესრულების მთხოვნელი მოქალაქე წერაკითხვის უცოდინარი ან უსინათლოა ნოტარიუსი მოვალეა წაუკითხოს მას ტექსტი და ეს აღნიშნოს დოკუმენტში“ (პუნქტი 5). მიმაჩნია, რომ საქართველოში, სადაც სამართლებრივი განათლება მოსახლეობაში არ არის სახარბიელო, განხორციელებული ცვლილება არ არის გამართლებული და შეიძლება იქცეს სერიოზულ პრობლემად სამოქალაქო ბრუნვისათვის და გაზრდის გარიგებათა ბათილობისა და სამართლებრივი დავების წარმოშობის ალბათობას. ასევე მიმაჩნია, რომ უძრავ ქონებაზე საკუთრების შექმნასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია სანოტარო დამოწმება, რადგანაც ეს ემსახურება მართლწესრიგის სტაბილურობას.

ამავე საკანონმდებლო ცვლილებებით სანოტარო წესით დამოწმება არ არის ასევე საჭირო ჩუქების, სამიდღემჩიო რჩენის და საქორწინო ხელშეკრულებათა და-

1 კანონი ნოტარიატის შესახებ, მუხლი 41, პ. 4.

2 კანონი ნოტარიატის შესახებ, მუხლი 50.

სადებად. საქორწინო კონტრაქტთან დაკავშირებით მივიჩნევ, რომ თუ მეუღლეები ხელშეკრულებით ცვლიან თანასაკუთრების კანონით დადგენილ რეჟიმს, მხარეთა ინტერესებიდან გამომდინარე, აღნიშნული ასევე უნდა სავალდებულო წესით საჭიროებდეს სანოტარო დამოწმებას.

მიმაჩნია, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც საუბარია მხარეთა ინტერესების დაცვისა და სტაბილურობის ინტერესებზე, კანონმდებლობა მხარეებს უნდა სთავაზობდეს მათი დაცვის საკმარის სტანდარტებს. ზოგ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება უძრავ ნივთებთან დაკავშირებულ გარიგებებს, კანონმდებლობამ, ჩემი აზრით, არ უნდა დაუტოვოს მხარეს არჩევანის უფლება იმ დაცვასთან დაკავშირებით, რასაც სთავაზობს დადგენილი ფორმის სახით.

თუმცა უძრავი ნივთების ბაზარზე უკანასკნელი საკანონმდებლო ცვლილებები ამით არ ამოწურულა. აღნიშნულ ცვლილებას მოჰყვა სხვა, საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანებით დამტკიცდა ინსტრუქცია „უძრავ ნივთებზე უფლებათა რეგისტრაციის შესახებ“ [ბრძანებულება 2006. 13. 12]. აღნიშნული ინსტრუქცია „საჯარო რეესტრის მიერ განეული მომსახურებისათვის დანესებული საფასურის შესახებ“ კანონთან და „უძრავ ნივთებზე უფლებათა რეგისტრაციის შესახებ“ კანონთან ერთად ქმნის კიდევ საჯარო რეესტრის წარმოებისა და ხელმისაწვდომობის ძირითად სამართლებრივ საფუძველს. ახალი ინსტრუქციის სერიოზული სიახლე გახდა ის, რომ ამონაწერი საჯარო რეესტრიდან უძრავ ნივთებზე შესაძლებელია გაიცეს ნებისმიერ პირზე, მას არ გააჩნია მოქმედების შეზღუდული ვადა, ამონაწერი განთავსებულია ვებ გვერდზე და მისი ამობეჭდვა შესაძლებელია შეუზღუდავად. სააგენტოს ვებ გვერდზე განთავსებულია შესაბამისი ადმინისტრაციული აქტი, რომელიც ასევე ხელმისაწვდომია ნებისმიერი პირისათვის.

თავისთავად, ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ თავისი ფუნქციების განხორციელებისას თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება მართლაც მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს დაინტერესებული პირების მომსახურების ხარისხს, ამით უდავოდ გაუმჯობესდა დაინტერესებული პირის მხრიდან ასეთი ინფორმაციის გაცნობის შესაძლებლობა და ხელმისაწვდომობა, მაგრამ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში საჯარო რეესტრის ამონაწერთან დაკავშირებით ბევრი კითხვის ნიშანი არსებობს. კერძოდ, აღნიშნული ინსტრუქციის მე-9 მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად „მარეგისტრირებული ორგანო უფლებამოსილია ელექტრონული ასლის სახით იქონიოს და ამავე სახით გასცეს მის მიერ გამოცემული ან გაცემული ნებისმიერი დოკუმენტი, რომელსაც შეიძლება სამართლებრივი შედეგი მოჰყვეს“. მე-6 პუნქტის თანახმად კი „ამ მუხლის მე-5 პუნქტით გათვალისწინებულ დოკუმენტების ელექტრონულ ასლებს და მათ ამონაბეჭდებს აქვს იგივე იურიდიული ძალა, როგორც თავად ამ დოკუმენტებს“. სამწუხაროდ, პრაქტიკა ისე განვითარდა, რომ საჯარო რეესტრი იძლევა მხოლოდ ელექტრონულ ასლს, მაშინ როდესაც საჯარო რეესტრი უფლებამოსილია გასცეს ელექტრონული ასლი იმ დოკუმენტისა, რომელიც უკვე გამოცემულია ან გაცემულია და არსებობს დედნის სახით. ასევე სავარაუდოა, რომ ასეთი ასლი, რაკი იგი ასლია, უნდა დამოწმდეს დამოწმების ფორმულიარით, როგორც ამას ითხოვს იმავე მე-9 მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტები¹ (რაც ასევე არ ხდება). აღნიშნული წესების დაცვის

1 პუნქტი მე-2: „მარეგისტრირებული ორგანო უფლებამოსილია დაამოწმოს მის მიერ, ან მისი ქვემ-

გარეშე არსებული ასლები შესაბამისად დოკუმენტად ვერ მიიჩნევა.

მდგომარეობას ართულებს ისიც, რომ არ არსებობს დოკუმენტი, რომელშიც დადგენილია ელექტრონული დოკუმენტის სავალდებულო რეკვიზიტები, რომელთა დაცვა აუცილებელი პირობაა ელექტრონული დოკუმენტის ნამდვილობისათვის (ასეთი დოკუმენტი არსებობს საბანკო სექტორში, სადაც არის დადგენილი ელექტრონული ხელმოწერის წესი, დაშიფვრის წესები, დაცვის წესები და სხვა). აღნიშნული ცვლილებები შედარებით ახალია და ამდენად მიუხედავად იმისა, რომ არის აღნიშნული საკითხებისადმი არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება, ყველა ტყუილ - მართალს განსჯის დრო და ჩამოყალიბებული სამართლებრივი პრაქტიკა.

ლიტერატურა:

სუს გადაწყვეტილება 2006. 30. 06/1 - საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2006 წლის 30 ივნისის № AC-1260-1501-05 გადაწყვეტილება.

სუს გადაწყვეტილება 2006. 30. 06/2 - საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2006 წლის 30 ნოემბრის № AC 239-653-06 გადაწყვეტილება

ზოიძე 2001. 07. 06. - საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის ბესარიონ ზოიძის განსხვავებული აზრი საქმეზე საქართველოს მოქალაქეები ვალი-და დარბაიძე, ნათელა ციმაკურიძე და სხვები საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2001 წლის 7 ივნისი, 1/1/103, 117, 137, 147-48.

სუს გადაწყვეტილება 2001/12 – საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება სამოქალაქო საქმეებზე, 2001 წ. 12

ჭანტურია 2007 - ლადო ჭანტურია, დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი სამოქალაქო კოდექსი 10 წლისაა, ჟურ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, 02. 03. 2007

სამოქალაქო კოდექსი - განმარტებითი ბარათი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებებისა და დამატების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტზე, <http://www.civilin.org.ge/parliament/ccodexg.php>

ბრძანებულება 2006. 13. 12. - საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2006 წლის 13 დეკემბრის 800 ბრძანებით დამტკიცებული ინსტრუქცია „უძრავ ნივთებზე უფლებათა რეგისტრაციის შესახებ“

დგომი ორგანოს მიერ გამოცემული სამართლებრივი აქტების ან სხვა დოკუმენტების, ასევე მასთან დაკავშირებული უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტების თუ სხვა დოკუმენტების ასლები, თუ დედნის და ასლის შინაარსი შეესაბამება ერთმანეთს. პუნქტი 3: დოკუმენტაციის ასლის სისწორის დამოწმებისას მარეგისტრირებელი ორგანო ადგენს ფორმულიარს. ფორმულარი იწერება ასლის ბოლოში ან ცალკე ფურცელზე, რომელიც აიკინძება ასლთან ერთად. ფორმულარის შინაარსი განისაზღვრება ეროვნული სააგენტოს თავმჯდომარის ინდივიდუალური ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით. ფორმულარი მოწმდება მარეგისტრირებელი ორგანოს სამსახურებრივი ბეჭდით. თუ დოკუმენტის ასლი შედგება რამდენიმე ფურცლისაგან, ფურცლები ისე უნდა აიკინძოს, რომ დაზიანების გარეშე შესაძლებელი იყოს ფურცლის განცალკევება.

TAMAR ZARANDIA

Sokhumi State University, Georgia

THE PROBLEM OF THE FORM OF A TRANSACTION IN GEORGIAN LAW

In every modern justice for some agreement to be legally valid it is necessary to observe the mandatory forms established by the law. However, almost everywhere the form requirement has become the exception from the general rule of freedom of form.

According to Georgian legislation the will may be declared orally or in writing, tacitly, through an action or even omission, by contracting bargains. If we look through the legal requirements related to the form of a transaction, one can see that the law requires observance of the established forms only an exceptional cases and reinforces the principle of freedom of transaction form in general. The law of obligations doesn't require the protection of some form except for certain cases, but in property law it is necessary to strictly follow the statutory requirements concerning form. There can be a written form envisaged by law, a written form prescribed by a transaction, a complex notarized form of a transaction, etc.

Prof. Zarandia's article concerns the issue of form in transactions. The author researches the problems existing within the Georgian law in relation with the form of a transaction, for example, the form of an agreement on interest in a loan contract, the problem of form in the case of property trust, etc. In Georgian judicial practice the problem of form of a transaction has been rather pressing in relation with loan contracts. The Civil Code of Georgia does not provide for a mandatory written form for a loan contract, thus such a transaction may also be made orally, but in this case the existence of a loan contract cannot be certified only through the testimonies of witnesses. Hence, although the law doesn't require a written form for a loan contract, the parties opt for this very form in most cases. The situation is also rather interesting in relation with the registration of loan related appurtenant rights. The law doesn't require the observance of some specific form in this case either, however the judicial practice evidences that if a contract is made in writing, an agreement on interest should be executed also in written form insofar as the interest is an essential condition of a contract.

It can be said that similar rule operates with respect to the recognition of debt. In this case it's also necessary for a written recognition to an authorized person to exist.

There has been a very interesting from the legal point of view theoretical discussion concerning the origin of a right in the context of the form of a transaction. What is a founder – a declaration of will or a form in transactions? Is it possible to neglect the problem of form when the will really exists and it is confirmed? And really what is the aim of the form in transactions? It is the guarantee of veracity and assertion of declaration of will. The form doesn't exist purely for the purpose of form. It is only the instrument of assertion of the authenticity of declaration of will. The form of a transaction is the basis of

well-regulated, safe and guaranteed civil circulation.

The issue of the form of a transaction is rather problematic in the case of property trust. Commensurate with the Civil Code of Georgia a trustor transfers property to a trustee on the basis of a trust agreement who receives and manages it in accordance with the interests of the property trustor. The trustee acts as a proprietor in relation with the third parties (Article 725, Part 2).

As it is known the concept of a trustee is associated with the English-American law and is a rarity in the continental law as it is based on quite peculiar traditions of the English law. *Trust* by its nature doesn't belong either to property or obligatory rights, because such division is unknown for the law where the type of agreement concerned originated.

According to the first sentence of Part 2 of Article 725 of the Civil Code a trustee enjoys the powers of a proprietor in relation with the third parties. The relationship of a trustee with the third parties is directly related to the problem of form of a trust agreement. According to Article 725, a trust agreement is made in writing. There is no other imperative statutory requirement concerning the form of this type of agreement. At the same time there already is an opinion in practice that the trust of a share is equalized to the alienation of a share and accordingly in this case the rules of alienation of a share should be observed. In any case it is a fact that the Civil Code doesn't require the observance of any other formalities in relation with the execution of such an agreement except for the written form of the agreement when it is practically impossible for a person to enjoy the powers of a proprietor only on the basis of the agreement made in writing.

The last amendment concerning the form of a transaction in the case of purchase of a title to real property were introduced into Georgian legislation on the 29 December 2006. Before these amendments the notarization of a transaction and registration of a buyer in the Public Register was required in the case of purchase of a real estate. After the introduction of the aforementioned amendments only the execution of a written agreement between the parties and the registration of the right of a buyer, envisaged by the agreement, in the Public Register is sufficient for the purchase of a real estate. These changes resulted in substantial simplification of the real estate purchase procedure – the procedure was accelerated and became more accessible. However all these have negative consequences as well. In particular, there is no person responsible for the lawfulness of a transaction. When a notary was involved in these relationships, he was the person who was supposed to explain the type of the agreement they were entering into to the parties; to invite a translator if any of the parties did not know the language, etc. What is more, according to the opinion, which developed in the German literature, notary activities are associated with certain timelines what saves people from making hasty decisions. In this case the cancellation of the notarization requirement increases the probability of origin of legal disputes. It is beyond doubt that the legislation should offer enough standards to the parties for their protection. In the authors opinion in some cases when the matter concerns to transactions related to real property the legislation should not provide a party with an alternative in relation with the protection, which is guaranteed by the established form of a transaction.

ALBERTO DE OLIVEIRA

Federal Rural University of Rio de Janeiro, Brazil

BRAZIL: ECONOMY, INEQUALITY AND ANTAGONISMS

Brazil occupies an important position not only in Latin America, but also among the named emergent countries. Its importance in the world economy is justified not exclusively by the magnitude of its wealth (GDP of US\$ 1,3 billion), its territorial extension (8,5 million sq.km) or its population (191,6 million). After World War II, Brazilian economy changed from the pattern agricultural exports to urban-industrial sectors as motor of economy. Such changes generated multiple consequences, but the economic growth was not enough to eliminate social inequality and to raise the population's conditions of life. Brazil's modest position (70th) in HDI (Human Development Index) confirms this conclusion.

**Population and economy: main indicators
Brazil and selected countries - 2007**

Indicators	Brazil	China	Latin America and Caribbean	Russian Federation	Spain	Italy
Population – (total) (millions)	191,6	1,319,9	562,8	141,6	44,9	59,4
Population growth – (annual %)	1,2	0,6	1,2	-0,6	1,6	0,7
Surface area – (sq.km) (thousands)	8.514	9.598	20.421	17.098	505,4	301,3
Gross Domestic Product – (US\$ billions)	1.314	3.280	3.444	1.291	1.429	2.107
Gross Domestic Product growth – (annual %)	5,4	11,9	5,7	8,1	3,8	1,5
Life expectancy at birth – (total) (years) (2006)	72	72	73	66	81	81
Human Development Index (2005)	0,800	0,777	–	0,802	0,949	0,941

Source: World Bank Life expectancy at birth, total (years)Parte superior do formulário

The implantation of industries of capital goods and the diversification of production contributed for the economic growth. The intense urbanization extended the domestic market, increasing industrial investments and reinforcing the growth economic cycle Literature shows that economies based exclusively on the exportation of primary products (usually agricultural and mineral commodities) are vulnerable to international market fluctuations. The income distribution is an important mean of inducing the increase and diversification of aggregate demand and capital investment. The external disequilibrium has a structural nature, inherent to the growth

process of underdevelopment countries. According to Furtado (1963), the underdevelopment is a process derived from the First Industrial Revolution, initiated in Western Europe around the mid-eighteenth century. Both development and underdevelopment were directly generated by Industrial Revolution, resulting in dependent insertion of periphery in world economy.

The growth of Brazilian economy was spatially concentrated, resulting in internal migrations and regional disequilibrium. The deepening of these inequalities, derived from the process of economy formation, has defined the country strategies for development. Therefore, to understand Brazil, it is necessary to study its heterogeneities.

Regional survey of Brazil

Southeastern Region, especially the State of São Paulo, is the richest and most developed area in Brazil. The dynamic industries, modern services and consuming market are concentrated in this region. In 2007, the State of São Paulo concentrated 21.9% of Brazilian population and produced 30.9% of the GDP. In the same year, the Northeast Region had 27.8% of Brazil's population and produced only 14.1% of GDP. The GDP per capita of São Paulo is almost three times bigger than the Northeast one.

**Regional distribution of GDP and population
Brasil - 2007**

Region	Population Distribution(%)	GDP distribution (%)	GDP per capita (US\$)
Brazil	100,0	100,0	3.331,89
North Region	7,9	5,3	2.225,95
Northeast Region	27,8	14,1	1.687,26
Southeastern Region	42,6	54,9	4.294,37
State of São Paulo	21,9	30,9	4.700,39
South Region	14,7	18,2	4.137,28
Central-West Region	7,0	7,5	3.559,44

Source: IBGE

In Brazil, the State of São Paulo polarized the industrialization process, creating complementary linkages with other Brazilian regions productive structures. According Oliveira (2003), São Paulo was benefited by the transference of wealth from the peripheral states of Brazil. In opposition, Cano (1998) said that São Paulo “pulled” the economic expansion of poor states. In other words, the business increase in São Paulo created the necessary conditions for the periphery economic progress.

Beyond the discussion about regional losses and profits, there's no doubt that São Paulo has determined the economic configuration of all states in Brazil. This process created “produc-

tive specializations” to attend São Paulo and Southeastern Region’s industries. The growth of industries in peripheral areas contributed to supply São Paulo and regional exportations. Brazil’s periphery specialization has made a space hierarchy in the country.

However, the history of Brazil is not the history of São Paulo. Different regions show trajectories derived from their own economic formations. The pioneering activities were created on the 16th century. Initially, Portuguese people explored the wealth of coast forest. The substitution of honey for sugarcane in Europe opened way for the intense growth in Northeast region’s economy. In the 17th century, Brazil was the most important sugarcane producer in the world. The production was based on enslaved work and big farms (*latifúndios*). The implementation of sugarcane production in Antilhas islands and the replacement of sugarcane by beet sugar contributed to finish this economy circle in Northeast.

The decline of sugarcane industry in Northeast didn’t modify region’s agrarian structure. The control of big extensions of fertile land by the agricultural oligarchy pushed the poor population to subsistence activities, in low fertility areas, compromising the possibilities of improving their life conditions. In the last few decades, the extractive and no-durable-goods industries have occupied important position on the regional economy, creating jobs and rising incomes. Since 90’s, as in China and other Asian countries, many clothing industries have been installed in this region, attracted by low wages, governmental subsidies and better logistic to exportation.

The North Region’s economy has been strongly linked to the Amazonia forest. It occupies

about 40% of Brazilian territory and practically the totality of this region, extending itself for the neighboring countries (Venezuela, Colombia, Bolivia, among others). Although many people depend directly or indirectly on the forest, the region is also characterized by mineral extractive industries. The region has iron, coal, gold, bauxite and other important minerals. In 60's, Brazilian government created Manaus Free Trade Zone to attract industries by offering benefits. In 90's, this government police was compromised by open economy. Since then, many industries have gone to Brazilian developed areas, in Southeast. The expansion of illegal activities has destroyed important areas in forest, catching ambientalists and foreign countries attention.

In Brazil's history, the cities had been back to the country. The occupation of territory occurred from coast areas to interior, concentrating the population in Atlantic neighborhood. Since the colonial period, the coastal cities have been used as trade areas to exportation to European and U.S. markets. The economic growth was late in Central-West Region because it has many logistic problems and high transportation costs. Until the middle of 20th century, the Central-West region was characterized for cattle creation (with low productivity). Since the 60's, Federal Government has developed researches for agricultural adaptation to the climatic conditions of Central-West. This "conservative modernization strategy" consisted in technical change and incentives for a few number of agricultural activities, contributing to consolidate the agricultural complexes, especially the soybeans complex¹. Technical change involved the development and adaptation of green-revolution technologies, geared mainly toward large agricultural operations that had important roles for mechanization and chemical inputs. Regarding the agricultural complexes, the government provided strong incentives for the creation and expansion of processing industries and for the development and modernization of agricultural input industries in Central-West.

The evolution of South Region was substantially different from other regions of Brazil. In the primordial time of Brazil's history, the region occupied a secondary position in the national economy. The great distances from main consuming markets brought many difficulties to the regional trade. At the end of 19th century, the European immigration contributed to implement a small-scale agrarian structure in the South. The small farms survived until the 60's, when the "conservative modernization" destroyed them. This differentiated history helped to improve some industrial-urban centers, especially destined to clotting industries, besides of meat processing industries. Although the region has been strongly linked to São Paulo, the economy received new impulse with Mercosul², in 1991.

The combination of politicians, economic and social elements has created an inequality country. The differences among Brazilian regions are too large. The social disparity can be seen in rich or poor states and among them. To understand the present, it's necessary to study the country's past and its essential moments.

The colonial Brazil (16th to 19th century)

1 The United States, Brazil, Argentina and China produced 200 million metric tonnes of soybeans in 2005, 90% of the global total. Brazil has exported around 25% of global soybeans exportations.

2 The Mercosul (Common Market of the South) is composed for five countries: Brazil, Argentina, Paraguay, Uruguay and Venezuela.

At the beginning of the colonial period the expressive extension of Brazil's territory brought great power for Portuguese empire. However it was very expensive to guarantee border's protection, mainly to prevent the siege of European countries, especially French and Dutch. The colonial economy was organized to complement Portuguese's metropolis necessities. Initially, the coast forests were explored. After that the value of tropical products in European market transformed Brazil in an important sugarcane producer, further than other agricultural products, as cotton and tobacco. Following the Africa model, Portuguese expanded along the Atlantic coast gradually. In 1536, the Brazilian coast was divided into fifteen big donatory captaincies to induce the settlement. The owners controlled the enslaved natives and part of the exploration of Brazilian's natural goods.

Brazil's colonization created important urban centers for exportation in coast area. The production based on enslaved work brought expressive black population to the country. The native population declined quickly by fights and diseases brought from Portuguese colonizers. The settlement was restricted to the coast for many centuries, pushing natives to interior. Later the native slavery and the search for precious metals moved the settlers to the interior. More than 640,000 natives were extinguished in Brazil (IBGE, 2000) during the colonization. At this time, more than 2 million blacks passed for the Brazilian ports only during 17th century, majority from Angola. The black population grew faster than European, changing the population distribution in Brazil.

In mid-16th century, Portugal succeeded in establishing sugarcane industry in Northeast coast. Portuguese people had agricultural and manufacturing know-how due to the experience on Atlantic islands. Until 17th century, Portuguese and Dutch people had the monopoly of the sugar exports to Europe. However, the Caribbean sugar boom (beet sugar) brought a decline in world sugar prices. The downfall of sugar industry revealed a fragile colonial economy, without trade links among Brazilian's regions. Paradoxically, these problems induced the settlement of different portions of the territory. The cattle sector, which had evolved to supply the sugar economy with animals for transport, meat, and hides, assimilated part of the resources made idle, becoming a subsistence economy. Because of extensive cattle production methods, large low fertility areas in the interior of Northeast region were settled. Such circumstances maintained the inequalities on northeast social structure.

In 18th century, the migration to interior was strongly intensified by the discovery of gold and other mineral in Minas Gerais, Goiás and Mato Grosso states. This moment registered intense changes on geographic and ethnic population distribution. Until gold rush, European participation in Brazil's population was low. But mineral discoveries attracted a lot of Europeans to the country, differently of the sugarcane circle. The sugarcane industry required high investment, lands and many slaves. In opposite, the gold extraction could be explored with relatively minimal resources and workers (slaves or not), offering access for low money adventurers. The gold economy contributed to increase the occupation, the urban net, the population (consuming market) and the transportation system in interior. The gold areas demanded food, animals for transportation and tools, which produced effects outside mining regions. The staff of colonial administration moved to Southeast and many supply areas increased in São Paulo, Rio de Janeiro and Rio Grande do Sul, extending the trade and network region connections in Brazil.

Until end-19th century, Amazonia hadn't been incorporated in Brazilian economy system. The region wasn't connected with European market neither produced an important commodity to compete on global market. This situation changed with the Industrial Revolution. The strong expansion of industry opened new opportunities to invest on vegetal rubber production. Between 1890 and 1910, the North region was responsible for about 40% of global vegetal rubber production. The rubber economy attracted foreign investors and workers to the region.

In the process of vegetal extraction of rubber, the “cablocos” (mix of white and native people) searched rubber in large areas inside the forest. The work was dangerous and slow because the tropical forest was inhospitable. In the beginning of 20th century, England had success in vegetal rubber production in their Asia colonies, depressing the prices. Some time later, the development of synthetic rubber finished the first Brazilian rubber circle. Nowadays, forest has been disputed by different internal and external groups: “cablocos”, natives, ambientalists, foreign governments/institutions and global companies. All of them are interested in Amazônia.

In the 19th century, Brazil was marked by innumerable new features in politics. In 1808, Portuguese royal family fled from Napoleon army, moving to Brazil. In 1822, Brazil became independent from Portugal. Soon after, the slavery was extinct (1888) and the monarchy was replaced for the republican government (1889). Such events, however, didn't modify Brazilian's conditions of life and neither changed the country's position in the world-wide economy.

The Brazilian agricultural oligarchy was prepared for the end of the slavery since the middle of the 19th century, because of the advantages of using free workers. Free workers pay for their own survival while slaves need to be supported. Between 1884 and 1933, 4 million immigrants, the greater part Italians and Portugueses, arrived at Brazilian ports. In the same period, Brazilian population grew intensively, from 14,3 million (1890) to 41,2 million (1940). This politic aimed to reduce the production costs and also the population whitening. Brazilian oligarchy intended to erase decades of slavery using the deliberate politic of miscegenation, in order to approach Brazil of the effective ethnic standard in Europe.

Immigration flows according to nationality Brazil – 1884/1933

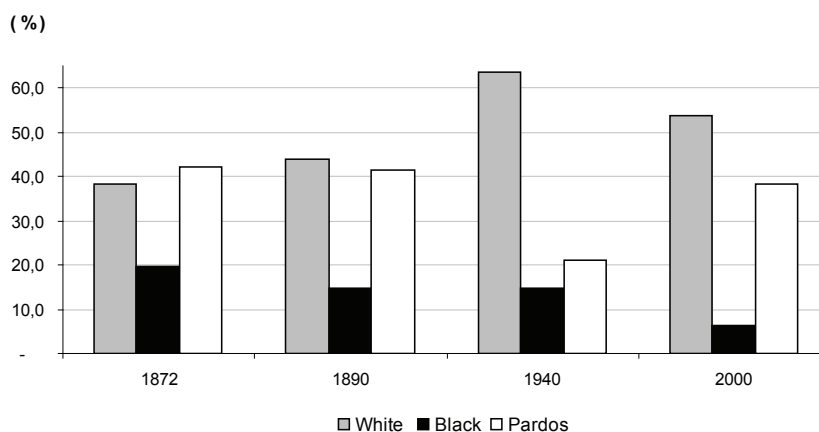
Nationalities	Períod					Total 1884-1933
	1884-1893	1894-1903	1904-1913	1914-1923	1924-1933	
Total of immigrants	883.668	852.110	1.006.617	503.981	713.132	3.959.508
German people	22.778	6.698	33.859	29.339	61.723	154.397
Spanish people	113.116	102.142	224.672	94.779	52.405	587.114
Italian people	510.533	537.784	196.521	86.320	70.177	1.401.335
Japanese people	-	-	11.868	20.398	110.191	142.457

Portuguese people	170.621	155.542	384.672	201.252	233.650	1.145.737
Syrian and Turk people	96	7.124	45.803	20.400	20.400	93.823
Other nacionalities	66.524	42.820	109.222	51.493	164.586	434.645

Source: IBGE

As social transformations would be inevitable, the agricultural oligarchy fought to preserve the power on the people and on the country's wealth. In 1850, the land law was changed to regulate the private property in a different way. Before this changing, the lands were donated to the proprietors by the State and then to their successors. After the new rule, the properties were transferred by contracts of purchase and sale, witch restricted the access of the poorest (former slaves and immigrants). The limitations in purchasing and the strictness agrarian structure left deep scars in the country. It could be detected on the migratory flows, the unemployment, the population's conditions of life and the partner-space inequalities.

Population distribution according to color

Source: IBGE

The birth of modern Brazil (20th century)

Until the 30's, Brazilian economy was based on agricultural exportations. The production cycles (gold, sugar, rubber, etc) increased the disposable income at different moments and regions, attracting capitals and population. However, when the cycles depleted, the land, main capital of rural oligarchy, was preserved by subsistence economy or low productive activities, as cattle creation, sustaining the agrarian concentration. This strategy helped to preserve the Industrial Reserve Army for the next cycle, but, at the same time, kept a great part of the population on poverty conditions.

The cycles didn't sustain the economy growth for two basic reasons: (1) the income produced by agricultural exportations was captured by rich countries, as a result of the deterioration of terms of trade and the long-term decline of commodities prices; (2) the economic growth depended on world market enlargement or the increase of commodities prices (Prebisch, 1950). The exhaustion of productive cycles reduced the disposable income and the employment level, hindering the consolidation of internal market in peripheral economies.

At the end of 19th century, a new exportation product grew quickly, creating favorable conditions to Brazilian industrialization: the coffee. The coffee production started in Rio de Janeiro and extended to São Paulo, Minas Gerais and Espírito Santo. But, in São Paulo, this activity was completely different, because it wasn't based on slave labor, reducing the costs production. When the coffee prices declined on global market, the coffee's producers could move their investments to industry sector. In Brazil, historical and political conditions were clear when coffee arrived in São Paulo. So, coffee's producers could see that the economy was changing and the industry sector could offer high profits expectations.

The Brazilian coffee's producers exercised a great influence on government. The macroeconomic policy was guided to preserve their profits. When the international market coffee declined, the exchange rate was changed to preserve the sales level¹. However this policy had a collateral effect: the inflation. The increase of internal prices created the necessary conditions to Brazil's industrialization. At the beginning of the 20th century, Brazil was highly dependent on importations. Only some goods were manufactured in the country. The increase of free population and the decline of the participation of imported goods contributed to create the domestic market. When internal prices increased the external goods were replaced by domestic production, giving way to industrialization. The import substitution process had great impacts over spatial distribution of wealth in Brazil. São Paulo's industry grew faster than the in the other states because it congregated favorable conditions: (1) coffee's cycle assured the capital accumulation to industrialization and (2) São Paulo could consolidate a strong consumption market early (Cano, 1988).

Between 1880's and 1930's, Brazilian industry expanded based on consumption of non-durable goods. This period was named "restricted industrialization" (Cano, 1998) because the growth of economy still depended on income exportations. In other words, when the exportations increased, the internal incomes rose too, pulling up the consumption. When foreign sales decreased, the economy declined.

In 40's, as a result of the implantation of industry of capital goods, the import substitution process increased strongly. This implantation opened way for the growth of investments on new industries and sectors, extending the linking among industrial sectors and creating others. Therefore, Brazilian industry emerged more powerful and diversified. The new chances of profit attracted foreign capital to strategic sectors, like transportation industry. The public sector offered a lot of benefits to industrialization and invested in infrastructure, specially transportation and energy systems. The growth of industry contributed to consolidate the domestic market. There-

¹ The exchange rate depreciation in Brazil increased the sales of coffee's producers. The wages weren't affected by Brazilian exchange rate, so the sales increase maintained the profits levels.

after, the dynamics of the economy was less depended on export fluctuations because the center of growth had moved to internal market. Naturally, the foreign dependence was not eliminated, but its power was weaker.

The high dependence on imports of capital goods reduced the growth of economy because part of national income was transferred to exterior. Thereafter the implantation of capital goods sector in Brazil, incomes could be retained inside the country, amplifying the investments and multiplying its effects among sectors. Besides, the internal market growth attracted investments from developed countries, so Brazilian industrial structure became bigger and more complex.

The 50's and 60's were of great importance for national industrialization. Many great companies came to Brazil, specially transport companies like Volkswagen, General Motors and Ford. Public sector made important infrastructure investments, therefore the urbanization grew quickly. The growth of cities brought social progress, uprising life conditions. The cities offered better wages and more access to public services. But the urbanization also brought new problems. The poverty and the land concentration in peripheral states of Brazil contributed to rural exodus. Southeast cities as São Paulo and Rio de Janeiro grew quickly, creating new troubles.

The implantation of industry of capital goods intensified the economic concentration in São Paulo, moving people and investments. In 50's, Southeast region concentrated 43.3% of Brazilian population. In State of São Paulo lived around 9.1 million people or 17.6% of national population. The São Paulo city (capital of state with the same name) became the main attraction area in Southeast. Between 1872 and 1970, the population of São Paulo city passed from 31.385 to 5.978.977 people or 6.3% of the national population¹.

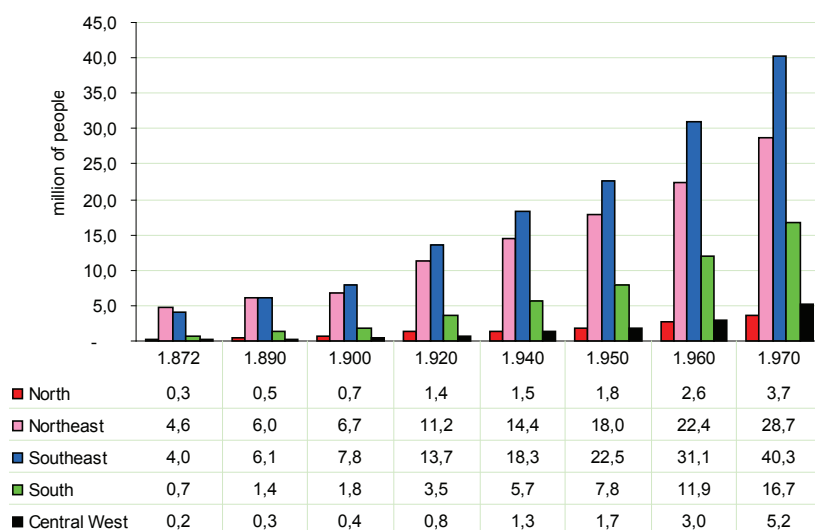
The industrialization process was used as a social damper. In Northeast, the agrarian oligarchy controlled the Industrial Reserve Army, creating a poverty island. These workers moved to São Paulo and Southeast to attend industrial necessities. Between the end of 19th century and 1970, around 11.9 million people moved from their birthplaces. In other words, the oligarchy mobilized 12.6% of Brazil's population² to attend its labor necessities. Only the State of São Paulo received 1.2 million migrants on this period (Cano, 1998).

1 Today more than 10 million people are living in São Paulo city. Metropolitan area is nearly double (19.697.337 people).

2 In 1970, Brazilian population was 94.5 million people (IBGE)

Population of Brazilian regions

1872/1970

Source: IBGE

The government tried to cut down migratory flows by implementing agrarian policies to attract people to interior, opening new agricultural fronts in public areas. But these actions benefited only the agrarian oligarchy. They extended their lands, reproducing the conservative character of national politic. So the government plan didn't work. As workers couldn't access to land, they kept moving to large cities, searching for work. It increased social infrastructure deterioration and violence problems.

Population evolution Brazil, State of São Paulo and City of São Paulo 1872/1970

Year	Population			(%)		
	Brazil	State of São Paulo	City of São Paulo	Brazil	State of São Paulo	City of São Paulo
1872	9 930 478	837 354	31 385	100,0	8,4	0,3
1890	14 333 915	1 384 753	64 934	100,0	9,7	0,5
1900	17 438 434	2 282 279	239 820	100,0	13,1	1,4
1920	30 635 605	4 592 188	579 033	100,0	15,0	1,9
1940	41 236 315	7 180 316	1 326 261	100,0	17,4	3,2
1950	51 944 397	9 134 423	2 198 096	100,0	17,6	4,2
1960	70 992 343	12 974 699	3 825 351	100,0	18,3	5,4
1970	94 508 554	17 958 693	5 978 977	100,0	19,0	6,3

Source: IBGE

The 60's was marked by important politics and economic changes, not only in Brazil, but in almost all Latin America. In 1964, the conservative forces put down the civil government. The military government maintained the industrialization process and moved efforts to reduce the economic concentration in Southeast, especially in São Paulo. These actions attended to many reasons: (1) the occupation of empty spaces to protect national borders; (2) the regional integration and the increase of internal trade helped to reduce the industry concentration in Southeast and the political power of São Paulo; (3) the military government increased its political power in Congress by helping regional oligarchies.

In 70's, the military government moved the industrialization process to poor areas, producing positive effects on urbanization, regional labor market and population conditions of life. The growth of urban middle class, the government structure and the investments in Brazil's periphery were very important to increase the poor people's income. The government made strong efforts to move industries to poor areas, contributing to raise the formalization level of labor market. These actions didn't eliminate social or spatial inequalities, but they contributed to reduce the poverty indicators.

The development of industry in Brazil's periphery faced a strong obstacle: the concentration of consumption market in Southeast. Because of income inequalities it was difficult to consolidate a consumption market in peripheral areas. The government reacted by developing industries of complementary goods (intermediate goods) in poor states¹. Moreover important mineral deposits and most of agricultural areas were located in interior, which helped the development of agricultural and extraction business. The current spatial division of labor in Brazil has been explained by the reflection of spatial specialization that had occurred in 70's.

The government investments were financed by international financial market, in 70's. The oil crisis (1973 and 1979) and the financial market deregulation raised the liquidity level in global market. The peripheral countries received lines of credit with variable interest rates.

The problems started in 80's, when the interest rates rose quickly. The U.S. monetary policy elevated the interest rate to sustain their economic growth, reducing the credit at international market. All countries were forced to adjust their balances of payment, implying high social and economic costs.

In 80's, Brazil paid the foreign debt by increasing exportations. The governmental policy privileged economic activities associated with better performance at international market in order to facilitate cash flow. Mineral extraction and agricultural activities were the best options to raise level of Brazil's international reserves. For this reason, the agricultural and mineral explorations maintained special position at governmental agenda. All economic sectors lost their fiscal benefits, except for the agricultural and mineral extraction. After the restoration of civil government, in 1985, long-term strategies haven't changed significantly. Since then, the government has focalized investments at infrastructure, particularly energy and transport sectors, to assure export activities.

¹ In many cases, government benefits were insufficient to cover the expenditures on the transport of goods to consumption markets, in Southeast. Only industrial great units (with high scale of production) could produce in poor areas.

The urbanization and the decline of industry concentration contributed to disseminate the labor law. Rural workers had less access to labor benefits' than urban workers. The industrialization decreased (a little) the participation of informal sectors in labor market, especially in rural areas. The expansion of the participation of big companies in rural areas absorbed the workers at subsistence activities. The labor laws contributed to raise wages level and social security.

Between 1959 and 1987, the number of Brazilian workers who integrated the social security system grew 630% (from 3.8 to 28.4 million people). Although their participation increased quickly in rural areas, they were concentrated in Southeast region. The participation of State of São Paulo in total of social security was 31.9%, in 1987.

People and the Evolution of Social Security
Brazil and regions
1959/1987

Year	People			(%)		
	Brazil	Southeast	State of São Paulo	Brazil	Southeast	State of São Paulo
1959	3 892 704	-	-	-	-	-
1969	8 776 455	5 252 407	3 358 040	100,0	59,8	38,3
1987	28 437 708	15 765 046	9 065 810	100,0	55,4	31,9

Source: IBGE

In 80's, the foreign debt crisis brought many economic problems to the country. But there were great advances in citizenship rights. The military government finished in 1985 and the political normality was restored after twenty years. In 1988, the civil government promulgated a new constitution aimed at social and political advances, extending civil rights, security system and tax distribution. Unfortunately, the mechanisms that maintained social inequalities weren't modified. The fiscal policy increased the participation of cities and states at tax revenue. Other important change was the incorporation of rural workers at social security. After that, all Brazilian people could receive medical service (without any payment) and retirement assistance.

Between 1980 and 2007, the payments of social security passed from 1.5 to 4.1 million benefits. Brazilian social security has different kinds of benefits: (1) permanent benefits (retirements); (2) temporary benefits (disability workers) and (3) other benefits, as rehabilitation services. Brazilian social security has grown because of the number of insured person and the variety of benefits. Today, the State is attending different workers' necessities. The enlargement of benefit range reduced the participation of retirements on total benefits. Between 1980 and 2007, the participation of permanent benefits decreased from 45.7% to 30.2%. At the same time, benefits paid to rural worker expanded from 19.4% to 24.4%. Brazil is still a young country, but the participation of old people on the population pyramid has grown quickly in the last few decades. In 2000, the percentage of people aged 65 and over was 5% of total population. So, the expansion of social securities has many challengers.

**Benefits paid for Social Security
Brazil – 1980/2007**

Year	Total benefits paid		Benefits types (%)			Spatial distribution (%)	
	benefits	(%)	Permanent benefits	Temporary benefits	Other benefits	Urban	Rural
1980	1.541.682	100,0	45,7	52,3	2,1	80,6	19,4
1990	1.390.693	100,0	50,9	42,1	7,0	70,2	29,8
2000	2.949.149	100,0	32,7	54,3	13,1	65,5	34,5
2007	4.173.351	100,0	30,2	55,0	14,8	75,6	24,4

Source: IBGE

After World War II, Brazil has had important advances, not only in social security, but in other social instruments, as education and health system. These improvements have reflected the industrialization effects and the modernization of economy. However, the poverty level is still high and social inequalities haven't changed substantially. What have we done?

Brazil in the 21st century: new challenges, old problems

The end of the 20th century was marked by the orthodox economy, not only in Brazil, but in all Latin America. In the 80's, the economy policy was directed towards market interests. However, in the 90's Brazilian government deepened the transformations in macroeconomic polity. In 1994, a policy named "Plano Real" opened the economy for international competition, valuing the exchange tax artificially, privatizing the great part of production structure and reducing the participation of public sector in economy.

Brazil, as the majority of Latin American countries, was suffering from a runaway inflation, which disorganized prices relation. Companies couldn't have long term plans and population consumption was reduced. For these reasons, government priority was the fight against inflation. There is no doubt that the orthodox economic policy had success in combating the inflation and modernizing national industry. On the other hand, this success had a high cost: unemployment increase and deterioration in public accounts.

The fast economic opening did not allow adjustments of Brazilian industry and market competition increased hardly. A great flow of goods, mainly from Asiatic countries, destroyed part of national industry and pushed the remaining industries to increase the productive efficiency. More efficiency implied in less employment. The declined of public investments and the enlargement of unemployment rates reduced personal income and consumption, creating barriers for economy growth. Once more, only the agricultural and mineral commodities exporters sectors experienced positive economic performance.

The industrial employment reduction was partially counterbalanced by the employment growth in the tertiary sector. However, the work condition on this economic sector is worse than in the industry sector: the wage is lower, the labor journey is higher and the legal protection level is smaller. The productive restructure process deteriorated work conditions, after the improvement experienced in post-World War II.

The overvalued cambial rate increased Brazilian export prices on the external market, reducing the international reserves. The income of foreign currency in Brazil depended on the privatization program and internal interest rate elevation. The elevation on the interest rate implied in two different simultaneous negatives effects: to reduce the economic growth and to increase the public sector indebt.

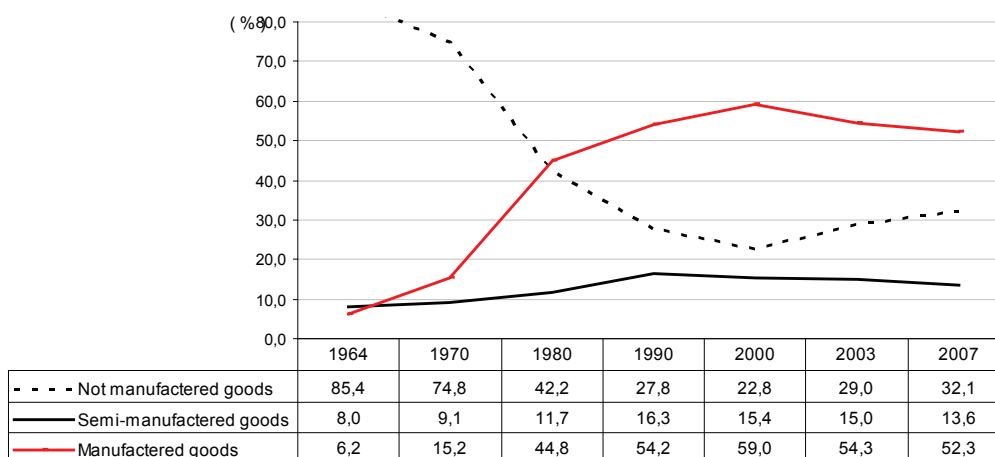
In the last 20 years, there have been few changes in the Brazilian economic strategy. The center of the state policy has been the inflation control, the increase of productive efficiency and international market insertion via commodities export. Although highly inspired on the orthodox economic dogmas, the government has adopted antagonistic strategies. While the Central Bank has followed a restrictive monetary policy, the Treasury department has tried to compensate the damages produced by the monetary contraction trough generous fiscals and credits policies. In the middle of economic instability, the financial sector emerged as the main beneficiary of the economic growth.

As observed in other countries, the financial sector importance has increased in the economy, extending its influence over the government policies. The disputes between the productive oligarchy and the financial oligarchy have left less public resources for social expenses. In a hand, there are bankers pressing government for increasing the interest rate from the public bonds. On another hand, the agricultural oligarchy fights for more public investments on transport infrastructure, to increase their competitiveness in the international market.

In spite of the government policy contradictions, Brazil has registered important economic growth after 2003, following the observed movement in the world economy. The export expansion has contributed positively to minimize the importation restrictions which prevented to modernize the national productive structure. Beyond that, the growth of export has elevated the international reserves and the personal income for consumption and investment. Nevertheless, the export can not be considerate as the main induction factor of economic growth (like many small Asiatic countries), considering the size and complexity of the productive Brazilian structure. The economic growth in the last years is explained by the reactivation of investments (public and private), by the amplification of credit and by the recuperation from employment level and wages.

The orthodox economy has altered the development strategies of the country, modifying the sectorial and patrimonial composition from the Brazilian productive structure, resulting in a line of export with low dynamism and low technological content. In abstract, a retrograde aligned with the primary-exporter set which the country had overcome in the second half of 20th century.

In 1964, Brazilian exports (US\$ 1,3 millions) were composed mostly by not manufactured goods (85,4%), while the manufactured products represented only 6,0% of external sales. At the 20th century ending, the productive Brazilian structure was substantially modified: the manufactured products participation increased to 59,0% while the not manufactured goods decreased to 22,8%. This change cleared showed the modernization and diversification process of the country economy. In the last years, the extraordinary growth verified in the exports (that passed from US\$ 12,5 millions to US\$ 51,5 millions, between 2000 and 2007) was followed by the perceptible expansion of not manufactured goods (from 22,8% to 31,2%) in detriment of the manufactured ones, which were reduced from 59,% to 52,3%.

Source: Ministério do Desenvolvimento, Indústria e Comércio Exterior

The deterioration of the Brazilian export quality is explained for the strategies to be inserted in the international economy and for the concurrence on the international market. To overcome the chronic flow dependency of foreign capital (that did guarantee the productive modernization and economic growth), Brazilian government has working to explore the market where there are better condition to compete. After the Second World War, the growth of the rich countries and the anti-Communist policy contributed to modernize the periphery countries, reducing the participation of not manufactured goods in their exports. However, from 90's, the elimination of the communist risk, the incitement of economic instability and the advance of the Asiatic exports have increased substantially the competition for exports of Latin American countries. The central countries have intensified the closing of their economies for the Latin American products and pressed Latin American countries to open their markets.

In the last years, Brazilian insertion in global economy has been trough commodities, resulting in social consequences, as the regression of the national productive matrix. The country competitiveness in the exterior has been linked to the agriculturist activities and mineral extraction. The soybean complex is a typical example of what has occurred in other Brazilian regions. The trade and processing soybean market has been controlled by four great multinationals (ADM, Bunge, Gargill and Coinbra/Deryfus) and two nationals companies (Caramuru and Maggi), representing 7,1% of the Brazilian exports in 2007. These economical groups finances (and buy) relevant part of the national grain production, what provides to them the control over the market prices.

The soybean production (and other agriculturist products) occurs in rural properties with huge extensions. The agriculturist activity mechanization level is related with the product characteristics, the cultivated area and the consumer market. In the soybean case, the great enterprises presence and the market potential tend to elevate the utilization level of machines and equipment, intensifying the unemployment rates. Similar situation can be observed in other harvests, like sugarcane in São Paulo State. This model of agriculturist production reinforces the concentration of the agrarian landed structure in Brazil.

**Export Evolution categorized by product type
Brazil – 2007**

Export goods	US\$ millions	(%)
Transport Material	23.865	14,9
Metalurgical Products	16.100	10
Fuel and Oil	16.042	10
Ores	12.026	7,5
Soy complex	11.386	7,1
Meat	11.095	6,9
Chemical Products	10.914	6,8
Machine and Equipment	8.724	5,4
Sugar and Ethanol	6.578	4,1
Electrical Equipment	5.712	3,6
Paper and Celulosis	4.726	2,9
Leather shoes	4.389	2,7

Source: Ministério do Desenvolvimento, Indústria e Comércio Exterior

In 2003, there were 4.3 millions of agrarian landed properties in Brazil, which answered for 420.0 millions of hectares. However, about 32.2 thousand properties gather 132.0 millions of hectares. In other words, 31.6% of these areas were concentrated in 0.8% of the agrarian properties. Considering that the great agrarian producers can control many properties, it is possible to affirm that the level of agrarian landed concentration can reach more high levels. One great property in Brazil can, easily, overcome 4.0 thousands of hectares, which corresponds of 0.06% of Georgia's territory or 0.14% of Armenia surface.

**Rural properties distribution
Brazil – 2003**

Area Classes (hectares)	Landed Properties		Total Area		Average area (a/b)
	Absolute Numbers (a)	(%)	Hectares (b)	(%)	
Total	4.238.447	100,0	420.345.362	100,0	99,2
Less than 10	1.338.771	31,6	7.616.113	1,8	5,7
from 10 to 25	1.102.999	26,0	18.985.869	4,5	17,2
from 25 to 50	684.237	16,1	24.141.638	5,7	35,3
from 50 to 100	485.482	11,5	33.630.240	8,0	69,3
from 100 to 500	482.677	11,4	100.216.200	23,8	207,6
from 500 to 1000	75.158	1,8	52.191.003	12,4	694,4
from 1000 to 2000	36.859	0,9	50.932.790	12,1	1.381,8
More than 2000	32.264	0,8	132.631.509	31,6	4.110,8

Source: DIEESE/Ministério do Desenvolvimento Agrário (2006)

The deepening of the economic growth strategy in the exploration of natural resources, allied to the concentration of great economical groups and the maintenance of the agrarian landed structure are the fundamental elements that explain the reproduction of poverty in Brazil, the great economic profits and the modernization of the productive structure. In the 21st century, social inequity reaches dramatic bounds, considering that 33,3% of the population lives in metropolitan areas, inciting the deleterious effects over violence and life condition. It's fair to explain that the violence in Brazil is not restricted to great cities. The agricultural business advances in the Amazonia direction, producing negative effects in the environment, which incites the struggle over the land control by different national and international players¹.

**Population Distribution categorized by Metropolitan Regions
Brazil – 2000**

Areas	Population	(%)
Brazil	169.799.170	100,0
Metropolitan areas	54.397.642	32,0
São Paulo	17.878.703	10,5
Rio de Janeiro	10.894.156	6,4
Belo Horizonte	4.349.425	2,6
Rio Grande do Sul	3.718.778	2,2
Pernambuco	3.337.565	2,0
Salvador	3.021.572	1,8
Fortaleza	2.984.689	1,8
Curitiba	2.726.556	1,6
Distrito Federal	2.051.146	1,2
Belém do Pará	1.795.536	1,1
Goiânia	1.639.516	1,0
Not Metropolitan Areas	115.401.528	68,0

Source: IBGE

Brazil presents many social and economical problems of great complexity, because historical inequities remained despite the country modernization. It's not possible to understand Brazil without a deep exam of its social and economical heterogeneity. The inequity is present among regions and in the interior of each space. The modern country that fights to be heard in the rich countries club, the G20, has been constructed over a foundation of delay, inequity and poverty. To know Brazil is necessary to dig deep to find out the mysteries which involve it's successes and antagonisms.

¹ Amazonia has been the focus of great discussion inside and outside Brazil with a multiplicity of players. In the internal side, the multinationals enterprises explores the economic biodiversity potential of the region. Many institutions of environment defending are involved in attacking (or protecting) the interests of these great international groups. In the internal side, the national companies, the local population and the government fight for the land control and the preservation of national interests. Such struggles reached the international media with the production of books and movies about Chico Mendes history.

Bibliography:

- BECKER, B.K.** Brazil: a new regional Power in the world economy. New York (US), Cambridge University Press, 1992.
- CANO, W.** Raízes da Concentração Industrial em São Paulo, 4^a. ed. Campinas, Editora Unicamp/IE, 1998
- CANO, W.** Desequilíbrios regionais e concentração industrial no Brasil: 1930 – 1995. 2 ed. Campinas, Editora Unicamp/IE, 1998.
- DEPARTAMENTO INTERSINDICAL DE ESTATÍSTICA E ESTUDOS SÓCIOECONÔMICOS (DIEESE).** Estatísticas do meio rural. Brasília (DF), DIEESE/Ministério do Desenvolvimento Agrário (MDA), 2ª Edição, 2006
- FURTADO, C.** Economic Development of Latin America: historical background and contemporary problems, Cambridge, Cambridge University Press, 1977
- FURTADO, C.** The Economic Growth of Brazil: a survey from de colonial to modern times. Berkeley (CA), University of California Press, 1963
- INSTITUTO BRASILEIRO DE GEOGRAFIA E ESTATÍSTICA (IBGE).** Brasil: 500 anos de povoamento, Rio de Janeiro, IBGE, 2000
- OLIVEIRA, F.** Crítica à razão dualista: o ornitorrinco. São Paulo, Editora Boitempo, 2003.
- PREBISCH, R.** The Economic Development of Latin America and its Principle Problem, Santiago, UNECLA, 1950

ალბერტო დე ოლივირა

*როი დე ჟანეიროს ფედერალური უნივერსიტეტი,
ბრაზილა*

ბრაზილია: ეკონომიკა, უთანასწორობა და ანტაგონიზმი

ბრაზილიის როლი მსოფლიო ეკონომიკაში არც თუ ისე უმნიშვნელოა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ბრაზილიის ეკონომიკამ კურსი შეცვალა და სოფლის მეურნეობის ექსპორტიდან სამრეწველო სექტორზე გადაინაცვლა. ასეთმა ცვლილებამ მრავალმხრივი შედეგი მოიტანა, თუმცა ეკონომიკური ზრდა არასაკმარისი იყო არსებული სოციალური უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ასამაღლებლად. ადამიანური განვითარების ინდექსის მიხედვით ბრაზილიის მოკრძალებული პოზიცია ამ მოსაზრებას ადასტურებს.

ბრაზილიის ეკონომიკის ზრდა განპირობებული იყო შიდა მიგრაციით და რეგიონალური განსხვავებებით. ეკონომიკის ფორმირების პროცესიდან გამომდინარე ამ უთანასწორობის გაღრმავება განსაზღვრავს ქვეყნის განვითარების სტრატეგიას.

სამხრეთ-აღმოსავლეთი რეგიონი, განსაკუთრებით სან პაულო - ბრაზილიაში ყველაზე მდიდარ და განვითარებულ რეგიონს წარმოადგენს. 2007 წელს სან პაულოს შტატი (სადაც კონცენტრირებულია ბრაზილიის მოსახლეობის 21,9 %) მშპ-ის

(მთლიანი შიდა პროდუქტის-GDP) 30,9 %-ს აწარმოებდა. იმავე წელს ჩრდილოეთ რეგიონი (სადაც ბრაზილიის მოსახლეობის 27,8 % ცხოვრობს) აწარმოებდა მხოლოდ მშპ-ს 14,1 %-ს. მშპ ერთ სულ მოსახლეზე სან პაულოში სამჯერ მეტია ჩრდილოეთის რეგიონთან შედარებით.

ბრაზილიაში სან პაულოს შტატი ინდუსტრიალიზაციის პროცესს პოლარიზაციას უკეთებს და ბრაზილიის პერიფერიული სიმდიდრის მოზიდვას ახერხებს. საუნ პაულო განსაზღვრავს ბრაზილიის ყველა შტატის ეკონომიკურ კონფიგურაციას. პერიფერიაში ინდუსტრიის ზრდა ხელს უწყობს საუნ პაულოს და რეგიონალური ექსპორტირების უზრუნველყოფას.

ჩრდილოეთ რეგიონში, ძირითადად, სასოფლო სამეურნეო სტრუქტურაა განვითარებული. სოფლის მეურნეობის ოლიგარქების მიერ ნაყოფიერი მიწების დიდი ფართობების ხელში ჩაგდება იძულებს მოსახლეობას საარსებო საშუალებები შედარებით ნაკლებ მოსავლიან მიწებზე მოექცენა. ბოლო რამდენიმე ათწლეულში ქსოვილის მრეწველობამ მნიშვნელოვანი პოზიციები დაიკავა რეგიონალურ ეკონომიკაში, ქმნის რა სამუშაო ადგილებსა და ინვესტს ხელფასის ზრდას. 90-იანი წლებიდან აქ, ისევე როგორც ჩინეთსა და აზიის ბევრ ქვეყანაში, მჭიდროდ დაფუძნდა ქსოვილის ინდუსტრია, რომელიც მთავრობის მხრიდან დიდ სუბსიდიებს ღებულობს და უკეთესი ექსპორტირების ლოჯისტიკა გააჩნია.

ჩრდილოეთ რეგიონის ეკონომიკა მჭიდროდაა დაკავშირებული ამაზონის ტყესთან. მას ბრაზილიის ტერიტორიის 40 % უკავია და თუმცა ბევრი ადამიანი პირდაპირ თუ არაპირდაპირ დამოკიდებულია ტყეზე, აღნიშნული რეგიონისთვის დამახასიათებელია ასევე მინერალური ინდუსტრია. რეგიონს გააჩნია რკინა, ნახშირი, ოქრო და სხვა მნიშვნელოვანი მინერალები.

მოსახლეობის განსახლება ბრაზილიის მიწებზე ხდებოდა სანაპირო ზოლიდან ქვეყნის შიდა ნაწილისკენ. მოსახლეობა, ძირითადად, კონცენტრირდებოდა ატლანტის ოკეანის სანაპირო ზოლზე. კოლონიზაციის პერიოდში სანაპირო ქალაქები გამოიყენებოდა სავაჭრო ცენტრებად აშშ-სა და ევროპის ბაზრებზე ექსპორტირებისთვის. ეკონომიკური ზრდა ცენტრალურ-დასავლურ რეგიონებში გვიან განხორციელდა ლოჯისტიკური პრობლემებისა და ტრანსპორტირების მაღალი ფასების გამო. მე-20 საუკუნის შუა პერიოდამდე ცენტრალურ-დასავლური რეგიონისთვის დამახასიათებელი იყო მსხვილფეხა პირუტყვის მოშენება. XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან კი ფართოდ დაიწყო სოიოს მოშენება. მთავრობამ დიდად შეუწყო ხელი სოფლის მეურნეობის განვითარებას და მოდერნიზაციას ქვეყნის ცენტრალურ-დასავლურ ნაწილში.

პოლიტიკოსების, ეკონომიკური და სოციალური ელემენტების სხვადასხვაობამ წარმოშვა არათანასწორი ქვეყანა, და რადგან ბრაზილიის რეგიონებს შორის განსხვავება საკმაოდ დიდია. სოციალური უთანასწორობა ჩანს, როგორც მდიდარ და ღარიბ შტატებს შორს, ასევე თვით ცალკეულ შტატებს შიგნითაც.

ბოლო ოცი წლის მანძილზე რამდენიმე ცვლილება მოხდა ბრაზილიის ეკონომიკურ სტრატეგიაში. სახელმწიფოს პოლიტიკა მიმართული იყო ინფლაციის გასაკონტროლებლად, ნაყოფიერების ზრდისა და საერთაშორისო ბაზრის ჩასართავად ფართო მოხმარების საგნების ექსპორტის გზით. მთავრობამ ანტაგონისტური სტრატეგია აირჩია. იმ დროს როცა ცენტრალური ბანკი მკაცრ მონეტარულ პოლიტიკას მისდევ-

და, სახაზინო დეპარტამენტი ცდილობდა იმ ზიანის კომპენსირებას, რაც გამოწვეული იყო მონეტარული კონტრმოქმედებებით ფისკალური და საკრედიტო პოლიტიკის საშუალებით. ეკონომიკური არასტაბილურობის შუა პროცესში ფინანსური სექტორი გადაიქცა ეკონომიკური ზრდის მთავარ ბენეფიციარად.

ეკონომიკაში ფინანსური სექტორის მნიშვნელობა გაიზარდა და მისი გავლენა მთავრობის პოლიტიკაზეც გავრცელდა. მწარმოებლურ ოლიგარქიასა და საფინანსო ოლიგარქიას შორის დავამ და კონკურენციამ სოციალური ხარჯებისთვის ნაკლები რესურსები დატოვა. მიუხედავად ამისა, ბრაზილიამ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ზრდას მიაღწია 2003 წლიდან. ბოლო წლებში ეკონომიკის ზრდა შეიძლება აიხსნას არა ექსპორტის ზრდით, არამედ ინვესტირების რეაქტივიზაციით.

მიუხედავად ამისა, 21-ე საუკუნეში სოციალურმა უთანასწორობამ დრამატულ ზღვარს მიაღწია, მოსახლეობის 33,3% ცხოვრობს საქალაქო რაიონებში და განიცდის მაგნე შედეგებს ძალადობისა და ცხოვრების პირობებიდან გამომდინარე. ძალადობა დიდ ქალაქებში არ არის შეზღუდული. ქვეყნის მოდერნიზაციის მიუხედავად ბრაზილიას გააჩნია დიდი სირთულის ბევრი სოციალური და ეკონომიკური პრობლემა. ბრაზილიის გაგება შეუძლებელია მისი სოციალური და ეკონომიკური არაერთგვაროვნების ღრმა კვლევის გარეშე. თანამედროვე ბრაზილია, რომელიც ცდილობს მდიდარი ქვეყნების რიგებს შეუერთდეს აგებულია უთანასწორობასა და სიღარიბეზე.

მარკეტინგული ინვესტიციები და კომპანიის მომხაზიანობა

ბიზნესის ეფექტური მართვა მოითხოვს მის აქტივებში ჩადებული ნებისმიერი ინვესტიციის მაღალ მეცნიერულ დონეზე შეფასებას. ამ მიმართულებით მეტად მნიშვნელოვანია მარკეტინგული აქტივების შექმნისა და მართვის, მარკეტინგულ აქტივებში ჩადებული ინვესტიციების სწორად შეფასებისა და გამოყენების საკითხები.

მარკეტინგული არამატერიალური აქტივების შექმნა, მოზიდვა და მართვა გულისხმობს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს მათი ეფექტიანობის შესაბამისი შეფასებით. პრაქტიკაში მარკეტინგული ინვესტიციების ანალიზი გართულებულია. სირთულის მიზეზი კი იმაში მდგომარეობს, რომ მთლიანობაში არ ხდება მარკეტინგული ინვესტიციების იდენტიფიკაცია და ისინი აღრიცხვას ექვემდებარებიან მხოლოდ როგორც მარკეტინგული ხარჯები.

ამ საკითხებთან დაკავშირებით, ჯონ არისონის (Valuation of intellectual property) და ჩარლზ სვორდის (Pricewaterhouse Coopers) მოხსენებებში აღნიშნულია, რომ „ბოლო პერიოდამდე, არამატერიალური აქტივები არ იყო გამოხატული კორპორაციულ ანგარიშებში, ამასთან კომპანიის შიგნით არამატერიალური აქტივების შესაქმნელად ხარჯების მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოხატული იყო უბრალოდ როგორც მიმდინარე ხარჯები (მაგ. მარკეტინგული ხარჯები)“ [Arrison, Svord, 2005; www.buildingipvalue.com].

აქედან გამომდინარე, თავდაპირველად ყურადღება უნდა გავამახვილოთ მარკეტინგულ ხარჯებზე. ტრადიციულად კომპანიების აღრიცხვის პრაქტიკა მარკეტინგულ ხარჯებს განიხილავს, როგორც საქონლისა და მომსახურების თვითღირებულების ნაწილს მიმდინარე მოკლევადიან პერიოდში. მარკეტინგული ხარჯების გათვალისწინება ხდება ფირმის კომერციული და ნაწილობრივ მმართველობითი ხარჯების ჩარჩოებში, ტიპიური მოგებისა და წაგების ანგარიშებში.

ასეთ ვითარებაში მარკეტინგული ხარჯები წარმოადგენენ ფირმის ერთობლივ ხარჯებს ბაზრის შესაძლებლობების ანალიზზე, მარკეტინგული კომპლექსის ღონისძიებების შემუშავებაზე, მათ განხორციელებაზე, მარკეტინგული კონტროლის განხორციელებაზე.

მარკეტინგის ამერიკული ასოციაცია მარკეტინგულ ხარჯებს განმარტავს როგორც „ფაქტიურ ხარჯებს, განეულს მარკეტინგზე და პროდუქტის დისტრიბუციას“ [Rosenwald: www.Marketingpower.com]. ამ განმარტების შესაბამისად, მარკეტინგის ამერიკული ასოციაცია მარკეტინგული გეგმის შესამუშავებლად რეკომენდაციას აძლევს ხარჯების შემდეგ სტრუქტურას:

- მარკეტინგული გამოკვლევები;
- პროდუქტების შემუშავება;

- ფასწარმოქმნა;
- დისტრიბუცია;
- გაყიდვების მართვა;
- რეკლამა;
- წინსვლა (გასაღების მასტიმულირებელი აქციები);
- საზოგადოებასთან კავშირი (fablik rileisenz);
- იურიდიული ხარჯები (სასამართლო დაცვა, ლობირება, პატენტების, სავაჭრო მარკების დაცვა);
- ოპერაციული ხარჯები (გამყიდველების, აგენტების, დისტრიბუტორების დაჯილდოვება [Parmerlee: 2000]).

ხარჯების ანალოგიურ დაჯგუფებას იძლევიან სხვა ავტორებიც [Соловьев Б.А. 2000 : 86]. უნდა აღინიშნოს, რომ მარკეტინგული ხარჯების სტრუქტურაში გამოიყოფა მუდმივი და ცვალებადი ხარჯები (გაყიდვების მოცულობის ცვლილებასთან დამოკიდებულებით), ასევე პირდაპირი და ირიბი ხარჯები (ობიექტზე ხარჯების მიმართვის ხერხის მიხედვით).

მარკეტინგული ხარჯები შეიძლება განვიხილოთ დიფერენცირებულად, ფირმის პროდუქციაზე მოთხოვნის გენერირების (ინიციატივების გენერაცია, გაყიდვების კლასიფიკაცია, გაყიდვამდელი ღონისძიებები, გარიგებების დასრულება, გაყიდვის შემდგომი მომსახურება) მიხედვით - მარკეტინგული არხებისა და ინსტრუმენტების ჭრილში: პირდაპირი გაყიდვები, ტელემარკეტინგი, პირდაპირი საფოსტო გზავნილები, საცალო მაღაზიები, დისტრიბუტორები, დილერები და დამატებითი საცალო მოვაჭრეები, რეკლამა, დებიტორების ანგარიშების მართვა [Котлер:517].

მ. ბეიკერის მიხედვით მარკეტინგული ხარჯების საერთო ანალიზი ხორციელდება: მარკეტინგის სფეროების მიხედვით - შემუშავება, წინსვლა, განაწილება;

- ცალკეული საქონლის, ჯგუფის მიხედვით პროცენტებში;

- მომსახურების სფეროების მიხედვით - მომხმარებელთა სეგმენტების მიხედვით, ტერიტორიულად;

- ხარჯების ძირითადი მაჩვენებლების მიხედვით - ერთ ვიზიტზე, ერთ შეკვეთაზე, ერთი მყიდველის მოზიდვაზე;

- ალტერნატიული მარკეტინგული ხარჯების შესადარებლად [Бейкер 2002: 260-261].

მარკეტინგული ხარჯების რაოდენობრივი შეფასება კი გამოხატავს და გვიჩვენებს მის მნიშვნელოვან როლს ბიზნესში. ასე მაგალითად, აშშ-ში კომპანიები როგორც წესი, გაყიდვების ერთობლივი მოცულობის 15-35 % ხარჯავენ მარკეტინგზე [Marjot, 2003: <http://iiiI-synergy.com>].

ფირმა - lackfriars-ის ანალიტიკური მიმოხილვის - „ხარჯები მარკეტინგზე აშშ-ში“- შესაბამისად, ამერიკული კომპანიების ხარჯები 2005 წელს მარკეტინგზე შეადგენდა 1 ტრილიონ დოლარზე მეტს. თუ წარმოვიდგენთ მარკეტინგს, როგორც ცალკე ვერტიკალურად ინტეგრირებულ დარგს, მაშინ იგი დაიკავებდა მე-5 ადგილს გადამამუშავებელი მრეწველობის, სახელმწიფო სექტორის, უძრავი სექტორისა და პროფესიული მომსახურების სფეროს შემდეგ. აშშ-ში ხარჯები მარკეტინგზე უფრო მეტია, ვიდრე მთლიანი ფინანსური სექტორის მიერ ერთობლივ შიდა პროდუქტში

ჩადებული წილი. დიდი ხარჯები აქვთ მარკეტინგზე (120 მლრდ. დოლარი წელიწადში (2005 წ) გადამამუშავებელი მრეწველობის კომპანიებს, რომელთა წილი ეშპ-ში 1,5 ტრილიონი დოლარია. ასევე ხარჯები პირდაპირ მარკეტინგზე მეტად შესამჩნევია საცალო ვაჭრობის ფორმებში - 24,5 მილიარდი დოლარი, მათ აქვთ აგრეთვე მარკეტინგული ხარჯების ყველაზე მაღალი წილი გაყიდვების მოცულობაში. 2005 წლის I კვარტალის მარკეტინგული ხარჯების სტრუქტურა აშშ-ში მოცემულია I ცხრილში სადაც ჩანს, რომ მარკეტინგული ხარჯების პირველი სამი კატეგორია საერთო სტრუქტურაში შეადგენს დაახლოებით 60% [Shattock. www.Marketingcoach.Com]. ცხრილი I. მარკეტინგული ხარჯების სტრუქტურა აშშ-ში 2005 წ. I კვარტალი (%-ში).

ხარჯების სახეები	წილი
რეკლამა	24
დირექტ-მარკეტინგი	21
მოთხოვნის მასტიმულირებელი აქციები	15
ვებ-გვერდის განვითარება	11
(კავშირი საზოგადოებასთან)	9
კონსულტაციები	3
კონკურენტული განვითარება	4
ბაზრის ტესტირება	2
საქმიანობის სხვა სახეები	11

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თუ გავითვალისწინებთ მარკეტინგული ხარჯების ასეთ მნიშვნელობას, აქტუალურად მიგვაჩნია მარკეტინგული ხარჯების ოპტიმალურობის განსაზღვრის საკითხი.

სანარმოში მარკეტინგის ერთობლივი ხარჯების განსაზღვრის ორი ძირითადი მეთოდი შეიძლება გამოვყოთ: პირველი მეთოდის თანახმად - („ზევიდან ქვევით“), მარკეტინგული ხარჯების საერთო რაოდენობა განისაზღვრება როგორც პროცენტი - დაგეგმილი გაყიდვებიდან, მიზნობრივი მოგებიდან, ან კონკურენტული პარიტეტის საფუძველზე (კონკურენტის ხარჯების მიხედვით). ამ შემთხვევაში ძირითად მაჩვენებელს წარმოადგენს მარკეტინგული ხარჯების/გაყიდვების მოცულობის კოეფიციენტი. მეორე მეთოდის გამოყენებისას („ქვევიდან ზევით“) მარკეტინგული ხარჯების საერთო მოცულობის ფორმირება ხდება როგორც ხარჯების ჯამი ცალკეულ მარკეტინგულ ღონისძიებებზე/ინსტრუმენტებზე - პრაქტიკაში ხარჯების მიღებული ნორმებისა და ნორმატივების საფუძველზე [Соловьев 2000:84].

მარკეტინგული ხარჯების მომგებიანობის გაანგარიშება, პირველ ეტაპზე მოითხოვს ფუნქციონალური დანახარჯების მთლიანად, და ცალკეული არხების მიხედვით (მაგალითად საცალო ვაჭრობის ხარჯების) - გათვლას. შემდგომ განისაზღვრება მარკეტინგულ ობიექტებზე (სპეციალიზირებული მაღაზიები) განანილებული ფუნქციონალური ხარჯები. ამის შემდეგ კი ყოველი არხიდან სუფთა მოგება/ნაგების გასაგებად, ერთობლივი მოგებიდან გამოიქვითება ფუნქციონალური მარკეტინგული ხარჯები ყოველ არხზე. თუ მივმართავთ მათ თითოეული არხის ხარჯებთან, მივიღებთ მარკეტინგული მომგებიანობის მაჩვენებლებს არხების მიხედვით.

მარკეტინგული ხარჯების ეფექტიანობა დგინდება აგრეთვე ანალიზით - „გაყიდვები - მარკეტინგული ხარჯები“. ამასთან ბევრ კომპანიაში ასეთ ანალიზს მივყავართ ისეთ მმართველობით გადაწყვეტილებამდე, რომელიც ამცირებს ეფექტურ მარკეტინგულ ხარჯებს მიმდინარე მოგების სასარგებლოდ და ბიზნესის მომავალი ღირებულების საზიანოდ. ასეთი გადაწყვეტილება არ ითვალისწინებს იმას, რომ პრაქტიკაში მარკეტინგული დანახარჯების მნიშვნელოვანი ნაწილი არ იძლევა უკუგებას არა იმდენად მიმდინარე წელს, რამდენადაც შემდგომ წლებში. ასეთი დანახარჯები თავისი ეკონომიკური არსით, წარმოადგენენ ინვესტიციებს - ამტკიცებს ბევრი უცხოელი ავტორი [Shattock. www.Marketingcoach.Com].

„მარკეტინგული ხარჯები წარმოადგენენ ინვესტიციებს, გაყიდვებიდან მომავალი შემოსავლების მიღების მიზნით“ - ამტკიცებს გ. პაუელი [Pawell 2002. www.returnonmarketing.com]. ანალოგიურად თვლიან შრივასტავა და რაიბშტაინი, რომ მარკეტინგული ხარჯები, რომლებიც მონაწილეობენ გრძელვადიანი კონკურენტული უპირატესობის შექმნაში, ეკონომიკური ლოგიკით უნდა განიხილებოდეს როგორც ინვესტიციები ყოველწლიური ამორტიზაციით [Srivastava, Reibstein 2004: 7].

ჯ. ლენსკოლდი წიგნში „ინვესტიციის რენტაბელობა მარკეტინგში“ მიჯნავს მარკეტინგულ ინვესტიციებს და ხარჯებს ერთმანეთისაგან: „ინვესტიციები მარკეტინგში - ეს არის ხარჯები, რომლითაც თქვენ რისკულობთ; ისინი არ ითვალისწინებენ ხარჯებს გაყიდვების განსახორციელებლად, რომლებიც სინამდვილეში ერთობლივი მოგების გაანგარიშებისას გაითვალისწინება..... გადაწყვეტილება ამა თუ იმ ელემენტის ინვესტიციების ჯამში ჩართვასთან დაკავშირებით, ხშირად იქნება სუბიექტური იმაზე დამოკიდებულებით, თუ როგორ სურს ორგანიზაციას ინვესტიციური გადაწყვეტილებების მართვის განხორციელება [Ленский 2005:78-80].

ჯ. ლენსკოლდი მარკეტინგული ინვესტიციის განმარტებისათვის გამოყოფს ორ კრიტერიუმს: სამენარმეო რისკს და ფულადი დინებების დროებით შეფასებას.

„ინვესტიციები = მარკეტინგზე სუფთად განეული ყველა ხარჯების ღირებულებას, რომლითაც თქვენ რისკულობთ“. 2006 წელს, აშშ-ში ჩატარდა დიდი კონფერენცია „ROMI 2006“, რომელიც მიეძღვნა მარკეტინგული ინვესტიციების რენტაბელობას, სადაც მარკეტინგი აღიარებული და დაცული იქნა როგორც ბიზნეს-ინვესტირების მთავარი მამოძრავებელი პროცესი [ROMI 2006. www.iirusa.com]

ამერიკის მარკეტინგის ასოციაციის ერთ-ერთ პუბლიკაციაში, მარკეტინგული ხარჯების შემდეგი განმარტებაა მოცემული: „დასაწყისში ეს არის ხარჯები მომხმარებლების შექმნაზე, რომლებიც შემდგომში უზრუნველყოფენ შემოსავლების დინებას, რომელთა კაპიტალიზაცია შესაძლებელია წინასწარ წარმოდგენილ და კონსერვატიულ დროის პერიოდად“ [Rosenwald www.marketingpower.com].

„მარკეტინგული ხარჯები, განსაკუთრებით რეკლამაზე, უკეთესია მივაკუთვნოთ მომავალს ინვესტიციებს“- აღნიშნულია ინგლისურ ონლაინურ ჟურნალში `Marketing Monthly“ (აგვისტო 2004წ.) „მარკეტინგი - ეს არის სარისკო ინვესტიციური ბერკეტი დიდი უკუგების მისაღწევად, ვიდრე თავდაპირველი ინვესტიციები“ (ნოემბერი 2003წ.) [Brown 2004. www.Onevision.co.uk].

შესაბამისად, კომპანიის მიერ შემუშავებული გრძელვადიანი მარკეტინგული სტრატეგიის ჩარჩოებში, მარკეტინგული ინვესტიციები წარმოადგენენ გრძელვა-

დიან კაპიტალდაბანდებებს მარკეტინგულ აქტივებში, რომლებიც უზრუნველყოფენ გრძელვადიანი დამატებითი შემოსავლების გენერაციას. მარკეტინგულ ინვესტიციებს შეიძლება მივაკუთვნოთ ხარჯების რამოდენიმე ჯგუფი:

- ავანსური ხარჯები (კამპანიის დაწყებამდე კვლევებზე, შემოქმედებით საქმიანობაზე, პერსონალის სწავლებაზე);
- მიმდინარე ცვალებადი ხარჯები (მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები, პირდაპირი მიმართვები მომხმარებლებისადმი, გაყიდვების მხარდაჭერისთვის საჭირო მასალები);
- ხარჯები, რომლებიც საჭირო გახდება შემდგომში (მაგალითად, მომხმარებელთა ლოიალურობის ამაღლების პროგრამებზე);
- ადამიანური რესურსების ღირებულება, რომლებიც ამოქმედებულია პროგრამების დამუშავებისა და რეალიზაციისას (გასაღება, მარკეტინგი, რეკლამა, კვლევები, არხები, კომუნიკაციები კლიენტებთან);
- ინვესტიციის ღირებულების ის ნაწილი, რომელიც ემსახურება რამოდენიმე კამპანიას.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ხარჯების მოცემული გამოყოფილი ჯგუფები, ურთიერთდაკავშირებულნი არიან ცალკეული მარკეტინგული კომპანიების (პროგრამების) მიერ და მოიცავენ ყველა დამატებით მარკეტინგულ ხარჯებს, რომლებიც უკავშირდებიან მათ რეალიზაციას.

მარკეტინგული ხარჯების ერთობლიობის, როგორც მარკეტინგული აქტივების შექმნაში და რეკონსტრუქციაში კაპიტალის ჩადების კლასიფიკაცია შესაძლებელია ვადების, ჩადების ობიექტების და დაფინანსების წყაროების მიხედვით. მაგალითად ა. დევისის მოხსენებაში (PricewaterhouseCoopers) "IP Value Report 2004", აღნიშნულია, რომ ბრენდის წარმატებული შექმნა და მართვა მოითხოვს ძვირადღირებულ, ხშირად კომპანიაში უმსხვილეს მარკეტინგულ ინვესტიციებს. კომპანიების უმრავლესობა, რომლებიც აწარმოებენ სამომხმარებლო საქონლებს, თავიანთი ბრუნვის მოცულობის 10-20% აბანდებენ რეკლამაში, წინსვლაში და სხვა მარკეტინგულ ღონისძიებებში [Davis, Spicer, [www. buildingipvalue.com / 04index.html](http://www.buildingipvalue.com/04index.html)].

ხარჯები რომლებიც არ მიეკუთვნებიან მარკეტინგულ პროგრამებს და უკავშირდებიან უშუალოდ გაყიდვებს, განიხილებიან როგორც მიმდინარე ხარჯები. მარკეტინგული პროგრამების ეფექტის გათვლისას ისინი გამოიქვითებიან ნავაჭრიდან. სწორედ აქვე უნდა აღინიშნოს კიდევ ერთხელ, რომ განმარტებების უმრავლესობაში მარკეტინგული ინვესტიციები განიხილება როგორც ნაწილი ერთობლივი მარკეტინგული ხარჯებისა, რომლებიც მიმართულია მარკეტინგული აქტივების ღირებულების გაზრდისაკენ და გრძელვადიანი დამატებითი შემოსავლების მიღების უზრუნველყოფისაკენ.

რიგ მარკეტინგულ ინვესტიციებს ზემოქმედების მოხდენა შეუძლიათ ბევრ მარკეტინგულ პროგრამაზე. ისეთ ინვესტიციებს, რომლებიც აყალიბებენ საერთო მარკეტინგულ მხარდაჭერას, ჯ. ლენდსკოლდმა მიაკუთვნა ხარჯები შემდეგ ღონისძიებებზე:

- ბრენდის წინსვლასთან დაკავშირებით კომუნიკაციების განხორციელება, გაყიდვებისა და მარკეტინგული ძალისხმევის მხარდაჭერის მიზნით;

- ინტერნეტ-საიტის შექმნა და მხარდაჭერა მასში გზავნილების განახლებით;
- კომუნიკაციის არხებში კლიენტებზე მონაცემების შეგროვება;
- მარკეტინგული მონაცემთა ბაზის შექმნა და სისტემის ფუნქციონირების უზრუნველყოფა;
- პირდაპირი მარკეტინგული კვლევების ჩატარება, რომელიც არ უკავშირდება რომელიმე კამპანიას;
- ლონისძიებების ჩატარება კლიენტებთან ურთიერთობების მართვის სფეროში [Ленский 2005:82-83]

მოცემული ინვესტიციები, მათი რეალიზაციის ეფექტიანობის შეფასებისას, გადანაწილებიან მარკეტინგული პროგრამების მიხედვით. თუ გავითვალისწინებთ საწარმოებისათვის მარკეტინგული აქტივების მაღალ ღირებულებასა და მნიშვნელობას, დავინახავთ მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის შეფასებისათვის სპეციალური მექანიზმის შემუშავების აუცილებლობასაც. ფ. კოტლერის აზრით: „ამჟამად კომპანიის ხელმძღვანელობისათვის უკვე არ არის საკმარისი მომხმარებელთა უპირატესობების მაჩვენებლები. მათ სურთ იცოდნენ მარკეტინგული პროგრამის მიმდინარეობისას რამდენი გაყიდვები, მოგება და აქციონერული ღირებულება იქნა შექმნილი“ [Котлер 2004. www.Campaignist.com].

მარკეტინგულ ინვესტიციებს შედეგად მოყვება მარკეტინგული აქტივების ღირებულების შექმნა და შემდგომი ზრდა. უკანასკნელს, ანუ - ძლიერი ბრენდების, ბაზრის ცოდნას, სტრატეგიულ პარტნიორულ ურთიერთობებს - აქტიურად იყენებენ კომპანიები თავიანთი ფინანსური და ეკონომიკური ძლიერების ზრდისათვის. ეფექტური მარკეტინგული ინვესტიციების წყალობით, კორპორაციული მარკეტინგული სტრატეგიების ჩარჩოებში, წლიდან წლამდე იზრდება კომპანიის ვაჭრობის მოცულობა, მოგება, ფულის მიმოქცევა, რენტაბელობა და ღირებულება.

ფინანსური ანალიზისა და აღრიცხვის თეორიაში კომპანიის საქმიანობის ეფექტიანობის დასადგენად გამოითვლება სხვადასხვა მაჩვენებლები. ფირმის მომგებიანობისა და ეფექტიანობის ანალიზისათვის გამოიყენება აბსოლუტური მაჩვენებლები - მოგება, დანახარჯები, ინვესტიციები, აქტივები, საკუთარი კაპიტალი და ა. შ. შედარების მიზნით კი შეფარდებითი მაჩვენებლები (კოეფიციენტები, ნორმები, დონეები) გამოიყენება პროცენტებში - გაყიდვების, გამოყენებული კაპიტალის, საკუთარი კაპიტალის, აქტივების, ინვესტიციების რენტაბელობა.

აღრიცხვის ეს მაჩვენებლები სასარგებლოა მოკლევადიანი შედეგების ანალიზისას, ამასთან მათ გააჩნიათ რიგი მნიშვნელოვანი ნაკლოვანებები: მოცემული მაჩვენებლები ყურადღებას არ აქცევენ დროის ფაქტორის სამენარმოო ხასიათს და არ ითვალისწინებენ ინვესტიციებს, როგორც გრძელვადიან ინვესტიციურ პროცესს/პროექტს. ისინი ეფუძნებიან მიმდინარე (მოცემული წლის), აღრიცხულ მოგებას, რომლის სიდიდე შეიძლება მნიშვნელოვნად შეიცვალოს მანიპულირების შედეგად.

მესაკუთრის, აქციონერის შეხედულებით - კაპიტალის ინვესტირება ნიშნავს მიმდინარე სარგებლისაგან უარის თქმას, შემოსავლისა და კაპიტალის გაზრდის მიზნით მომავალში. ამიტომაც ინვესტიციური მიმზიდველობა და რენტაბელობა უნდა იქნას დადგენილი პროგნოზირებადი შემოსავლებისა და კაპიტალდაბანდებად ანალიზში. თუ ჩვენ ვახდენთ ინვესტირებას მარკეტინგში, გრძელვადიანი გაყიდ-

ვების შედეგად უნდა ველოდებოდეთ ინვესტიციის უკუგების ხანგრძლივობას, რომლებიც შეფასებულ უნდა იქნას ინვესტორების მოლოდინთან მიმართებაში.

მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის შეფასების ერთ-ერთ შედარებით მეტად გამოყენებად მიდგომას წარმოადგენს მარკეტინგული ინვესტიციის რენტაბელობის მაჩვენებლის (მირ) გამოყენება, რომელიც განისაზღვრება როგორც დაგროვილი რენტაბელობა დისკონტირების ტექნიკის გათვალისწინებით [ЛЕНСКОЛЬД 2005:73].

(ნავაჭრის ცვლილება-დანახარჯების ცვლილება) - მარკეტინგული ინვესტიციები
მირ = -----

მარკეტინგული ინვესტიციები

ერთობლივი მოგება - მარკეტინგული ინვესტიციები

მირ = -----

მარკეტინგული ინვესტიციები

მარკეტინგული ინვესტიციების რენტაბელობის ერთიან ფორმულაში ფულადი მასების მოყვანის პრობლემა შეიძლება გადაწყდეს დისკონტირების პროცესის შედეგად. მსოფლიო მარკეტინგულ ლიტერატურაში არ არის მოყვანილი კონკრეტული მარკეტინგული ინვესტიციისათვის დისკონტის გათვლის მეთოდიკა, რომელიც გაითვალისწინებდა რისკს და დაბანდებიდან მოთხოვნილ შემოსავალს. ავტორები ჩვეულებრივად გვთავაზობენ მივმართოთ დისკონტირებისათვის კომპანიის ფინანსურ განყოფილებას. ფინანსურ განყოფილებებში კი დისკონტის გათვლა დაწესებულებებისთვის ცნობილი მოდელებით ხდება (კაპიტალური აქტივების შეფასების მოდელი, კუმულატიური მოდელი, კაპიტალის საშუალო ღირებულების მოდელი და სხვა) მარკეტინგში ინვესტიციების სპეციფიკასთან მისი დაკავშირების გარეშე. დისკონტის სიდიდის მნიშვნელობამ შეიძლება არსებითად იმოქმედოს მარკეტინგული ინვესტიციების რენტაბელობის გამოთვლის საბოლოო შედეგებზე.

მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის სიდიდეს შეიძლება ჰქონდეს დამაკმაყოფილებელი, უარყოფითი და ნულოვანი მნიშვნელობა. მარკეტინგული ინვესტიციები ითვლება ეფექტურად, თუ მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის სიდიდე კომპანიის მიერ დადგენილ მიზნობრივ დონეზე მაღალია.

მარკეტინგული ინვესტიციების რენტაბელობის განსაზღვრისათვის, მარკეტინგული მაჩვენებლების ეფექტური გამოყენების პრობლემა, დაკავშირებულია აგრეთვე ამ მაჩვენებლების ერთმანეთში ურთიერთქმედებაზე. მსოფლიოს წამყვანი მარკეტოლოგები მარკეტინგული ინვესტიციების რენტაბელობისათვის გვთავაზობენ მარკეტინგული მაჩვენებლების (საზომების) იერარქიის სხვადასხვა ვარიანტებს, რომლების უზრუნველყოფენ მათ დეკომპოზიციას. მაგალითად შრივასტავა და რაიბსტაინი გვთავაზობენ მაჩვენებლების სამდონიან ერთობლიობას, რომელიც მოიცავს:

- პირველი დონე - მაჩვენებლები, რომლებიც გამოხატავენ მარკეტინგული ინვესტიციების ზემოქმედებას მომხმარებლებზე (ლოიალურობის დონე, ბრენდების აღქმა და ა. შ.);

- მეორე დონე - მაჩვენებლები, რომლებიც გამოხატავენ მარკეტინგული საქმიანობის წარმატებებს (ბაზრის წილი, დანახარჯები პროდუქციის რეალიზაციაზე, გაყიდვების ციკლის შემცირება და ა. შ.);

- მესამე დონე - მაჩვენებლები, რომლებიც გამოხატავენ მარკეტინგული ინვესტიციების ფინანსურ შედეგებს (ფულის დინების სიდიდის ზრდა, ინვესტიციების რენტაბელობა, კომპანიის ღირებულების ზრდა) [Srivastava, Reibstein, 2004:7].

მარკეტინგული მაჩვენებლების კრებულის (მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის (მირ) ჩათვლით) სტანდარტიზაცია, ბიზნესის სხვადასხვა ბუნების გამო შეუძლებელია ყველა დარგისათვის. ამ მიმართულებით, თავისი ხედვა წარმოადგინა ინგლისისა და უელსის დიპლომირებული ბუღალტრების ინსტიტუტმა (დბი) - კორპორაციათა აქციონერებისა და დირექტორთა საბჭოებისათვის, რომელიც იძლევა იერარქიის სამივე დონის მაჩვენებლების გამოყენების შესაძლებლობას. იხ. ცხრილი 2.

ცხრილი 2. კომპანიის მუშაობის ეფექტიანობის ინდიკატორები

არაფინანსური (მარკეტინგული)	ფინანსური
ბაზრის წილი	შემოსავლების ზრდა
ბაზრის ზრდა	ეკონომიკური მოგება
მყიდველის შეკავება	მოგება კაპიტალზე
მყიდველის დაკმაყოფილება	ბაზრის შემოსავლიანობა
პრემიალური დანამატი ფასზე	

წყარო: **Амвлер Т.** Маркетинг и финансовый результат: новые метрики богатства корпорации. Финансы и статистика. М. 2003. с. 205.

მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის შეფასება, შეიძლება განხორციელდეს როგორც მთლიანად კომპანიისათვის, ასევე მარკეტინგული აქტივების ცალკეულ ჯგუფებთან მიმართებაშიც.

ინვესტიციების ჩადება ისეთი მარკეტინგული აქტივების შექმნაში და განვითარებაში, როგორცაა სტრატეგიული პარტნიორობა, ბაზრის ცოდნა, წარმოადგენენ მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაციის მთავარ ელემენტს.

ამრიგად, დასკვნის სახით, გვინდა აღვნიშნოთ რომ:

- ფირმის მარკეტინგული აქტივები წარმოადგენენ უპირატესად არამატერიალურ აქტივებს, რომელთა აღრიცხვის საკითხი ხშირად ხდება დისკუსიის საგანი, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ადგილი აქვს შეუსაბამობას აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებსა და ქვეყნის სააღრიცხვო სისტემას შორის;

- მარკეტინგული არამატერიალური აქტივების შექმნა, მოზიდვა და მართვა პირველ რიგში გულისხმობს ინვესტიციების ჩადებას მარკეტინგში და ამ ინვესტიციების ეფექტიანობის შესაბამის შეფასებას;

- მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის შეფასება პირველ რიგში ხარჯების იდენტიფიკაციას მოითხოვს: მუდმივ და ცვალებად, პირდაპირ და ირიბ ხარჯებად.

მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში ამ ინვესტიციების რაოდენობრივი შეფასება, გვიჩვენებს მათ როლს თანამედროვე ბიზნესში;

- მარკეტინგული ხარჯები წარმოადგენენ ინვესტიციებს ბიზნესში. ისინი წარმოადგენენ გრძელვადიან კაპიტალდაბანდებას მარკეტინგულ აქტივებში, რომლებიც უზრუნველყოფენ გრძელვადიან დამატებით შემოსავლებს;

- მეტად მნიშვნელოვანია ბიზნესის წარმატებისათვის მარკეტინგული ხარჯების ოპტიმალურობის განსაზღვრა მათი რენტაბელობის დადგენით, ამისათვის საჭიროა მაჩვენებლების ერთობლიობის შემოღება;

- მარკეტინგული ინვესტიციები ითვლება ეფექტურად, თუ მარკეტინგული ინვესტიციების ეფექტიანობის სიდიდე კომპანიის მიერ დადგენილ მიზნობრივ დონეზე მაღალია.

მიგვაჩნია, რომ წამოჭრილი საკითხების შესწავლასა და გამოყენებას, უდაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვთ თანამედროვე ქართული ბიზნესის ეფექტიანობის ამაღლებაში.

ლიტერატურა:

Arrison, Svord 2005 - Arrison J., Svord C. (PricewaterhouseCoopers) “Valuation of intellectual property“ in ‘IP Value 2005”. Published by Globe White Page, publishers of Intellectual Asset Management Magazine. www.buildingipvalue.com

Brown 2004- Brown M. One Vision Ltd “Marketing costs money“. 2004. August. “3 easy ways to gain a Bigger marketing budget” November 2003 in “Marketing Monthly”, www.Onevision.co.uk.

Marjot 2003 - -Building the Business Case for Marketing Resource Management/ A WHITE PAPER BY: BILL MARJOT. CHIEF EXECUTIVE. NVIGORATE LTD. 2003. September. P.2. [http://iiiI-synergy.Com/html\(articles\)Building/20the20Business.Pdb/February2004.p.2](http://iiiI-synergy.Com/html(articles)Building/20the20Business.Pdb/February2004.p.2)

Davis, Spicer - An international perspective on brand valuation and management. Adrian Davis and Lucinda Spicer in IP Value 2004. Published by Globe White Page, publishers of Intellectual Asset Management Magazine, www.buildingipvalue.com/04index.html.

Dictionary - Dictionary of marketing Terms, www.Marketingpower.com/mg.Dictionary.View1866.php.

Shattock - John Shattock. Is marketing an expense, or an investment? www.Marketingcoach.com

Parmerlee 2000 - Parmerlee D. Preparing the marketing plan. AMA marketing toolbox, 2000.

Powell 2002 - Return on Marketing Investment by Guy R. Powell. 2002. Ch. 1. www.Returnon-marketing.Net/Advertising.ROI.html.

Rosenwald - Rosenwald P. The Economics of Data – Driven Marketing. Accountable Marketing. [/www.marketingpower.com](http://www.marketingpower.com).

ROMI 2006 - The ROMI 2006 Conference. Event Overview. You must defend marketing as a sound business investment. www.iirusa.com

Srivastava, Reibstein 2004 - Srivastava R., Reibstein D.J. Metrics for Linking Marketing to financial Performance // Working paper submitted to Marketing Science Institute. 2004. October 19.

www. Blackfriarsinc.com - U. S. Marketing Spending To Exceed \$1 Trillion In 2005. [www. Blackfriarsinc.com](http://www.Blackfriarsinc.com)

Бейкер 2002 - Маркетинг. Энциклопедия . Под ред. М. Бейкера. СПб. Питер. 2002.

Котлер 2004 - Интервью Ф. Котлера в журнале „Brand Equity”, январь. 2004. [www. Campaignist.com](http://www.Campaignist.com)

Котлер - Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. 10-е изд. СПб, Питер.

Ленскольд 2005 - Ленскольд Дж. Рентабельность инвестиций в маркетинг. СПб Питер. 2005.

Соловьев 2000 - Соловьев Б.А. Управление маркетингом. Модульная программа для менеджеров. М. 2000.

DEVI SHONIA

Sokhumi State University , Georgia

MARKETING INVESTMENTS AND PROFIT OF THE COMPANY

Against the background of the contemporary financial crisis, effective management of the firms requires a high level estimation of any investments put in their assets in order the firms to avoid the crisis. Following this direction, there are certain important aspects such as the management of marketing assets and the correct estimation and usage of investments put in marketing assets.

If the firm’s market capitalization is expressed by the market price of material and nonmaterial assets, it is expressed only through material assets in balance accounts. It should be also indicated that the difficult task of diversity of nonmaterial assets (various non material assets) has not been considered yet in the modern systems of counting. It should be stressed that exactly nonmaterial assets represent important components in the market capitalization of modern companies of different branches.

The most important and problematic issue concerning the nonmaterial assets, is the task of belonging of different units to the assets of this category. Though, nowadays the registration of nonmaterial assets has been mostly implemented, at the same time it often becomes the subject of discussion, especially when there is the irrelevance of international standards of accounting and accounting system of the country.

It should be indicated that marketing assets have an important place among contemporary company assets. As both foreign and local practices prove, the firm’s marketing assets mostly are nonmaterial assets.

While revealing and studying marketing assets of any company, first of all it is necessary to take into consideration the realistic potential of identifying (separating, dividing) the composition of these assets.

In such situation marketing expenses are the firm’s joint expenses necessary for the analysis of market’s possibilities, elaboration of the measures of marketing complex, their implementation, and realization of marketing control.

American Association of Marketing defines marketing expenses as “factual expenses spent on marketing and product distribution.” According to this explanation, American Association of Marketing gives recommendation for the elaboration of marketing plan to the following structure

of the expenses:

- Marketing researches;
- Elaboration of products;
- Price establishment
- Distribution;
- Sales management
- Advertisement;
- Development (stimulating actions of trade)
- Public relations
- Juridical expenses (Court defense, protection, lobbying patents, and trade marks)
- Operative expenses (rewards for sellers, agents, distributors)

The same grouping of expenses is also provided by the other authors.

Creation, attraction and management of marketing assets mean important investments according to the relevant estimation of their effectiveness. Analysis of marketing investments in practice is complicated because they are not identified as a whole and are registered only as marketing expenses.

There are permanent and changing, direct and indirect expenses in the structure of marketing expenses.

Numerical estimation of marketing expenses throughout the world shows us their importance in business sphere; however it is also important to determine their optimum. There are different approaches to such tendency.

Marketing expenses are investments in order to receive future incomes from sales. It is quite important to dissociate marketing investments from marketing expenses.

It is important to elaborate a special mechanism for estimation of effectiveness of marketing investments. And approaches towards this are different.

Marketing investments are followed by development of marketing assets' value and the following raise.

Marketing investments are considered effectively if the size of effectiveness of marketing assets is higher than the level established by the company.

We believe that the study and usage of these issues have a great importance in the development of Georgian business effectiveness.

**გლობალიზაცია და საერთაშორისო სისტემის
სტრუქტურული ტრანსფორმაცია**

გლობალიზაციის პროცესი, რომელიც უპირატესწილად განიმარტება როგორც ყოვლისმომცველი პლანეტარული ინტეგრაციისა და მსოფლიოს უნივერსალიზაციის პროცესი, ინტენსიური ტემპებით ვითარდება გასული საუკუნის 70-80-იანი წლებიდან. მაგრამ დისკუსიები და სამეცნიერო ცოდნის ჩამოყალიბება ამ გლობალური ფენომენის შესახებ, რამაც სოციალურ-ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სისტემაში წარმოშვა ახალი მრავალგანზომილებიანი დისციპლინა—გლობალისტიკა, დაიწყო მხოლოდ 90-იანი წლების შუა ხანებიდან. ამიტომ სრულიად აშკარაა ამ პროცესის კონცეპტუალიზაციის პრობლემა — ერთგვარი არათანხვედრა და, შეიძლება ითქვას, წინააღმდეგობაც გლობალიზაციასა და გლობალისტიკას შორის. ეს პრობლემა, ცხადია, გართულებულია ასევე სამეცნიერო ცოდნის განვითარების შინაგანი ეპისტემოლოგიური ლოგიკითაც-რაც აზრის გარდაქმნა ცოდნად, ამ უკანასკნელისა კი - სამეცნიერო ცოდნად ხომ ურთულესი და უაღრესად გონებატევადი პროცესია. შემეცნების ამგვარი „მოძრაობა“ ხდება ვითარებაში, როდესაც აბსოლუტურად ცხადია, რომ გლობალიზაციას მართლაც აქვს ადგილი, მაგრამ ბოლომდე არ არის გარკვეული თუ რას წარმოადგენს ეს პროცესი და, მითუმეტეს, როგორი იქნება მისი შედეგები. გლობალიზაციის განხილვა გლობალისტიკის პრიზმაში, რაც სპეციალური კვლევის ობიექტი უნდა გახდეს, წარმოადგენს თანამედროვე შემეცნების ღერძულ პრობლემას, რომლის პოზიტიური გადაწყვეტა აუცილებლად გამოიწვევს გადატრიალებას აზროვნებაში და, შეიძლება ითქვას, გლობალურ გონებრივ რევოლუციასაც (მთლიანად შეიცვლება შეხედულებათა სისტემა სამყაროზე, საზოგადოებასა და ადამიანზე, ასევე შეიცვლება მათი შემეცნების მეთოდებიც¹).

ამ მხრივ პრობლემურ საკითხთა „ბირთვული“ კომპლექსი ასე თუ ისე გარკვეულია-რა არის გლობალიზაცია? როგორია მისი პროცესი? რას წარმოადგენს მისი სტრუქტურა? ვინ არიან გლობალიზაციის ავტორები? როგორ „გამოიყურება“ გლობალური კულტურა უნივერსალიზმისა და ფრაგმენტაციის პრიზმაში? და ა.შ.

ჩვენი სტატიის მოკრძალებული მიზანია გლობალიზაციის განხილვა მისი საერთაშორისო-პოლიტიკური განზომილების კონტექსტში-თუ რა გავლენას ახდენს გლობალიზაცია საერთაშორისო სისტემის ფუნქციონირებისა და ტრანსფორმაციის ფუნდამენტურ საფუძვლებზე, გლობალური წესრიგის სტრუქტურული ორგანიზაციის შინაგან, სუბსტანციურ პრინციპებზე. ამ შემთხვევაში საერთაშორისო სისტემის

1 ამ მხრივ საკმარისია აღინიშნოს, რომ სწორედ გლობალიზაციამ გამოკვეთა აქტუალურად მეთოდოლოგიური „ტრანზიტის“ ისეთი მიმართულებანი, როგორიცაა - გლობალისტიკა, სინერგეტიკა, კულტუროლოგია, მსოფლიო-სისტემური მეთოდი, პოსტმოდერნიზმი, პოსტკლასიკური პარადიგმა და ა.შ.

პარამეტრები წარმოდგენილია გლობალიზაციის მიმართ მათი თეორიული შემეცნების თვალსაზრისით. ამიტომ ძირითადი აქცენტი გადატანილია კონცეპტუალურ საკითხებზე: რას წარმოადგენს გლობალიზაცია საერთაშორისო ურთიერთობებში? რა ფორმას ღებულობს გლობალური წესრიგი საერთაშორისო-პოლიტიკური უნივერსალიზმის შუქზე? რა ელის კაცობრიობის სტრუქტურულ ორგანიზაციას გლობალიზაციის პირობებში: კონვერგენცია თუ კოევილუცია? მონოცენტრისტული სინთეზი თუ არასტაციონალური პოლიცენტრისტული ქაოსი? რელიგიათა და კულტურათა დიალოგი თუ ცივილიზაციათა შეჯახება?

ამ საკითხის გააზრებას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე მსოფლიოს მაგისტრალური მეგატენდენციების კვლევის თვალსაზრისით. საერთაშორისო პოლიტოსფეროს სტრუქტურასა და ძირითადი სუბიექტების ურთიერთმიმართებაზე გლობალიზაციის პროცესის ზეგავლენის შემეცნებას დიდი ევრისტიკული და აქსიოლოგიური ფასეულობა გააჩნია. საერთაშორისო პოლიტოსფეროსათვის გლობალიზაციის გამო დამახასიათებელი დინამიური ცვალებადობა, ამ ცვალებადობის ქრონოპოლიტიკური ციკლები, მსოფლიოს ძალთა ცენტრებს შორის ძალაუფლებრივი მექანიზმების გადანაწილების კრატოკრატიული მოძრაობები — აი, საკითხთა კომპლექსი, რომელთა ანალიზშიც ნათლად ვლინდება გლობალისტისტიკის შემეცნებითი ფუნქცია, მიუხედავად იმისა, რომ ამ მეცნიერების დისციპლინარული სტრუქტურა ბოლომდე არ არის ჩამოყალიბებული.

ცხადია, თანამედროვე გლობალური ვითარება ვერ იძლევა ამ კითხვებზე ერთ-მნიშვნელოვან პასუხებს. მაგრამ ასევე ცხადია მეორე მომენტიც: გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან დღემდე განვითარებული პროცესები ერთიან მთლიანობაში მაინც ქმნიან გარკვეულ ფონს, რომელზეც მეტ-ნაკლები რელატიურობით გამოკვეთილია მომავალი მსოფლიო მონყობის წარმმართველი ტენდენციები.

რასაკვირველია, ჯერ უნდა განიმარტოს თვით ცნება „გლობალიზაცია“ და დახასიათდეს ამ ფენომენის არსობრივი ნიშნები.

უდავოა, რომ გლობალიზაცია — ეს არის ეკონომიკისა და პოლიტიკის ინტეგრაციის უმაღლესი ფაზა, ასევე ჩანასახოვან მდგომარეობაში — კულტურული უნივერსალიზაციის საწყისი სტადია, რაც ამ ფენომენის უარყოფით იმპულსს წარმოადგენს. ისიც უდავოა, რომ გლობალიზაცია არის თანამედროვე ცივილიზაციური რევოლუცია. მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ეს დეფინიციები საბოლოოა და მისაღები. შესაძლებელია და აუცილებელიც, რომ ამგვარ „უდავობას“ ხშირად ჩაენაცვლოს დავები გლობალიზაციის ტენდენციების, ფარგლებისა და შესაძლო შედეგების შესახებ. ერთი სიტყვით, საჭიროცაა და აუცილებელიც გლობალური დისკურსი გლობალიზაციაზე, როგორც ისტორიულ პროცესზე.

გლობალიზაციის დეფინიციის საკითხში შეიმჩნევა ერთი არსებითი პრობლემა: პრაქტიკულად ყველა სოციალური მეცნიერება ყურადღებას ამახვილებს გლობალიზაციის იმ ასპექტებზე, რომლებიც განსაკუთრებულად არიან დაკავშირებულნი მხოლოდ ამ მეცნიერების კვლევის ობიექტთან. ამის შედეგად ხდება გლობალიზაციის ცნების ფრაგმენტაცია, მისი „გახლეჩა“ ცალკეულ დისციპლინებს შორის, რაც აძნელებს ერთიანი კონცეპტუალიზაციის შესაძლებლობას. მაგ. ეკონომიკურ მეცნიერებას ეს პროცესი დაჰყავს ეკონომიკის სფეროში ინტეგრაციული ტენდენციე-

ბის ანალიზამდე (ფინანსური გლობალიზაცია, მსოფლიო ვაჭრობის გაფართოება, გლობალური მასშტაბის ტრანსნაციონალური კორპორაციების ჩამოყალიბება და ა.შ. [დავითაშვილი 1999: 228-245]; გეოგრაფები გლობალიზაციის ფენომენს უკავშირებენ იმ პროცესებს, რომელთა განვითარების შედეგად სულ უფრო და უფრო მცირდება მანძილისა და საზღვრების მნიშვნელობა, ყალიბდება ე.წ. „ეკონომიკური არქიპელაგები“ - უმსხვილესი ქალაქ-მეგაპოლისების ასოციაციები (მაგ., გარკვეული ფინანსური ინტერესების გამო შეიძლება მანძილი ნიუ-იორკსა და ტოკიოს შორის უფრო „ახლო“ იყოს, ვიდრე იგივე ნიუ-იორკსა და აშშ-ს რომელიმე სხვა ქალაქს შორის). „რომის კლუბის“¹ მიერ XX საუკუნეში კაცობრიობის ტექნოლოგიური პროტენციის განვითარებაზე შემუშავებული სქემის მიხედვით, 1900 წელთან შედარებით 2000 წლისათვის მსოფლიო დონეზე ურთიერთობის სიჩქარე გაიზარდა 10^7 -ჯერ, დედამიწის ერთი ადგილიდან მეორეში გადაადგილების სიჩქარე კი- 10^2 -ჯერ, ე.ი. ასჯერ [Справочник 2000: 562]; სოციოლოგები გლობალიზაციის არსის გადმოცემისას უპირატესობას ანიჭებენ ადამიანთა ცხოვრების წესების დაახლოებას, ხოლო კულტურ-ოლოგები გლობალიზაციას განმარტავენ სხვადასხვა კულტურათა ურთიერთდაახლოებისა და კულტურათა „ჰიბრიდიზაციის“ კონტექსტში. ანალოგიური მონისტური, ერთგანზომილებიანი დეფინიციები ახასიათებთ სხვა მეცნიერებებსაც.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ცხადია, რომ გლობალიზაციის არსის გარკვევაში უმთავრესი სირთულე დაკავშირებულია ამ პროცესის გამოვლენის ფორმათა მრავალფეროვნებასთან.

ჩვენი აზრით, გლობალიზაციის პროცესის კონცეპტუალიზაციის საბაზო ფენომენად უნდა მივიჩნიოთ ფასეულობათა სისტემის უნივერსალიზაციის თეზა. სწორედ მისი მეშვეობით არის შესაძლებელი გლობალიზაციის შემადგენელი ატრიბუტების განზოგადება და მეტ-ნაკლები სისტემატიზაცია. ფასეულობათა სისტემა წარმოადგენს გლობალურ დონეზე მაინტეგრირებელი ფუნქციის მქონე ფენომენს. ლიბერალური დემოკრატიის, კანონის უზენაესობის, ადამიანის უფლებათა დაცვის მოთხოვნილებანი წარმოშობენ პოლიტიკურ ფასეულობათა სისტემას, ისევე როგორც კერძო საკუთრების, საბაზრო ეკონომიკის, ცხოვრების მაღალი დონის და სხვა ამდგვარი მოთხოვნილებანი - ეკონომიკურ ფასეულობათა სისტემას და ა.შ. ასე ყალიბდება ღირებულებათა გარკვეული იერარქია, რომლის ნებისმიერი საფეხურის მოაზრება თავისუფლად შეიძლება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. აქედან გამომდინარე, ფასეულობათა უნივერსალიზაცია იწვევს ინტეგრაციულ ტენდენციებს ცხოვრების შესაბამის სფეროებში და ქმნის გლობალიზაციის ფაქტორთა ჯგუფებს. პოლიტიკურ ფასეულობათა უნივერსალიზაცია, ე.ი. პლურალისტური დემოკრატიის, პარლამენტარიზმის, ადამიანის უფლებათა პრიორიტეტის პრინციპთა საყოველთაო გავრცელება ქმნის ფაქტორთა პოლიტიკურ ჯგუფს-პოლიტიკურ გლობალიზაციას. ანალოგიურად ხორციელდება ეს პროცესი სხვა სფეროებში. ფასეულობათა სისტემის უნივერსალიზაციით გენერირებული ფაქტორთა ჯგუფების ერთობლიობა კი წარმოადგენს გლობალიზაციის მოვლენის შინაარსს. ამდენად, გლობალიზაციის პროცესის დეფინირების სქემაში ფუნდამენტურ თეზისს წარმოადგენს ღირებულებათა იერარქიის უნივერსალიზაცია.

¹ „რომის კლუბი“ საერთაშორისო არასამთავრობო სამეცნიერო კლუბი. შეიქმნა 1968 წელს.

რა გავლენას ახდენს გლობალიზაციის პროცესი საერთაშორისო სისტემის განვითარებაზე და მსოფლიო წესრიგის სტრუქტურულ ქმნალობაზე?

სრულიად ცხადია, რომ გლობალიზაცია ფუნდამენტურ გავლენას ახდენს გლობალურ დონეზე ძალთა განლაგებაზე, რადიკალურად ცვლის ძალთა ცენტრების და სუბიექტების ურთიერთმიმართებას და თვით მსოფლიო სისტემის არსებულ კონსტრუქციას.

უნდა ითქვას, რომ საერთაშორისო-პოლიტიკურ მეცნიერებაში აღნიშნული საკითხის გააზრებას გარკვეული პლურალისტური მიდგომის დალი აზის. აქ არსებული სამი კანონიკური პარადიგმიდან (რეალიზმ-ნეორეალიზმი, ლიბერალიზმ-ნეოლიბერალიზმი, ნეომარქსიზმი) გამომდინარეობს გლობალიზაციის დახასიათების სამი კონცეპტუალური მოდელი; რეალისტებს გლობალიზაცია ესმით, როგორც პოსტინდუსტრიულ სტადიაზე „ცივილიზაციათა კონფლიქტი“ [ჰანთინგტონი 1997: 6-7], ან კიდევ „ცივი ომში“ სსრკ-ზე დასავლეთის გამარჯვების შედეგად მთელს მსოფლიოზე აშშ-ს ჰეგემონიის დამყარების პროცესი [„Time“, Mar. 14, 1994. ჰ. კისინჯერი].

ნეოლიბერალური პარადიგმის მომხრეები გლობალიზაციას განიხილავენ, როგორც „ისტორიის დასასრულს“ [ფუკუიამა 1999: 124] - მთელს მსოფლიოში დასავლური ფასეულობების საბოლოო გამარჯვებისა და საყოველთაო გავრცელების შეუქცევად პროცესს.

ნეომარქსისტების აზრით, გლობალიზაცია არის მონოპოლისტური კაპიტალისა და ამერიკული იმპერიალიზმის მიზანმიმართული სტრატეგია მსოფლიოს დამორჩილებისაკენ [www. Ieie.nsc.ru: 8101].

გლობალიზაცია მართლაც უდიდეს გავლენას ახდენს როგორც საერთაშორისო ურთიერთობათა კონკრეტულ ტენდენციებზე, ისევე საერთოდ გლობალური პროცესის მთლიანობაზე. ეს პროცესი განაპირობებს მსოფლიოს გეოპოლიტიკური სურათის კარდინალურ შეცვლას იმ გაგებით, რომ ახდენს სერიოზულ ცვლილებებს საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურული ორგანიზაციის, ძირითადი საერთაშორისო აქტორების ინტერესებისა და სტრატეგიების სფეროში.

ცნობილმა ამერიკელმა გეოპოლიტოლოგმა მ. კაპლანმა შეიმუშავა საერთაშორისო სისტემების ტიპოლოგიის უნიკალური მეთოდი და გამოყო მსოფლიოს სტრუქტურის ექვსი ტიპი [Справочник 2000: 220-236].

1. „*ძალთა ბალანსის*“ სისტემა, რომლის დროსაც არანაკლებ ხუთ-ექვს ზესახელმწიფოს შორის ადგილი აქვს გლობალურ წონასწორობას. ასეთი სტრუქტურა ჰქონდა საერთაშორისო სისტემას XVIII—XIX საუკუნეებში (ე. წ. „ევროპული კონცერტი“)

2. *ზომიერი ბიპოლარული სისტემა*, რომელშიც არსებობს ორი გლობალური ძალთა ცენტრი და, გარდა ამისა, დიდი როლი აქვთ ნეიტრალურ სახელმწიფოებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებს. ასეთი იყო, მაგალითად, მსოფლიო სამთა კავშირისა და ანტანტის ბლოკების დაპირისპირების დროს და, რასაკვირველია, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი „ცივი ომის“ რეჟიმში.

3. *უხეში ბიპოლარული სისტემა*, რომელშიც არსებობს მხოლოდ ორი ბლოკი, თანაც ბლოკებს შიგნით ურთიერთობანი მკაცრად იერარქიზებულია. ასეთი სისტემა ფუნქციონირებდა პირველი და მეორე მსოფლიო ომების პერიოდში.

4. *უნივერსალური სისტემა*, რომლის დროსაც უნივერსალურ საერთაშორისო

ორგანიზაციას ფაქტობრივად აქვს „მსოფლიო მთავრობის“ ფუნქციები და სწორედ ის მართავს მსოფლიოს საქმეებს.

5. *იერარქიული სისტემა*, სადაც ერთი კონკრეტული სახელმწიფო (ან ქვეყანათა კოალიცია) სათავეში უდგას საერთაშორისო ურთიერთობათა „პირამიდას“.

6. *„ერთეული ვეტოს სისტემა“*, რომელშიც სისტემის ყოველ აქტორს შეუძლია, შანტაჟის გარკვეული საშუალებების გამოყენებით, შეაჩეროს მისთვის არასასარგებლო პროცესები („ვეტო“ დაადოს მათ) და დაბლოკოს სისტემის ფუნქციონირება. მაგალითად, ასეთი სისტემა შეიძლება განვითარდეს რაკეტულ-ბირთვული იარაღის მასობრივი გავრცელების შემთხვევაში.

საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის რა ფორმა შეიძლება განვითარდეს გლობალიზაციის შედეგად და რა ტიპოლოგიური დეტერმინაცია შეიძლება მიიღოს მსოფლიო წესრიგის სტრუქტურამ?

ჩვენის აზრით, ყველაფერი დამოკიდებულია თვით გლობალიზაციის პროცესულურ და სტრუქტურულ დეტერმინანტებზე, ანუ იმაზე, თუ რა ფორმით განვითარდება ეს პროცესი, რა ძირითად პარამეტრებს მოიცავს ის, როგორი იქნება მისი სტრუქტურა, მისი მამოძრავებელი ძალები და სუბიექტები.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება წარმოვიდგინოთ საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურული ცვლილების სამი მოდელი:

1. თუ გლობალიზაცია წარიმართება მონდიალიზაციის სცენარით, მაშინ საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურა მიიღებს იერარქიული მოწყობის ფორმას. მსოფლიო წესრიგს ექნება Pax Americana–ს ხასიათი. დამყარდება აშშ-ს გლობალური ჰეგემონია, რომლის საფუძველი იქნება აშშ-ს გიგანტური სამხედრო ინფრასტრუქტურა, ეკონომიკური და ფინანსური ძლიერება.

2. თუ გლობალიზაცია წარიმართება ფრაგმენტაცია-რეგიონალიზაციის სცენარით, მაშინ მსოფლიო სტრუქტურა მიიღებს ძალთა ბალანსის სისტემის რეანიმაციის ახალ ციკლს. საერთაშორისო არენაზე ჩამოყალიბდება გლობალური ძალაუფლების რამდენიმე ცენტრი (აშშ, ევროკავშირი, ჩინეთი, რუსეთი, ინდოეთი, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია), რომელთა შორის უფლებამოსილებათა კონფიგურაცია საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურას ძალთა წონასწორობის ხასიათს მიანიჭებს.

3. თუ გლობალიზაცია წარიმართება კულტურათაშორისი კონსენსუსისა და დიალოგის სცენარით, მაშინ გლობალურ წესრიგს ექნება უნივერსალური სისტემის ტიპოლოგიური ნიშან-თვისება. მსოფლიო წარმოდგენილი იქნება ექვსი-შვიდი გეოცივილიზაციის პარალელური არსებობით და ცივილიზაციათაშორისი ბალანსი, გნებავთ კულტურათაშორისი კოევილუცია გახდება გლობალური განვითარების განმსაზღვრელი ალგორითმი.

საქართველო პატარა სახელმწიფოა, მაგრამ ქართველი ერი უნიკალური და თვითმყოფადი ცივილიზაციის, უმაღლესი კულტურული ფორმატის მატარებელი ერია. ამიტომ ჩვენი პერსპექტიული ინტერესების თვალსაზრისით საერთაშორისო სისტემის ოპტიმალურ მოდელს წარმოადგენს პოლიცენტრისტული სტრუქტურის გლობალური წესრიგი, რომელიც დაეფუძნება ეთნოცივილიზაციური მრავალფეროვნებისა და კულტურათა „პოლიფონია-სიმფონიის“ პრინციპებს. ცივილიზაციათაშორისი კოევილუციის ეს მოდელი უზრუნველყოფს ჩვენი ცივილიზაციური იდენ-

ტურობის დაცვას, ქართული კულტურის „ეკოლოგიას“. ამიტომ სავსებით გასაგები უნდა იყოს გლობალიზაციის მონდიალისტური სცენარის მიმართ საქართველოს სულიერ – ინტელექტუალური კოლიზია.

ლიტერატურა:

დავითაშვილი 1999 - ზ. დავითაშვილი ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბილისი. 2006.

ფუკუიამა 1999 - ფ. ფუკუიამა. „ისტორიის დასასრული“, ანუ უკანასკნელი ადამიანი. თბილისი. 1999.

ჰანტინგტონი 1997 - ს. ჰანტინგტონი ცივილიზაციათა შეჯახება, თბილისი. 1997.

Справочник 2000 - Справочник необходимых знаний, М. 2000.

Теория международных отношений. Хрестоматия, М. 2002.

„Time“, Mar. 14, 1994.

www. Ieie.nsc.ru:8101.

DAZMIR JOJUA

Sokhumi State University, Georgia

GLOBALIZATION AND STRUCTURAL TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL SYSTEMS

The process of globalization, as the process of universal integration and the world's universalization, has been developing rapidly since 70-80-ies of the 20th century.

Based on the methodological pluralism, there exist several definition models of globalization in international political science. The Neorealists consider it as „a clash of civilizations“ at the post-industrial stage („Huntington's view“). The supporters of Neoliberal paradigms perceive globalization as „the end of history“ – the irreversible process of the final victory and spread of Western values in the whole world („Fukushima line“).

Certainly, globalization has a huge effect on the entire international processes. It stipulates the cardinal change of the world's geopolitical picture so that it causes serious transformations in the sphere of structural organization of international system, the main international actors' interests, strategies and power division.

What kind of typological determination can the structure of the world order receive following the globalization process? We can predict three models of such structural transformation:

1) If the globalization is directed through the modularization approach, the structure of the international system will receive the form of hierarchical structure - the USA's global hegemony will be established.

2) If globalization is directed by the fragmentation-regionalization scenario, the structure of the world's order will have a power balance character. Global force centres (USA, the European Union, China, Russia, India, and South-Eastern Asia) will form an international „equilibrium“ and the regime of balance.

3) If globalization is aimed at the direction of intercultural consensus and a dialogue, the global order will obtain typological features of the universal system. The world will present a parallel existence of six-seven geo-civilizations, and the co-evolution of inter-civilizations will become the algorithm determining global development.

**ოსმალური დოკუმენტების წყაროთმცოდნეობითი კვლევა
საქართველოში XX ს-ის 60-იანი წლებიდან დღემდე**

ოსმალური დოკუმენტების შესწავლას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს როგორც ოსმალეთ-საქართველოს ისტორიული ურთიერთობების დასადგენად, ასევე, სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური საკითხების გასაანალიზებლად.

წინამდებარე ნაშრომში მიმოვიხილავ ოსმალეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი ოსმალური დოკუმენტური წყაროების კვლევის ისტორიას XX ს-ის 60-იანი წლებიდან დღემდე. აღებულ ქრონოლოგიურ მონაკვეთში ოსმალური საბუთების მოძიება-პუბლიკაცია-შესწავლის საქმეში დიდი წვლილი შეიტანეს ქართველმა თურქოლოგებმა ც. აბულაძემ, მ. სვანიძემ, ნ. შენგელიამ, ს. ჯიქიამ. მუშაობა რამდენიმე მიმართულებით წარიმართა: ხდებოდა როგორც დოკუმენტების მოძიება, ასევე, მათი წყაროთმცოდნეობით-ისტორიოგრაფიული ანალიზი.

უპირველეს ამოცანას, დასმულ საკითხთა შორის საქართველოში თუ საზღვარგარეთის არქივებში დაცული ოსმალური საბუთების გამოვლენა წარმოადგენდა. ამ მიზანს ემსახურებოდა სპეციალური სამეცნიერო მივლინებები, რომლებიც მოეწყო ბულგარეთსა და თურქეთში. გამოქვეყნდა აღნიშნული სამეცნიერო მივლინებების შესახებ ანგარიშები, სადაც მოცემულია მუშაობის დროს აღმოჩენილი მასალების მოკლე მიმოხილვა [შენგელიანი 1968:413-421; შენგელია 1979:190-196; შენგელია 1999:159-171; შენგელია 2000ა:351-372]. საქართველოს ისტორიისათვის საყურადღებო დოკუმენტების გამოვლენის თვალსაზრისით, ნაყოფიერი აღმოჩნდა სამეცნიერო მივლინების მუშაობა ბულგარეთში, ქ. სოფიის კირილესა და მეთოდეს სახელობის სახალხო ბიბლიოთეკის აღმოსავლეთმცოდნეობის განყოფილებაში. ბულგარეთიდან ჩამოტანილი მრავალრიცხოვანი დოკუმენტების გარკვეული ნაწილის პუბლიკაცია შემოგვთავაზა ნ. შენგელიამ [შენგელია 1987 ა]. პუბლიკაციაში წარმოდგენილია XVI—XVIII სს. ოსმალეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი დოკუმენტები. მათი სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანა მკვლევრებს დიდ დახმარებას გაუწევს ბევრი საინტერესო საკითხის გარკვევაში. ფასდაუდებელია ამ დოკუმენტების მნიშვნელობა როგორც საქართველოს, ისე მეზობელი ქვეყნების პოლიტიკური ისტორიის ეკონომიკის, კულტურის, ისტორიული გეოგრაფიის, დიპლომატიკის, ონომასტიკის, ლინგვისტიკის შესასწავლად. ბულგარეთიდან ჩამოტანილი საბუთებიდან, საყურადღებოა, ჩილდირის ეიალეთის ჯაბა დავთარი, რომელიც გამოცემულ იქნა ც. აბულაძისა და მ. სვანიძის მიერ [აბულაძე, სვანიძე 1979], პატარა დავთარი XVI ს-ის უკანასკნელი მეოთხედის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შესახებ [შენგელია 2003-2004:278-305], XVIII ს-ის თურქული საბუთები თბილისის შესახებ [შენგელია 1987ბ:74-94; შენგელია 1993:259-267].

მრავალი საყურადღებო დოკუმენტი იქნა გამოვლენილი თურქეთში მივლინე-

ბის დროს სხვადასხვა არქივებსა და წიგნთსაცავებში. გამოვლენილ დოკუმენტებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ჩილდირის ვილაიეთის მოკლე დავთარი, რომელსაც მისი აღმომჩენი ნ. შენგელია 1592 წლით ათარიღებს და გვთავაზობს დოკუმენტის მნიშვნელობის განხილვას [შენგელია 2002ბ:298-334; შენგელია 2008ა]. მკვლევარმა მინისტრთა საბჭოს არქივში მიაკვლია, ასევე, 1574 წლის „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარს“. დავთარს წამძღვარებული ჰქონდა „ოსმალური კანუნ-ნამეების კრებულში“ შესული საქართველოს შესახებ არსებული კანონთა წიგნი. ნ. შენგელიამ პირველად შემოიტანა აღნიშნული დოკუმენტი მიმოქცევაში და მისი 1595 წლით დათარიღებულ ცნობილ დავთართან შედარებით ანალიზით, გამოავლინა მათ შორის არსებითი სხვაობა. გამოარკვია, რომ 1574 წლით დათარიღებული დავთარი გაცილებით მცირე ტერიტორიებს მოიცავს. როგორც ჩანს, ამ ორი დავთრის შედგენას შორის არსებული დროის მცირე მონაკვეთში ოსმალებმა, არა მარტო მტკიცედ მოიკიდეს ფეხი სამხრეთ საქართველოში, არამედ მოახდინეს მინების ხელახალი გადანაწილება და ქართული მიწები სხვადასხვა ვილაიეთებს შეუერთეს [შენგელია 2003ბ:487-500]. სტამბულის არქივში მიკვლეულ იქნა სოციალ-ეკონომიკური ისტორიის შესახებ მნიშვნელოვანი დოკუმენტები [შენგელია 2008ბ; შენგელია 2003:19-26], ასევე, საყურადღებოა საბუთები ისტორიული საქართველოს ზოგიერთი რეგიონის შესახებ. ამ დოკუმენტების კვლევამ ცხადყო, რომ ფირმანების ბერათების და სხვა საბუთების ანალიზი, დიდ მნიშვნელობას იძენს სპეციალურ ლიტერატურაში უცნობი ისტორიული სოფლების სახელწოდების აღდგენის თვალსაზრისით. გამოქვეყნდა ამ მხრივ საინტერესო ზოგიერთი დოკუმენტი არტანუჯის და, საერთოდ, არტანუჯის სანჯაყში შემავალი სოფლების შესახებ [გორგაძე 2002:587-594; გორგაძე 2004:494-502]. ზემოთ მითითებული გამოცემები აღჭურვილია სამეცნიერო აპარატით — თურქულ დედნებს ქართული თარგმანებით ახლავს კომენტარები და შენიშვნები.

განხორციელდა საქართველოს არქივებში, კერძოდ, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის აღმოსავლურ განყოფილებაში გამოვლენილი ოსმალური დოკუმენტების პუბლიკაცია, რომლებიც მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენენ ქართულ ტერიტორიაზე ოსმალური მინისტრობელობის ფორმების შესწავლისათვის. გამოქვეყნდა იურთლუქისა და ოჯაქლიქის წესით ცხინვალის გივი ამილახორისათვის [ჯიქია 1965:243-247], თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთრიდან ამონერილი სოფლების (მანევანი, სატრედო, ატენი, წედისი, ბნავისი) და სხვა მამულების ოსმალთა მოხელეებისათვის [ჯიქია 1972:210-216], თბილისის ვილაიეთის ბაქარ ბაგრატიონისადმი საბეგლარბეგოდ [ჯიქია 1971:278-282], სულეიმან ესადისათვის მამულების [ჯიქია 1960:161-1850] გაბოძების ფირმანები ქართული თარგმანით და სათანადო კომენტარით.

გამოვლენილი და სამეცნიერო ბრუნვაში იქნა შემოტანილი პოლიტიკური ისტორიის შესწავლისათვის მნიშვნელოვანი არაერთი თურქული დოკუმენტი: XVI ს-ის 80-იანი წლების საქართველო-თურქეთის ურთიერთობის ამსახველი საყურადღებო დოკუმენტი. ოსმალთა სულთნის სიმონ ქართლის მეფისადმი გაგზავნილი „უავგუსტოესის ხელშეკრულება“ [სვანიძე, ჯიქია 1966:223-236], ტრაპიზონის ფაშას წერილები იმერეთის მეფის სოლომონ II-ისადმი [აბულაძე 1967:165-185; აბულაძე 1971:402-406], ოსმალეთის სულთნის ფირმანი სოლომონ II-ისადმი [შენგელია 1963: 186-195],

ოსმალეთის ხელისუფლებასთან დადიანის პოლიტიკური დამოკიდებულების ამსახველი დოკუმენტი [ჯიქია 1966: 294-298]. გამოცემულ იქნა ირან-ოსმალეთის საზავო ხელშეკრულების მნიშვნელოვანი პუნქტები საქართველოსა და ამიერკავკასიის ქვეყნების შესახებ [ჩოჩიევი 1962:271-309; ჩოჩიევი 1965:401-419], აგრეთვე, საბუთები ოსმალური სასამართლო წყობილების [ჯიქია 1969:165-188] და ოსმალური საფინანსო საქმეების წარმოების [შენგელია 1984ა:58-82] შესახებ, სულთან მეჰმედ IV-ის სიგელი აწყურის საეპარქიოში იოანე ბერის მანყვერლად დანიშვნის თაობაზე [აბულაძე 1989:198-202], გივი ამილახვართან და დავით თარხანთან დაკავშირებული [ჯიქია 1962:153-172; აბულაძე 1973ა:294-305] თურქული საბუთები ქართული თარგმანით და კომენტარით.

გამოქვეყნდა, აგრეთვე, სხვადასხვა არქივებში დაცული ოსმალური დოკუმენტები საქართველოს ციხეების შესახებ. სამეცნიერო ლიტერატურაში წარმოდგენილი საბუთები ანაკლიისა და რუხის (შენგელია 1982; შენგელია 2002ა:99-119), ფოთის [შენგელია 1978ა:126-148], ქუთაისის [შენგელია 1984ბ:209-215; შენგელია 1985ა:147-149], ხერთვისის [შენგელია 2001ა:234-241], სოხუმის [ჯიქია 1984:211-223; შენგელია 1991:309-321; ანჩაბაძე, შენგელია 2008:170-186], ბათუმის [შენგელია 1996:171-178], აწყურის [შენგელია 2005ა:337-343] ციხეების შესახებ, მნიშვნელოვან ცნობებს გვანჯდის ოსმალური სამოხელეო აპარატის, მათი რეალური ძალაუფლების, ამ ციხეებში ჩაყენებული ოსმალური გარნიზონის უფლება-მოვალეობის, სოციალურ პოლიტიკური ტერმინოლოგიის, სოციალურ-ეკონომიკური ისტორიისათვის. ანაკლიისა და რუხის ციხეების შესახებ დოკუმენტების ანალიზით, გამოიკვავა, თუ როგორ ცდილობდა ოსმალთა ხელისუფლება ოსმალური სოციალ-პოლიტიკური ტერმინოლოგიის დანერგვას საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. სოხუმის ციხის დოკუმენტის შესწავლით კი თვალსაჩინოვდება, რომ ოსმალთა ადმინისტრატორების მცდელობის მიუხედავად, მათი რეალური ძალაუფლება ამ ციხის კედლებს არ სცილდებოდა.

გამოცემულ იქნა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეების — აჭარის [შენგელია 1978ბ:124-136], აფხაზეთის [შენგელია 1985ბ:186-190], სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ [აბულაძე 1983; შენგელია 1988:267-271; შენგელია 2005ბ:344-366] საქართველოს ისტორიისათვის საინტერესო ცნობების შემცველი ოსმალური საბუთები.

პუბლიკაციის პარალელურად ინტენსიურად მიმდინარეობდა მასალის წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი. როგორც ცნობილია, ოსმალეთის მთავრობა დაპყრობილი ქართული პროვინციებისათვის სხვადასხვა პერიოდში ადგენდა სპეციალურ დავთრებს. ამგვარად გაჩნდა ქართულ ისტორიულ სინამდვილეში — გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი, ჩილდირის ვილაიეთის ჯაბა დავთარი, თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი, ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი, „მუჰიმე დავთრები“, კანუნ-ნამეები, თესქერეები და სხვა. სპეციალური ნაშრომები მიეძღვნა ამ დოკუმენტების მნიშვნელობის განსაზღვრას საქართველოს ისტორიის მთელი რიგი საკითხების — კერძოდ, ოსმალეთ-საქართველოს ურთიერთობის, ოსმალური გადასახადების და საგადასახადო სისტემის, ოსმალური მინათსარგებლობის და მინათმფლობელობის წესების და საერთოდ, მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესასწავლად. ასე მაგალითად, თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთრის გაანალიზების სა-

ფუძველზე გამოვლინდა, რომ დოკუმენტში გვხვდება ცნობები მუსლიმურ სახელოებზე. ირკვევა, რომ ოსმალთა ხელისუფალი ვერ არჩევდა გლეხს თავადისა და აზნაურისაგან — იგი მისთვის გადასახადების გადამხდელი ობიექტი იყო [სვანიძე 1984:170-180; შენგელია 2005b:333-350; შენგელია 2007:229-230; გორგაძე 2005:415-429].

საინტერესო სურათს იძლევა სამეურნეო ტრადიციების შესწავლის თვალსაზრისით, 1595 წლის გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის მონაცემებზე ეთნოგრაფიული დაკვირვება. დავთრის ანალიზით, გამოკვლეულ იქნა მეურნეობის ერთ-ერთი დარგის პარკოსან კულტურათა გავრცელების საკითხი. გამოიკვია, რომ აღნიშნული კულტურის გავრცელება დაქვემდებარებულია ზონალობის პრინციპს [ბერიაშვილი 1975:332-340]. ასევე, მნიშვნელოვანია „ზემო აჭარის ლივის დავთრის“ ცნობები XVI ს-ის აჭარის ისტორიის სოციალურ-ეკონომიკური და ისტორიულ-გეოგრაფიული საკითხების გასაანალიზებლად [შაშიკაძე 2002:420-488]. საყურადღებო დეტალებით ავსებს თურქული „კანუნ-ნამეები“ ოსმალური აგრარული და საგადასახადო სისტემის ისტორიას. „კანუნ-ნამეები“ წინ უძღოდა ხალხთა აღწერის დავთრებს. ამ დოკუმენტებში განსაზღვრული იყო გადასახადების, ბაჟების და ჯარიმების ოდენობა. XVI ს-ის მეორე ნახევრიდან ოსმალები სამცხე-საათაბაგოს თანდათანობით იპყრობენ და ქმნიან ოსმალურ სანჯაყებს. ამ ქართულ ტერიტორიაზე შექმნილი სანჯაყებისათვის იქნა შედგენილი გურჯისტანის „კანუნ-ნამე“. იგი საუკეთესო წყაროს წარმოადგენს ამ მხარეში ოსმალთა შემოღებისა და გავრცელების საკითხის შესასწავლად. ნ. შენგელიამ შემოგვთავაზა თურქული „კანუნ-ნამეების“ ო. ბარკანისეულ პუბლიკაციაში შესული ზემოთ აღნიშნული დოკუმენტის ანალიზი და წარმოაჩინა მათი მნიშვნელობა როგორც საქართველოს, ასევე, ამიერკავკასიის ქვეყნების ისტორიის კარდინალური საკითხების გადაჭრის თვალსაზრისით. მკვლევარმა აქვე მოგვცა გურჯისტანის დოკუმენტთან ერთად, განჯის 1727 წლის „კანუნ-ნამეს“ პუბლიკაცია [შენგელია 1960:183-205; შენგელია 1962:219-234; შენგელია 2003d:103-106]. ამ დოკუმენტების კვლევით ნათელი გახდა, რომ ოსმალური წესების დანერგვა ერთბაშად არ მომხდარა, იგი საუკუნეთა მანძილზე გრძელდებოდა; ოსმალური კანონები ხშირ შემთხვევაში იურიდიულ ხასიათს ატარებდა და ფაქტობრივად ქართული მინისმფლობელობის ფორმები სახეშეცვლილი ფორმით განაგრძობდა არსებობას [სვანიძე 1963:149-175; სვანიძე 1975:324-331].

ოსმალური მინისმფლობელობის შესწავლისათვის მნიშვნელოვანია ოსმალთა ბატონობის შედეგად გაჩენილი მამულების გაბოძების ფორმების - ოჯაქლიქებისა და იურთლუქების მონაცემები. აღნიშნული ფორმების შემოღება გარკვეული მიზანდასახულობით იყო განპირობებული, ოსმალეთის ხელისუფლება იმაგრებდა თავის პოლიტიკურ პოზიციებს დაპყრობილ ტერიტორიებზე. მინების გადაცემით დამპყრობელი ერთგვარ ღონისძიებას ატარებდა დამორჩილებული ქვეყნის წარჩინებულთა გადასახადებლად [ჯიქია 1971:278-282]. ფირმანების ანალიზით, მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ იურთლუქების და ოჯაქლიქების წესით მინის მფლობელობის შემოღება იყო ერთგვარი კომპრომისი. ამ წესით ქართული მინების მფლობელნი იყვნენ ქართველი ფეოდალები, რომლებიც გარკვეულ ვალდებულებას კისრულობდნენ ხელისუფლების წინაშე, მაგრამ სანაცვლოდ მინაზე ბატონ-პატრონობის უფლება გადაეცემოდათ [შენგელია 1974; სვანიძე 1976:219-225]. საყურადღებო მონაცემები

გამოვლინდა XVIII ს-ის თურქული დოკუმენტის ანალიზით. ს. ჯიქია შენიშნავს, რომ XVIII ს-ის შუა ხანებშიც ოჯაქლიეებს და იურთლუქებს წარმოადგენენ ისეთი ტერიტორიები, როგორცაა, ალთუნ-ყალას რაბათი, ოცხის და ახალციხის სანჯაყები. ეს ტერიტორიები, როგორც ცნობილია XVI ს-ის მიწურულიდან მიტაცებული ჰქონდა ოსმალეთს. XVIII ს-ის შუა ხანებისთვისაც კი ოსმალეთის ხელისუფლება იძულებული გამხდარა დათმობებზე წასულიყო და აქ იურთლუქების და ოჯაქლიეების ბერათების განახლებით დაკმაყოფილებულიყო. მკვლევრის თვალსაზრისით ეს ფაქტი მიუთითებს ადგილობრივ ფეოდალთა წინააღმდეგობაზე [ჯიქია 1960:161-185]. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ოსმალურ ფონდში გამოვლენილ იქნა სულთნისათვის განეული ერთგულების სანაცვლოდ მამულების გაბოძების ფირმანები. ასე მაგალითად, ერასტი ყაფლანიშვილს ქართლის დაპყრობაში განეული სამსახურისათვის მაღლიერი სულთანი სომხითში მდებარე ორ სოფელს — ხოჟოიანს და მელიქაშენს, უბოძებს [აბულაძე 1975:224-229]. ოსმალური მიწისმფლობელობის ზემოთ აღნიშნული ფორმები იქნა დანერგილი აჭარაშიც, რომლის კვლევას საგანგებო მონოგრაფია მიუძღვნა ა. ავალიანმა. ნაშრომში მკვლევარი ამ მოვლენის ამსახველი ბერათების განხილვის საფუძველზე ასკვნის, რომ ზემო აჭარაში შენარჩუნებულ იქნა ქართული თემისათვის დამახასიათებელი მოვლენა - თემური მფლობელობა სახნავ-სათეს მიწებზე, რაც გამორიცხული იყო თურქული კანონმდებლობით [ავალიანი 1960]. ქართული ფეოდალიზმისათვის დამახასიათებელი წესების არსებობის დამადასტურებელი XIX ს-ის მეორე ნახევრის ფირმანის ანალიზი შემოგვთავაზა, ასევე, ნ. შენგელიამ. იგი აღნიშნავს, რომ თურქებმა ვერ შეძლეს აჭარის გაოსმალება [შენგელია 2002გ: 99-108].

ოსმალური ფეოდალიზმის რიგი თავისებურებების გასათვალისწინებლად საუკეთესო წყაროს წარმოადგენს „ხაზინის თესქერები“. ისინი განკუთვნილი იყო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განლაგებული ოსმალთა შეიარაღებული ძალების მეთაურებისათვის. ოსმალთა გარნიზონის მეთაურები გარკვეული პირობის სანაცვლოდ იღებდნენ მიწის ნაკვეთს შემოსავლითურთ. „ხაზინის თესქერების“ განხილვით შესწავლილ იქნა მათი უფლება-მოვალეობები, ასევე, ადგილობრივი მოსახლეობის ვალდებულება - ამა თუ იმ ციხე-სიმაგრეში განლაგებული შეიარაღებული ძალებისათვის მოსახლეობას უნდა ეხადა სპეციალური გადასახადები [შენგელია 2001გ: 96-131; შენგელია 2004:427-444].

საქართველოს ისტორიის მრავალმხრივ გაშუქებაში დიდად გვეხმარება „მუჰიმე დავთრების“ მონაცემები. XVI ს-ის უკანასკნელი მეოთხედის დოკუმენტები მნიშვნელოვან ცნობებს გვანდის თავისუფლებისათვის მებრძოლი სიმონ I-ის მრავალმხრივი საქმიანობის შესახებ. დოკუმენტებში აშკარად ჩანს, თუ როგორ თავდადებით იბრძოდა ქართლის მეფე ოსმალთა მოძალების წინააღმდეგ [შენგელია 2006:337-393]. ამავე დროს იგი ოსმალთა ბატონობის შესამსუბუქებლად ფრთხილ დიპლომატიურ ნაბიჯსაც დგამდა. ამის ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს სიმონ I-ის გაგზავნილი არზა მურად III-სადმი, რომელშიც თხოვნით მიმართავს სულთანს გადასცეს მას თბილისის, დმანისის, ლორეს გარშემო 106 სოფელი. ც. აბულაძის შეხედულებით, მეფის თხოვნა უფრო დიპლომატიური ნაბიჯი იყო, ვიდრე ოსმალური სამხედრო სისტემის მიღება — ამგვარად ცდილობდა ქართლის შეუვალი მფლობელი

ისევ თვითონ და მისი აზნაურები ყოფილიყვნენ [აბულაძე 1980:152-166]. ფირმანების ანალიზით, შესწავლილ იქნა ოსმალეთის სულთნის დამოკიდებულება სოლომონ II-სადმი. გამოიკვია, რომ ტრაპიზონს თავშეფარებული მეფე ამაოდ იმედოვნებდა ოსმალეთის დახმარებით სამეფო ტახტის დაბრუნებას [შენგელია 1963:188-195].

არაერთი საყურადღებო დოკუმენტი იქნა გამოვლენილი „ოსმალეთის სახელმწიფო მოხელეების მიმონერათა კრებულში“, კერძოდ, აღსანიშნავია ოსმალეთ-საქართველოს ურთიერთობის საკითხის შესწავლის თვალსაზრისით ოსმალეთის სულთნის მიერ ქართლის მეფის სიმონ I-ისადმი ბოძებული „უავგუსტოესის ხელშეკრულება“. დოკუმენტის მონაცემების სხვა ნყარობის (როგორც ქართული, ასევე უცხოური) მონაცემებთან შეჯერების შედეგად თვალსაჩინოვდება, თუ რაოდენ მწვავედ იდგა საქართველოს საკითხი ირან-ოსმალეთის ურთიერთობაში, როგორც დილობენ ქართველები თავიანთი ქვეყნის ინტერესების დაცვას [სვანიძე 2003:138-153].

გამოვლენილ და გამოქვეყნებულ იქნა ირან-ოსმალეთის ურთიერთობის ამსახველ დოკუმენტებში დაცული საინტერესო ცნობები საქართველოს, კერძოდ, XVI ს-ის I ნახევრის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის. ვინაიდან ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობაში მთავარი ადგილი ეჭირა საქართველოს საკითხს, დოკუმენტები ირან-ოსმალეთის ურთიერთობის ფონზე ცხოვლად წარმოაჩენდნენ ჩვენი ქვეყნის ისტორიისათვის მნიშვნელოვან ინფორმაციას. ოსმალეთის სამეფო კარზე სამცხის რეგიონიდან გაგზავნილი რამდენიმე დოკუმენტის ანალიზით, ც. აბულაძეს ნაჩვენები აქვს ათაბაგის სახლის წევრებს შორის მიმდინარე მძაფრი შიდა ფეოდალური ბრძოლის ეტაპები, მსხვილი ფეოდალების სეპარატისტული გეგმები და მათი გამოსვლები ათაბაგის სახლის წინააღმდეგ [აბულაძე 1983]. განხილულ იქნა თურქთა ცალკეული ლაშქრობის (1548-1549წწ.) შესახებ მონაცემების შემცველი საბუთები [ურუშაძე 1991:96-105].

თურქული დოკუმენტების განხილვამ დიდად შეუწყო ხელი საქართველოში არსებული ოსმალური სასამართლოს შესწავლასაც. როგორც ცნობილია, ქართლში ოსმალეების გაბატონებას ოსმალური სამართლის ნორმების გავრცელება მოჰყვა, რომლის ცხოვრებაში გამტარებელი, სასულიერო მოსამართლე - ყადი იყო. საბუთების ანალიზით დადასტურდა, რომ ქართლში შარიათის სამი - თბილისის, გორის და თრიალეთის საყადო სასამართლო არსებობდა [ჯიქია 1969:165-188].

XV-XIX სს. საქართველოს ისტორიის ოსმალური ნყარობის ანალიზს მიეძღვნა განმაზოგადებელი ნაშრომი, რომელშიც განხილულია როგორც ჩვენს არქივებში, ასევე, კატალოგებისა და გზამკვლევების საშუალებით ცნობილი უცხოეთის სიძველეთსაცავებში დაცული ოსმალური დოკუმენტების მნიშვნელობა საქართველოს ისტორიისათვის [შენგელია 1974]. გაანალიზებულ იქნა ოსმალური საბუთების დიპლომატიკური თავისებურებანი მ. სვანიძის მიერ. მკვლევარი ოსმალური დავთრების ორ ძირითად ჯგუფად დაყოფის თვალსაზრისს გვთავაზობს: დავთრები, რომლებშიც დეტალურად ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით არის წარმოდგენილი უზენაესი ხელისუფლების მიერ გაცემული წერილობითი აქტები და დავთრები, რომლებიც პოლიტიკური, სამხედრო და ფინანსური ხასიათის მონაცემებს შეიცავენ და რომლებითაც სარგებლობდნენ შემსრულებელი ორგანოები [სვანიძე 1988: 276-281].

ამდენად, ოსმალური დოკუმენტური ნყარობის შესწავლის საქმეში XX ს-ის 60-

იანი წლებიდან დღემდე პერიოდი მნიშვნელოვანი შედეგებით აღინიშნა. განსახილველი ქრონოლოგიური მონაკვეთი მასალის ანალიზის თვალსაზრისით, პირობითად, ორ პერიოდად შეიძლება დაიყოს: პირველი — 60-70-იანი წლები, რომლის დროსაც ხდება მხოლოდ საქართველოს საცავებში დაცული თურქული საბუთების კვლევა და პუბლიკაცია და იგზავნება სპეციალური სამეცნიერო მივლინებებით მკვლევრები საზღვარგარეთის არქივთსაცავებში დაცული მრავალრიცხოვანი თურქული საბუთების გამოსავლენად და შესასწავლად, ე. ი. ეს პერიოდი უმთავრესად მასალის მოძიებით აღინიშნება; მეორე — 80-იანი წლებიდან დღემდე პერიოდი, რომელიც მოძიებული მასალის აქტიური წყაროთმცოდნეობითი კვლევით გამოირჩევა. კონკრეტული დოკუმენტის გამოვლენა-შესწავლა-პუბლიკაციასთან ერთად ადგილი ჰქონდა ამ მასალის კლასიფიკაციის საკითხის გადაწყვეტის მცდელობასაც. შეიქმნა მთელი სიმრავლის განმაზოგადებელი ნაშრომი და წარმოჩენილ იქნა მათი მნიშვნელობა საქართველოს ისტორიის კარდინალური პრობლემების გადაწყვეტაში. ოსმალური დოკუმენტების კვლევამ დიდად შეუწყო ხელი მრავალი საკითხის ახლებურად გაანალიზებას.

ლიტერატურა:

აბულაძე 1967: ც. აბულაძე. თურქული დოკუმენტი იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის შესახებ // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 121 (1967).

აბულაძე 1971: ც. აბულაძე. ტრაპიზონის ფაშის სეიდ სულეიმანის წერილები სოლომონ მეორისადმი // მრავალთავი. II (1971).

აბულაძე 1973ა: ც. აბულაძე. ოსმალთა ხანის სამი თურქული ფირმანი // აღმოსავლური ფილოლოგია. III (1973ა).

აბულაძე 1973ბ: ც. აბულაძე. ორი ფირმანი დავით თარხანს // მრავალთავი. III (1973ბ).

აბულაძე 1975: ც. აბულაძე. ორი ფირმანი ერასტი მდივანბეგს // მრავალთავი. IV (1975).

აბულაძე 1980: ც. აბულაძე. სიმონ მეფის არზა სულთან მურად III-ს // მრავალთავი. VII (1980).

აბულაძე 1983: ც. აბულაძე. თურქული წყაროები XVI ს-ის I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის. თურქული დოკუმენტები, ქართული თარგმანით, გამოკვლევითა და შენიშვნებით გამოსცა ცისანა აბულაძემ. თბილისი: მეცნიერება (1983).

აბულაძე 1989: ც. აბულაძე. სულთან მეჰმედ IV-ის სიგელი იოანე ბერის მანყვერლად დანიშვნის თაობაზე // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 290 (1989).

აბულაძე, სვანიძე 1973: ც. აბულაძე, მ. სვანიძე. ჩილდირის ეიალეთის ჯაბა დავთარი 1694-1732წწ. თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოსაცემად მოამზადა ც. აბულაძემ, გამოკვლევა დაურთო მ. სვანიძემ. თბილისი: მეცნიერება (1979).

ავალიანი 1960: ა. ავალიანი. მიწისმფლობელობის ფორმები აჭარაში. ბათუმი (1969).

ანჩაბაძე, შენგელია (2008): გ. ანჩაბაძე, ნ. შენგელია. XVIII საუკუნის ორი ოსმალური დოკუმენტი სოხუმის ციხის შესახებ // საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები. IX. თბილისი: უნივერსალი (2008).

ბარამიძე 2005: ი. ბარამიძე. ქართულ-რუსულ-ოსმალური ურთიერთობები XIX საუკუნის I მესამედში. ბათუმი (2005).

ბერიაშვილი 1975: ლ. ბერიაშვილი. მემინდვრეობის კულტურები მესხეთში გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის მიხედვით (ეთნოგრაფიული დაკვირვებანი) // ივ. ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული. თბილისი: მეცნიერება (1975).

გორგაძე 2002: ნ. გორგაძე. ერთი ფირმანი არტანუჯის შესახებ // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 9. თბილისი: თსუ (2002).

გორგაძე 2004: ნ. გორგაძე. 1756 წლის ერთი ოსმალური დოკუმენტი არტანუჯის შესახებ // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 11. თბილისი: თსუ (2004).

გორგაძე 2005: ნ. გორგაძე. ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი ქსნისა და არაგვის ხეობაში „თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთრის (1788წ.) მიხედვით // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 12. თბილისი: თსუ (2005).

სვანიძე 1968: მ. სვანიძე. ახალციხის ლივას კანუნ-ნამეები // მახლობელი აღმოსავლეთის სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობანი. ნარკვევები (1968).

სვანიძე 1975: მ. სვანიძე. გლეხთა მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის წესები ახალციხის საფაშოში ოსმალური კანუნ-ნამეების მიხედვით // ივ. ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული. თბილისი: მეცნიერება (1975).

სვანიძე 1976: მ. სვანიძე. მიწათმფლობელობის ისტორიიდან ახალციხის საფაშოში (იურთლუქები და ოჯაქლიქები) // ძიებანი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიიდან. თბილისი: მეცნიერება (1976).

სვანიძე 1984: М. Х. Сванидзе. Пространний реестр вилайет Гурджистанкак исторический источник для изучения сельского хозяйства Юго-Западной Грузии (Самцхе-Саатабаго) // Источниковедческие разискания _ 1979. Тбилиси: Мецნიереба (1984).

სვანიძე 1988: М. Х. Сванидзе. О характеристике османских дефтеров // Источниковедческие разискания _ 1985. Тбилиси: Мецნიереба (1988).

სვანიძე 2003: მ. სვანიძე. 1588 წელს ქართლის მეფე სიმონ I-ისა და ოსმალეთის სარდალ ფერჰად ფაშას შორის დადებული საზავო ხელშეკრულება // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 10. თბილისი: თსუ (2003).

სვანიძე, ჯიქია 1966: მ. სვანიძე, ს. ჯიქია. საქართველო-თურქეთის ურთიერთობის ისტორიიდან 1588-1590წწ. // საზოგადოებრივ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე. 6 (1966).

სამსონაძე 1999: მ. სამსონაძე. საქართველოსა და რუსეთს შორის 1783 წელს გაფორმებული ხელშეკრულების შეფასებისათვის // ანალები №2 (1999).

ურუშაძე 1991: ლ. ურუშაძე. XVI ს-ის შუა ხანების ოსმალური დოკუმენტური ცნობები 1548-1549წწ. თურქთა ლაშქრობის შესახებ // ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევები. თბილისი: მეცნიერება (1991).

შაშიკაძე 2002: ზ. შაშიკაძე. „ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი“ წყარო აჭარის ისტორიისათვის // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 341 (2002).

შენგელია 1960: ნ. შენგელია. გურჯისტანის 1572/3 წლის კანუნ-ნამე // აღმოსავლური კრებული. I. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია (1960).

შენგელია 1963: ნ. შენგელია. ოსმალეთთან სოლომონ მეორის ურთიერთობის ერთი ეპიზოდი // საზოგადოებრივ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე. 3 (1963).

შენგელია 1974: ნ. შენგელია. XV-XIX საუკუნეების საქართველოს ისტორიის ოსმალური წყაროები. თბილისი: თსუ (1974).

შენგელია 1978: ნ. შენგელია. XVIII ს. I მეოთხედის ოსმალური დოკუმენტური წყაროები ფოთის ციხის შესახებ // ქართული წყაროთმცოდნეობა. V. თბილისი: მეცნიერება (1978).

შენგელია 1979: ნ. შენგელია. საქართველოს ისტორიის ოსმალური დოკუმენტური წყაროები ბულგარეთის არქივში (სამეცნიერო მილინების მოკლე ანგარიში) // საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე (ისტორიის სერია) 1 (1979).

შენგელია 1982: ნ. შენგელია. ოსმალური დოკუმენტური წყაროები ანაკლიისა და რუხის ციხეების შესახებ (XVII-XVIII სს.) // თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავლით, ტერმინოლოგიური ლექსიკონით, ფაქსიმილეებითა და საძიებლებით გამოსაცემად მოამზადა ნოდარ შენგელიამ. თბილისი: მეცნიერება (1982).

შენგელია 1984ა: Н. Н. Щенгелия. Османские документальные источники первой четверти XVIII в. О крепостях Кутаиси и Багдади // Источниковедческие разискания _ 1979. Тбилиси: Мецниереба (1984а).

შენგელია 1984ბ: ნ. შენგელია. ოსმალური საფინანსო დოკუმენტები ახალციხის შესახებ // საქართველო და აღმოსავლეთი. თბილისი: მეცნიერება (1984ბ).

შენგელია 1985ა: ნ. შენგელია. ოსმალური არხები ქუთაისის ციხის შესახებ // ქართული წყაროთმცოდნეობა. VI. თბილისი: მეცნიერება (1985ა).

შენგელია 1985ბ: Н. Н. Щенгелия. Османские документальные источники XVII-XVIII вв. Об Абхазий // Источниковедческие разискания _ 1984. Тбилиси: Мецниереба (1985б).

შენგელია 1987ა: ნ. შენგელია. XVI-XVIII საუკუნეების ოსმალური დოკუმენტური წყაროები. ნიგნი I // თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავლით, ტერმინოლოგიური ლექსიკონით, ფაქსიმილეებითა და საძიებლებით გამოსაცემად მოამზადა ნოდარ შენგელიამ. თბილისი: მეცნიერება (1987ა).

შენგელია 1987ბ: ნ. შენგელია. სამი თურქული საბუთი თბილისის შესახებ // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 273 (1987ბ).

შენგელია 1988: Н. Н. Щенгелия. Османские документальные источники по истории Юго-Западной Грузии XVII-XVIII вв. // Источниковедческие разискания _ 1985. Тбилиси: Мецниереба (1988).

შენგელია 1993: ნ. შენგელია. ორი თურქული ფირმანი თბილისის შესახებ // ქართული წყაროთმცოდნეობა. VIII. თბილისი: მეცნიერება (1993).

შენგელია 1996: ნ. შენგელია. ექვსი ფირმანი ბათუმის შესახებ // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 3. თბილისი: თსუ (1996).

შენგელია 1998: ნ. შენგელია. თურქეთის არქივებში დაცული ოსმალური წყაროები სამხრეთ საქართველოს შესახებ // მესხეთი. II. თბილისი-ახალციხე: თსუ (1998).

შენგელია 1999: ნ. შენგელია. საქართველოს ისტორიის ოსმალური წყაროები თურქეთის არქივებში (თურქეთში სამეცნიერო მივლინების ანგარიშიდან) // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 6. თბილისი: თსუ (1999).

შენგელია 2000ა: ნ. შენგელია. საქართველოს ისტორიის ოსმალური წყაროები თურქე-

თის არქივებში (თურქეთში სამეცნიერო მივლინების ანგარიშიდან — სტამბული) // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 7. თბილისი: თსუ (2000ა).

შენგელია 2000ბ: ნ. შენგელია. 1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 7. თბილისი: თსუ (2000ბ).

შენგელია 2001ა: ნ. შენგელია. ერთი არზა ხერთვისის ციხის შესახებ // ვალერიან მაჭარაძე. თბილისი: თსუ (2001ა).

შენგელია 2001ბ: ნ. შენგელია. 1574 წლის „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“ // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 8. თბილისი: თსუ (2001ბ).

შენგელია 2001გ: ნ. შენგელია. „ხაზინის თესქერეები“ ახალციხის ციხის შესახებ // მესხეთი. IV. თბილისი-ახალციხე: თსუ (2001გ).

შენგელია 2002ა: ნ. შენგელია. ოსმალური დოკუმენტები ანაკლიისა და რუხის ციხეების შესახებ // თსუ ზუგდიდის ფილიალის შრომები. I (2002).

შენგელია 2002ბ: ნ. შენგელია. 1592 წლის ჩილდირის ვილაიეთის მოკლე (იჯმალ) დავთარი // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 9. თბილისი: თსუ (2002ბ).

შენგელია 2002გ: ნ. შენგელია. ერთი ფირმანი ზემო აჭარის შესახებ // მესხეთი. V. თბილისი-ახალციხე: თსუ (2002გ).

შენგელია 2003ა: ნ. შენგელია. „1574 წლის გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, როგორც საისტორიო წყარო სამხრეთ საქართველოს ისტორიისათვის // ქართული დიპლომატია: წელიწდეული. 10. თბილისი: თსუ (2003ა).

შენგელია 2003ბ: ნ. შენგელია. გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი // ვალერიან გაბაშვილი (2003ბ).

შენგელია 2003გ: ნ. შენგელია. სულთან აჰმედ III ორი ფირმანი // გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. 4. ქუთაისი (2003გ).

შენგელია 2003დ: ნ. შენგელია. ოსმალური კანუნ-ნამეები საქართველოს შესახებ // აღმოსავლეთი და კავკასია. I. თბილისი: საარი (2003დ).

შენგელია 2003-2004: ნ. შენგელია. მნიშვნელოვანი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიისათვის // ორიენტალისტი. II. თბილისი: ნეკერი (2003-2004).

შენგელია 2004: ნ. შენგელია. სმალური „ხაზინის თესქერეები“ ახალციხის შესახებ // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 361 (2004).

შენგელია 2005ა: ნ. შენგელია. ორი „ქუჩუკ ბერათი“ აწყურის ციხის შესახებ // მესხეთი. VI-VII. თბილისი-ახალციხე: თსუ (2005ა).

შენგელია 2005ბ: ნ. შენგელია. ძვირფასი წყარო XVI საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის ტაო-კლარჯეთის ისტორიისათვის // მესხეთი. VI-VII. თბილისი-ახალციხე: თსუ (2005ბ).

შენგელია 2006: ნ. შენგელია. ხუთი დოკუმენტი „მუჰიმე დავთრებიდან“ სიმონ მეფის შესახებ // საიუბილეო კრებული მიძღვნილი შოთა მესხიას დაბადებიდან 90 წლისთავისადმი. თბილისი (2006).

შენგელია 2007: ნ. შენგელია. საამილახვრეს ნაჰიე „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის ვრცელი დავთრის“ მიხედვით // მშენიერება მოსილი სევდით. თბილისი: ნეკერი (2007).

შენგელია 2008ა: ნ. შენგელია. ჩილდირის ვილაიეთის მოკლე (იჯმალ) დავთარი // თურქული ტექსტი, ქართული თარგმანით, შესავლით, შენიშვნებითა და ფაქსიმი-

ლევით გამოსაცემად მოამზადეს მირიან მახარაძემ და ნოდარ შენგელიამ. თბილისი: ჰოროსი XXI (2008ა).

შენგელია 2008ბ: ნ. შენგელია. სამი წყარო თბილისის ისტორიისათვის (1730-1732წლები) // თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავლით, ტერმინოლოგიური ლექსიკონითა და ფაქსიმილებით გამოსაცემად მოამზადა ნოდარ შენგელიამ. თბილისი: ჰოროსი XXI (2008ბ).

ჩოჩიევი 1962: ვ. ჩოჩიევი. ირანისა და ოსმალეთის 1736 და 1746 წლების საზავო ხელშეკრულებები // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 99 (1962).

ჩოჩიევი 1965: ვ. ჩოჩიევი. ირანის საერთაშორისო მდგომარეობა ირან-ოსმალეთის 1727 წ. საზავო ხელშეკრულების მიხედვით // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 116 (1965).

ჯიქია 1960: ს. ჯიქია. მე-18 საუკუნის თურქული დოკუმენტი ოქროს ციხის შესახებ // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 91 (1960).

ჯიქია 1962: ს. ჯიქია. XVIII საუკუნის ორი თურქული დოკუმენტი // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 99 (1962).

ჯიქია 1965: ს. ჯიქია. ერთი თურქული საბუთი ცხინვალის შესახებ // თსუ შრომები (აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია) 116 (1965).

ჯიქია 1966: ს. ჯიქია. ეპიზოდი ოდიშის პოლიტიკური ისტორიიდან // კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები. თბილისი (1966).

ჯიქია 1969: ს. ჯიქია. ოსმალური იურიდიული დოკუმენტები XVIII საუკუნის პირველი ნახევრის ქართლში // აღმოსავლური ფილოლოგია. I (1969). საქართველო და აღმოსავლეთი. თბილისი: მეცნიერება (1984).

ჯიქია 1971: ს. ჯიქია. სულთან აჰმედ III-ის ფირმანი ბაქარ ბაგრატიონს // ქართული წყაროთმცოდნეობა. III. თბილისი: მეცნიერება (1971).

ჯიქია 1972: ს. ჯიქია. მანევანი და ატენი თურქულ საბუთებში // აღმოსავლური ფილოლოგია. II (1972).

ჯიქია 1984: С. С. Джикиа. Документи об одном эпизоде из жизни османского гарнизора в Сухуми // საქართველო და აღმოსავლეთი. თბილისი: მეცნიერება (1984).

KETEVAN MANIA
Sokhumi State University, Georgia

**STUDY OF OTTOMAN SOURCES IN GEORGIA DURING THE PERIOD
FROM 1960S UNTIL TODAY**

In the present work it is considered a history of the source-study investigations of historical documents concerning Georgian-Ottoman interrelations. The period chosen for the analysis is from sixties of the 20th c until today. Georgian scholars specialists in field of Turkish Studies Ts. Abuladze, M. Svanidze, N. Shengelia, S. Jikia greatly contributed the investigations in this direction: searching the relevant materials and analyzing were simultaneous processes.

The most important task was revealing of the Ottoman documents stored in the archives. At this very objective were aimed special academic expeditions in Bulgaria and Turkey. As a results of these expeditions were obtained and included in academic circulation many very valuable documents, sources history of Georgia. There were published documents concerning the relations between the Ottoman Empire and Georgia during 16th-18th centuries (N. Shengelia), the Defter – i Caba of the Childir eyelet (C. Abuladze, M. Svanidze), Concise Defter about Southern -Western Georgia during the quarter of 16th century (N. Shengelia), Turkish documents of 18th century about Tbilisi (N. Shengelia), The Great Defter of the Gurjistan vilayet (N. Shengelia), documents about Artanuji (N. Shengelia, N. Gorgadze).

There were published the documents stored in the department of oriental studies of National Center of Manuscripts. The above documents contain valuable information on history of landownership (S Jikia), political history (Ts.Abuladze, M.Svanidze), regions of Georgia and fortresses (N. Shengelia). The mentioned publications are supplemented with comments to the original texts, translations in Georgian, annexes.

In parallel with publication the above materials were subjects of relevant source-study analyzes. As it is well known authorities of the Ottoman Empire had constituted different documents containing information concerning occupied Georgian territories. The Great Defter of the Gurjistan Vilayet, Childir Vilayet Caba Defter, Tbilisi Vilayet Great Defter, Livi Defter of Zemo Achara, etc reflect just above activities. The special works are dedicated to the investigation of these historical documents. In result of these researches there were clarified the issues concerning ottoman taxes, landownership and land tenure and generally for social-economical developments. Some researches were focused on between the Ottoman Empire and Georgia (M. Svanidze, N. Shengelia, N. Gorgadze).

There also were studied agricultural traditions on a ground of the Great Defter of Gurjistan Vilayet of 1595 (L. Beriashvili) and other sources as well (M. Svanidze, N. Shengelia). In result of investigation were revealed many very important facts, in particular, it became clear that the ottoman rules in agriculture and economy were not imple-

mented in Georgia right away. Despite fact that they preserved juridical importance for a long period Georgian traditions, customs and economical system in general continue existence in their slightly changed forms.

It was identified the purpose of the form of lands' alienation. As it became clear the Ottoman authorities through these efforts tried to reinforce of the politic positions on occupied territories. With the transmission of lands to the local dominant social strata, the ottoman officials aimed at obtaining of their loyalty (S. Jikia). Georgians also had benefits from this: by this way Georgian feudal lords preserved lands in their hands (N. Shengelia, M. Svanidze). In Zemo Achara there were even preserved the characteristic for Georgian community features of landownership – communal ownership on the arable -seeding lands (A. Avaliani).

For identification of particularities of Ottoman feudalism, the documents containing information on ottoman military commanders – “Khazin`s Teskers” (N. Shengelia).

In the Defter Muhime there were obtained very valuable information on Georgian political history as well. In particular, the uncompromised struggle of Georgian King Simon I against of Ottoman conquerors (N. Shengelia). But, at the same time, according to available data the king had undertaken very caoutious steps in relations with ottomans, so that to relieve the ottoman yoke for Georgians. As affirmation of the above statement can serve the petition of Simon I to the Murad III in which he addressed the Sultan with demand to restitute to him Tbilisi, Dmanisi, Lore and 106 villages. In this way the Georgian King tried to preserve power on eastern Georgia, namely, Kartli Kingdom (Ts. Abuladze).

There were published very interesting materials concerning 16th c Georgia, namely Samtskhe-Saatabago principality. Grounded on these documents were reconstructed stages of controversies between the duka's family members (Ts.Abuladze).

The ottoman documents helps to reconstruct facts concerning of court of justice operating in Georgia. In Tbilisi existed three courts – in Tbilisi, Gori and Trialeti (S. Jikia).

To the documents of 16th-19th cc was devoted the monograph of N..Shengelia which represents a general overview of available materials. The diplomatic particularities of ottoman documents is concerned in M. Svanidze's monograph.

Thus, the period under the consideration is marked by the important results achieved in field of ottoman documents studying in Georgia. The above period conventionally might be divided into two sub-periods: the first one - 1960s-1970s when the study and publication of archival data had taken place and second one - from 1980s until today which is characterized by consideration of obtained materials and inclusion of the relevant data into historical representations. The study of the ottoman documents has manifold effect on reconsideration of many aspects of Georgian and Caucasian history.

ელიუს სპარტიანეს ერთი ცნობის დაზუსტებისათვის

რომაული ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლია „Scriptores Historiae Augustae“ („ავგუსტუსთა ისტორიის მწერლები“). ეს არის ბიოგრაფიული ჟანრის ნაწარმოები, რომელიც იმპერატორთა ცხოვრების აღწერის გზით, აშუქებს რომის ისტორიის გარკვეულ პერიოდს – ადრიანეს (117-138 წწ.) პრინციპსობიდან დიოკლეტიანეს (284-305 წწ) მმართველობამდე, ე.ი. 117-284 წწ. ამ თხზულების შესწავლას სამ საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია აქვს და თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში სანდოობის არც თუ ისე მაღალი ხარისხით სარგებლობს [ქავთარია 1989: 263-268; Доватип1957: 245-256]. თვალშისაცემი ხარვეზების გამო, ძალზე ხშირია „Scriptores Historiae Augustae“-ს დისკრედიტაციის მცდელობაც. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მისი უარყოფითად შემფასებელი მკვლევარებიც კი აღიარებენ, რომ ბევრ შემთხვევაში, გარკვეული ეპოქისა თუ კონკრეტული ისტორიული ფაქტის შესასწავლად, ეს თხზულება ერთადერთი და შეუცვლელი წყაროა [ქავთარია 1989: 268; Штраерман 1957: 233-245].

„Scriptores Historiae Augustae“ იმპერატორ ადრიანეს ბიოგრაფიის გადმოცემით იწყება. მისი ავტორია ელიუს სპარტიანე. ადრიანეს ბიოგრაფიაში დაცულია რამდენიმე ცნობა, რომელსაც პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით. ფაქტობრივად, შეიძლება ითქვას, რომ სხვა ანტიკურ წყაროებთან ერთად, პირველ რიგში ელიუს სპარტიანეს დამსახურებაა ის, რომ ამ პერიოდის საქართველოს საგარეო ურთიერთობების შესახებ, სხვა ეპოქებთან შედარებით, ბევრად მეტი რამ ვიცით. ამასთან, იბერიის (ქართლის) ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული მეფის, ქართულ საისტორიო ტრადიციაში „ქველის“ ეპითეტიტ შემკული ფარსმან II-ის [ყაუხჩიშვილი 1955: 50-53] მოღვაწეობის რეალური სურათის აღსადგენად, ყველაზე მნიშვნელოვან ცნობებს სწორედ სპარტიანეს თხზულება გვანდის.

II ს. 20-30-იანი წლები, ადრიანეს მმართველობის ხანა, ქართულ-რომაული მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობების ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე კარგად შესწავლილი პერიოდია. თუმცა, ჯერ კიდევ ბევრია ისეთი საკითხი, რომელიც შემდგომ კვლევა-ძიებასა და დაზუსტებას მოითხოვს. მათ რიგს მიეკუთვნება ადრიანეს მიერ ფარსმანისათვის საჩუქრად გაგზავნილი კოპორტის სტატუსის, დანიშნულებისა და მასში შემავალი მეომრების რაოდენობის საკითხი. ელიუს სპარტიანეს ცნობით, „ბევრ მეფეს (ადრიანემ).... მისცა ურიცხვი საჩუქარი, მაგრამ ყველაზე მეტი იბერთა მეფეს, რომელსაც ძვირფასი საჩუქრების გარდა, მიუძღვნა სპილო და ორმოცდაათ-კაციანი კოპორტა“ (E1. Spart., Hadr., XVII, 11). აღნიშნული კოპორტის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა, რაც გამომწვეულია საკუთრივ ელიუს სპარტიანეს ცნობის უზუსტობით. როგორც ცნობილია, რომაული კოპორტა

500-600 წარისკაცისაგან შედგებოდა. აქედან გამომდინარე კი, მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ტექსტში ნახსენები ორმოცდაათკაციანი კოჰორტა გადამწერთა შეცდომაა და სინამდვილეში აქ საუბარი უნდა იყოს ხუთასკაციან რაზმზე, ანუ ჩვეულებრივ კოჰორტაზე [თოდუა 2006: 69-70]. ჯერ კიდევ XVIII ს. 60-იან წწ. კაზობონის მიერ გამოცემულ „Scriptores Historiae Augustae“-ს ტექსტში შეტანილ იქნა შესწორება [Scriptores XIII:17,შენ.12] და მისი გავლენით ზოგიერთ შემდგომ გამოცემაში, მათ შორის ვ. ლატიშევის კრებულში - „Scythica et Caucasica“ [Латышев 1904: 293; Латышев 1949: 256], ძირითადი ხელნაწერის „ორმოცდაათკაციანი კოჰორტა“ შეიცვალა „ხუთასკაციანი“. თავიდან სწორედ ვ. ლატიშევის თარგმანზე დაყრდნობით გავრცელდა ქართულ ისტორიოგრაფიაში (ივ. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია) სპარტიანეს ცნობის შესწორებული ვარიანტი [ჯავახიშვილი 1979: 212; ჯანაშია 1949: 206; ჯანაშია 1946: 83]. თუმცა, მკვლევართა ნაწილი არ იზიარებს სპარტიანეს ტექსტში შესწორების შეტანის აუცილებლობას. მაგალითად, „ავგუსტუსთა ისტორიის მწერლების“ ს. კონდრატიევისა და თარგმანში საუბარია ორმოცდაათკაციან კოჰორტაზე [Кондратьева 1957: 265]. ტექსტის ორიგინალობა დაცულია ამ თხზულების უახლეს რუსულ გამოცემაშიც [Кондратьева 1999]. ადრიანეს ნაჩუქარი რაზმის შემადგენლობას 50 მეომრით განსაზღვრავენ გ. მელიქიშვილი [მელიქიშვილი 1970: 530; Меликишвили 1959: 358] და ნ. ლომოური [Ломоури 1981:192], ხოლო დ. ბრაუნდი კი, მას 50-კაციან საინჟინრო ნაწილად მიიჩნევს [Браунд 1991: 51].

ამდენად, ელიუს სპარტიანეს ეს ცნობა დიდი ხანია იპყრობს მკვლევართა გარკვეულ ყურადღებას. ფაქტობრივად, ვერც ერთი მკვლევარი, ვისაც კი უმუშავია გვიანანტიკური ხანის იბერიის სამეფოს პოლიტიკური ისტორიის პრობლემებზე, ამ ცნობას გვერდს ვერ უვლის და ჩვეულებისამებრ ითვალისწინებენ მას. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ცნობის გარშემო აზრთა დიდი სხვადასხვაობაა, იგი სპეციალური შესწავლის საგანი არ გამხდარა. უფრო მეტიც, სამეცნიერო ლიტერატურაში სპარტიანეს სხვადასხვა გამოცემებს შორის არსებული წინააღმდეგობების დაფიქსირებაც იშვიათად ხდება. მკვლევართა აბსოლუტური უმრავლესობა ტექსტის ნაკითხვის რომელიმე ერთ კონკრეტულ ვარიანტს ეყრდნობა და არ ითვალისწინებს მეორეს. არადა აღნიშნული კოჰორტის შემადგენლობაში შემავალი მეომრების რაოდენობის დაზუსტებას, საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც მას უკავშირდება იბერიაში რომაული გარნიზონის დისლოცირების საკითხი. თუ ჩავთვლით, რომ ადრიანეს გამოგზავნილი რაზმი ხუთასი კაცისაგან შედგებოდა, მაშინ უნდა გადაიხედოს ქართულ ისტორიოგრაფიაში ძირითადად მიღებული დებულება იბერიის ტერიტორიაზე რომაული გარნიზონების არყოფნის შესახებ.

თუ ადრიანეს მიერ ფარსმანისათვის გაგზავნილი რაზმი ჩვეულებრივი, ხუთასკაციანი კოჰორტა იყო, მაშინ, ცხადია, ის უბრალო საჩუქრად არ შეიძლება ჩაითვალოს, რაც ზოგიერთ მკვლევარს აფიქრებინებს, რომ ეს იყო იბერიის წინააღმდეგ მიმართული აქტი, რომელიც მიზნად ისახავდა რომის პოზიციების განმტკიცებას ამ ქვეყანაში და ფაქტობრივად, წარმოადგენდა იბერიაში შენიღბული სახით რომაული გარნიზონის ჩაყენების მცდელობას. ეს მოსაზრება პირველად 1955 წ. მ. ინაძემ გამოთქვა. მკვლევარი, ეყრდნობა რა „ავგუსტუსთა ისტორიის

მწერლების“ კაზობონისეულ გამოცემას, აღნიშნავს, რომ 500 მეომრისა და საბრძოლო სპილოს გამოგზავნა იბერიაში ჩვეულებრივი საჩუქრის ხასიათს არ ატარებდა. აღნიშნულ ხანებში, იმპერიის სამხედრო ძალების შემცირების პირობებში ადრიანეს მიერ ფარსმანისათვის 500 მეომრის ბოძება ადვილი არ უნდა ყოფილიყო და იგი გარკვეული აუცილებლობით იყო ნაკარნახევი. კერძოდ, რომი იძულებული გახდა ასე მოქცეულიყო იმის გამო, რომ ამ პერიოდში იბერია განსაკუთრებით გააქტიურდა და იგი უკვე გამოდიოდა არა რომის მოკავშირე ქვეყნის როლში, არამედ თვით უქმნიდა საფრთხეს იმპერიას. თუმცა, როგორც ჩანს, ადრიანე მოერიდა იბერიაში ამკარად ჩაეყენებინა რომაული სამხედრო ძალები, რაც კიდევ უფრო გაამწვავებდა მათ შორის ურთიერთობას და ამიტომ იგი შეეცადა ამ აქტისათვის იბერიისათვის მისაღები სახე მიეცა [ინაძე 1955: 324-325]. ამდენად, მ. ინაძის აზრით, ადრიანემ ამ საჩუქრის სახით იბერიაში ფაქტობრივად რომაული გარნიზონი განალაგა. მკვლევართა ის ნაწილი, რომელიც „ადრიანეს ძღვენის“ რაოდენობას ხუთასი კაცით განსაზღვრავს, მიიჩნევს, რომ ამ რაზმის ძირითად დანიშნულებას წარმოადგენდა იბერიის ხელისუფალთა გაკონტროლება და პირველ რიგში, დარიალის გადმოსასვლელის ჩაკეტვა, საიდანაც იმპერიის საზღვრებს ალანთა შემოსევის საფრთხე ემუქრებოდა [თოდუა 2006: 70; Bosworth: 1977: 225]. აქედან გამომდინარე კი თვლიან, რომ აღნიშნული კოჰორტა სწორედ დარიალის ხეობაში უნდა ყოფილიყო დისლოცირებული [თოდუა 2006: 70].

ეს მოსაზრება რამდენიმე გარემოების გამო მიუღებლად მიგვაჩნია. ჩვენი აზრით, შეუძლებელია, რომ ადრიანეს მიერ გამოგზავნილ რაზმში 50 მეომარზე მეტი ყოფილიყო და ამ მოსაზრების დასადასტურებლად შევეცდებით რამდენიმე არგუმენტის მოტანას. ჯერ ერთი, როგორც აღვნიშნეთ, საკუთრივ ყველა ხელნაწერში [Scriptores 1953:54-55; Scriptores 1955: 19] საუბარია არა „ხუთასკაციან“ (quingenariam), არამედ „ორმოცდაათკაციან კოჰორტაზე“ (quingagenariam cohortem) და, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს გ. მელიქიშვილი, ტექსტში შესწორების შეტანის აუცილებლობა არ იგრძნობა, რამდენადაც „კოჰორტა“ შესაძლოა ნახმარი ყოფილიყო სამხედრო რაზმის ზოგადი მნიშვნელობით [მელიქიშვილი 1970: 530, შენ. 1; Меликишвили 1959: 358, შენ. 80]. გარდა ამისა, იბერიის ტერიტორიაზე, მცხეთასა ან დარიალში, 500-კაციანი სამხედრო შენაერთის დისლოცირების შესახებ სხვა წყაროები არაფერს გვეუბნებიან და გამორიცხულად მიგვაჩნია, რომ მათ აქ ყოფნას უკვალოდ ჩაევლო. ამასთან, ძნელი წარმოსადგენია, რომ იბერიაში დაბანაკებული ყოფილიყო რომაელთა 500-კაციანი რაზმი, მაშინ როცა იმავე პერიოდში უშუალოდ რომის პოლიტიკურ სისტემაში ჩართული კოლხეთის [იხ. Пипия 2009: 107-117] ზღვისპირეთში, რომაული აღმოსავლეთის ერთიანი სასაზღვრო-თავდაცვითი სისტემის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მონაკვეთის – პონტო-კავკასიის სასაზღვრო ხაზის საყრდენ რომაულ კასტელუმებში – ფასისსა და სებასტოპოლისში, უფრო მცირერიცხოვანი გარნიზონები იყო განლაგებული. მაგ., ფასისში დისლოცირებული იყო 400 კაციანი გარნიზონი (Arr., PPE, 11), ხოლო აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში რომაელთა მფლობელობის უკიდურესი ჩრდილო-დასავლეთ ფორპოსტის - სებასტოპოლისის გარნიზონის შემადგენლობა 200-300 კაცს არ აღემატებოდა [ფიფია 2005ა: 147].

და ბოლოს, ამ საკითხის გადასაწყვეტად, ჩვენი აზრით, უმნიშვნელოვანესია ელიუს სპარტიანეს ცნობის განხილვა იმ დროს იბერია-რომს შორის არსებულ ურთ-

იერთობათა საერთო კონტექსტში. წინასწარვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ამ პერიოდში ჩვენთვის საინტერესო პოლიტიკური პროცესების განვითარების დინამიკა არ იძლევა იმის საშუალებას, ვივარაუდოთ, რომ „ადრიანეს ძღვენი“ 500-კაციან გარნიზონს წარმოადგენდა.

როგორც ცნობილია, ადრიანეს პრინციპატის მთელ მანძილზე იბერია-რომის ურთიერთობა საკმაოდ დაძაბული იყო. ადრიანეს მიერ საყოველთაო მშვიდობის - „Pax Romana“-ს გამოცხადების შემდეგ, იმპერია საზღვრების მთელ პერიმეტრზე სტრატეგიულ თვდაცვაზე გადავიდა. იმავე პერიოდში, ტრაიანეს (98-117 წწ.) ლაშქრობის შედეგად კრიზისში მყოფმა პართიის სამეფომაც თანდათანობით დათმო პოზიციები [ფიფია 2005ა: 107-110]. აღმოსავლეთში შექმნილი ახალი პოლიტიკური კონიუნქტურა მაქსიმალურად ხელსაყრელი აღმოჩნდა აღმავლობის გზაზე მდგარი იბერიის სამეფოსათვის. ამ პერიოდში იბერიის რომზე დამოკიდებულება, ე.წ. „მეგობრობა-მოკავშირეობა“ მხოლოდ ფორმალურ ხასიათს ატარებდა [ფიფია 2008: 335]. უფრო მეტიც, მეფე ფარსმანი არ ერიდება იმპერიის ავტორიტეტსაც კი, მასთან აშკარა კონფრონტაციაზეც მიდის და რომის გავლენის ქვეშ მყოფი კოლხეთის ზღვისპირეთის ერთ-ერთ სექტორს – ზიდრიტთა ოლქს ეუფლება (Arr. PPE, 11). ფარსმანმა ეს აქცია, როგორც ჩანს, 117-129 წწ. განახორციელა [ფიფია 2008 ბ; ფიფია 2005 ა: 112]. ფარსმანის მიერ ზიდრიტთა ოლქის დაკავება უნდა ყოფილიყო იმ უთანხმოების მთავარი მიზეზი, რომელიც ადრიანეს მმართველობის მთელ პერიოდში შეიმჩნეოდა იბერია-რომს შორის. ტრაიანეს აღმოსავლური კატასტროფის შემდეგ, იმპერატორ ადრიანეს ფიქრიც კი არ შეეძლო კავკასიაში საბრძოლო მოქმედებების განახლებაზე. ამიტომ იგი დიპლომატიური გზით ცდილობს ფარსმანთან ურთიერთობის მოგვარებას [ფიფია 2008ა: 335-336]. 129 წ. კაპადოკიაში მყოფმა იმპერატორმა „მეგობრულ შეხვედრაზე“ მოიწვია ფარსმან მეფე, მაგრამ ამ უკანასკნელმა უარი განაცხადა მასთან ვიზიტზე [El. Spart., Hadr., XVII, 8-9]. ფარსმანის დემონსტრაციული უარის საპასუხოდ, ადრიანემ იბერიის საზღვრებთან, უშუალოდ ახალშეერთებული ზიდრიტთა ოლქის სიახლოვეს, დაიწყო რომაული ფორპოსტების მოდერნიზაცია [ფიფია 2005 ა: 114-115]. როგორც ჩანს, კოლხეთის რომაული ციხესიმაგრეების განახლება-განმტკიცებას ადრიანე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, რამდენადაც მან აქ ჩატარებული სამშენებლო სამუშაოების ინსპექტირების მიზნით პირადად კაპადოკიის პროკონსული ფლავიუს არიანე (დაახლ. 95-175 წწ.) გამოგზავნა [იხ. კეჭყაძე 1961]. რა თქმა უნდა, ახალშეერთებულ ზიდრიტთა ოლქთან რომაული სამხედრო ძალების გაძლიერება ფარსმანს არ აწყობდა და ამ ღონისძიებათა საპასუხოდ მან 135-137 წწ. ამიერკავკასიის გადმოსასვლელი გაუხსნა მომთაბარე ალანებს. დიონ კასიოსის (დაახლ. 153-235 წწ.) ცნობით, ალანთა ლაშქრობამ „ძალზე შეანუხა ალბანია და მიდია, შეეხო აგრეთვე არმენიასა და კაპადოკიას“ [Dio Cass., LXIX, 1]. ასე, რომ ფარსმანის მიერ ორგანიზებულმა ალანთა ლაშქრობამ დესტაბილიზაცია გამოიწვია თითქმის მთელ რეგიონში. ალანთა ლაშქრობამ დააზარალა არა მარტო ალბანეთი და სომხეთი, არამედ რომისა და პართიის პროვინციებიც (შესაბამისად კაპადოკია და მიდია). ამ აქციით ფარსმანმა თავისი რეალური ძალის დემონსტრირება მოახდინა და აშკარად დაანახა რომს, რომ მისი ინტერესების გაუთვალისწინებლობის შემთხვევაში, მას შეეძლო რეგიონის მასშტაბით ნებისმიერი სახელმწიფოსათვის პრობლემის

შექმნა.

ბუნებრივია, ფარსმანის მიერ ალანთა გადმოყვანა დაზარალებული ქვეყნების გაღიზიანებას გამოიწვევდა. ჩვენ არ ვიცით, თუ რა რეაქცია ჰქონდათ ფარსმანის ამ აქციაზე ალბანეთისა და არმენიის მმართველ ნრეებს, წყაროები ამის შესახებ არაფერს გვეუბნებიან. მაგრამ ცნობილია, რომ ალანთა შეჭრამ პართიაში ვოლოგეზ II-ის (105-147 წწ.) დიდი გულისწყრომა გამოიწვია. იგი ვერაფერს გახდა მიდიაში მოთარეშე ალანთა წინააღმდეგ და იძულებული გახდა გამოსასყიდი გადაეხადა [Dio Cass., LXIX, 15,1]. თავის მხრივ, რომმაც ქმედითი ღონისძიებების გატარება დაიწყო და კაპადოკიის მმართველმა ფლავიუს არიანემ, როგორც ჩანს, რომაული არმიის მობილზაცია გამოაცხადა [Момзен 1949:356]. სწორედ ამას უნდა მიუთითებდეს დიონ კასიოსის ცნობა, რომ ალანები ფლავიუს არიანემ შეაშინა, რის შემდეგაც ომი შეწყდა [Dio Cass., LXIX, 15,1]. მართალია, „ვოლოგეზეს საჩუქრებით მოსყიდული და ადრიანეს მიერ შეშინებული“ ალანები კვლავ ჩრდილოეთ კავკასიაში გაბრუნდნენ [Dio Cass., LXIX, 15,1], მაგრამ, ცხადია, ამითი პრობლემა არ ამოწურულა და ალანთა მხრიდან შემდგომი შემოსევების აღსაკვეთად აუცილებელი იყო პრევენციული ღონისძიებების გატარება. ამ საკითხში პართიისა და რომის ინტერესები ერთმანეთს ემთხვეოდა და ამიერკავკასიის გადმოსასვლელების ჩაკეტვა ორივეს ინტერესებში შედიოდა. დიონ კასიოსის ცნობით, ვოლოგეზემ საჩივარი გაგზავნა რომში და იმპერატორმა ადრიანემ ფარსმანს მომხდარ ფაქტზე ოფიციალური განმარტება მოსთხოვა [Dio Cass., LXIX, 15,2]. თუმცა, ფარსმანმა არც ამჯერად ისურვა ადრიანესთან გამოცხადება და იმპერატორიცა და რომში მყოფი პართელთა ელჩებიც მისი წერილობითი პასუხით დაკმაყოფილდნენ [ინაძე 1955: 322; ფიფია 2008 ბ].

სამწუხაროდ, დიონ კასიოსის ცნობიდან არ ჩანს თუ რა შედეგები მოჰყვა ამ მოლაპარაკებას. მაგრამ, ცხადია, რომ ალანთა შემოსევების თავიდან ასაცილებლად საჭირო იყო კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმა და რომაული დიპლომატია ამ მიმართულებით კიდევ უფრო გააქტიურდებოდა. ფარსმანთან ურთიერთობის მოსაგვარებლად ადრიანემ იბერიაში, როგორც ჩანს, ფლავიუს არიანე გაგზავნა. ამაზე უნდა მიუთითებდეს VI ს. ავტორის იოანე ლიდეს ნაშრომში - „რომაელთა სახელმწიფო თანამდებობათა შესახებ“, დაცული ცნობა, რომ ფლავიუს არიანემ მოინახულა კავკასია და დაათვალიერა კავკასიონის გადასასვლელები [Ioan. Lydus. De Magist., ლომოური 1966: 53]. როგორც სამართლიანად აღნიშნავს გ. მელიქიშვილი, თუ გავითვალისწინებთ იმ დროს იბერია-რომს შორის არსებულ დაძაბულ ურთიერთობას, არიანე იბერიაში მხოლოდ დიპლომატიური მისიით შეიძლებოდა მოხვედრილიყო [მელიქიშვილი 1970: 530; Меликишвили 1959: 358-359]. ადრიანე, რომელიც „მუდამ ყიდულობდა მშვიდობასა და ზავს“ [El. Spart., Hadr., XVII], როგორც ჩანს, სწორედ ამ მოლაპარაკებების დროს უგზავნის იბერთა მეფეს ბრწყინვალე საჩუქრებსა და სამხედრო რაზმს. სავარაუდოა, რომ ეს საჩუქრები ფარსმანს სწორედ ფლავიუს არიანემ ჩააბარა¹ [მელიქიშვილი 1970: 531; Меликишвили 1959: 359].

მაგრამ, როგორც ჩანს, არიანეს ელჩობა უშედეგოდ დასრულდა. სავარაუდოა,

1 მკვლევრები თანხმდებიან იმაში, რომ ადრიანეს მიერ ფარსმანისათვის საჩუქრად კოჰორტის გაგზავნას ალანთა შემოსევების შემდეგ გამართული მოლაპარაკებების დროს ჰქონდა ადგილი (ინაძე 1955: 324, მელიქიშვილი 1970: 530; Ломоури 1981:196)

რომ რომი ითხოვდა დარიალის გადასასვლელზე საკუთარი კონტროლის დაწესებას და სწორედ ამაზე განაცხადა უარი ფარსმანმა. როგორც მიიჩნევენ მკვლევრები, იბერიაში მოგზაურობის შედეგები, არიანეს ოფიციალური ბარათის სახით უნდა გაეგზავნა ადრიანესთვის [ინაძე 1955: 325; ყაუხჩიშვილი 1951: 101-102]. გარდა ამისა, იოანე ლიდეს მოწმობით, არიანეს ეს ცნობები კასპიის კარის აღწერილობის სახით შეუტანია თავის „ალანთა ისტორიაში“ [Ioan. Lydus, De Magist., 246]. საინტერესოა ისიც, რომ სწორედ ამ პერიოდში იწერება არიანეს ცნობილი ტრაქტატები ტაქტიკის საკითხებზე - „ტაქტიკა“ და „ალანთა წინააღმდეგ რომაელთა ჯარის განლაგება“. პირველი მათგანი ზუსტად თარიღდება. ის დაწერილია 136 წელს [ყაუხჩიშვილი 1951: 102]. რაც შეეხება „ალანთა წინააღმდეგ რომაელთა ჯარის განლაგებას“, ისიც დაახლოებით იმავე დროს, 134-137 წლებშია დაწერილი [ყაუხჩიშვილი 1951: 103]. ვფიქრობთ, არიანემ ეს ტრაქტატები მისი იბერიაში წარუმატებელი ვიზიტისა და ფარსმანთან უშედეგო მოლაპარაკებების შემდეგ დაწერა. მას, როგორც კაპადოკიის მმართველს, ევალებოდა თავისი პროვინციის დაცვა ალანთა თავდასხმებისაგან. რომმა, ფარსმანთან უშედეგო მოლაპარაკებების შემდეგ, როგორც ჩანს, ალანთა წინააღმდეგ საბრძოლველად სერიოზული მზადება დაიწყო. არიანეს ტრაქტატებში დეტალურადაა აღწერილი. თუ როგორ უნდა იმოქმედოს რომაულმა ჯარმა ალანთა წინააღმდეგ, როგორ უნდა განლაგდნენ რომაელებისა და მათი მოკავშირეების ძალები, როგორ უნდა მოიქცნენ ისინი ბრძოლის დაწყებამდე და ბრძოლის დროს [ყაუხჩიშვილი 1983: 162-167]. „ალანთა წინააღმდეგ რომაელთა ჯარის განლაგებაში“ დაწვრილებითი ცნობებია დაცული მომავალ სამხედრო კამპანიაში მონაწილე შენაერთების შესახებ. ალანთა წინააღმდეგ საბრძოლველად გამზადებული იყვნენ XII და XV რომაული ლეგიონები, იტალიელების, კელტების, კვირენელების, გეტების, იტურიელების შენაერთები, ხოლო რომის მოკავშირეთა შორის არიანე ასახელებს – არმენიელებს, მცირე არმენიელებს, ბოსფორელებს, კოლხებს, ტრაპეზუნტელებსა და რიძელებს [ყაუხჩიშვილი 1983: 162-167]. საყურადღებოა, რომ საკუთრივ რომაული ჯარებისა და მათ მოკავშირეთა საკმაოდ შთამბეჭდავ ჩამონათვალში, არ იხსენებიან იბერიელები, არადა იბერიის, როგორც რომის „მეგობარი და მოკავშირე“ ქვეყნის ოფიციალურ მოვალეობას წარმოადგენდა საჭიროების შემთხვევაში იმპერიისათვის სამხედრო დახმარების განწვევა [Ломоури 1981: 104].¹ ასე რომ, იბერია რომელიც ზემოჩამოთვლილ მოკავშირეთაგან ყველაზე ძლიერია, ალანებთან ტერიტორიულადაც ყველაზე ახლოსაა და ამდენად, რომიც განსაკუთრებით იქნებოდა დაინტერესებული მომავალ კამპანიაში მისი მონაწილეობით, როგორც ჩანს, უარს აცხადებს რომაელთა დახმარებაზე.

ახლა რაც შეეხება უშუალოდ ადრიანეს მიერ გამოგზავნილი კოჰორტის საკითხს. როგორც აღინიშნა, მკვლევარები მიუხედავად იმისა, თუ როგორ განსაზღვრავენ ისინი ამ კოჰორტაში შემავალი მეომრების რაოდენობას, მიიჩნევენ, რომ ადრიანემ ეს რაზმი იბერიაში ალანთა შემოსევის შემდეგ გამოგზავნა. მაგ., მ. ინაძე, რომელიც „ადრიანეს საჩუქარს“ 500-კაციან შენაერთად თვლის, აღნიშნავს, რომ

1 დოკუმენტურად დასტურდება, რომ ადრიანეს წინამორბედის, ტრაიანეს მმართველობის დროს იბერიელთა ჯარი რომაელებს მოკავშირეობას უწევდა პართიის წინააღმდეგ ომში (ყაუხჩიშვილი 1951: 236-237; ფიფია 2005 ბ:19)

მისი გამოგზავნა არ შეიძლება მომხდარიყო ფარსმანის მიერ ალანთა გადმოყვანა-მდე, რამდენადაც ამ რაზმის იბერიაში გამოჩენის შემდეგ, ფარსმანს ანტირომაულ საქმიანობაში დაბრკოლება შეექმნებოდა [ინაძე 1955: 324].¹

თავისთავად საკითხის ამ კუთხით დასმა აბსოლუტურად სწორია. ფაქტია, რომ თუ იბერიაში დისლოცირებული იქნებოდა 500-კაციანი რომაული გარნიზონი, მაშინ ფარსმანი ვერ შეძლებდა ისეთი მასშტაბური ანტირომაული აქციის განხორციელებას, როგორც ალანთა გადმოყვანა იყო. ჩვენი საკვლევი პრობლემის ამ ჭრილში განხილვა საშუალებას იძლევა გარკვეულ იქნას „ადრიანეს ძღვენის“ რეალური რაოდენობა. თუმცა, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, საკითხისადმი სწორედ ამგვარი მიდგომა გამორიცხავს იბერიის ტერიტორიაზე რომაული 500-კაციანი გარნიზონის ყოფნას, რამდენადაც ადრიანეს მიერ საჩუქრად რაზმის გამოგზავნის შემდეგაც ფარსმანს არ შეუწყვეტია ანტირომაული საქმიანობა.

დავუშვათ, რომ ადრიანემ ფარსმანს მართლაც 500-კაციანი კოჰორტა გამოუგზავნა. ასეთ შემთხვევაში, როგორ უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ ფარსმანმა უარი განაცხადა ადრიანეს მიერ ალანთა წინააღმდეგ დაგეგმილ სამხედრო ოპერაციაში მონაწილეობაზე? ამ დროს იბერიის ტერიტორიაზე, მით უმეტეს დარიალის ხეობაში განლაგებული რომ ყოფილიყო იმპერიის 500-კაციანი გარნიზონი, როგორც ამას მიიჩნევს მკვლევართა ნაწილი, მაშინ ფარსმანს უბრალოდ არჩევანის გაკეთების საშუალებაც კი არ ექნებოდა. თუ დარიალი რომაელთა ხელში აღმოჩნდებოდა და რეალურად ჩაიკეტებოდა, მაშინ ფარსმანი არა მარტო რომზე ზემოქმედების ყველა ბერკეტს, არამედ ფაქტობრივად რაიმე დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის წარმოების საშუალებასაც კი დაკარგავდა, რამდენადაც იგი მოწყვეტილი იქნებოდა მისი სამხედრო ძლიერების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს წყაროს, იმიერკავკასიის „ბარბაროსულ“ სივრცეს². ამდენად, გამორიცხულია, რომ იბერიის ტერიტორიაზე, მით უმეტეს დარიალში რომაელთა 500-კაციანი გარნიზონის განლაგების შემდეგ ფარსმანს კვლავ გაეგრძელებინა ანტირომაული საქმიანობა. მას ამის საშუალებას რომაული გარნიზონი უბრალოდ არ მისცემდა. ასე რომ, ფარსმანის მიერ ალანთა წინააღმდეგ დაგეგმილ ლაშქრობაში მონაწილეობაზე უარის თქმა, აშკარად მიუთითებს, რომ ამ დროს იბერიის ტერიტორიაზე რომაული სამხედრო შენაერთები არ იდგა.

და ბოლოს, პრობლემის გადასაწყვეტად, ჩვენი აზრით, უმნიშვნელოვანესია თვით ელიუს სპარტიანეს ცნობა, საიდანაც აშკარად ჩანს, რომ ფარსმანს ადრიანესაგან საჩუქრების მიღების შემდეგაც გაუგრძელებია ანტირომაული საქმიანობა. სპარტიანე როცა საუბრობს ფარსმანისათვის გაგზავნილ ძღვენზე, იქვე აღნიშ-

1 სრულ გაუგებრობას იწვევს უკანასკნელ ხანებში გამოთქმული მოსაზრება, რომ ადრიანემ 500-კაციანი რაზმი იბერიაში, მცხეთისა ან დარიალის გასამაგრებლად ჯერ კიდევ 129-131 წწ. გაგზავნა (პერტია 2004: 228-229). ასეთ შემთხვევაში, იბერიაში 500-კაციანი რომაული გარნიზონის ყოფნის პირობებში, წარმოუდგენელია, რომ ფარსმანს 135-137 წწ. შეძლებოდა ალანების გადმოყვანა.

2 დარიალის გადმოსასვლელს უდიდესი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა იბერიისათვის. მისი მეშვეობით საჭიროების შემთხვევაში შესაძლებელი იყო იმიერკავკასიელი ნომადების გადმოყვანა და მათი სამხედრო რესურსების საკუთარი სურვილისამებრ გამოყენება. იბერია ამ სტრატეგიულ ფაქტორს საკმაოდ გონივრულად იყენებდა მთელი I საუკუნის მანძილზე (იხ. ფიფია 2007: 184-188). სწორედ ჩრდილოკავკასიელ მომთაბარეებთან კავშირში შეეძლო ფარსმანსაც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, ერთდროულად დაპირისპირებოდა პართიასა და რომს. თავის მხრივ, რომსაც არაერთხელ უცდია დარიალის გასასვლელზე უშუალო კონტროლის დაწესება (იხ. ფიფია 2007: 177-189).

ნავს, „როდესაც ფარსმანისგანაც დიდი საჩუქრები მიიღო, მათ შორის მოოქრული ნამოსასხამები, ადრიანემ მის დასაცინად არენაზე გამოუშვა სამასი დამნაშავე ამ მოოქრულ ნამოსასხამებში“ [El. Spart., Hadr., XVII, 12]. ამრიგად, იბერიაში საჩუქრის სახით რაზმის გაგზავნის შემდეგაც, ფარსმანს კვლავ განუხორციელებია რომისთვის მიუღებელი რაღაც პოლიტიკური აქცია, რამაც საბოლოოდ წყობიდან გამოიყვანა ისეთი თავშეკავებული და დახვეწილი დიპლომატიკ კი, როგორც იმპერატორი ადრიანე იყო. ადრიანეს მიერ ყოველგვარი დიპლომატიური ეტიკეტის გვერდის ავლით, საჩუქრებზე უარის თქმა და უფრო მეტიც, იბერთა მეფის დასაცინად, მის მიერ გამოგზავნილი ნამოსასხამებით დამნაშავეების არენაზე გაშვება, ადრიანეს უკიდურეს გაღიზიანებაზე და შესაბამისად, ფარსმანის რაღაც „მძიმე დანაშაულზე“ მეტყველებს¹. თუ დავუშვებთ იმას, რომ ამ დროს იბერიაში რომაელთა 500-კაციანი გარნიზონი იყო განლაგებული, მაშინ წარმოუდგენელია, რომ ფარსმანს რომის სანინაალმდეგო რაღაც ისეთი მწვავე ღონისძიების გატარების საშუალება ჰქონდა, რასაც ადრიანეს ზემოაღნიშნული რეაქცია მოჰყვა; და თუ ფარსმანი მაინც შეეცდებოდა ანტირომაული ქმედების განხორციელებას, მაშინ ადრიანეს იბერიაში დისლოცირებული გარნიზონის მეშვეობით, მასზე ზემოქმედების რეალური საშუალება ექნებოდა და თავის გულისწყრომას მხოლოდ მისი აბუჩად აგდებით არ გამოხატავდა.

ამდენად, ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ, გამორიცხულად მიგვაჩნია, რომ ადრიანეს მიერ იბერიაში გამოგზავნილი რაზმი 500-კაციით ყოფილიყო დაკომპლექტებული; ელიუს სპარტიანეს ცნობაში აღნიშნული 50 მეომარი რეალობას შეესაბამება, ტექსტში შესწორების შეტანა მიუღებელია და აქ „კოჰორტა“ ზოგადად სამხედრო რაზმის მნიშვნელობითაა ნახმარი.

ლიტერატურა:

თოდუა 2006: თ. თოდუა, გ. გამყრელიძე. რომის სამხედრო-პოლიტიკური ექსპანსია საქართველოში. თბილისი. 2006.

ინაძე 1955: მ. ინაძე. იბერიისა და რომის ურთიერთობა II საუკუნის პირველ ნახევარში – ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, I, თბილისი. 1955.

კეჭაყმაძე 1961: ფლავიუს არიანე. მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო. თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა ნ. კეჭაღმაძისა. თბილისი. 1961.

ლომოური 1966: დიონ კასიოსის ცნობები საქართველოს შესახებ. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგანითურთ გამოსცა და შესავალი და კომენტარები დაურთო ნ. ლომოურმა. თბილისი. 1966.

მელიქიშვილი 1970: გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ. წ. I-III საუკუნეებში. – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I, თბილისი. 1970.

პერტია 2004: ხ. პერტია. ადრიანეს აღმოსავლური პოლიტიკა და იბერია. – საისტორიო ძიებანი, VII, თბილისი. 2004.

ფიფია 2005 ა: კ. ფიფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს. (პოლიტი-

¹ მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ადრიანეს გაღიზიანება შესაძლებელია იმან გამოიწვია, რომ ფარსმანმა იბერიაში გამართული მოლაპარაკებების დროს უარი განაცხადა რომში ჩასვლაზე (Ломоури 1981: 196), მაგრამ, ადრიანეს უკიდურესი რეაქციიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ამის მიზეზი სწორედ ფარსმანის მიერ ალანთა წინააღმდეგ ომში მონაწილეობაზე უარის თქმა იყო.

კური ურთიერთობები). თბილისი. 2005.

ფიფია 2005 ბ: კ. ფიფია. ტრაიანეს აღმოსავლური პოლიტიკა და საქართველო. თბილისი. 2005.

ფიფია 2007: კ. ფიფია. ნერონის კავკასიური ლაშქრობის მიზნებისა და მიმართულების საკითხისათვის – სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები, ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია, I, თბილისი. 2007.

ფიფია 2008 ა: კ. ფიფია. ზიდრიტა ოლქის პრობლემა იბერია-რომის დიპლომატიურ ურთიერთობებში (ახ. წ. II ს. 20-30-იანი წწ.). – ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი, X, თბილისი. 2008.

ფიფია 2008 ბ: კ. ფიფია. იბერია-რომის ურთიერთობა II ს. 20-30-იანი წწ. (იმპერატორი ადრიანე და ფარსმან II). – სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები. ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია, II თბილისი. 2008.

ქავთარია 1998: ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსები, გ. ქავთარიას რედაქტორობით თბილისი. 1998.

ყაუხჩიშვილი 1951: თ. ყაუხჩიშვილი. ბერძნული წარწერები საქართველოში. თბილისი. 1951.

ყაუხჩიშვილი 1955: ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. I. თბილისი. 1955.

ყაუხჩიშვილი 1983: ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. V. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა. თბილისი. 1983.

ჯავახიშვილი 1979: ივ. ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტ. I. თბილისი. 1979.

ჯანაშია 1946: საქართველოს ისტორია, უძველესი დროიდან XIX ს. დამდეგამდე (ს. ჯანაშიას რედაქციით), თბილისი. 1946.

ჯანაშია 1949: ს. ჯანაშია. საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე. – შრომები. I. თბილისი. 1949.

Браунд 1991: Д. Браунд. Римское присутствие в Колхиде и Иберии. - Вестник древней истории, 1991, №4, стр. 34-52.

Доватур 1957: А.И. Доватур. История изучения Scriptores Historiae Augustae. – Вестник древней истории, 1957, №1, стр. 245-256.

Кондратьева 1957: Авторы жизнеописаний Августов. перевод С. П. Кондратьева, под редакцией А. И. Доватура. - Вестник древней истории, 1957, № 1, стр. 225- 269.

Кондратьева 1999: Властелины Рима. Биографии римских императоров от Адриана до Диоклетиана (перевод С.П. Кондратьева, послесловие М.Л. Гаспарова), М., 1999.

Латышев 1904: В.В. Латышев. Scythica et Caucasia. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. т.II. СПб., 1904.

Латышев 1949: В.В. Латышев. Известия древних писателей Скифии и Кавказе. – Вестник древней истории, 1949, №3, стр. 205-308.

Ломоури 1981: Н.Ю. Ломоури. Грузино-римские взаимоотношения. Тб., 1981.

Меликишвили 1959: Г.А. Меликишвили. К истории древней Грузии. Тб., 1959.

Момзен 1949: Т. Момзен. История Рима. т. V. М., 1949.

Пипия 2009: К.К. Пипия. К вопросу политического статуса объединения апсилов и абаз-

гов. - Кавказ и Мир. №1, 2009, стр. 107-117.

Штаерман 1957: Е.М. Штаерман. “Scriptores Historiae Augustae” как исторический источник. – Вестник древней истории, 1957, №1, стр. 233-245.

Bosworth 1977: A.B. Bosworth. Arrian and the Alani. – Harward Studies in Classical Philology. 1977, 81, p. 217-255.

Scriptores XIII: Scriptores Historiae Augustae. Vol. I. Berolini, MDCCCL XIII.

Scriptores 1953: Scriptores Historiae Augustae. Translated by D. Magie, 1953.

Scriptores 1955: Scriptores Historiae Augustae. editit E. Hohl. Lipsiae, 1955.

КАКHA PIPIA

Sokhumi State University, Georgia

FOR SPESIFYING THE DATA OF ELIUS SPARTIANE

One of the most important monuments of Roman Historiography - Scriptores Historiae Augustae (writers of history of Augustus) begins with the biography of Emperor Adriane. Its author is Elius Spartiane. In the given work, on the basis of a new interpretation of different sources, we tried to specify the data kept in Adriane’s biography, which has a great importance in the perspective of Georgian History. According to Elis Spartiane, “(Adriane) gave numerous gifts to many kings, although more to the king of Iberia, who, besides the precious gifts, was given an elephant and the cohort consisted of 50 men”.

There exist different opinions on the number, status and functions of the cohort that is caused by the data inaccuracy of Elius Spartiane. The cohort of 50 men (quinuagenariam cohortem) is mentioned in the manuscript. On the whole the cohort consisted of 500-600 soldiers. That’s why some researchers think that the mentioned “cohort of 50 men” is a mistake of copyists, and here was meant an ordinary cohort, not the garrison of 500 men. On the basis of such consideration some researchers thought that “Adriane’s gift was really the act against Iberia and in fact Rome located these soldiers in Kartli on purpose, as a garrison to control the king Parsman and to block the Darial Ravine from Alan’s invasions common for the empire’s Eastern provinces.

Due to certain reasons such opinion is not acceptable for us. First, as it was indicated, the cohort of 50 men is mentioned in all main manuscripts, and there is no evidence of possibly made corrections in the text. “The cohort” may be used with the general meaning of the military garrison. Besides, the other sources about the garrison of 500 men in Mtskheta and the Darial Ravine on the territory of Iberia don’t give us any information. Alongside, it is difficult to imagine the settlement of the garrison of 500 men in Mtskheta, while at the same time the garrisons of 400 and 200 men were dislocated in Phasis and Sebastopolis – in the Roman castles involved in Rome’s political system.

And finally, the note of Elius Spartiane could be the clue for solving this dilemma. The note speaks about the gift sent to Parsman, whereas Spartiane indicates: “When Adriane got many gifts from Parsman, including golden cloaks, he let 300 men dressed in these golden cloaks to act on the arena and make fun of Parsman.” If we discuss this information in the context of the existing relations between Iberia and Rome, it will be clear that

“Adriane’s gift” didn’t really exceed the garrison of 50 men.

As well-known, Parsman, a king of Iberia refused to obey the emperor and did not restraint against the anti-roman actions. First Parsman took away the sector of Kolchi’s seacoast – the region of Dzidrits, then in 129 demonstratively refused to visit the imperator, and in 135-137 opened the crossings of the Caucasus and let the nomadic Alans invade Rome’s domains. Adriane who could not subordinate indocile Parsman, tried to find a diplomatic way to regulate his relation with Parsman, and exactly for this purpose he sent him the above mentioned gifts. Though, as it seemed he could not reconcile Parsman. Even afterwards, the king of Iberia still conducted anti-roman action that caused Adriane’s irritation. That is clearly shown from Spartiane’s data – a retrained diplomat Adriane didn’t accept Parsman’s gifts and dressed the guilties in them.

So after sending the Romans’ armed garrison to Iberia as a gift, Parsman still carried out some anti-roman measures that finally made Adriane angry. If we suppose that at that time the garrison of 500 men was dislocated in Mtskheta, it will be difficult to imagine that Parsman had the opportunity to carry out any anti-empire actions. The Roman garrison didn’t simply let him do so. So the revision of the information of Elius Spartiane and the definition “Adriane’s gift” as a garrison of 500 men is not correct. 50 soldiers indicated in the information is correspondence with the reality and “the cohort” is normally used as the meaning of a military garrison.

**შარლ დე გოლის პოლიტიკის ტრანსფორმაცია ინდოჩინეთის
ქვეყნების მიმართ XX საუკუნის 50-60-იან წლებში**

ინდოჩინეთის ქვეყნები, ვიეტნამი, კამბოჯა და ლაოსი, XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისიდან საფრანგეთის კოლონიებს წარმოადგენდნენ და მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებამდე დარჩნენ ამ ქვეყნის გავლენის სფეროდ. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ შექმნილმა პოლიტიკურმა ვითარებამ ინდოჩინეთის ქვეყნებში მძლავრი ბიძგი მისცა გაძლიერებულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, რომლის შედეგად ამ რეგიონში ახალი სახელმწიფოები ჩამოყალიბდა. შექმნილ საერთაშორისო ვითარებაში საფრანგეთის ხელისუფლების მცდელობა შეენარჩუნებინა თავისი გავლენა ამ ქვეყნებში, საბოლოოდ კრაზით დასრულდა, რადგან ამ რეგიონში საკუთარი გეოპოლიტიკური, სტრატეგიული და იდეოლოგიური ინტერესების განსახორციელებლად ძალ-ღონეს არ იშურებდა „კომუნისტური ჩინეთი“, რომელსაც ზურგს უმაგრებდა ასევე „კომუნისტური რუსეთის იმპერია-საბჭოთა კავშირი“. მეორე მსოფლიო ომში დასუსტებულ საფრანგეთს არ შეეძლო წინ აღდგომოდა ჩინეთისა და საბჭოთა კავშირის მზარდ პოლიტიკურ ინტერესებს, რაც საბოლოოდ ინდოჩინეთში კომუნისტური იდეოლოგიის დანერგვასა და რეგიონის საკუთარ გეოპოლიტიკურ და სტრატეგიულ დასაყრდენად გადაქცევას ისახავდა მიზნად.

XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან მოყოლებული ვიდრე 70-იან წლებამდე საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკური კურსი ინდოჩინეთის ქვეყნების მიმართ ევოლუციურად განვითარდა და ტრანსფორმაცია განიცადა. მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთის ხელისუფლებისა და შარლ დე გოლის პოლიტიკური კურსი საბოლოოდ მიმართული იყო რეგიონში საფრანგეთის პოლიტიკური გავლენის შენარჩუნებისაკენ, მასში მაინც აისახა ფრანგული პოლიტიკური კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების საოცარი დანიანაურებისა და განვითარების მაღალი დონე. შარლ დე გოლის ეპოქაში ფრანგულმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა აზრმა არაერთი მსგავსი პოლიტიკა შვა, რომელმაც ფრანგულ კოლონიებს თავისუფლება და დამოუკიდებელი განვითარების შესაძლებლობა მისცა [არდაშელია 2003: 283-294].

XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან ინდოჩინეთის კოლონიზაციის საკითხს დიდი ადგილი ეკავა საფრანგეთის კოლონიურ პოლიტიკაში, ხოლო მას შემდეგ რაც ეს განხორციელდა, ფრანგული კაპიტალი მაქსიმალურად ცდილობდა ამ ქვეყნების ეკონომიკური რესურსების ათვისებას. ამ რეგიონში საფრანგეთის მიერ გაზრდილი სამრეწველო კაპიტალის სიდიდე ნათლად მიუთითებდა ინდოჩინეთის ქვეყნების მნიშვნელობასა და როლზე საფრანგეთის ეკონომიკისთვის. [საფრანგეთის კაპიტალ-დაბანდება ამ მეორე მსოფლიო ომის წინ, რეგიონში 10 მილიარდი ფრანკი შეადგინა]. მეორე მსოფლიო ომის დროს საფრანგეთის დამარცხებამ და ვიშის მთავრობის მო-

ლალატურმა მოქმედებამ, საერთაშორისო არენაზე საფრანგეთის პოლიტიკური და მორალური პრესტიჟი შეარყია. ფრანგი პოლიტიკოსებისა და სამხედროების ნაწილ-მა ლონდონში შექმნეს საფრანგეთის წინააღმდეგობის კომიტეტი, რომელიც დევნი-ლი მთავრობის როლს ასრულებდა და რომლის სათავეში გენერალი შარლ დე გოლი იდგა. კოლონიების საკითხი ყოველთვის მნიშვნელოვანი იყო ფრანგი პოლიტიკო-სებისათვის, მითუმეტეს ომის პირობებში, როდესაც დამარცხებული საფრანგეთი კოლონიების რესურსების იმედად დარჩა. შარლ დე გოლს არაერთხელ აღუნიშნა-ვს, რომ საფრანგეთის კოლონიური იმპერიის შენარჩუნება „საშუალებას მისცემდა ფრანგებს გაეგრძელებინათ ომი გერმანიის წინააღმდეგ მოკავშირეებთან ერთად, რაც მათი ავტორიტეტის შენარჩუნებისათვის აუცილებელი იყო“ - მას ესმოდა, რომ კოლონიებში გავლენის შენარჩუნება მოითხოვდა საფრანგეთის კოლონიების სტა-ტუსის შეცვლას და მათთვის მეტი შიდა ავტონომიის მინიჭებას. შარლ დე გოლის ეს მოსაზრება აისახა ბრაზავილის 1944 წლის კონფერენციისა და საფრანგეთის დროე-ბითი მთავრობის დეკლარაციაში 1945 წლის 24 მარტს [История 1989].

მეორე მსოფლიო ომმა დაასუსტა საფრანგეთის ეკონომიური და სამხედრო პოტენციალი, რაც ამერიკის შეერთებული შტატებისათვის აღმოჩნდა საბაზი დღის წესრიგში დაეყენებინა საფრანგეთის კოლონიებზე თავისი კონტროლის დამყარე-ბის საკითხი. რუზველტის სიტყვებით, რომ ვთქვათ „საფრანგეთის ინდოჩინეთი - ეს ყველაზე ცუდად მართვადი ტერიტორიაა მთელ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში“ [Рус-велыт 1947: 78]. უფრო მეტიც ქაიროს 1943 წლის კონფერენციის დროს რუზველტმა პრივატულ საუბარში ჩან - კაი - შისტან (ჩინეთის მაშინდელი პრეზიდენტი) განაც-ხადა, რომ „საფრანგეთი არ მიიღებს უფლებას დაბრუნდეს ინდოჩინეთში“ [Русвелыт 1947: 78]. გარდა ამისა იმავე კონფერენციაზე ჩერჩილმა და რუზველტმა ჩან-კაი-შისტან მოილაპარაკეს, რომ ინდოჩინეთი მე-16 პარალელზე გაიყოფოდა ჩინელებსა და ინგლისელებს შორის (მაშინდელი ჩინეთის გომინდანის მთავრობა მეორე მსოფ-ლიო ომის დროს მოკავშირეების მხარეზე გამოდიოდა). მოგვიანებით პოტსდამის 1945 წლის კონფერენციაზე ამერიკელები და ინგლისელები სხვა საკითხებთან ერ-თად შეთანხმდნენ ინდოჩინეთის გაყოფაზე, მაგრამ ამ გეგმებს ასრულება არ ენერა, რადგან ჩრდილოეთ ვიეტნამის ლიდერმა ხო ში-მინმა¹ 1945 წლის 2 სექტემბერს ვი-ეტნამი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოაცხადა, უფრო ადრე იმავე წლის მარტში კამბოჯამ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა, ხოლო 12 ოქტომბერს ჩამოგდებული იქნა ლაოსის მეფე, რომელიც ომის დროს იაპონელებთან თანამშრომლობდა. ასე, რომ ინდოჩინეთის ქვეყნებმა კარგად ისარგებლეს მეორე მსოფლიო ომში იაპონელების დამარცხებითა და საფრანგეთის უკიდურესი დასუსტებით.

საფრანგეთის მცდელობა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ აღედგინა თავისი კოლონიური მმართველობა ინდოჩინეთში ომის დამთავრებისთანავე გამოჩნდა, რადგან ფრანგებმა 1945 წლის 6 სექტემბერს სამხრეთ ვიეტნამში საომარი მოქმედე-ბები ქ. საიგონში დაიწყეს (საიგონი სამხრეთ ვიეტნამის ეკონომიკური და პოლიტი-კური ცენტრი იყო), ვიეტნამელების მიერ შექმნილი ადგილობრივი ხელისუფლება დაამხეს და დროებითი რეჟიმი შექმნეს. საფრანგეთის ხელისუფლება აცხადებდა,

1 ხო-ში-მინი (1890-1969 წწ) – ვიეტნამის სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწე. ვიეტნამის დემოკრატიული რესპუბლიკის (ჩრ. ვიეტნამის) პირველი პრეზიდენტი 1946-1969 წლებში

რომ მათ მიერ განხორციელებული აქციის საბაზი იყო იაპონელების საჯარისო ნაწილების განიარაღება, რომლებიც ჯერ კიდევ იმყოფებოდნენ სამხრეთ ვიეტნამში. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ თვით საფრანგეთის მმართველ წრეებში არ არსებობდა ერთიანი აზრი ინდოჩინეთის პრობლემების მოსაგვარებლად. მაგალითად, საფრანგეთის წარმომადგენელი ვიეტნამში სენტინი თავის მოხსენებებში მთავრობის წევრების წინაშე პირდაპირ აღნიშნავდა, რომ „საჭიროა მოლაპარაკება ადგილობრივ პოლიტიკურ ძალებთან, რომლის გარეშეც ვერაფერი ვერ გადაწყდება“. სამწუხაროდ, მისი მოსაზრება მაშინ არ გაიზიარეს. ფაქტობრივად, ვიეტნამის ომის ფრანგული პერიოდი იწყება 1946 წლის 23 ნოემბერს, როდესაც ფრანგებმა ცეცხლი გაუხსნეს ქ. ხაიფონს და შეეცადნენ მის ხელში ჩაგდებას [Salan 1971:142].

სამხრეთ - აღმოსავლეთ აზიის პოლიტიკური მდგომარეობის შეფასება წარმოუდგენელია ჩინეთის გარეშე, რადგან XX საუკუნის 40-იან წლებში ინდოჩინეთის გეოპოლიტიკურ არეალში ჩამოყალიბდა მძლავრი, ახალი ტიპის იდეოლოგიის მატარებელი სახელმწიფო, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, რომელიც საბჭოთა კავშირთან ერთად ცდილობდა თავისი ჰეგემონიის დამყარებას აზიის მთელ კონტინენტზე. სწორედ ამით აიხსნება ამერიკელების ჩარევა ინდოჩინეთის საქმეებში, რადგან ისინი კარგად ხედავდნენ, რომ საფრანგეთს არ ძალუძდა აღდგომოდა წინ იმ საფრთხეს, რომელიც კომუნისტური ჩინეთიდან მოდიოდა. იმ პერიოდის ცნობილი მკვლევარი ა. გროსერი წერდა, რომ „1950 წლიდან ინდოჩინეთის ომი გახდა ელემენტი მსოფლიო დაპირისპირებისა და ამერიკელთა ჩარევა გამონწვეული იყო მათი ანტიკომუნისტური შეხედულებებით“ [Черкасов 1976: 123].

1946-1954 წლებში საფრანგეთის სამხედრო — ექსპედიციური კორპუსის მოქმედება ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულზე სრული კრახით დასრულდა, რადგან არც ფინანსური და არც სამხედრო თვალსაზრისით ფრანგებს არ გააჩნდათ ის რესურსები, რომელიც მათ გამარჯვებამდე მიიყვანდა. ამას დაემატა საფრანგეთში არსებული დაძაბული შიდაპოლიტიკური ვითარება, რომელიც საშუალებას არ აძლევდა მას უფრო აქტიური ღონისძიებები განხორციელებინა ინდოჩინეთის ქვეყნების მიმართ. აშშ ხედავდა, რომ საფრანგეთი უძლური იყო შეეჩერებინა „კომუნისტური საფრთხე“ ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულზე, სწორედ, ამ მომენტიდან იწყება ამერიკელების აქტიური ჩარევა ინდოჩინეთის ქვეყნების საქმეებში.

აშშ-ს ჩარევა ინდოჩინეთის ქვეყნების საქმეებში განპირობებული იყო რამდენიმე მიზეზით: 1. ამერიკის შეერთებული შტატები ცდილობდა თვითონ დამკვიდრებულიყო ამ რეგიონში; 2. კომუნისტური იდეოლოგიის დამკვიდრება ჩინეთში საფრთხეს უქმნიდა აშშ-ს ინტერესებს მთელი წყნარი ოკეანის ქვეყნების აუზში, მათ შორის ინდოჩინეთში; 3. აშშ-ს მიერ ინდოჩინეთის ქვეყნებში აქტიური კონფრონტაციის დაწყება გამონწვეული იყო „კომუნიზმის შეკავების“ დოქტრინის შემუშავებით, რომლის თანახმად (ტრუმენისეული დოქტრინა) „კომუნიზმის შეკავება“ უნდა მომხდარიყო მთელი მსოფლიოს მასშტაბით; 4. მსოფლიო ომის შემდეგ აშშ გახდა მეორე სუპერსახელმწიფო, რომელმაც, თავის მოკავშირეებთან ერთად, თავის თავზე აიღო ახალი გეოპოლიტიკური წესრიგის დამყარების პასუხისმგებლობა. ამ ნაბიჯისკენ ამერიკელებს მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპის სახელმწიფოებში შექმნილმა პოლიტიკურმა სურათმა უბიძგა. ისინი ხედავდნენ, რომ მეორე მსოფლიო ომგადახ-

დილ „ძველ“ ევროპულ „იმპერიებს“ (საფრანგეთი, ინგლისი) თავიანთი ეკონომიური და პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, უკვე არ შეეძლოთ სუპერსახელმწიფოს როლის თამაში.

საფრანგეთის მარცხი ინდოჩინეთში გამონეული იყო იმითაც, რომ ფრანგებს, ამერიკელებთან შედარებით, განსხვავებული ხედვა ჰქონდათ ინდოჩინეთის ქვეყნების სტატუსზე [Salan 1971:142]. საფრანგეთი მზად იყო მიეცა მათთვის შეზღუდული სუვერენიტეტი ე. წ. ინდოჩინეთის კავშირის¹ შემადგენლობაში, მაშინ როდესაც ამერიკელები მოითხოვდნენ მათთვის სრული სუვერენიტეტის გადაცემას იმ პირობით, რომ ამ ქვეყნებში მოვიდოდნენ პროამერიკულად განწყობილი პოლიტიკური ძალები.

საფრანგეთის მცდელობა სამხედრო მეთოდებით გადაეწყვიტა ინდოჩინეთის საკითხი დიენფიბუში დასამარდა, როდესაც 1954 წლის 7 მაისს ვიეტნამის ჯარებმა სამთვიანი ალყის შემდეგ გენერალ ზიაპის მეთაურობით გაანადგურეს საფრანგეთის ექსპედიციური კორპუსი, რამაც უდიდესი როლი ითამაშა ომის დამთავრებაში [История 1989: 67].

ინდოჩინეთის საკითხი არ იყო მონყვეტილი იმ პოლიტიკურ მოვლენებს, რომლის ეპიცენტრი შორეული აღმოსავლეთი იყო. ინდოჩინეთისა და კორეის 1950-1953 წლების მოვლენები ჟენევის 1954 წლის კონფერენციის მსჯელობის საგანი გახდა, სადაც დაინტერესებული მხარეები ცდილობდნენ გადაეწყვიტათ ის საკითხები, რომელიც მსოფლიო საზოგადოებას ინდოჩინეთთან მიმართებაში ალელვებდა.

ჟენევის კონფერენციაზე მონაწილეობდა დიდი ბრიტანეთის, სსრკ-ს, საფრანგეთისა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრები, რომლებმაც განიხილეს კორეასა და ინდოჩინეთში მშვიდობის საკითხები. კორეის საკითხის განხილვისას კონფერენციაზე აგრეთვე დაშვებული იქნენ კორეის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა, სამხრეთ კორეა და კორეაში გაეროს ეგიდით ჩატარებული ოპერაციის მონაწილე 12 ქვეყანა. მართალია კორეის საკითხთან დაკავშირებით კონფერენციაზე შეთანხმება არ იქნა მიღებული, მაგრამ შედარებით უფრო წარმატებულად მიმდინარეობდა ინდოჩინეთის საკითხის განხილვა, რომელშიც მონაწილეობის უფლება მიეცათ აგრეთვე ვიეტნამის დემოკრატიულ რესპუბლიკას, სამხრეთ ვიეტნამს, ლაოსს და კამბოჯას. 20-21 ივლისს ხელმოწერილი იქნა შეთანხმებები, რომლებმაც ბოლო მოუღეს ვიეტნამში, ლაოსსა და კამბოჯაში მიმდინარე ომს. ფრანგული დელეგაცია, რომელსაც მენდეს ფრანსი ხელმძღვანელობდა იძულებული გახდა მთელ რიგ დათმობებზე წასულიყო. საფრანგეთმა ვალდებულება აიღო ეცნო ვიეტნამის, ლაოსისა და კამბოჯის დამოუკიდებლობა, სუვერენიტეტი, ერთიანობა და ტერიტორიული მთლიანობა. ვიეტნამში საომარი მოქმედებების შეწყვეტის შესახებ მიღწეული შეთანხმების თანახმად, დანესდა დროებითი სადერმაკაციო ხაზი მე-17 პარალელის მახლობლად და განსაზღვრული იქნა მეომარ მხარეთა ძალების ამ ხაზიდან გაყვანის ვადები [Ляхс 1956].

ლაოსისა და კამბოჯის თაობაზე ხელმოწერილი ანალოგიური შეთანხმების თა-

¹ ინდოჩინეთის კავშირი — საფრანგეთის კოლონიების გაერთიანება XX ს დასაწყისში. საფრანგეთის კონსტიტუციის მიხედვით (III—IV რესპუბლიკის პერიოდში) ამ კავშირში შემავალ კოლონიებს ჰქონდათ შინაგანი ავტონომია

ნახმად ამ ქვეყნების ტერიტორიები უნდა დაეტოვებინათ საფრანგეთის კავშირის ძალებსა და ვიეტნამელთა შენაერთებს, ხოლო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის პატეტ-ლაოს წინააღმდეგობის ძალები უნდა გაეყვანათ. ლაოსისა და კამბოჯის ტერიტორიაზე აიკრძალა სხვა სახელმწიფოთა სამხედრო ბაზების შექმნა, საკუთრივ ეს სახელმწიფოები კი არ უნდა შესულიყვნენ რომელიმე სამხედრო ბლოკ-ში [Лякс 1956: 23,24].

სამხედრო საკითხების განხილვის გარდა, ჟენევაში მიღწეული იქნა შეთანხმებები ლაოსის, ვიეტნამისა და კამბოჯის პოლიტიკური მოწყობის შესახებ. გადანყდა, რომ 1955 წელს ლაოსსა და კამბოჯაში, ხოლო 1956 წელს ვიეტნამში ჩატარდებოდა საყოველთაო თავისუფალი არჩევნები ინდოჩინეთის სახელმწიფოების დამოუკიდებლობის, სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობისა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპების საფუძველზე. ინდოჩინეთის საკითხზე მიღწეული შეთანხმებების პირობების შესრულებაზე კონტროლის გასანეგად ჟენევის კონფერენციაზე შეიქმნა საერთაშორისო კომისია ინდოეთის (თავმჯდომარე), კანადისა და პოლონეთის წარმომადგენლების შემადგენლობით.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ჟენევის კონფერენციის მიერ მიღებული სამხედრო მუხლები ვიეტნამში საომარი მოქმედებების შეწყვეტის შესახებ განსაზღვრულ დროში განხორციელდა. 1955-1957 წლებში შესრულდა ლაოსისა და კამბოჯის პოლიტიკური მოწყობის საკითხებიც, მაგრამ ვიეტნამში არჩევნების ჩატარება შეუძლებელი აღმოჩნდა, რადგან ქვეყნის შიგნით არსებობდა დიდი პოლიტიკური დაპირისპირება. ვიეტნამი, ფაქტობრივად, ორ დიდ ბანაკად იქცა. ერთი ბანაკის უკან საბჭოთა კავშირი და ჩინეთი იდგნენ, ხოლო მეორე ბანაკს მხარს უჭერდა ამერიკის შეერთებული შტატები.

ჟენევის შეთანხმებამ საფრანგეთი აიძულა დაეტოვებინა ინდოჩინეთის ნახევარკუნძული, მაგრამ ეს მოვლენა განპირობებული იყო არა მარტო საერთაშორისო ძალების ზემოქმედებით, არამედ საფრანგეთის შიდა პოლიტიკური ვითარებით. XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან ალჟირმა დაიწყო ბრძოლა საფრანგეთის კოლონიური რეჟიმის წინააღმდეგ. ბუნებრივია, საფრანგეთის ხელისუფლებას არც სამხედრო და არც პოლიტიკური რესურსები გააჩნდა ერთდოულად მოეგვარებინა ინდოჩინეთისა და ალჟირის პოლიტიკური კრიზისები.

ჟენევის შეთანხმებით არ დამთავრებულა ინდოჩინეთის საკითხი XX საუკუნის საერთაშორისო ურთიერთობებში. XX საუკუნის 50-იანი წლების მიწურულს ინდოჩინეთის ქვეყნების ისტორიაში დაიწყო პოლიტიკური ბრძოლის ახალი ეტაპი, როდესაც ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა, თავისი გეოსტრატეგიული მიზნებიდან გამომდინარე „კომუნიზმის შეკავების“ დოქტრინის განხორციელება დაიწყო. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს დოქტრინა ითვალისწინებდა კომუნიზმის საფრთხისაგან დაეცვა მსოფლიო და მათ შორის ინდოჩინეთის ქვეყნები. აღნიშნული საფრთხე, პირველ რიგში, მომდინარეობდა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკისა და საბჭოთა კავშირისაგან. ჩინეთს, ბუნებრივია, საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესები გააჩნდა ამ რეგიონში, რასაც თვალნათლივ ხედავდა აშშ-ს დიპლომატია და ცდილობდა წინ აღდგომოდა ჩინეთისა და სსრკს პოლიტიკას სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში.

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში შექმნილი ახალი პოლიტიკური ვითარების

საფუძველზე საფრანგეთის ხელისუფლებამ გენერალ შარლ დე გოლის ხელმძღვანელობით შეიმუშავა საფრანგეთის ახალი საგარეო პოლიტიკა, რომელიც ძირითადად საფრანგეთის ყოფილი კოლონიების მიმართ განხორციელდა.

საფრანგეთი ნატოს წევრი სახელმწიფო იყო და იძულებული იყო თავისი პოზიციები შეეთანხმებინა აშშ-თვის, რაც შარლ დე გოლის აზრით, აკნინებდა საფრანგეთის სუვერენიტეტს და ხდიდა მას მეორეხარისხოვან სახელმწიფოდ ევროპაში. საფრანგეთის წინაშე იდგა მძიმე ეკონომიკური საკითხებიც, რაც საშუალებას არ აძლევდა მას აქტიური მოთამაშე ყოფილიყო მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე. ამ ვითარების გათვალისწინებით, შარლ დე გოლმა საგარეო პოლიტიკის მთვარი აქცენტი გადაიტანა ე. წ. მესამე ქვეყნებზე¹. საფრანგეთის ახალი პოლიტიკა ინდოჩინეთში მისი აზრით უნდა ყოფილიყო მოქნილი და ეფექტური. რა იყო ამ პოლიტიკის ძირითადი აზრი? იმ გარემოებიდან გამომდინარე, რომ ინდოჩინეთის ქვეყნებს საფრანგეთთან ურთიერთობის ასწლიანი ისტორია ჰქონდათ და ფრანგები კარგად იცნობდნენ იქაურ პოლიტიკურ ვითარებას, საჭირო იყო ინდივიდუალური მიდგომა ყველა პრობლემური საკითხისადმი. საფრანგეთისათვის მნიშვნელოვანი იყო დაენახებინა ყოფილი კოლონიური ქვეყნებისთვის, რომ საფრანგეთის ხელისუფლება ცდილობდა ადგილობრივ ხელისუფლებასთან ერთად გადაეწყვიტა ის პოლიტიკური პრობლემები, რომელიც მათთვის აქტუალური იყო. ინდოჩინეთის პრობლემა არ იყო მარტო რომელიმე ერთი სახელმწიფოს, ან ცალკეული სახელმწიფოების პრობლემა, ის იქცა იმ დროისთვის გლობალურ პრობლემად, რომელშიც კონცენტრირებული იყო ყველა ის ეკონომიკური, პოლიტიკური და იდეოლოგიური ცვლილებები, რომელიც მოხდა ინდოჩინეთის ქვეყნებში მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ.

XX საუკუნის 50-იან წლებში ინდოჩინეთიდან საფრანგეთის წასვლა არ ნიშნავდა იმას, რომ ის არ შეეცდებოდა კვლავ დაბრუნებულიყო ამ რეგიონში. საფრანგეთის მაშინდელი პოლიტიკა გათვლილი იყო ინდოჩინეთის ქვეყნებში შეესუსტებინა აშშ-ის გავლენა, რომელსაც ის მონოპოლიურად განაგებდა 60-იანი წლების დასაწყისიდან. როდესაც შარლ დე გოლს აშშ-ს პრეზიდენტმა ჯონ კენედიმ 1961 წელს ვაშინგტონში შეხვედრისას გაანდო, რომ ამერიკელები იწყებდნენ ფართომასშტაბიან სამხედრო მოქმედებას ვიეტნამში, მან უპასუხა, რომ თქვენი ასეთი მოქმედება არაფერს არ მოიტანს, რადგან შეუძლებელია გაღვიძებული ერების შეკავება რომლებიც იბრძვიან დამოუკიდებლობისათვის... [ГОЛАН 1972].

საფრანგეთის ახალი პოლიტიკა ინდოჩინეთში გამოიხატებოდა მის „ნეიტრალიზაციაში“, ანუ ითვალისწინებდა მისგან იმ ქვეყნების ჩამოშორებას, რომლებიც სამომავლოდ არ გახდებოდნენ ახალი პოლიტიკური პრობლემის მიზეზი². საფრანგეთის პოლიტიკის ახალი ხედვა ინდოჩინეთისადმი შარლ დე გოლმა ჩამოაყალიბა ვიეტნამის პრეზიდენტის ხო-ში-მინისადმი გაგზავნილ წერილში და 1966 წლის 13 აპრილს ლაოსის მეფესთან შეხვედრის დროს პარიზში. ვიეტნამის გაერთიანების შემდეგ დე გოლი აქცენტს აკეთებდა მის ნეიტრალურ სახელმწიფოდ გამოცხადებაზე და საერთოდ

1 ეს იყო საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება. შარლ დე გოლს ჰქონდა თავისი ხედვა და მიმართულება ევროპული პრობლემებისადმი, რომელიც მან განახორციელა და რომელიც მიზნად ისახავდა საფრანგეთის სუვერენიტეტის ამაღლებას.

2 ჩვენი აზრით ასეთი ხედვა ცოტა არ იყოს იდეალისტური იყო, მაგრამ იმ დროისთვის საკმაოდ ნოვატორული, რომელმაც დადებითი როლი ითამაშა ვიეტნამის ომის დამთავრებაში.

ინდოჩინეთის ქვეყნების ნეიტრალიტეტზე (პრობლემის არსიც სწორედ ამაში იყო, რომ იმ შემთხვევაში თუ აშშ წავიდოდა ინდოჩინეთიდან ვინ შეავსებდა ამ ვაკუუმს? რა იდეოლოგიის და პოლიტიკური კურსის მატარებლები იქნებოდნენ ეს ქვეყნები? და ა. შ. ანუ არსებობდა დიდი საფრთხე, რომ ეს ვაკუუმი „კომუნისტურ“ ჩინეთსა და საბჭოთა კავშირს ამოეცხათ). საფრანგეთი ამ საკითხების გადაწყვეტაში აქტიური შუამავალის როლს კისრულობდა. ერთის მხრივ, ასეთი ამპლუა საშუალებას აძლევდა უფრო აქტიური გამხდარიყო მისი როლი საერთაშორისო პრობლემების მოწესრიგებაში და მეორე მხრივ, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო შეემცირებინა გავლენიანი სახელწიფოების როლი¹. იმისათვის რომ საფრანგეთს შეესრულებინა თავისი მისია კონფლიქტის მოგვარების საქმეში საჭირო იყო აქტიური პოზიცია, რომელიც გამოიხატებოდა აშშ-ს კრიტიკით, რაც ბუნებრივია არ მოსწონდათ ამერიკელებს. 60-იანი წლების ბოლოს ნათელი გახდა, რომ აშშ ვერ შეინარჩუნებდა თავის პოზიციას ინდოჩინეთში და რომ მასაც სჭირდებოდა შუამავალი დიპლომატიური ზონდაჟისთვის დაინტერესებულ მხარეებთან (პირველ რიგში ჩრდილოეთ ვიეტნამთან). თუ ადრე ამერიკის შეერთებულ შტატებში საფრანგეთს აკრიტიკებდნენ ინდოჩინეთში მისი პოლიტიკის გამო (40-50-იანი წლები), ახლა უკვე საფრანგეთი იყო ამ ამპლუაში. საფრანგეთის ასეთმა პოზიციამ გაზარდა მისი ავტორიტეტი კონფლიქტის მოგვარების საქმეში და კრიზისის სრულფასოვანი მონაწილე გახდა.

შარლ დე გოლის გადადგომის შემდეგ, საფრანგეთის მომდევნო პრეზიდენტებმა ჟორჟ პომპიდუმ და ჟისკარ დესტენმა შეინარჩუნეს შარლ დე გოლის მიერ შემუშავებული პოლიტიკა საფრანგეთის ყოფილი მეტროპოლიების მიმართ, მაგრამ ტაქტიკური მოსაზრებებიდან გამომდინარე აშშ-ს კრიტიკა ნაკლები ინტენსივობით გამოიჩინოდა, თუმცა ეს გასაგებიც იყო. ნიქსონის ახალი პოლიტიკა ითვალისწინებდა აშშ-ს ვიეტნამიდან წასვლას, რაც გამონეულები იყო მისი არაპოპულარობით ამ რეგიონში. ასეთ შემთხვევაში საფრანგეთმა თავის თავზე აიღო არამარტო ინდოჩინეთის ქვეყნებთან, არამედ ჩინეთთან ურთიერთობების მოწესრიგება, რათა მოემზადებინა ნიადაგი აშშ-ჩინეთის ურთიერთობების აღდგენისათვის, რომელიც საბოლოოდ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობების აღდგენით დასრულდა.

საფრანგეთის შუამავლობამ თავის ნაყოფი გამოიღო და მიღწეული იქნა კომპრომისული ფორმულა ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ ვიეტნამში. ხელშეკრულება დაიდო 1973 წლის 27 იანვარს პარიზში. მაშინდელი საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის შუმანის თქმით: ეს საფრანგეთისთვის მეტად მნიშვნელოვანი იყო, რადგან კონფლიქტის მოგვარების საქმეში გარკვეული წვლილი საფრანგეთსაც მიუძღვის². პარიზის ხელშეკრულებამ ფრანგულ დიპლომატიას საბოლოოდ გაუხსნა ხელ-ფეხი ინდოჩინეთის რეგიონში. პირველი რაც გააკეთა საფრანგეთმა იყო დიპლომატიური ურთიერთობების სრული აღდგენა ჩრდილოეთ და სამხრეთ ვიეტნამთან. დამყარდა კონტაქტები სამხრეთ ვიეტნამში მოქმედ პარტიზანულ მოძრაობასთან (რომლის უკან ჩრდილოეთ ვიეტნამი იდგა). სამხრეთ ვიეტნამის საკითხი მნიშვნელოვანი იყო

1 ინდოჩინეთის ქვეყნებიდან ორი მონარქია იყო კამბოჯა და ლაოსი, რომლებიც საფრანგეთს აღიქვამდნენ, როგორ მოკავშირეს პრობლემის მოგვარების საქმეში. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საფრანგეთს იმ დროისთვის თავისი ეკონომიკური ინტერესები გააჩნდა ამ ქვეყნებში.

2 ციტ. აღებულია www.francaices.doc.org

ფრანგებისთვის, რადგან ფრანგებს აქ ჰქონდათ ყველაზე მეტი ეკონომიკური ინტერესები. პარიზის შეთანხმება სცნობდა ორივე ვიეტნამის არსებობას (ეს აშშ-ს მოთხოვნა იყო), მაგრამ რანდენად იყო საიგონის რეჟიმი მყარი ეს მხოლოდ დროის საქმე იყო. ორი წლის შემდეგ, 1975 წელს, საიგონი დაეცა და ვიეტნამი გაერთიანდა. ერთის მხრივ, ეს იყო ქვეყნის განვითარების კანონზომიერება, რაც ვიეტნამში მიმდინარე 30 წლიან ომს უნდა მოჰყოლოდა. ხოლო მეორე მხრივ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში აშშ-ს გავლენა საგრძნობლად შესუსტდა. აღნიშნული მოვლენების საფუძველზე, საფრანგეთმა შეძლო გარკვეული გავლენის შენარჩუნება ინდოჩინეთის ქვეყნებში, რაც შარლ დე გოლის ახალი საგარეო პოლიტიკური კურსის ნაყოფი იყო.

ამრიგად, საფრანგეთის პოლიტიკა ინდოჩინეთის ქვეყნების მიმართ XX საუკუნის 50-70-იან წლებში ცვალებადი და ევოლუციური ხასიათისა იყო. თუ მეორე მსოფლიო ომამდე და მეორე მსოფლიო ომის მიმდინარეობის დროს ფრანგული პოლიტიკა მკაცრი და დაუნდობელი იყო თავისი კოლონიების მიმართ ინდოჩინეთის ქვეყნებში, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ საფრანგეთმა ვერ შეძლო თავისი პოლიტიკური გავლენის შენარჩუნება ამ რეგიონში, რაც, ნაწილობრივ, გამოწვეული იყო სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში სხვა ქვეყნების გეოსტრატეგიული ინტერესების გათვალისწინებითა და თავად საფრანგეთის დასუსტებით. ასეთ პირობებში, ბუნებრივია მას საშუალება არ ჰქონდა შეენარჩუნებინა თავისი გავლენა ყოფილ კოლონიებში. ამას ზედ დაემატა საბჭოთა კავშირის, ჩინეთისა და აშშ-ს ინტერესები რეგიონში და ბრძოლა აშშ-სა და ჩინეთ-საბჭოთა კავშირის ალიანსს შორის რეგიონში გაბატონებისათვის.

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში, კერძოდ, ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულზე შექმნილ საერთაშორისო ვითარებაში, საფრანგეთი იძულებული გახდა უკან დაეხია და დათანხმებულიყო ჟენევის შეთანხმებებს, რის შედეგად რეგიონი მთლიანად აშშ-ს გავლენის სფეროდ დარჩა. თუმცა ჩინეთი და საბჭოთა კავშირი კვლავ ცდილობდნენ თავიანთი ინტერესების შენარჩუნებას ამ ქვეყნებში.

XX საუკუნის 60-იან წლებში ვიეტნამში განვითარებულმა მოვლენებმა აშშ აიძულა წამოსულიყო ვიეტნამიდან, რაც საფუძველი გახდა საფრანგეთის ახალი, შარლ დე გოლისეული საგარეო პოლიტიკური კურსის გატარებისა საერთაშორისო ურთიერთობებში და კერძოდ, ინდოჩინეთის ქვეყნების მიმართ. ეს პოლიტიკური კურსი ძირითადად ითვალისწინებდა ახლებურ მიდგომას ამ ქვეყნების მიმართ, მათი პოლიტიკური სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობისადმი პატივისცემის ხაზგასმასა და პოლიტიკური „ნეიტრალიზაციის“ საკითხს.

XX საუკუნის 60-70-იან წლებში საფრანგეთმა შარლ დე გოლის ახალი პოლიტიკური კურსის წყალობით შეძლო თავისი გავლენა აღედგინა საერთაშორისო ურთიერთობებში და გარეგნული პოლიტიკური გავლენის ფონი შეინარჩუნა ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულზეც.

ლიტერატურა:

არდაშელია 2003: ო. არდაშელია, ალჟირის კრიზისი და შარლ დე გოლის პოლიტიკა, *ეჭ. თაყაიშვილის სახელობის საქართველოს საისტორიო საზოგადოება, აფხაზეთის ორგანიზაციის წელიწდეული „საისტორიო ძიებანი“*, VI, თბილისი. 2003.

- Губер 1962:** Губер А.А. Вьетнам во время и после второй мировой войны. М. 1962
- Голль 1972:** Голль Шарль Де. мемуары М. 1972
- История 1989:** Новейшая история Франции. М. 1989.
- Ляхс 1956:** Ляхс М. Женевские соглашения 1954 г. об Индокитае, М. 1956.
- Конституция 1958:** Конституция и законодательные акты Французской Республики. М. 1958. www.francaices.doc.org
- Рузвельт 1947:** Рузвельт Элиот. Его глазами. М. 1947.
- Салан 1971:** Salan R. Memoires. Fin d'un Empire. t.2. Le Viet-minh mon adversaire (octobre 1946 - octobre 1954), Paris, 1971.
- Черкасов 1976:** Черкасов П. П. Франция и Индокитай. М. 1976.

OMAR ARDASHELIA

Sokhumi State University, Georgia

POLICY TRANSFORMATION OF CHARLES DE GAULLE TOWARDS THE COUNTRIES OF INDOCHINA IN THE 50-60-IES OF THE XX CENTURY

The research topic “Policy transformation of Charles de Gaulle towards the countries of Indochina in the 50-70-ies of the XX Century“ is about the political events developed on the peninsula of Indochina at the time of establishing the new world order after the second world war. The countries of Indochina – Vietnam, Cambodia, Laos were the colonies of France since the end of the XIX and the beginning of the XX centuries and remained under its control till the end of the second world war. After the second world war the attempt of the government of France to maintain its influence in these countries eventually failed, because “Communist China“ did its best to realize its geopolitical, strategic and ideological interests in this region and “the Communist Russian empire-the Soviet Union“ supported it as well. France that was weakened in the second world war couldn't resist growing political interests of China and the Soviet Union, that eventually aimed to introduce Communism ideology in Indochina and to make this region its own geopolitical and strategic platform.

In this situation the doctrine of stopping “the communism danger“ was worked out in the USA, which was directed towards the ideological expansion of the USSR and China and was conditioned by the interests of the USA in Southern-Eastern Asia. The USA saw that France couldn't maintain its influence in the region, that followed domination of communist China and the Soviet Union on the peninsula of Indochina. It's obvious that diplomacy of the USA would not admit it which caused the temporary opposition of the interest between the USA and France in the region. Despite it, in the countries of Indochina the main opposition parties represented on the one hand – USA and on the other hand the Soviet Union and Communist China. In such conditions, and relevantly France elaborated a new policy towards the countries of Indochina.

In the south-east Asia, especially, within the international situation created on the peninsula of Indochina France was forced to withdraw and agree with Geneva Agreements, as a result of which the region remained totally under the influence of the USA. But

China and the Soviet Union attempted to maintain their interests in these countries.

In 60s of XX century the events occurred in Vietnam forced the USA to go out of Vietnam which became the ground of pursuing the new foreign political course of France towards the countries of Indochina.

Policy transformation of France was connected to the name of Charles de Gaulle, the president of France of that time, who elaborated a new tactics and strategy towards the countries of Indochina. This political course mainly took into consideration to respect political sovereignty and independence of these countries and the issue of their political “neutralization“. In the 70-ies of the XX century France could keep definite influence in the countries of Indochina, that was the result of the new foreign policy of Charles de Gaulle.

Thus, from 50s to 70s of XX century France’s external political course towards the countries of Indochina had evolutionally developed and experienced a great change. In spite of the new political course of France’s authority and Charles de Gaulle was finally directed towards maintaining France’s political influence in the region, even the high level of French political culture and incredible improvements and developments of social thought was reflected in it. In Charles de Gaulle’s epoch French social-political opinion generated not a one similar policy that gave the French colonies the opportunity of freedom and independent development.

თამარ პაიჭაძე, ნინო მინდიაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**აკადემიური თანამშრომლობა კონფლიქტების წინააღმდეგ:
რეალობა და პერსპექტივები**

მე-20 საუკუნის ბოლო ათწლეულში საქართველომ დაკარგა ორი უმნიშვნელოვანესი რეგიონი - აფხაზეთი და სამაჩაბლო. საქართველოს უახლესი ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე მტკივნეული საკითხი კონფლიქტურ ზონებში ვითარების პოლიტიკური დარეგულირებაა. საერთაშორისო თანამეგობრობის ყველა წარმომადგენლობა თუ ორგანიზაცია განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენს კონფლიქტური რეგიონებისადმი განხორციელებული პოლიტიკის მიმართ.

განსახორციელებელ პროექტთა უმრავლესობა სწორედ ამ ორი რეგიონის პოსტ-კონფლიქტური რეაბილიტაციის სტრატეგიული მხარდაჭერაა, დახმარების სფეროები მოიცავს თითქმის ყველა მნიშვნელოვან დარგს: ეკონომიკას, ენერჯეტიკას, ჯანდაცვას, გარემოს დაცვას, ლტოლვილთა დახმარებას და სხვა... სწორედ დიპლომატიური გზებით, ეკონომიკური მხარდაჭერით, ურთიერთთანამშრომლობის პრინციპებზე დაფუძნებული ახალი ინიციატივებით გადაიჭრება არსებული პრობლემები და ამოივსება ის უფსკრული, რომელიც მესამე ქვეყნის არცთუ ამაო მცდელობით, ხშირ შემთხვევაში ხელოვნური გაღვივების გზით წარმოიქმნა და არასწორი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის შედეგად დროშიც გაიწვია.

ურთიერთთანამშრომლობისა და სახალხო დიპლომატიის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია კულტურულ-საგანმანათლებლო პროექტები, რომელიც სულიერ, ინტელექტუალურ თუ მატერიალურ ფასეულობათა, ურთიერთგაცნობის, გაზიარებისა თუ ერთობლივი მუშაობის პერსპექტივას გულისხმობს, რამეთუ კულტურული დიალოგი ყოველთვის განაპირობებდა საზოგადოების ნევრთა ურთიერთთანამშრომლობას, კეთილგანწყობასა და თანამოაზრეობას.

ამ მიმართულებით განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო, სოხუმისა და გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტებს, აქედან გამომდინარე ისიც ბუნებრივია, რომ კონფლიქტების დარეგულირების საკითხებში სწორედ ეს უნივერსიტეტები უნდა იქცნენ კულტურულ-საგანმანათლებლო ურთიერთობათა ინიციატორად და ბაზად ქართულ-ოსურ-აფხაზური კონფლიქტების მოგვარების საქმეში.

ამ ვითარებათა გათვალისწინებით, ჩნდება პერსპექტივა ერთობლივი საგანმანათლებლო პროექტების შემუშავებისა, რომლის შედეგია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის ბაზაზე ჩამოყალიბებული ე.წ კულტურულ-ჰუმანიტარულ ურთიერთობათა მიმართულების პროექტი „ურთიერთობათა და კონფლიქტების დარეგულირებისათვის“, რომელიც მიზნად ისახავს პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა

ურთიერთთანამშრომლობას კონფლიქტური ზონების უმაღლეს სასწავლებლებთან.

საწყის ეტაპზე აღნიშნულმა ურთიერთობამ რეალურ სახე მიიღო სამაჩაბლოს რეგიონში, ცხინვალის უნივერსიტეტთან, რადგან ამ მიმართულებით მუშაობისათვის არსებობდა რეალური ბერკეტი: ცხინვალის უნივერსიტეტისა და განათლების სფეროს ზოგიერთი თანამშრომელი შემხვედრი ნაბიჯით გამოეხმაურა ამ მესიჯს და ურთიერთთანამშრომლობის სურვილიც გამოხატა, რაც არა მხოლოდ სამეცნიერო და კოლეგიალური, არამედ, პირველყოვლისა, ჩვეულებრივი ადამიანური ურთიერთობის აღდგენის მცდელობად უნდა მივიღოთ. ამავე მიმართულებით მუშაობა ტარდება ჩვენს აფხაზ კოლეგებთანაც, რაც იმედია, დროთა განმავლობაში პოზიტიურ შედეგს გამოიღებს.

კულტურულ-ჰუმანიტარულ ურთიერთობათა მიმართულებით საპროექტო დონეზე შემუშავდა რამდენიმე სასწავლო გეგმა, რომელიც მოიცავს სამაგისტრო, საბაკალავრო და ზოგადსაკვალიფიკაციო პროგრამებს, ხოლო მომავალში, ქვედა სასწავლო დონეების გავლის შემდეგ, შეიძლება შემუშავდეს დოქტორანტურის მიმართულების პროგრამებიც. ის სტუდენტები და მაგისტრანტები, რომლებიც აირჩივნენ კულტურულ-ჰუმანიტარული ურთიერთობების სპეციალიზაციის საგნებს (სავალდებულო ან არჩევითი კურსების სახით) მიიღებენ განათლებას კონფლიქტოლოგიის, კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობების, საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარული ნორმების, ერთობლივ სამუშაოთა დაგეგმარებისა და პერსპექტიული თანამშრომლობის მიმართულებით. ამასთან ერთად, შესაძლოა შემუშავდეს მეორადი სპეციალობის პროგრამა (ე.წ. „მაინორ-პროგრამა“) კულტურულ-ჰუმანიტარული ურთიერთობის სპეციალისტებისათვის.

სხვადასხვა საუნივერსიტეტო-სასწავლო დონისათვის უნდა შემუშავდეს ცალკეული პროგრამები სწავლების პროცესში წასაკითხ საგანთა მიხედვით. აღნიშნული საგნები შემუშავდება, როგორც ცალკეული სასწავლო კურსი და სილაბუსების მიხედვით წაკითხული იქნება უნივერსიტეტებში მოქმედი სასწავლო მეთოდებისა და შრომითი კანონმდებლობის შესაბამისად.

განსახორციელებელი პროექტის მთავარი მიზანი-პირველ ეტაპზე თანამშრომლობისათვის და ლექციების წასაკითხად ცხინვალის და სოხუმის უნივერსიტეტების, ასევე განათლებისა და კულტურის სფეროს სხვა წარმომადგენელთა მონვევაა, შემდგომ კი სასწავლო პროცესში აქტიურად ჩართვა ოსი და აფხაზი სტუდენტებისა; მონვევის საფუძველზე, თუ სტუდენტური გაცვლის პრინციპით. სასწავლებლად მონვეული უნდა იყოს ცხინვალისა და სოხუმის უნივერსიტეტების სტუდენტები და მაგისტრანტები. ამისათვის საჭიროა ჩატარდეს საინფორმაციო სამუშაოები აფხაზ და ოს მოსახლეობასთან და იქაურ უნივერსიტეტებში, განთავსდეს ინფორმაცია ვებგვერდებსა თუ სხვა საინფორმაციო საშუალებებში, რათა ახალი სასწავლო პროგრამებისა და მიმართულების არჩევანის საშუალება არა მხოლოდ ჩვენს სტუდენტებსა და მაგისტრანტებს, არამედ, უპირველესად, სწორედ სამაჩაბლოელ და აფხაზ სტუდენტებს ჰქონდეთ.

სხვადასხვა სალექციო კურსების წასაკითხად შესაძლებელია მონვეული იყვნენ კონფლიქტოლოგიის, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და სამართლის, საზოგადოებრივი ურთიერთობების, ისტორიულ და ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სპე-

ცილისტები. გარკვეული პერიოდულებით, (სავარაუდოდ წელიწადში ერთხელ), შეიძლება ჩატარდეს სამეცნიერო-პედაგოგიური კონფერენციები და სტუდენტთა კონფერენციები, გამოიცეს საუკეთესოდ აღიარებული სამეცნიერო და ჰუმბლიცისტური ხასიათის მასალები, საჟურნალო, საინტერნეტო თუ საბიულეტენო ვერსიების სახით, ასევე ცალკე გამოიცეს ის ახალი და აქტუალური სალექციო კურსები, რომელიც წაკითხული იქნება სასწავლო პროცესის დროს.

კულტურულ-ჰუმანიტარულ ურთიერთობათა მიმართულების სასწავლო პროგრამათა ბაზაზე შესაძლებელია შეიქმნას პედაგოგთა საკვალიფიკაციო (გადამზადების) კურსები, სადაც მოწვეული იქნებიან უმაღლესი თუ სასკოლო საგანმანათლებლო დაწესებულებების თანამშრომლები, შეიქმნება ერთობლივი სასწავლო ჯგუფები ოს და აფხაზ მასწავლებლებთან ერთად, სადაც განხორციელდება არა მხოლოდ სალექციო მუშაობა, არამედ გამოცდილებათა ურთიერთგაზიარება, ურთიერთთანამშრომლობისა და კოლეგიური მუშაობის დაგეგმვა, რაც კონფლიქტური ვითარებიდან გამოსვლის პირდაპირი გზაა. აღნიშნული საკვალიფიკაციო კურსების მსმენელთა შორის გარკვეული პრიორიტეტი სწორედ კონფლიქტური რეგიონებიდან ჩამოსულ პედაგოგებთან მუშაობა და მათთან ურთიერთობების გზების ძიება იქნება.

კულტურულ-ჰუმანიტარული ურთიერთობების და კონფლიქტების დარეგულირების სასწავლო პროგრამებში რეგულარულად აისახება ყველა მნიშვნელოვანი სიახლე პოლიტიკური, საზოგადოებრივი თუ კულტურული მიმართულებით. მოწვეული იქნებიან საერთაშორისო ექსპერტები, შესაბამისი დარგების საზღვარგარეთელი მეცნიერები, დიპლომატიურ მისიათა წარმომადგენლები ახალი ინფორმაციისა და გამოცდილების გასაზიარებლად.

წარმოდგენილი ხედვა არის მხოლოდ საფუძვლებრივ პრინციპთა მიმოხილვა, რის ნიადაგზეც შესაძლებელია ამ მიმართულებით მუშაობას ბევრად უფრო მრავალმხრივი და ფართო სახე მიეცეს, მითუმეტეს, რომ არსებობს ამ სამუშაოს გავრცობის კონკრეტული და რეალური პერსპექტივები.

ვიმედოვნებთ, აღწერილი პროექტის განხორციელება გარკვეულ როლს შეასრულებს დღევანდელი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის განხორციელებისა და ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობის ჩამოყალიბების საქმეში.

TAMAR PAICHADZE, NINO MINDIASHVILI

Ivane Javakhishvili Tbilisi State

University, Georgia

ACADEMIC COLLABORATION AGAINST CONFLICTS: REALITY AND PERSPECTIVES

The most painful item of Georgian newest history mainly is the regulation of political situation in the regions of conflict - Abkhazia and Samachablo. Every representative of international friendship or organizations pay particular interest towards the policy in the regions of conflict.

The majority of carried out projects showed the strategic support to the rehabilitation of the former-conflicts in these two regions. The fields of support and help contains mainly every important brunch: economy, energetic, health care, environmental protection, help of the refugees etc.

It is known for the population, that in the modern policy the most important way of solving problems and conflict regulation is diplomacy, economic support, and the new initiative based upon the international collaboration, which will help to destroy the precipice, which was made artificially due to the recent years incorrect policy that lasted for a long time. And the most significant part of above mentioned international collaboration and national diplomacy is the carrying out the cultural-cognitive project, that will be the result of the joint work in acquainting and sharing the religious, intellectual or material values. As the cultural dialogue was always made for the international collaboration, favor and identical opinions of the members of society.

According the to above-mentioned items the most significant is Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, that was always regarded not only as cultural-cognitive center but as the intellectual political basis and the place where the new initiatives in the fields of education were always carried out.

According to this it is also natural that in conflict regulation issues the initiation about cultural-cognitive relationship comes from Tbilisi State University and it turns out to be the basis in the regulation of conflicts between Georgia, Ossetia and Abkhazia.

Taking into consideration these conditions there can be found the source of making the joint cognitive project, the aim of which is establishing the so-called cultural-humanitarian relationship center, on the base of Tbilisi State university, and aim of which will be to provide the relation of the university's students and professors with the colleges in the conflict regions. (Abkhazia, Samachablo). In the direction of the cultural-humanitarian relations some studying plans are worked out but only in the form of the project, that consists of the programs of master's degree, bachelor degree's and the program of general qualification, and after making these steps it is planned to work out the programs to receive doctor's degree.

Those students and master class students who will chose the subjects in the field of cultural-humanitarian specialization (compulsory or selective) will receive the knowledge in

the fields of conflict regulation, cultural-literary relations, social-humanitarian norms, joint work on making projects and achieving collaboration. It is also possible to make another plan of the secondary program (so-called “miner-program”) for the specialists of the cultural-humanitarian relations.

According to the different levels of studying in universities the separate programs must be made paying attention upon the subjects which will be taught during the studies. These subjects will be made as the separate studying term and according to syllabus will be delivered in Tbilisi State University as required by the studying methods and labour legislation.

In the beginning the above mentioned relation will get areal form in the region of Samachablo, in Tskhinvali university, as workers of Tskhinvali University and of the other fields of education approved this steps and showed the wish of collaboration, and this desire of partnership must be regarded not as the wish of joint scientific work but at first as the attempt to resume human relations.

The aim of this project at the beginning is- the invitation of the scientists and other representatives of the field of culture and education from so-called conflict regions, in order to deliver lectures. Then active participation in studying process of students from Samachablo; in the terms of invitation or as the exchange programs. The students and master class students from Samachablo must be invited. For this reason it’s compulsory to make aware about this news the population of Samachablo and Tskhinvali University, the news must be written in web-sites, and in other mass-informational centres, in order to give the opportunity of making own decision not only for the students of State university but mainly for the students of Samachablo.

In order to deliver lectures it can be possible to invite the lectures as from the state’s also from other international studying centres, and mainly from Tskhinvali and Sokhumi Universities, whose field of specialization will be regulation of conflicts, international relation and justice, social relations, and history and philology, and contract will be made especially for the invited lecturers who deliver the lectures (and will receive the salary according to number of delivered lectures).

The public lectures will be delivered in regions of Georgia and especially in the villages of Samachablo. The representatives of this project will take active part in the scientific forums of international and inner importance, concerning the issues about the conflict regulation, international relations, justice and law, social relations, history and philology.

From time to time (approximately once in a year) students, and scientific-pedagogical conferences will be held and the best scientific works will be published. Also some publication will be printed in magazines or internet, and quite separately the new and actual information delivered during the studying year will be published as well.

In the studying program of conflict regulation and cultural-humanitarian relations, the innovations in political, social or cultural point of view will be showed. The international experts, the foreign scientist of the corresponding fields, the representatives of diplomatic corps will be invited to share the new information and experiences. Fulfilment of the above described project will be helpful in carrying out the existing state policy and establishing political stability and entity.

Лилиана Джанашия

Сухумский государственный

университет, Грузия

Постмодернизм в русской литературе

Постмодернизм в одних литературах мира занял господствующее положение, в других - гораздо более скромное, в третьих - так и не возник. Постмодернизм оказался достоянием главным образом динамично развивающихся литератур, имеющих богатый и разнообразный опыт модернизма. Хотя родина постмодернистской литературы - Америка, откуда постмодернизм пришел в постиндустриальные общества Европы, следует отметить феномен опережающего его появления в литературах ряда стран, еще не вступивших в эпоху постмодерна. Таковы, например, русская, польская, македонская литературы, в которых наличествовали тенденции к культурной открытости, космополитизму, существовали зачатки нового мышления. Таким образом, необходимо различать западную (американскую и западноевропейскую) и восточную (восточноевропейскую и русскую) модификации постмодернизма.

В основе эстетики постмодернизма, как известно, лежит постструктуралистский тезис „мир (сознание) как текст». Его характерная особенность связана с объединением в рамках одного произведения стилей, образных мотивов и приемов, заимствованных из арсенала различных эпох, регионов и субкультур.

Художники используют аллегорический язык классики, барокко, символику древних культур. Произведения постмодернистов представляют собой игровое пространство, в котором происходит свободное движение смыслов. Но, включив в свою орбиту опыт мировой художественной культуры, постмодернисты сделали это путем шутки, гротеска, пародии, широко используя приемы художественного цитирования, коллажа, повторения. Идя по пути свободного заимствования из различных художественных систем, постмодернизм как бы уравнивает их, создавая единое мировое культурное пространство.

В русской литературе постмодернизм возник позднее, чем на Западе, что объясняется активным подавлением в советском обществе всех форм художественного творчества, разрушавших каноны социалистического реализма, а также политикой культурной изоляции, препятствовавшей усвоению зарубежного литературного опыта. И создавался постмодернизм в русском искусстве, в отличие от Запада, представителями неофициального искусства, не только не имевшими возможности печататься на родине, но и подвергавшимися преследованиям со стороны властей. Однако и в неофициальной культуре постмодернисты занимали особое положение, отвергая книги авторов, видевших в литературе не цель, а средство, подчинявших эстетику политике, не ставивших перед собой задач эстетического обновления искусства, в том числе и литературы.

Почву для отрицательного отношения российских постмодернистов к ангажированной литературе подготовил модернизм, реставрация которого осуществлялась в по-

слесталинские годы, главным образом, в условиях андерграунда (И.Бродский, В.Соснора, Г.Айги, Л.Губанов, Е.Харитонов и др.). Именно у модернистов нового поколения постмодернисты заимствовали идею самоценности искусства, унаследовали повышенный интерес к работе с языком. Особенно важным для них оказался опыт неоавангардизма 50-60-х гг. XX века.

Период 1987-1990 годов в русской литературе был назван поэтом А. Вознесенским „печатным Ренессансом“, начавшийся с публикаций многих ранее запрещенных или полу запрещенных авторов [О. Мандельштам, Б. Пастернак, А. Ахматова, М. Булгаков], продолжился публикациями произведений «русской зарубежной литературы» [А. Солженицын, С. Довлатов, В. Войнович, И. Бродский и другие], он завершился появлением в 1990 году, названном годом Солженицына, статьи В. Ерофеева «Поминки по советской литературе» [«Литературная газета», № 27], в которой автор провозгласил конец «солженицизации» и начало нового периода в русской литературе. С этого момента она начинает развиваться по совершенно другому пути, и к концу XX века в новейшей русской прозе выделяются три основных направления: постмодернизм, постреализм и проза non-fiction (литература существования).

К 1991 году в русской литературе постмодернизм окончательно оформился и полностью утвердился. Для него характерно эсхатологическое уmonoстроение, а также тотальная ирония, игровое начало. По мнению теоретика В. Курицына, особенностями русского постмодернизма являются «интерактивность» и «виртуальность». С появлением сетей массовой коммуникации, Internet, с усилением жизни человека роли компьютеров появилась возможность замены реального мира компьютерной иллюзией. Таким образом, теперь человек в большей или меньшей степени соприкасается с виртуальной реальностью, существование которой порой ставит под сомнение существование действительной реальности. Именно на этом сомнении, как основном принципе, и строятся все произведения постмодернистской эстетики.

Еще одна характерная черта этого направления - римейк, палимпсест, эстетика чужого слова, так созданы многие постмодернистские произведения [«Жизнь насекомых» В. Пелевина и «Стрекоза и муравей» И. А. Крылова, «Из жизни насекомых» Карела и Йозефа Чапеков]. «Рус-арт» - «перепрочтение» хрестоматийных текстов русской классической литературы с целью разрушения их стереотипного восприятия - стал одним из ярчайших постмодернистских явлений (Владимир Сорокин, Евгений Попов).

Складывающаяся постмодернистская эстетика плюралистична и деконструктивна. Постмодернизм «взрывает изнутри традиционные представления о целостности, стройности, законченности эстетических систем, подвергает радикальному пересмотру ряд фундаментальных постулатов «аристотелевского цикла» культуры» (1, с. 3). Происходит размывание всех стабильных эстетических категорий, ломка границ эстетического; осуществляется отказ от эстетических табу. Традиционные интерпретации искусства и прекрасного сменяются более раскрепощенными.

В развитии постмодернизма в русской литературе XX века выделяют три периода:

1. Конец 60-х - 70-е гг. - период становления.
2. Конец 70-х - 80-е гг. - утверждение в качестве литературного направления, в

основе эстетики которого лежит постструктуралистский тезис «мир (сознание) как текст» и основу художественной практики которого составляет деконструкция культурного интертекста.

3. Конец 80-х - 90-е гг. - период легализации.

Первым произведением русского постмодернизма считается поэма «Москва-Петушки» Венедикта Ерофеева. Ерофеев Венедикт Васильевич (1938-1990) - прозаик, драматург, эссеист учился в МГУ (1956-1957), откуда был отчислен за непосещение занятий по военной подготовке. Отказавшись от статуса благонамеренного гражданина СССР, в течение ряда лет жил без документов, по идейным соображениям уклонился от службы в армии. Зарабатывал на жизнь главным образом изматывающим и непрестижным физическим трудом (грузчик, подсобник каменщика, истопник-кочегар, монтажник кабельных линий связи и т. п.). Основные силы отдавал занятиям литературой, но из-за тяжелых условий существования, работал с большими перерывами.

В 1962 году он создает «Влаговествование» («Влагой вести»). Здесь он попытался возродить традицию Ницше как автора книги «Так говорил Заратустра», усилив пародийный момент. Поэму «Москва - Петушки» Ерофеев создал в начале 1970 г., она принесла писателю славу в неофициальных литературных кругах и за границей, дала сильнейший толчок развитию русского постмодернизма.

О постмодернистичности текста «Москвы – Петушков» позволяет говорить, в первую очередь, его необычная словесная материя, формирующаяся игрой с цитатами и идиомами, выносом на поверхность и столкновением различных культурных кодов («От третьего рейха, четвертого позвонка, пятой республики и семнадцатого съезда - можешь ли шагнуть <...> в мир вождельного всем иудеям пятого царства, седьмого неба и второго пришествия?»). На языковом уровне как христианские, так и идеологические, бюрократические и литературные реминисценции обыгрываются как правило одинаково: по принципу снижающего сведения к «пьяной» реальности (например, можно сравнить отсылки к Святому Писанию и к роману Н. Островского «Как закалялась сталь»: «О, беззаботность! О, птицы небесные, не собирающие в житницы!... - они выпили всю «Свежесть» от станции Долгопрудная до международного аэропорта Шереметьево» и «Жизнь дается человеку один только раз, и прожить ее надо так, чтобы не ошибиться в рецептах»). Кроме того, постмодернистична потенциальная множественность интерпретаций поэмы. Переплетение всех обозначенных выше линий приводит к той особенности художественного пространства «Москвы - Петушков», которую М. Липовецкий определил как «метафизически искаженную реальность», где действует «логика зазеркалья»: «... причудливость Веничкиных траекторий имеет вполне отчетливый метафизический смысл: любопытствующий об аде здесь попадает в рай; устремленный к раю здесь оказывается в аду» (2). Потому к финалу поэмы пустоту окончательно разложившегося пространства заполняют представители Хаоса, а после, когда убивают Веничку, Господь молчит, а ангелы - «позорные твари.» - смеются.

Период «зрелого» модернизма в русской литературе хорошо иллюстрируют произведения В. С. Маканина, В. Пелевина, Викт. Ерофеева, Т. Толстой и т.д.

В одной из лучших повестей Маканина „Долог наш путь“(1991), посвященной

теме „неубийства“, герой - командированный отправляется на комбинат по синтезу пищевого блока (позднее выясняется, что это герой-рассказчик придумывает сюжет из будущего), но попадает на тщательно маскируемую бойню. Оказывается, животных продолжают убивать, убеждая людей в обратном. И оказывается, что у него, раскрывшего ужасный обман человечества, нет пути назад (традиционная по форме ситуация для модернистского хронотопа). В уста Ильи Ивановича, душевнобольного человека - не столько в медицинском, сколько в высоком, духовном смысле - автор вкладывает печальное пророчество. И уже неважно, что Илья Иванович говорит не о реальном мире: поражает суть его вывода о человеке: „- А ты не думал о том, что они его теперь, пожалуй, оттуда не выпустят? Нет-нет - не те - кто на комбинате. А как раз те, кто живет во внешнем мире (и кто о бойнях как бы совсем ничего не знает). Они его к себе не пустят. Они за ним никого не пришлют. Именно они. Зачем пускать в мир еще одного человека, узнавшего про зло?“ Маканин соединил память жанра социально-психологической фантастики с эзотерическими дискурсами в диапазоне от буддизма до Кастанеды.

Очень разных писателей постмодернизма объединяют две не очень очевидно связанные друг с другом черты. Во-первых, и Маканин, и Пелевин, и Шаров в отличие от таких писателей, как Вен. Ерофеев, Соколов, Т. Толстая или даже Вик. Ерофеев, лишены ярко индивидуального стиля: они легко меняют стилевую тональность в зависимости от предмета письма, их художественную манеру можно узнать по пристрастию к тем или иным сюжетным моделям, философским темам, но не по стилю. Эта бесстильность показательна для эволюции русского постмодернизма и свидетельствует о сближении остроиндивидуального неobarocko с деконструирующими любой индивидуальный стиль и индивидуальную мифологию стратегиями концептуализма.

Если постмодернистская литература конца 1960-1980-х годов во многом выступает как компенсация насильственно прерванного пути русского модернизма, то Маканин, Шаров и Пелевин уже не связаны модернистской установкой на самовыражение, их авторское «я» приобретает внеличные - а следовательно, и бесстильные черты. Наиболее точной в данном случае представляется метафора, которую часто разрабатывает Пелевин: автор подобен *computer user*, управляющему поведением персонажей компьютерной игры, - однако и игрок, и виртуальные персонажи подчиняются одним и тем же, хотя и очень пластичным правилам, и игрок не столько командует персонажем, сколько почти полностью отождествляет себя с ним. Сами же эти правила, проступая с каждым текстом Пелевина, Маканина и Шарова все более отчетливо, обнажают ритуально-мифологическую природу любой фантазии (даже самой герметичной, причудливой и индивидуальной) - тем самым диалогически перекликаясь с концептуализмом.

Так, несмотря на то, что действие в романе Пелевина «Generation П» происходит в постсоветское время, центральной его идеей является идея несвободы, зависимости, порабощенного сознания. После падения тоталитаризма СМИ перестают подчиняться жесткой диктатуре правительства, но не исчезают, а приобретают самостоятельное, автономное существование. Здесь же фигурирует и «идея рубежа»: главный герой Вавилен Татарский - собирательный образ «Generation П», представитель поколения семидесятых, которое окружают, с одной стороны, «поколение пятидесятых и шестидесятых, подарившее миру

самодетельную песню и кончившее в черную пустоту космоса первым спутником «и, с другой, поколение «новых русских». И пресловутое «П» в названии вовсе не «темная пьющая жидкость» Пепси, а, скорее всего, прозвище хромого пса с пятью лапами или, еще вероятнее, цензурный звук «пи», столь часто раздающийся из различных информативных источников в последнее время. Вот и получается, что будущее у такого поколения - либо «днем - пустая аудитория в Литинституте, подстрочник с узбекского или киргизского, который нужно зарифмовать к очередной дате, а по вечерам - труды для вечности», либо рекламная конъюнктура, приспособленчество и подобострашие.

Сближение концептуализма и неobarocko, обнаружившееся в литературе русского постмодернизма последнего десятилетия XX и первого десятилетия XXI веков связано с освоением пространства очередного кризиса. Кризиса не только каждого из течений и не только индивидуальных художественных манер Пелевина, Сорокина, Маканина и др., но и всей историко-культурной среды, в которой развернулся русский постмодернизм. Все вышло не так, как мечталось десять лет назад. Стратегии духовного освобождения обернулись мелочными технологиями обмана народа, культура обесценилась, превратившись в модную необходимость. Постмодернизм в русской литературе начала XXI века - показатель социального рубежа поражения всего посткоммунистического, демократического процесса в России.

Литература:

Маньковская Н. Б. 1995: Маньковская Н. Б. Париж со змеями (Введение в эстетику постмодернизма). - М., 1995.

Липовецкий Марк 1992: Липовецкий Марк. Апофеоз частиц, Или диалоги с Хаосом // Знамя. 1992, № 8.

Бахтин М.М.1990: Бахтин М.М. Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. М., 1990.

LILIANA JANASHIA

Sokhumi State University, Georgia

POSTMODERNISM IN RUSSIAN LITERATURE

Postmodernism has become dominant in some literatures throughout the world. Its place has been much more modest in others and there are literatures, where it did not appear at all. Postmodernism has proved to become common mostly in dynamically developing literatures with rich and diverse experience of modernism. Although postmodernist literature emerged in the United States and reached Europe's postindustrial societies from there, it is noteworthy that it emerged in advance in the literatures of some countries, where the postmodernist era had not started yet. These are, for example, the Russian, Polish, and Macedonian literatures, which showed trends of cultural openness and cosmopolitanism and early stages of new thinking. Therefore, it is necessary to distinguish between Western (American and West European) and Eastern (East European and Russian) modifications of

postmodernism.

It is known that postmodernist aesthetics is based on the poststructuralist thesis “world (consciousness) as a text”. Its characteristic feature is to unite in one work styles, figurative motives, and methods borrowed from various epochs, regions, and subcultures.

Authors use the allegoric language of the classics and baroque, and symbols of ancient cultures. Postmodernist works are a playing space with the free movement of meanings. However, inserting the experience of the world artistic culture in their orbit, postmodernists did it through jokes, grotesque, and parody, extensively using methods of artistic quoting, collage, and repetition. Taking the path of free borrowings from various artistic systems, postmodernism seems to equalise them, creating a united world cultural space.

Postmodernism emerged in the Russian literature later than in the West, which can be explained by the fact that all kinds of artistic creation, which violated laws of Socialist realism, were actively suppressed in the Soviet society. Another explanation is the attempt of cultural isolation, which hindered the adoption of foreign literary experience. Unlike the West, postmodernism in the Russian literature was created by representatives of unofficial art, who were not only deprived of the opportunity to publish works at home, but were also persecuted by the authorities. However, postmodernists occupied a particular place even in the unofficial culture, as they rejected authors, who regarded literature as an instrument, not an aim in itself, placed aesthetics under politics, and did not pursue the aim of renovating art, including literature, aesthetically.

Modernism, which was restored in the underground in the post-Stalin years (I. Brodsky, V. Sosnor, G. Aygi, L. Gubanov, Y. Kharitonov, and others), essentially prepared grounds for Russian postmodernists' negative attitude towards official literature. It was from modernists of the new generation that postmodernists borrowed the idea of art being valuable by itself and inherited heightened interest in their attitude towards the language. The experience of neo-avant-gardism of the 1950s and 1960s proved to be particularly important for them.

Poet A. Voznesenski dubbed the period from 1987 to 1990 as the “printed renaissance” in the Russian literature, which started from the publication of authors, who were prohibited or semi-prohibited previously (O. Mandelstam, B. Pasternak, A. Akhmatova, and M. Bulgakov), and continued with the publication of works from “the Russian literature abroad” (A. Solzhenitsyn, S. Dovlatov, V. Voinovich, I. Brodsky, and others). The period ended, when V. Yerofeyev's article named “Commemoration of the Soviet literature” appeared in *Literaturnaya Gazeta* (No 27) in 1990, which was called Solzhenitsyn's year. The author declared an end to “Solzhenisation” and the start of a new era in the Russian literature. Since that moment, it started developing in a completely different direction. Three main trends can be identified in the new Russian prose at the end of the 20th century: postmodernism, postrealism, and non-fiction prose (literature of existence).

Postmodernism acquired its final shape and occupied its place in the Russian literature by 1991. It is characterised by the eschatological frame of mind, total irony, and playing principles. Literary theorist V. Kuritsyn describes “interactivity” and “virtuality” as

characteristic features of the Russian postmodernism. With the emergence of the Internet and the increased role of computers in human life, it became possible to replace the real world with computer illusions. In this manner, human beings get more or less in touch with virtual reality, whose existence sometimes calls into question the existence of true reality. All works written in the postmodernist aesthetics are based precisely on this question.

Remakes, palimpsests, and the aesthetics of someone else's words are among other features of this trend. Many postmodernist works have been created in this manner ("Life of Insects" by V. Pelevin on the one hand and "Dragonfly and Ant" by I. Krylov and "Pictures from the Insects' Life" by Karel and Josef Capek on the other). "Rus-art" and the "re-reading" of well-known texts from the classic Russian literature aimed at destroying their stereotype perception became two of the brightest postmodernist methods (V. Sorokin and Y. Popov).

The following three periods are identified in the development of postmodernism in the 20th-century Russian literature:

1. From the late 1960s to the 1970 - period of formation;
2. From the late 1970s to the 1980s - formation as a literary trend with aesthetics based on the poststructuralist thesis "world (consciousness) as a text" and the artistic practice based on deconstructing cultural intertext;
3. From the late 1980s to the 1990s - period of legalisation.

Postmodernist literature of the period from the late 1960s to the 1980s is in many respects a compensation for the forcibly interrupted path of Russian modernism, but Makanin, Sharov, and Pelevin are no longer linked to modernist arrangements for self-expression and their "ego" of authors acquires features that are not linked to personalities and, correspondingly, have no style. The metaphor often elaborated by Pelevin seems to be most precise in this case. The author is like a computer user, who operates characters in a computer game. However, both the player and virtual characters obey the same albeit plastic rules and the player is not so much in command of the characters but rather identifies himself with them almost completely. The rules, which can be seen in every text by Pelevin, Makanin, and Sharov, make it increasingly obvious that any imagination (even most hermetic, fantastical, and individual) is ritual and mythological in nature and is thus dialogically linked to conceptualism.

The rapprochement of conceptualism and neo-baroque, which can be seen in the Russian postmodernist literature of the last decade of the 20th century and the first decade of the 21st century, is linked to the development of the latest crisis, which is a crisis of not only within each of the trends or individual artistic features of Pelevin, Sorokin, Makanin, and others, but that in the entire historical and cultural environment, in which Russian postmodernism developed. Everything happened not like in the dreams ten years ago. The strategies of spiritual liberation turned into mean-spirited methods for deceiving people, culture decreased in value, which was transformed into a fashionable necessity. Postmodernism in the Russian literature of the early 21st century shows the defeat of the entire post-Communist and democratic process in Russia.

ზოგიერთი ანდაზის გააზრებისათვის

ანდაზა არის აღმზრდელობითი ხასიათის ალევორიული გამონათქვამი, რომელიც ერთ წინადადებაშია მოქცეული და რომელშიც დამრიგებლობითი შინაარსი მინიმუმებით გვეძლევა [ერთელიშვილი 1957: 102]. იგი ზეპირსიტყვიერების ჟანრებს შორის იმ საინტერესო თვითმყოფად მოვლენად განიხილება, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში მყარი ვერბალური ფორმით ფიქსირდება ყველა ენაში და თავისი ფუნქციით მუდამ პასუხობს და ასახავს არსებული საზოგადოების ცნობიერებას. ანდაზა ერის კულტურის სტანდარტია, მრავალმხრივ აპრობირებულ ხალხურ სიბრძნეზე დაფუძნებული.

ანდაზები, მათი ერთი შეხედვით მარტივი და დახვეწილი ფორმის მიუხედავად, საკმაოდ რთული სპეციფიკის პარემიებს წარმოადგენენ. მეცნიერები მათ ერთდროულად სამი მეცნიერების – ენის, ლოგიკური ფილოსოფიისა და ფოლკლორის შესწავლის საგნად მიიჩნევენ. ალბათ, ამან განაპირობა, რომ პრაქტიკულად არცერთი ვერბალური ფორმა არ გამხდარა მეცნიერების იმდენი დარგის კვლევის ობიექტი სხვადასხვა თვალსაზრისით, რამდენისაც - ანდაზა.

ანდაზების გავრცელებას ხელს უწყობს მოხდენილი მხატვრული ფორმა, იუმორი, ფრაზის მოქნილობა და სიმოკლე. შეუძლებელია აზრის იმაზე უფრო მოკლედ გამოთქმა, ვიდრე ანდაზებშია: „ანდაზა უმთავრესად ერთი წინადადების ჩარჩოშია მოქცეული, ერთ სინტაქსურ მთლიანობას წარმოადგენს. საუკუნეთა მანძილზე ენაში შემუშავებულია გარკვეული ყალიბი ანდაზის სისხარტისა და მოქნილობის მისაღწევად. ანდაზებში წარმოდგენილი მხატვრული გამოსახვის საშუალებანი ხალხის პოეტური ოსტატობისა და მხატვრული გემოვნების მაჩვენებელია“ [ჭუმბურიძე 1987: 209]. ანდაზა უძვირფასესი მასალაა ადამიანური მეტყველების კანონებისა და ხასიათის, ლექსიკური მნიშვნელობისა და გრამატიკული ფორმების ცვლილებების შესასწავლად. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მათი სტილი, რომელიც იმაზე მიგვითითებს, რომ ანდაზები იქმნებოდა ხალხის სხვადასხვა ფენებში და მოხმარების, გამოყენების სფეროებიც განსხვავდებოდა.

ანდაზა ენის, აზროვნებისა და ხელოვნების მოვლენაა ანუ ერთდროულად არსებობს აზრსა და ენაში, შემდეგ ხორცს ისხამს ლიტერატურაში. უძირითადესი მაინც ენაა, რადგანაც ენაში ვლინდება და გამოიხატება ამ ენაზე მოლაპარაკეთა მთელი ისტორია.

ენას აქვს უნარი, ასახოს არა მხოლოდ გარკვეული მოვლენა, არამედ დამოკიდებულებაც ამ მოვლენის მიმართ, მათ შორისაა ის ზნეობრივ-ეთიკური ღირებულებები, რაც გამოხატულია ანდაზებით. კონკრეტული ცნების გამომხატველ გამონათქვამებს, რომლებიც განზოგადებული მნიშვნელობის მატარებელ ფორმებად გვევლინება, ხშირად ეკარგება პირვანდელი სემანტიკა და დროთა განმავლობაში იღებს

გადატანით მნიშვნელობას. როგორც ცნობილია, საუკუნეების მანძილზე ენა აქტიურად ითვისებს ყოფა-ცხოვრებითი სიახლეების ამსახველ ლექსიკას. ადამიანთა საზოგადოებრივი ურთიერთობების მობილურობა და სხვადასხვა ექსტრალინგვისტური ფაქტორების ზემოქმედებით გამონვეული სემანტიკური ცვალებადობა საშუალებას გვაძლევს, დავაკვირდეთ ანდაზებში შემავალ სიტყვათა სიცოცხლისუნარიანობას.

ანდაზებში ხშირად იცვლება საყრდენი სიტყვა ან სხვა რომელიმე კომპონენტი. შეიძლება ცვლილება არ მოხდეს, მაგრამ ლექსიკური ერთეულის არქაულობისა თუ დიალექტური წარმოშობის გამო გაბუნდოვანდეს აზრი. ასეთი ანდაზები ქართულში საკმაოდ გვაქვს. მაგ. ანდაზაში:

„ავ მეზობელს ცეცხლიც საციქველი ვეონაო“, საციქველი არქაული სიტყვაა, რომლის ძირია ციქვ. საციქუელი, საციქუეჭლი, სამოციქულო: მოსახმარებელი, სათხოვნელი, სახმართა, სათხოვარი [ორბელიანი 1993: 68].

ციქუა – ოხა, გინა მოციქულობა. მოციქული... „არს კაცმან ვინმე ამხანაგსა ანუ უაღრესსა მიაგზავნოს საქმესა რისმე ზედა“.

ს. მენთეშაშვილის მიხედვით, საციქველი არის „მეზობლის მიერ მეზობლისათვის მითხოვებული რაიმე აჯათი – ცული, ბარი, წერაქვი, აგრეთვე ქვაბი და მისთ.“ [მენთეშაშვილი, 1943];

დასტურდება სვანურში:

საციქ – ყველაფერი, ყველა სახის წვრილმანი, რაც კი შეიძლება სთხოვო მეზობელს. (მაგ. მანვნის ძირი, მჭადის ფქვილი, კვერცხი...) საცქვი ლიჭუდი – საციქველის მიმცემი.

ძუნწი ქალების მიერ უნდა იყოს დადგენილი საცუქვის ნაუჭუედი – (საციქველის მიუცემლობა) ორშაბათს, ხუთშაბათს, შაბათს; მით უმეტეს, თუკი ოჯახს ჰყავს სკა. (ამ დღეებში თუ გასცა საციქუ, წველა დაუშრება, სკა დაეხოცება).

აღნიშნულ სიტყვას იმერულში დავინროებული აქვს მნიშვნელობა და აღნიშნავს მეალილოეთათვის მიცემულ საჩუქარსაც (კვერცხი, ხილი, ნაზუქი...) – [გაჩეჩილაძე 1976: 123].

ზემოთხსენებული ანდაზის აზრია: ავ მეზობელს ცეცხლიც სათხოვრად, საჩუქრად უნდოდაო.

არქაული სიტყვები დასტურდება აგრეთვე ანდაზაში:

„ბებერი ბებლი კი არა, მონახულიაო“ [ლეჟავა 1959:].

ბებლი განმარტებული აქვს სულხან-საბას: ბებლი — გრძნების მოქმედი, კუდიანი, არტავაზი [ორბელიანი 1991: 91];

არტავაზი – ბებლთ უფროსი [ორბელიანი 1991: 66];

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონიც სულხან-საბას იმონებებს: ბებლი – ძვ. გრძნეული, ჯადოქარი [ქეგელ 1950: 1010];

მონახული – გადატანითი მნიშვნელობით: გამოცდილი, ჭკვიანი (ჩუბინაშვილი 1887: 826).

ანდაზის აზრია: ბებერი (მოხუცი) კუდიანი კი არ არის, არამედ გამოცდილია, ჭკვიანი, ბევრის მნახველი.

„თუ ჭირისუფალი არ ტირის, მოტირალი ვისი აბუჩი მოვაგლახეაო“

სულხან-საბას ლექსიკონის მიხედვით, სიტყვა „აბურ“ ნიშნავს უხამს, დაუპატი-
უებელ სტუმარს [ორბელიანი 1991: 38].

დღეს გვხვდება გამოთქმაში: აბურად აგდება – არად მიჩნევა, დამცირება [ქეგლ
1950: 84].

აბური პირვანდელი მნიშვნელობით გამოყენებული აქვს დავით გურამიშვილს:
„არ ვგვანდით აბურ სტუმართა“ [გურამიშვილი 1931: 122]; ამ ანდაზაში აბური ნიშნავს
იმას, ვინც არ მოუნვევიათ, არ დაუპატიუებიათ.

მოვავლახხეა ის, ვინც ვავლახებს, ვავლახი – ვაის ძახილი, ვაება, გოდება;
ვავლახებს – მოთქვამს, ტირილით ჩივის, გოდებს, ვაებს [ქეგლ: 1955. 1].

ანდაზის აზრია: თუ ჭირისუფალი არ ტირის, დაუპატიუებელი მოტირლის გოდე-
ბა უადგილოა.

„დიბა რომ დაიხვეა, ფეხზეც არ დაიხვევა“

დიბა ქართული სიტყვა არ არის, დებაგი ჰქვიანო, მითითებულია სულხან-სა-
ბასთან [ორბელიანი 1991: 220]; დებაგი – ნაქსოვი [ორბელიანი 1991: 214]; სიტყვა
დასტურდება სხვა ანდაზაში: დიბა- სტავრა ჩიოდა: ვაითუ უჯილაგომ გამომჭრას,
უიღეთომ შემკეროს და უჯიშომ გამცვითოსო“.

ძველ ქართულში დიბა-სტავრა იხმარებოდა ზოგადად ძვირფასი ქსოვილის აღ-
სანიშნავად [ქეგლ: 1953 1165].

ანდაზებში შემორჩენილი ხმარებიდან გასული სიტყვების არსებობას ხელს უნ-
ყობს ანდაზის განზოგადებული და ნართაული, ქარაგმული ბუნება.

სიტყვა „დიბა“ დღესაც გამოიყენება იმერულში: „სიმდიდრეც მე ვარ და ოქრო-
მკერდით ნაქსოვი დიბა – ატლასიცაო“ [იოსელიანი 1989: 233].

„ციბა გარეთ არ გავიდა, კურდღელი შინ არ შევიდა“

სიტყვა ციბა // ციბაც არქაულია. სულხან-საბა უწოდებს „ასაკმცირე“ ძალს
[ორბელიანი 1993: 336]. ციბაკი – ფინია [ორბელიანი 1993: 351];

დიალექტების მიხედვით, ციბა ყველა ჯიშის ძალის საერთო სახელია [ლლონტი
1974: 673]. შდრ. მეგრ: ციბა, ციბა (ცი / ბას) ზოოლ: კატა; შდრ.: ციბუნია – კნინობით
მოფერებით – კატუნა. ციბ! ციბ! – შორისდ. შეძახილი კატის მოსახმობად [ქაჯაია
2001].

ანდაზაში ვლინდება მიზეზშედეგობრივი კავშირი: თუ ძალლი ზარმაცია, სანა-
დროდ არ გამოდგება. გადატანითი მნიშვნელობით: საქმე გარჯის, შრომის, მოძიე-
ბის გარეშე არ კეთდება.

გარდა არქაული სიტყვებისა, ანდაზებში გამოყენებულია დიალექტური ლექსი-
კური ერთეულებიც. კუთხური სიტყვების დადასტურება გამოთქმებში საშუალებაა
ანდაზის წარმოშობის ადგილის მისაკვლევად.

„გიდელი იწვოდა და ღაღვი იცინოდაო“

გიდელი სკივრია დაწული [ორბელიანი 1991: 159]. სიტყვა გამოიყენება დიალექ-
ტებში (გურ., იმერ., ლეხ., აჭარ.), აღნიშნავს ყურძნის საკრეფ გოდორს, რომელიც
თავფართო და ბოლოვინროა, მალლარი ყურძნის საკრეფად გამოიყენება [ლლონტი
1974: 153].

ღაღვი // ღაღვილი (გურ.) – გოდლის დასაკიდი კაუჭი, კავი, გოდლის კავსავით
მოკაუჭებული საკიდელი [ლლონტი 1974: 584].

გასათვალისწინებელია ამა თუ იმ კუთხის ყოფა-ცხოვრების სპეციფიკაც, მაგალითად ამავე შინაარსისაა ანდაზა: „**ძნა იწვებოდა, ულო იცინოდა**“, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოშია გავრცელებული და წარმოადგენს წარმოშობის ადგილისათვის დამახასიათებელ რეალიებს.

სიტყვა „ულო“ ნიშნავს ძნის შესაკრავს [ორბელიანი 1993: 160]. დიალექტებში (ქართ., მოხ., კახ.) დღესაც იხმარება. ეს არის ძნის შესაკრავი დაგრეხილი, სველი ან დამბალი პურის ღეროები [ლლონტი 1974: 523].

მოცემულ ანდაზებში ექსპლიციტურ დონეზე მიღებული ინფორმაციით მოსაუბრეთა ცნობიერებაში აქტუალიზდება ცოდნა ბუნებაში არსებული კანონზომიერებისა, რის ფონზეც ხდება აზრის აგება: არც გიდელი, რომელიც ღალღზე ჰკიდია და არც ძნა, რომლის შესაკრავიც იწვის, არ უნდა მხიარულობდეს. ანდაზა ირონიული ხასიათისაა. აღნიშნული აზრის განზოგადება განაპირობებს იმპლიციტური შინაარსის დეკოდირებას, ანუ გვეძლევა გადატანითი მნიშვნელობა: რაზეც (ან ვისზეც) ხარ დამოკიდებული, იმის უბედურება, ჭირი არ უნდა გახარებდეს, რადგან ეს შენს უბედურებასაც მოასწავებს.

„ჯიშსა და ჯილაგს კაცი ჯინჯილით უჭირავს“

ჯინჯილი დიალექტური ლექსიკური ერთეულია. განმარტებულია ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონაში, აღნიშნავს ჯაჭვს. ეს არის ძალის რკინის კბილებიანი საყელური, რომელიც ნადირთან ბრძოლაში ძალს შველის: ნადირი ყელში ვერ ავლებს პირს, ამასთანავე ჯინჯილის წვეთები ნადირს ჩხვლევს თავპირში (780);

სიტყვის მნიშვნელობა გადააზრებულია. ჯინჯილი აღნიშნავს ყელზე გამოკიდებულ ლითონის სამკაულებს, ჩინ-მედლებს (იმერ.) შდრ: დაჯინჯილებული – სამკაულებით უხვად ასხმული.

მოცემული ანდაზის გაანალიზების საფუძველზე ვლინდება მისი არსებითი დატვირთვა: კაცის ქცევას განსაზღვრავს წარმოშობა, გენეტიკა. კარგი ჯიშის, წარმომავლობის ადამიანი მისთვის შეუფერებელ საქციელს ვერ ჩაიდენს ანუ ანდაზის კონკრეტული შინაარსობრივი ფორმით წარმოდგენილი აზრი განზოგადებული სიბრძნე ხდება.

„ერთი ბუკი ფუტკარი ერთ უღელ ხარად ღირსო“

სიტყვა „ბუკი“ სხვადასხვა მნიშვნელობით გამოიყენება. აღნიშნავს: 1) დიდ კუნძს, რომელსაც ზამთარში შუაღვეცხლს დაუდებენ ცალი მხრით და იწვის ნელ-ნელა; 2) სკა (ლლონტი, 1974: 91). შდრ:

ბუკი – 1) დიდი მრგვალი კუნძი, მორი;

2) კუთხური (გურ. იმერ.) იგივეა, რაც სკა (გამოთლილი მორისა, გეჯა): „ბალში მოუნყვიათ საფუტკრე და დგას ასამდე ბუკი“ [ქეგლ 1950: 1164]. ბუკი სკას აღნიშნავს მეგრულშიც: „ბუკი ქიგედიგ-და, სკა მუშიტ მითილენცია“: სკა თუ გიდგას, ფუტკარი თავისით შევაო [ქაჯაია 2001: 263].

დიალექტური სიტყვები გვხვდება სხვა ანდაზებშიც. მაგ. „**არნადი და ფიწალიო, შენ ვერაფერს ისწავლიო**“. არნადი აღნიშნავს ხის ნიჩაბს, რომელსაც იყენებენ კალოზე ხორბლის გასანიავებლად ან თოვლის გადასაყრელად [ლლონტი 1974: 40];

ფინალი – (გურ., ზ. აჭარ.) ორთითი, თივის ასაღები [ლლონტი 1974: 545].

„უეკლო კვრინჩხს სულ ფეხით გასთელავენო“

კვრინჩხი ზოგიერთ დიალექტში (ლერხ.) ნაყოფიან ხეს აღნიშნავს:

კვრინჩხი – ლორტყემალა [მაყაშვილი 1961: 39]. ამ მნიშვნელობით დასტურდება „დავითიანში“: „ათი დღის მშეიერს მომერთვა სადილი საკვეხურია, მოუნეგარი კვრინჩხი და მკვახე კონახურია“ [გურამიშვილი 1979: 287].

განმარტებულია სულხან საბასთან: კვრჩხი – ერთგვარი ხე (ეკლიანი) – [ორბელიანი 1991: 401]. დასტურდება ანდაზის სხვა ვარიანტებიც:

„კვრინჩხს რომ ეკალი არ ესხას, მასაც ფეხს დაადგამენო“.

„კვრინჩხს თავისი ეკალი იცავსო“.

ანდაზის შინაარსში აღებულია მისი იმპლიციტური შინაარსი: მშვიდი, უწყინარი ადამიანი დაუცველია.

ზეპირსიტყვიერების ნიმუშთა შესწავლა ენათმეცნიერთათვის განსაკუთრებული ღირებულებისაა. ანდაზა მკაფიო ინდივიდუალობის მქონე ხატოვანი გამონათქვამია, რომელსაც სინამდვილის ასახვის ინდივიდუალური ფორმა აქვს. მასში კონცენტრირებულია ადამიანის მიერ სინამდვილის შემეცნების, აზროვნების, მოვლენათა არსში წვდომის პროცესი და დასკვნები, ამიტომაც ანდაზათა გააზრება-გაანალიზება მეტად საინტერესო და მნიშვნელოვანი პროცესია.

ლიტერატურა:

აფრიდონიძე 2004: შ. აფრიდონიძე. ანდაზების ენის რამდენიმე თავისებურება. XXIV რესპ. დიალექტ. სამეცნ. სესია. 2004.

გაჩეჩილაძე 1976: პ. გაჩეჩილაძე. იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა. თბილისი. 1976.

გურამიშვილი 1931: დ. გურამიშვილი. „დავითიანი“. თბილისი. 1931.

ერთელიშვილი 1957: ფ. ერთელიშვილი. ანდაზის ცნების საკითხისათვის: „მნათობი“. 3 თბილისი. 1957.

იოსელიანი 1989: ო. იოსელიანი. თხზულებანი 2 ტომად ტ. I. თბ. 1989.

იოსელიანი 1991: ო. იოსელიანი. თხზულებანი 2 ტომად ტ. II 1991.

ლექვაია 1959: ლ. ლექვაია, ქართული ანდაზების ენა: ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები. I. თბილისი. 1959.

მაყაშვილი 1961: ა. მაყაშვილი. ბოტანიკური ლექსიკონი. თბილისი. 1961.

მენტეშაშვილი 1943: ს.ტ. მენტეშაშვილი. ქიზიყური ლექსიკონი. თბილისი. 1943.

ორბელიანი 1991: სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. I – 1991.

ორბელიანი 1993: სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. II – 1993. ქართული ანდაზები. თბილისი. 1965.

ქეგლი 1950: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I. თბილისი. 1950.

ქეგლი 1953: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. III. თბილისი. 1953.

ქეგლი 1955: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. IV. თბილისი. 1955.

დღონტი 1974: ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბილისი 1974.

ჩუბინაშვილი 1887: დ. ჩუბინაშვილი. ქართულ-რუსული ლექსიკონი. თბილისი. 1887.

ჭუმბურიძე 1987: ზ. ჭუმბურიძე. დედაენა ქართული. თბილისი. 1987.

ქაჯაია 2001: ო. ქაჯაია. ქართულ-მეგრული ლექსიკონი. I. თბილისი. 2001.

TAMILA ZVIADADZE

Sokhumi State University, Georgia

DEFINITION OF SOME PROVERBS

The proverb is considered one of the interesting original phenomena among the folklore genres, which is fixed in every language in hard verbal form during the centuries, and always answers and reflects the consciousness of the existing society. The proverb is a standard of the nation's culture based on multilaterally approved folk wisdom.

The proverb is the phenomenon of the language, thought and art; to be precise it exists simultaneously in thought and language and then is comprehended in literature. The main is still the language, as the whole history of talkers is revealed and expressed in this language.

The language has the ability to reflect not only the certain phenomenon but also the attitude towards this phenomenon; among which are those moral-ethical values that are expressed through proverbs. The expressions, reflecting the concrete notion which has the generalized meaning forms, often lose the initial semantics and acquire the figurative meaning from time to time. Some components may be changed or the thought may become obscure because of the archaism of lexical item. We have such proverbs in Georgian in quite a large quantity.

Proverbs preserve the out-of-use words, the existence of which is supported by the generalized and allegorical nature of the proverb.

In the expression “Av mezobels tsetskhlic satsikveli egonao” (The wicked neighbor considered the fire also satsikveli). Satsikveli is an archaic word and its root is tsikv, satsik eli, satsik ehli, samotsikulo: request.

According to Menteshashvili, satsikveli is an axe, a spade, a pick, a pan and similar items that a neighbor usually lends to another neighbor.

It is proved in Svani Language: Satsik – all kinds of small things which you can borrow from the neighbor (For Example, flour of maized-bread, an egg)

Archaic words are also tested in the following proverb: “Beberi bebli ki ra, monaxuliao”. According to the dictionaries Bebli means a magician; monakhuli – experienced.

An archaic word is “Tsiba” in the proverb: “TSiiba garet ar gava, kurdgeli shin ar shevida” (the dog didn't go out, the rabbit didn't enter home). Sul Khan-Saba calls Tsiba “a young dog”.

Besides the archaic words, dialectic lexical units are also used in proverbs. Confirmation of provincial words in the expressions is the means for finding origin of the proverb.

“Gideli itsvoda da gagvi icinodao? Gideli means the basket for picking the grapes; gagvi is the hook of the basket.

The same meaning has the proverb: “dzna itscevoda, ulo itsinodao” (the sheaf was burning, ulo was laughing). It is spread in the Eastern Georgia. The word ulo means the

tie of the sheaf. It is used in the dialect even today. It is the tie of the sheaf – the stalks of wet, moistened bread.

In the given proverbs the knowledge about the regulatory is actualized in the speakers' mentality, and on its basis the thinking is being developed. The figurative meaning is given: You mustn't be happy about the misfortune of the people (or things), on whom you are dependent, because it will mean your own misfortune.

In the expression: "jishsa da jilags kaci jinjilit uchiravs" "jinjili" is the dialectical lexical item and means the chain of the dog which helps the dog in the fight with the beast.

On the basis of the analysis of the given word, its real meaning is revealed: origins and genetics define the human's behavior. The human with good ancestors can't behave in an inappropriate manner. The thought given in the concrete contextual form of the proverb becomes a generalized wisdom.

Thus, studying the example of the folklore has an important value for linguists. The proverb is a figurative expression which has a distinct individual form of reflection of the reality. There is concentrated cognition of the reality, the process of apprehending the essence of the phenomena, thinking and conclusions by the human. That's why, thinking and analyzing the proverbs is rather interesting and important process.

გლობალიზაციის გენდერული ასპექტები

XXI საუკუნის დასაწყისში სიტყვა „გლობალიზაცია“ ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გავრცელებული ცნებაა. დღევანდელ სამყაროს უწოდებენ გლობალურ სამყაროს, გლობალიზაციის ეპოქას.

ტერმინი „გლობალიზაცია“ პირველად გამოიყენა ამერიკელმა მეცნიერმა ტ. ლევიტმა 1983 წელს. ამ ტერმინით აღინიშნა ცალკეულ პროდუქტთა ბაზრების შერწყმის ფენომენი. ხოლო გლობალიზაცია ფართო მნიშვნელობით, გულისხმობს ერთიანი მსოფლიო საზოგადოების ჩამოყალიბებას და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი საზღვრებისა და შეზღუდვების გაუქმებას. გლობალიზაცია ასეთი გაგებით 1990 წლიდან გამოიყენება, როცა გამოქვეყნდა ჰარვარდის ბიზნეს სკოლის იაპონელი კონსულტანტის კ. ომეს ნიგნი „მსოფლიო საზღვრების გარეშე“ და კრებული „გლობალიზაცია: შემეცნება და საზოგადოება“, რომლის შესავალში მ. ელბროუმ ამ ტერმინში გააერთიანა ყველა ის პროცესი, რომელთა წყალობით მსოფლიოს ხალხები ერთიანი მსოფლიო საზოგადოებაში ერთვებიან. ამგვარად, თუ დასაწყისში გლობალიზაცია ნმინდა ეკონომიკური შინაარსის ტერმინი იყო ძალიან მალე ფართო (გლობალური) მნიშვნელობა შეიძინა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო (პოლიტიკა, სოციალური მხარე, კულტურა, მენტალიტეტი) მოიცვა [დავითაშვილი 2005: 6].

მსოფლიო ერთიანი კულტურის, ეკონომიკის ენისა და თვით ერთიანი მსოფლიო სახელმწიფოს იდეა ახალი არ არის. ყოველ ისტორიულ პერიოდში შეიძლება მოიძებნოს რაიმე იდეოლოგია ან მოძრაობა, რომელიც ამ მიზნებს ემსახურებოდა (მაგ. მსოფლიო რელიგიები), მაგრამ მათ გლობალიზაციად არ მიიჩნევენ. გლობალიზაცია დღევანდელი ფენომენია და ამით არის განპირობებული მისი სწრაფი გავრცელება. გლობალიზაცია ძალზე ფართო და მრავალმხრივი ცნებაა, რომელიც საფუძვლიანად ცვლის თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების შინაარსს.

გლობალიზაცია, როგორც საყოველთაო და უაღრესად მრავალმხრივი მოვლენა ყოველდღიურ ცხოვრებაში თავს მრავალი ფორმით იჩენს: კომუნიკაციების თვალსაზრისით გლობალიზაცია წარმოჩნდება კომპიუტერული ქსელის, ტელეფონების, ელექტროფოსტის, ფიჭური კავშირგაბმულობის და სხვა მსგავსი საშუალებების უპრეცედენტო გავრცელებით და რაოდენობრივი ზრდით. ყოველივე ეს საშუალებას აძლევს ინდივიდებს უშუალოდ მომენტალურად დაუკავშირდნენ ერთმანეთს მიუხედავად მათი ადგილმდებარეობისა და სახელმწიფო საზღვრებისა. დრომ და მანძილმა თავისი ადრინდელი მნიშვნელობა ფაქტობრივად დაკარგა.

ორგანიზაციების თვალსაზრისით გლობალიზაცია გამომჟღავნდა კომპანიების, ასოციაციების თუ სააგენტოების სწრაფი ზრდით, რომლებიც ფუნქციონირებენ, როგორც ტრანსნაციონალური სუბიექტები.

ეკოლოგიურად გლობალიზაცია თავს იჩენს გლობალური ეკოლოგიური პრობ-

ლემების სახით, როგორცაა პლანეტის კლიმატის ცვლილება („გლობალური დათბობა“), ოზონის ხვრელები, ატმოსფეროს გაბინძურება, დედამიწის ბიოლოგიური მრავალფეროვნების დაქვეითება, გაუდაბნობა და ა.შ. არც ერთი ეს პრობლემა არ შეიძლება შეიზღუდოს ცალკეული ქვეყნების საზღვრებით და ცალკე აღებულ არც ერთ ქვეყანას არ შეუძლია მათი გადაჭრა. ეკოლოგიური პრობლემები მსოფლიოს როგორც ერთიანი მთლიანისა და განუყოფელის გლობალური პრობლემაა.

პროდუქტების თვალსაზრისით გლობალიზაციის გამოვლინებაა ე.წ. „გლობალური ქარხნები“ (მაგ. ორიფლეიმი) რომლებიც ფართოდ გავრცელდნენ ეკონომიკის სხვადასხვა დარგებში და განსაკუთრებით მიკროელექტრონიკულ მრეწველობაში (მაგ. სამსუნგი, ბოში). აქ მთელი რიგი საწარმოები არ შედიან ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში, არამედ სხვადასხვა ქვეყნებში მდებარეობის მიუხედავად ერთ საწარმოო ხაზს ქმნიან. ასევე ფინანსურ ურთიერთობებში გლობალიზაციის შედეგია საკრედიტო ბარათების საყოველთაო გავრცელება და ზოგიერთი ვალუტის (დოლარი, ევრო) ფაქტიურად ყველგან მიმოქცევა.

სამხედრო სფეროში გლობალიზაციის გამოვლინებად მიიჩნევა გლობალური იარაღი- კონტინენტშორისი ბალისტიკური რაკეტები და სადაზვერვო სატელიტები. გლობალიზაციასთან არის დაკავშირებული მთელი რიგი ნორმები, რომლებიც მართავენ ჩვენს ცხოვრებას, მათ შორის ათასობით ტექნიკური სტანდარტი და ადამიანის უფლებები. ეს და სხვა მუდმივად მზარდი ნორმები და წესები პირველ რიგში საყოველთაო, და ნაკლებად ემორჩილება სახელმწიფო-ეროვნულ ინტერესებს. ცხოვრებაში გლობალიზაცია თავს იჩენს ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში. XXI საუკუნის დასაწყისში მცხოვრებ ადამიანს გაცნობიერებული აქვს მსოფლიო, როგორც ერთიანი და მთლიანი გაცილებით უფრო მეტად, ვიდრე ეს მის წინა თაობებს ჰქონდათ, აქედან გამომდინარე, იგი სულ უფრო და უფრო უახლოვდება მსოფლიო მოქალაქის სტატუსს. გლობალიზაციის მრავალ მახასიათებელს შორის ერთ-ერთი ძირითადი და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მისი დეტერიტორიზაციაა, ანუ სახელმწიფო და ეროვნული საზღვრების მოშლა [დავითაშვილი 2005: 27].

თანამედროვე სოციალური ცხოვრება ასოცირდება სახელმწიფოსთან. საზოგადოებრივი ქმედებების ფაქტიურად ყველა ფორმის განმსაზღვრელად სახელმწიფო გვესახება, როგორც ყველგან მყოფი და მუდამ არსებული ფენომენი, რომელიც არეგულირებს ცხოვრების პირობებს იცავს წესრიგს, უზრუნველყოფს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას. ამდენად სახელმწიფო ადამიანის ცხოვრებაში, რაღაც ხელშეუხებელი და მფარველი ფენომენის სახით წარმოგვიდგება.

გლობალიზაციის სხვადასხვა გამოხატულებას შორის კულტურის გლობალიზაცია ერთ-ერთი ყველაზე უფრო თვალსაჩინო, ფართოდ გავრცელებული და წინააღმდეგობრივია. საუკუნეების მანძილზე ხალხები თავიანთი თვითმყოფადობის შენარჩუნებას საკუთარი ეროვნული კულტურის შენარჩუნების ფასად ახერხებდნენ. სწორედ ეროვნული კულტურა და ეროვნული ენა იყო ის განმასხვავებელი ნიშანი, რომელიც ამა თუ იმ ხალხს სხვისგან გამოარჩევდა და ეროვნული იდენტიფიკაციის საშუალებას იძლეოდა.

კულტურის გლობალიზაცია ახალი ფენომენია და რამდენიმე ათწლეულს მოიცავს. კულტურების ურთიერთშერწყმა ყოველთვის მიმდინარეობდა და ამ პრო-

ცესის გარეშე ნებისმიერი ეროვნული კულტურის განვითარება შეუძლებელია. კულტურული გლობალიზაცია კულტურათა შერწყმას კი არა, არამედ ერთიანი ზენაციონალური, გლობალური კულტურის ჩამოყალიბებას გულისხმობს, გლობალური კულტურა, დროის გარეშე კულტურაა. ასე განსაზღვრავს ენტონი სმიტი კულტურის გლობალიზაციას და დასძენს მას არა აქვს ისტორიული ფონი, განვითარების რიტმი, არა აქვს დროისა და თანმიმდევრობის გრძნობა [კოდუა 2001: 105].

თანამედროვე კულტურათა გლობალიზაცია, როგორც რთული და მრავალმხრივი პროცესი თავს იჩენს სხვადასხვა ფორმით. მისი დამახასიათებელი ნიშნებია: უპრეცედენტო მასშტაბის ახალი გლობალური ინფრასტრუქტურები; კულტურული გაცვლა-გამოცვლის გაზრდა და დაჩქარება; დასავლური მასობრივი კულტურის როლის ზრდა გლობალურ კულტურულ ურთიერთობებში. კულტურული პროდუქციის წარმოებაში მულტინაციონალური კომპანიების როლის ზრდა; გლობალური კულტურული ურთიერთმოქმედებების გეოგრაფიის ცვლილება [ნათაძე 2003: 22].

გლობალიზაცია გარდაუვალი პროცესია, რომელიც განუწყვეტლივ მიმდინარეობს და მისი შეჩერება ყოველად შეუძლებელია. კულტურული გლობალიზაცია გულისხმობს კულტურების ტრანსფორმაციას და ისინი გლობალიზაციის პირობებში სერიოზულ ცვლილებებს განიცდიან. მაგრამ რა ურთიერთდამოკიდებულება არსებობს გენდერსა და კულტურას შორის გლობალიზაციის პერიოდში? 80-იანი წლების გენდეროლოგებმა დაიწყეს გენდერული სისტემების ანალიზი, ე.ი. სხვადასხვა სოციალური კულტურების განხილვა გენდერულ განზომილებაში. გენდერის ქვეშ იგულისხმება ურთიერთობების სისტემა, რომელიც არის ძირითადი საზოგადოების სტრატეგიკაციის და სქესის განმსაზღვრელი. იმის მაგივრად, რომ გაეანალიზებინათ გენდერული ასიმეტრიისა და დისკრიმინაციის ფესვები გენდეროლოგებმა დაიწყეს მეტა-თეორიის შექმნა, რომელიც ეხებოდა მეცნიერების, ხელისუფლებისა და გენდერის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხებს. 80-იანი წლების რადიკალური მიმართულების ფემინისტები გამოდიოდნენ „ცრუ გენდერული თეორიის“ წინააღმდეგ. მეცნიერთა ნაწილი, არ იზიარებდა ფემინისტურ შეხედულებებს. დისკუსიებმა და კამათმა გამოიწვია აზრთა პოლარიზაცია. ფემინისტებსა და ლიბერალურ ფემინისტებს შორის. აზრთა სხვადასხვაობა ასე ჩამოყალიბდა: ფემინისტური თანასწორობა (ქალისა და მამაკაცის მსგავსება) და ფემინისტური განსხვავება, (ქალისა და მამაკაცის სუბიექტურობა და იდენტურობა). ამ შეხედულებებმა აბსოლუტურად ურთიერთსაწინააღმდეგო გახადა ამერიკული მეცნიერება, ევროპული მეცნიერებისაგან. ამერიკელი გენდეროლოგები აღიარებდნენ ფემინისტურ თანასწორობას ხოლო ევროპელები ფემინისტურ განსხვავებას.

ბოლო დროს გენდერული კვლევები აქტუალური გახდა არა მარტო ამერიკაში, ევროპასა და აფრიკისა და აზიის ქვეყნებში, არამედ მოიცვა აღმოსავლეთ ევროპა, რუსეთი და ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკები. ეს ყურადღება უკავშირდება ქალის როლის ზრდას საზოგადოებაში, რომელიც საერთაშორისო ხასიათს ატარებს. რეგულარულად იმართება საერთაშორისო კონფერენციები, კონგრესები, რომლის პროგრამებიც ორიენტირებულია ქალთა დისკრიმინაციის პრობლემებზე [სანიკიძე, კილურაძე 2001: 32-33].

მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ერთიანი იდეოლოგიური პოზიცია, რომე-

ლიც გააერთიანებდა მსოფლიოს ან ევროპელ გენდეროლოგებს, სულ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს საერთაშორისო გენდერული კვლევის ქსელი. სიები, მისამართები, ელექტრონული გზავნილები, რომელიც საშუალებას აძლევს მთელ მსოფლიოს მკვლევარებს გაერთიანდნენ, ერთი კონკრეტული განსაზღვრული თემის ან პროექტის გარშემო. ერთ-ერთი ასეთი ყველაზე ცნობილი ქსელი გახლავთ აღმოსავლეთ ევროპაში, რომლის ფონდის მხარდამჭერი ჯორჯ სოროსი ამუშავებს პროგრამას „გენდერი და კულტურა“ ბუდაპეშტის უნივერსიტეტში. ყველაზე დიდი და მძლავრი ქსელი გახლავთ ლონდონის გენდერის ინსტიტუტი, რომელიც შეიქმნა 1996 წელს ლონდონის ეკონომიკის სკოლის ბაზაზე. ამ სკოლის ამოცანები განსაზღვრულია: მხარდაჭერა აღმოუჩინონ გენდერული კვლევის პროექტებს, განავითარონ ეთიკის თეორია და დემოკრატიის თავისუფლება გენდერული ფაქტორის გათვალისწინებით, გააფართონ სოციალური პოლიტიკის პერსპექტივები იმ თვალსაზრისითაც, რასაც ითვალისწინებს, არა მარტო გენდერული პოლიტიკა, არამედ სექსუალურ უმცირესობათა ინტერესებიც [Said 1995:27].

გენდერული კვლევების ლონდონის საერთაშორისო ქსელის პროექტებია „გენდერი და სოციალური ფილოსოფია“, „კოლექტიური იდენტობა და გენდერი“, „თანაბარი შესაძლებლობები და განათლება მთელი ცხოვრების მანძილზე“.

თანამედროვე გენდერული კვლევების პრინციპი დაფუძნებულია მეცნიერის დაინტერესებაზე გენდერული თანასწორობის საკითხებით; XXI საუკუნის გენდერული გაერთიანების ძირითადი და გავლენიანი ნაწილი ფიქრობს, რომ არსებობს ფემინისტური განვითარების პერსპექტივები. ის ამოცანები, რომლებიც ისახება სოციალური მოვლენის, გენდერული მიდგომის საფუძველზე შემდეგია: 1) ადროცენტრიზმის გადალახვა, კატეგორიული უარყოფა მამაკაცისა და ქალისა ნარატივების შერწყმის ცალკეული ეთნოსების ცხოვრების რეკონსტრუქციისას; 2) გენდერული სხვაობის მამაკაცისა და ქალის არაფორმალური დამოკიდებულება ცხოვრებისეული პრაქტიკისადმი; 3) მამაკაცისა და ქალის ცხოვრების ცალ-ცალკე დოკუმენტირება და პრაქტიკაში სხვადასხვა ეთნოსის ცხოვრების წესის ანალიზი; 4) სპეციალური კვლევა ყველა სახეობის სოციალურ საკითხებში, ქალების გაერთიანება და პოზიცია, როგორც ძირითადი ინფორმატორებისა; 5) მთავარი ყურადღება მიექცეს ქალისა და მამაკაცის ცხოვრებისეული პრაქტიკის გამოცდილებას; 6) ქალისა და მამაკაცის ქცევის კონცეპტუალიზაცია და მათი გავლენა სხვადასხვა სოციალურ და ისტორიულ კონტექსტებზე; 7) ცოდნა იმისა თუ როგორ აკონტროლებ საკუთარ ემოციებს და საკუთარ ცხოვრებისეულ გამოცდილებას, როგორ უკავშირებ ინფორმატორის გამოცდილებას; 8) იმ ასპექტების ფიქსაცია, რომლებიც ყოველთვის ტრადიციული კვლევით არ მიიღწევა (ოჯახი, ქალური დაავადებები ბისექსუალები, ლესბიანკები, გეები და სხვა); 9) მიზანსწრაფვა, ოპტიმისტური პერსპექტივისკენ (მაგ. ნაზი მამაკაცი ან კაცური თვისებების მქონე ქალი); 10) სწავლება, საკუთარი ცხოვრების მაგალითზე და წარსული ცხოვრების ანალიზი იმ პირებისა, რომლებიც კვლევის (ექსპერიმენტის) პროცესში თვითონ არიან შესწავლის ობიექტები, და იმ ნაკლოვანებების აღმოფხვრა, რომელიც არღვევს თანასწორობას. 11) ტრადიციული კვლევის სტანდარტების მსხვრევა [Соловьева 2005: 9-10].

საბოლოო ჯამში გენდერულმა კვლევებმა განაპირობა ის, რომ ამერიკაში ოფი-

ციალური წრეები, ძალიან სერიოზულად დაინტერესდნენ გენდერული თანასწორობის პრინციპებით ხელისუფლებაში, სწორედ ამიტომ შეიქმნა ფედერალურ და ცენტრალურ ხელისუფლებაში გენდერული ექსპერტიზა.

გლობალიზაციის გენდერული ასპექტები ხასიათდება 4 თვისებით: 1) ეკონომიკაში ინტეგრირებული ქალების რიცხვის ზრდით და უფრო მძიმე პირობებით, ვიდრე მამაკაცები; 2) ქალების სამუშაო ძალის მკაცრი გამოყენებით; 3) ქალების დატვირთვა მძიმე სამუშაოთი; 4) ქალების მონაწილეობა პოლიტიკური და სოციალური ცხოვრების სფეროში, რომელიც ფართოვდება, მაგრამ თავიდანვე შეზღუდულია. გლობალიზაცია ადიდება განსხვავებას თვით ქალებს შორისაც. ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ განვითარების როგორ საფეხურზე იმყოფება ქვეყანა, რა პროფესიისა და კვალიფიკაციისაა ქალი და იმ ნაციონალური ტრადიციებით, რომლებშიც მათ უხდებათ მოღვაწეობა. ხელფასის ზრდა თავისთავად გულისხმობს ქალის მდგომარეობის ამაღლებას საზოგადოებაში, მაგრამ მათი სამსახურით დაკმაყოფილება, განსაზღვრულ ჩარჩოებშია მოქცეული, ვინაიდან იგი მაინც ითვლება არაკვალიფიციურებულ მუშაკად. ქალს თავიდანვე აქვს განსაზღვრული სტატუსი, ვინაიდან პირველი მისი დამაბრკოლებელი არის ოჯახი, ქმარი, შვილი. ქალის მიღებას სამსახურში განსაკუთრებით გაურბიან კერძო ფირმები, რომლებსაც არ სურთ გადაიხადონ დეკრეტის თანხა, რადგან ეს მათ აზარალებთ, მეორეც შეიძლება, ოჯახში ბავშვი გახდეს ავად, ესეც მხოლოდ ქალის პრობლემაა. არაფერს ვამბობთ სხვა, წვრილმანებზე (სადილის მომზადება, დალაგება-დასუფთავება, რეცხვა და ა.შ.), თუმცა აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ქალები კარგი მუშაკები და ბუნებით უფრო დამთმობი და მომთმენნი არიან. მითუმეტეს ქალი, რომელიც დამოკიდებულია სამსახურზე ან სულაც ოჯახის მარჩენალია. მიუხედავად ამისა კერძო ფირმები ცდილობენ სამსახურში მიიღონ გაუთხოვარი ან მარტოხელა ქალი. აქედან გამომდინარე დასკვნა: ქალების დასაქმება კერძო სექტორში განსაკუთრებულ კონტროლს ექვემდებარება და რაც შეეხება ანაზღაურებას აქაც უპირატესობა მამაკაცებს ეძლევათ, ანუ მათი შრომა უფრო მაღალანაზღაურებადია. რითაც აბსოლუტურად ირღვევა გენდერული ასიმეტრია. გლობალური ცვლილებები დასაქმების სფეროში, ქალს აიძულებს, უფრო იაფად მიყიდოს თავისი შრომა დამქირავებელს. ეს პროცესი რთულია თავისთავად, იმდენად რამდენადაც ქალისათვის ორმაგი ტვირთია და აუტანელია მძიმე ყოფა. რა სურათია ამ მხრივ საქართველოში? გლობალიზაციამ ხელი შეუწყო ადამიანთა გადაადგილების პროცესების გაადვილებას, რამაც გამოიწვია ის რომ მძიმე ეკონომიური მდგომარეობის პირობებში ქართველი ქალები გამოსავალს საზღვარგარეთ ეძებენ. ანუ ხდება ინტენსიური დენადობა სამუშაოს საძებნელად განსაკუთრებით ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რომელიც ევროპის ქვეყნებთან შედარებით მაღალანაზღაურებადია. ქართველი ქალები, მიუხედავად მათი განათლებისა და ინტელექტისა, არ თაკილობენ მოხუცების მოვლა-პატრონობას, სახლის დალაგება-დასუფთავებას, ბავშვების აღმზღველებად ყოფნას, რაც თავის თავად დიდ პასუხისმგებლობას ანიჭებს ადამიანს და მოითხოვს დიდ ფსიქოლოგიურ დატვირთვას. ეს მძიმე საქმიანობა სულ რაღაც 1000-1500 დოლარით განისაზღვრება, მაგრამ ქართველი ქალი, რომელსაც აკისრია ოჯახის რჩენის სტატუსი იძულებულია დათანხმდეს ნებისმიერ პირობებს. როცა ადგილობრივი მოქალაქისათვის იგივე შრომის საფასური ორჯერ ან

სამჯერ მეტია. ევროპაში კი ასეთი შრომა 500 ევროდან 700 ევრომდე მერყეობს. სად არ იპოვით ქართველ ქალებს, ესპანეთი, იტალია, გერმანია, საბერძნეთი, თურქეთი და ა.შ. ეს ის მცირე ჩამონათვალაა სადაც ქართველი ქალები ცხოვრობენ და შრომობენ, რათა საქართველოში ოჯახები შეინახონ. ეს აბსოლუტურად არ გამოირიცხავს იმას, რომ მხოლოდ ქალები არიან საზღვარგარეთ სამუშაოდ, რასაკვირველია მამაკაცებიც მიდიან ბედის საძებნელად, მაგრამ მათი რიცხვი უფრო მცირეა ვიდრე ქალების. [Huntington 1993: 3-5].

გლობალური ფინანსური პრობლემები, რომელიც მთელს პლანეტას მოედო, ეკონომიკურ სფეროში კიდევ უფრო აძლიერებს ქალისა და მამაკაცის სტატუსის დიფერენციაციას. აღინიშნება 4 ფორმა გენდერული აღრევისა (შერევისა) გლობალურ ფინანსურ სფეროში. 1) ქალის უგულვებლყოფა ფინანსურ სფეროში და მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღებისას; 2) გენდერული ურთიერთობების გავლენა ფინანსური ბაზრის არასტაბილურობაზე; 3) მზარდი გენდერული უთანასწორობა ქალისა და მამაკაცის ეკონომიკურ სტატუსს შორის. 4) გენდერული დისკრიმინაციის ზემოქმედება ფინანსურ რესურსებზე. გლობალური ფინანსური ბაზარი ნეგატიურად ზემოქმედებს უფრო ქალების სოციალურ ჯგუფზე ვიდრე მამაკაცებზე. მაგ. მსოფლიო ბანკი უპირატესობას კრედიტების გაცემის შემთხვევაში ანიჭებს მამაკაცებს, რითაც ირღვევა გენდერული თანასწორობა [Суковатая 2003: 13].

შემცირებები, სახელმწიფო სექტორში, დისპროპორციულია და უარყოფითად მოქმედებს ქალების დასაქმების სფეროზე. წარმოქმნილი სიძნელეები სოციალურ სფეროში ისედაც მძიმე ტვირთია ქალებისთვის, რომელსაც ემატება ოჯახური საქმიანობა და ფსიქოლოგიური დატვირთვა, რამაც მისი როლი ოჯახში დააკნინა.

სულ უფრო იზრდება ოჯახური ძალადობა და ირღვევა გენდერული თანასწორობა. არასტაბილურ პირობებში ოჯახი მაინც რჩება ერთადერთ თავშესაფრად ღარიბებისთვის. თვითგადარჩენისათვის ბრძოლაში ღარიბი ოჯახები ცდილობენ იპოვონ გამოსავალი. ასეთ სიტუაციაში ქალები მიდიან უკიდურესობამდე, კერძოდ სიღარიბე მათ აიძულებთ, გახდნენ კრიმინალური სინდიკატების მსხვერპლი (ქალებით ვაჭრობა) [Bill. Spingborg 1990: 29].

ნეგატიურ გავლენას ახდენს ქალების მდგომარეობაზე სამუშაო ბაზრების გლობალიზაცია, მუშახელის რაოდენობა იზრდება ხოლო მოთხოვნილება კლებულობს. ამდენად, რამდენადაც ქალებზე მოდის დიდი ეკონომიური დატვირთვა, ხოლო მათი ოჯახური საქმიანობა არ ითვლება, რადგან ეს მისი მოვალეობაა და არც ანაზღაურებულია. ქალის შრომა ოჯახში შეუცვლელია.

ქალების დისკრიმინაცია სამუშაო ბირჟაზე განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით: 1) სქესებს შორის განსხვავება, ქალებს ზღუდავს გამოავლინონ თავიანთი პოტენციალი ბიზნეს საქმიანობაში, რადგან მამაკაცებს ურჩევნიათ საქმე ჰქონდეთ, მამაკაც ბიზნესმენტან ვიდრე ქალთან, ქალი ამ შემთხვევაში არ მოიაზრება სერიოზულ ფიგურად. 2) ქალების ფიზიკური, გონებრივი და ფინანსური შესაძლებლობები მამაკაცების მიერ აღიქმება არაობიექტურად, კერძოდ მათ მიაჩნიათ რომ, ქალი ფიზიკურად სუსტია, გონებრივი მონაცემებით ჩამორჩება მამაკაცს, რაც შეეხება ფინანსურ მხარეს, ქალს საქმის დასაწყებად ან საქმეში ფულის დასაბანდებლად მამაკაცების აზრით, ძალიან დიდი თანხა ესაჭიროება, მაშინ როცა კაცებისთვის უფრო

მცირე თანხაც საკმარისია. 3) გარემო პირობები ქალებს აიძულებს თავისთავზე აიღოს პასუხისმგებლობა, რაც გამოიხატება მეუღლის მოვლაში და ოჯახის უფროსი თაობის წარმომადგენლებზე ზრუნვაში.

ფინანსური კრიზისები, რომელმაც გლობალური სახე მიიღო და შეარყია მსოფლიო ბაზრის ეკონომიკა ასევე უარყოფითად პირველ რიგში მოქმედებს ქალების მდგომარეობაზე. შრომის განაწილების გენდერული თანასწორობა ირღვევა, მიმდინარეობს მასიური განთავისუფლება სამსახურიდან, ეხლა არა მარტო კერძო წარმოებიდან, არამედ საჯარო-სახელისუფლებო სტრუქტურებიდანაც. უმუშევრობის ხვედრითი წილი ქალებზე უფრო მოდის ვიდრე მამაკაცებზე. გლობალიზაციის პერიოდს ახასიათებს ტექნიკური პროგრესი, რომლის შედეგადაც უპირატესობა ენიჭება, უფრო მომზადებულ სპეციალისტებს, ვისი კვალიფიკაციაც უფრო მაღალია. ეს კი კიდევ უფრო აღრმავებს ანაზღაურების განსხვავებას ქალებსა და მამაკაცებს შორის. ამ შემთხვევაში ქალი შეიძლება გადაარჩინოს, მხოლოდ ცოდნამ და მაღალმა კვალიფიკაციამ. ამ პირობებში მყოფ ქალს თავისთავად თვითონ შეუძლია შემდგომში გადანყვიტოს თავისი ბედი, ვის გაყვეს და რამდენი შვილი იყოლიოს. მათი შვილებიც შესაბამისად უკეთეს პირობებში იმყოფებიან, უკეთ იკვებებიან და უკეთეს განათლებას ღებულობენ. თუმცა აქ მხედველობაშია განვითარებული ქვეყნები სადაც ქალებს, მაინც აქვთ გარკვეული სტატუსი, როგორც ოჯახში ასევე სახელმწიფოში [Agnev Corbridge 1995:57].

ქალები რჩებიან სამუშაო ძალად, მაგრამ მათი უმეტესობა მოკლებულნი არიან ისეთ უფლებებს, როგორცაა ბანკებიდან დიდი კრედიტების გამოტანა, მიწების მფლობელობა, მემკვიდერობა. (მაგ. საქართველოში მემკვიდრედ ოჯახში, მხოლოდ მამაკაცი მოიაზრება და არავითარ შემთხვევაში ქალი). ქალების შრომა სათანადოდ არ ანაზღაურდება და არ მოქმედებს ნახალისების მეთოდი, მათი მოთხოვნები არ არის პრიორიტეტული, გადანყვიტებების მიღებისას მათი მონაწილეობა შეზღუდულია არა მარტო ქვეყანაში, არამედ ოჯახშიც კი. კვლევები გვიჩვენებენ, რომ ყველა საზოგადოებაში, რა სახელმწიფოებრივი წყობაც არ უნდა იყოს საერთო ჯამში ქალებისთვისაც და კაცებისთვისაც უმჯობესია, რომ ქალებსაც ჰქონდეთ ნაწილობრივ მაინც ცენტრალური როლი. კერძოდ, სახელმწიფო სტრატეგიის შემუშავებისას ქალს შეუძლია დაარეგულიროს კონფლიქტური სიტუაციები, ქალი მოგვევლინოს როგორც მედიატორი, შემრიგებელი და ქალს დაეკისროს სამშვიდობო მისიების შესრულება. ქალი უნდა იყოს არა მარტო პლანეტის ნაწილი, არამედ მან უნდა განსაზღვროს მისი მომავალი. არც თუ ისე შორეული ისტორიული წარსული ცხადყოფს, რომ თანდათან იმსხვრევა, ტრადიციული სტერეოტიპები, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში განაპირობებდა ქალის სოციალურ როლს საზოგადოებაში. დასავლეთის ქვეყნების განათლების ცენტრებმა შესაძლებელი გახადა ქალებისთვისაც მაღალი პოლიტიკური მწვერვალების დაპყრობა, რომელთაც მათ მიაღწიეს თავიანთ კარიერაში. მაგ. ინდირა განდი, ბენაზირ ბჰუტო, გოლდა მეიერი, მარგარეტ ტეჩერი, კონდოლიზა რაიზი, ჰილარი კლინტონი და ა.შ. მათ შეძლეს და მოახერხეს არატრადიციული არჩევანი გაეკეთებინათ და ეჩვენებინათ ქალის სახე პოლიტიკაში. აქედან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ მთავარია, კარგი განათლება და საკუთარი თავის შემეცნება ქალისათვის და არა ის უბრალოდ მიეკუთვნები თუ არა მამაკაცთა სქესს.

გლობალიზაციის პროცესები ღრმად ობიექტურია და მისი შეჩერება ყოვლად შეუძლებელია, რადგან ეს არის ეპოქის დამახასიათებელი ნიშან-თვისება, საკითხი მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რამდენად პოზიტიურ გავლენას მოახდენს იგი სამყაროზე, ვინაიდან გლობალიზაციას და საერთოდ განვითარების ყოველ მოვლენას ახასიათებს როგორც პოზიტიური ასევე ნეგატიური მოვლენები. მთავარია ნეგატიურმა მომენტებმა არ იქონიონ ცუდი გავლენა ხალხებზე, ქვეყნებზე და რეგიონებზე. ამიტომაც საზოგადოების, სახელმწიფოს და მთავრობის ამოცანაა გააერთიანონ თავიანთი ქმედებები და ეფექტურად წარმართონ სოციოდემოგრაფიული და ეთნოდე-მოგრაფიული პრობლემები.

ლიტერატურა:

დავითაშვილი 2003: ზ. დავითაშვილი, ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბ., მეცნიერება, 2003.

კოდუა 2001: ე. კოდუა კულტურის სოციოლოგია, თბ., 2001.

ნათაძე 2003: ნ. ნათაძე, ერი და ეროვნული კულტურა. „მეცნიერება“, თბ. 2003.

სანიკიძე, კიდურაძე 2001: გიორგი სანიკიძე, ნინო კიდურაძე, თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები, თბ., 2001.

Соловьева 2005: Соловьева Грета, Гендерная политика и устойчивое развитие. Казахстан, Алмаата 2005.

Суковатая 2003: Суковатая Виктория, Гендерный анализ, Харьков, 2003.

Agnev Corbridge 1995: J. Agnev, and St. Corbridge, Masretring Space: Hegemony, territory, and international political-economy (London: Routledge, 1995).

Bill, Spingborg 1990: J. Bill, and R. Spingborg, Politics in the Middle East (London: Scott, Foresman/Little, Brown, 1990).

Huntington 1993 :S.P. Huntington, The Clash of Civilizations, Foreign Affairs (Summer 1993)

Said 1995: E.W. Said, Orientalism: Western conceptions of Orient (London: Penguin, 1995)

NESTAN LOMAIA

Sokhumi State University, Georgia

GENDER ASPECTS OF GLOBALIZATION

In the article there is discussed the issue of globalization, how the term globalization came into practice, and what form it has received later. The article also defines the aspects of globalization in the history: how globalization is characterized today and what place it takes in our everyday life.

Lots of norms, related to globalization, manage our life; among which are thousands of technical standards and human rights. These and other continually developing norms and rules less subordinate to the nation-state interests. However, globalization appears in our everyday life. The human, living in the beginning of the 21st century, perceives the world as the united and the whole considerably more than the previous generations did. Based on this, he/she is more and more approaching to the status of a world citizen.

Cultural globalization is a new phenomenon and comprises several decades. Confluence of cultures has always been an ongoing process and the development of any national culture is impossible without it. Cultural globalization doesn't mean the convergence of cultures but the formation of the united super-national global culture. Global culture is culture without time. According to Anthony Smith the cultural globalization "has no historical background, development rhythm, is has no feeling of time and sequence".

Gender researches recently have become actual not only in America and Europe, in the countries of Africa and Asia, but also comprise Eastern Europe, Russia and the former Soviet republics. Such attention is related to the growth of a woman's role in the society that has an international character. International conferences and congresses are held regularly and their programs are oriented towards women's discrimination problems.

Despite the fact that there is no unified ideology that could bring together the world's gender specialists, international gender research network gradually acquires more and more importance. Lists, addresses, e-mails help researchers all over the world unify around the concrete definite topic or project. One of the most famous networks in the East Europe is funded by George Soros, who elaborates the program "Gender and Culture" at Budapest University. One of the biggest and strongest networks is the Gender Institute in London that was created in 1996 on the base of London's School of Economics. The aims of this school are the following: to support gender research projects, to develop ethics theory and freedom of democracy, taking into account gender factors, to broaden social policy perspectives from the point of view of a gender policy and the interests of sexual minorities. Gender research projects of London's international network are: "Gender and Social Philosophy", "Collective Identity and Gender", "Equal Possibilities and Sustainable Education".

Gender aspects of globalization are differentiated by four features: 1) increase in

number of women integrated in economics and under much heavier conditions than men; 2) harsh usage of women's labour force; 3) women's heavy work-load; 4) women's participation in the sphere of political and social life.

Global changes in the employment sphere force a woman sell her labour cheaper. It's a difficult process itself as far as such heavy existence is physically tough for a woman.

What is the situation in this regard in Georgia? Globalization has promoted the facilitation of the people's movement process that caused the situation, whereas due to the heavy economic conditions Georgian women try to solve their problems abroad. In other words, there is an on-going intensive labour emigration, especially to the United States of America that offers the emigrants higher salaries in comparison with the European countries. Despite of the higher education and skills, Georgian women don't contempt taking care of the old, cleaning houses, baby-sitting that require a great psychological load. Such work costs 1000-1500 US dollars, but a Georgian woman who has a status of a family supporter is obliged to accept any conditions, whereas for the local citizen the fare of the same work is twice or three times higher. And in Europe such work is fluctuating between 500 - 700 Euros. You can find Georgian women everywhere – in Italy, Spain, Germany, Greece, Turkey and so on. It is a small list of the countries where Georgian women live and work in order to support their families in Georgia. However, this does not mean that only women go abroad; of course, Georgian men also go to work abroad, but their number is much less .

Financial crisis, which has received a global character and highly affected the world market economy, first of all negatively influences women's situation. Today, gender equality of labour distribution is being abolished; the process of massive job dismissal is taking place not only in private sectors, but also in public organizations. The rate of unemployment is higher among the women than men.

Globalization processes as being the main features characterizing the epoch are deeply objective, and are impossible to prevent. The major issue is how it will impact the world, because globalization and generally every phenomenon of the development are characterized with both positive and negative events. The main point is that negative moments should not influence people, countries and regions. That's why, the main task of the society, state or government is to unify activities and effectively deal with social-demographic and ethno-demographic problems.

განათლება და უთანასწორობა

განათლება მთელს მსოფლიოში სამართლიანად არის მიჩნეული, როგორც სოციალური მდგომარეობის შეცვლის მთავარი საშუალება, როგორც წესი, მას მივყავართ დიდ შემოსავლებთან და პრესტიჟთან. განათლების საშუალებით კლასობრივი სტრუქტურა ხდება უფრო ღია, სოციალური სტრუქტურა — უფრო ეგალიტური, ხოლო არასასიამოვნო განსხვავებანი სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების განვითარებაში რეალურად სუსტება.

განათლება პიროვნებას საშუალებას აძლევს განავითაროს თავისი უნარები და შესაძლებლობები. გარდა ამისა, ხშირ შემთხვევაში განათლება განიხილება როგორც თანასწორობის უზრუნველყოფის საშუალება. უნივერსალურია განათლება, რომელიც ახალგაზრდებს ცოდნით აიარაღებს და ეხმარება მათ დაიკავონ საზოგადოებაში ღირსეული ადგილი. მას შეუძლია შეარბილოს მატერიალური კეთილდღეობის დონესა და სოციალურ მდგომარეობაში არსებული კონტრასტები. რამდენად რეალურია ეს? ამ საკითხის გამოკვლევას მრავალი სოციოლოგიური კვლევა მიეძღვნა. გამოკვლევის შედეგები აშკარად აჩვენებენ, რომ ხშირ შემთხვევაში განათლებას შეუძლია ასახოს და დაადასტუროს არსებული უთანასწორობა, ვიდრე ხელი შეუწყოს მის აღმოფხვრას.

მთელ რიგ ქვეყნებში ჩატარდა გამოკვლევები, რომლებმაც აჩვენეს, რომ სასკოლო განათლების შედეგებზე უდიდეს გავლენას ახდენს სოციალური და ოჯახური გარემო, რაც შემდეგში განსაზღვრავს შემოსავლების დონეს. ერთ-ერთი ასეთი კლასიკური გამოკვლევა ჩატარდა აშშ-ში XX საუკუნის 60-იან წლებში. 1964 წლის კანონი მოქალაქეობის უფლებების შესახებ მოითხოვდა, რომ განათლების ეროვნულ კომისიას წარმოედგინა მოხსენება განათლების სფეროში არსებული უთანასწორობის შესახებ, რაც განპირობებული იყო სხვადასხვა ეკონომიკური, რელიგიური და ნაციონალური ხასიათით. სოციოლოგი ჯეიმს კოულმანი დაინიშნა აღნიშნული კვლევითი პროგრამის ხელმძღვანელად. ნახევარი მილიონი ადამიანის შესახებ მოიპოვეს ინფორმაცია. მათ შეავსეს ტესტები ვერბალური და არავერბალური უნარების შესაფასებლად, მათი ნაკითხობის დონის და მათემატიკის უნარის გამოსავლენად. 4 ათასი სკოლიდან 60 ათასი მასწავლებელი გამოიკითხა. მიღებული შედეგების მიხედვით ქვეყანაში სკოლებში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ ზოგადი სურათი დაიხატა. ზოგიერთი შედეგი მოულოდნელი აღმოჩნდა და დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა განათლების სფეროში პოლიტიკის შემდგომი ფორმირებისათვის.

გამოკვლევის შედეგებში აღნიშნული იყო, რომ სკოლაში გარკვეულწილად ხდებოდა ბავშვების დაყოფა კანის ფერის მიხედვით. სკოლებში (სკოლების 80 %), სადაც თეთრი ბავშვები სწავლობდნენ, მხოლოდ 10 და ნაკლები პროცენტი შავკანიანი მოსწავლეები დადიოდნენ. თეთრი ამერიკელები და აზიის ქვეყნის წარმომადგენელი

მოსწავლეები უფრო მაღალ ნიშნებს იღებდნენ, ვიდრე მათი შავკანიანი თანატოლები. კოულმანი ვარაუდობდა, რომ გამოკვლევა აჩვენებდა შავკანიანი მოსახლეობის სკოლების ცუდ მატერიალურ ტექნიკურ უზრუნველყოფას და შენობების ცუდ მდგომარეობას იმ სკოლებთან შედარებით, სადაც ძირითადად თეთრკანიანი ბავშვები სწავლობდნენ, თუმცა შედეგებმა უფრო მოკრძალებული განსხვავება აჩვენა.

კოულმანის დასკვნის მიხედვით, სასწავლო პროცესის ეფექტურობაზე სკოლის მატერიალური რესურსებით უზრუნველყოფის დონე დიდ გავლენას ვერ ახდენს. გადამწყვეტი მნიშვნელობა ამ სკოლების მოსწავლეთა სოციალურმა კუთვნილებამ იქონია. როგორც კოულმანი აღნიშნავდა, უთანასწორობა, რომელშიც ბავშვები იმყოფებიან თავიანთ სახლში და სახლს გარეთ, მომდევნო პერიოდშიც, სკოლის დამთავრების შემდეგაც თან სდევთ. თუმცა ბოლომდე ვერ დავეთანხმებით კოულმანს, რადგან ასევე ცნობილია ისეთი მაგალითებიც, როცა დაბალი სოციალური ფენიდან გამოსული მოსწავლეები, რომლებსაც მჭიდრო მეგობრული ურთიერთობა გააჩნიათ სხვა სოციალური ფენის თანატოლებთან, სწავლაში შეძლებულ თანაკლასელებთან შედარებით უფრო მეტს აღწევენ.

კოულმანის გამოკვლევა დროის განსაზღვრულ მომენტს ეხებოდა, ის ვერ იძლეოდა მომხდარი ცვლილებების ანალიზის საშუალებას. მაიკლ რატერის გამოკვლევაში, რომელიც ლონდონში ჩატარდა, განხილული იყო ბიჭების ჯგუფის განვითარება რამდენიმე წლის მანძილზე. ბავშვები პირველად დაწყებითი სკოლის დამთავრებისას გამოიკვლიეს. გამოკვლევა ბიჭების საშუალო სკოლაში სწავლების სამი წლის შემდეგ განახლდა. გამოსაკვლევ ჯგუფში რამდენიმე სკოლა უფრო დეტალური შესწავლის მიზნით გამოყვეს. გამოიკითხნენ მოსწავლეები და მასწავლებლები, ასევე აკვირდებოდნენ კლასებში მუშაობის პროცესს.

შედეგებმა აჩვენა, რომ სკოლის შერჩევა ნამდვილად გავლენას ახდენს ბავშვის სწავლის შედეგებზე. ასევე ზოგიერთი ფაქტორები, რომლებსაც რატერის აზრით, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ, კოულმანის გამოკვლევის ჩარჩოებს გასცდა. მაგალითად ის, რომ სკოლები, რომლებიც სწავლისთვის საუკეთესო პირობებს სთავაზობდნენ, სრულიადაც არ იყო უკეთესი სხვა მატერიალურად უზრუნველყოფილ სკოლებზე. რატერის გამოკვლევის შედეგები გვეხმარება გავიგოთ, თუ რატომ ცდილობენ სკოლები უთანასწორობის შენარჩუნებას. იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს ისეთი გარემოებაა შექმნილი, რომ არსებობს ჩაკეტილი ციკლი, სადაც შედარებით პრივილეგირებული ოჯახის წარმომადგენლები დადიან კერძო სკოლებში და იღებენ მაღალი ხარისხის ცოდნას. ხდება კარგი მასწავლებლების მიზიდვა და მათი საქმიანობის მოტივაციის უზრუნველყოფა. სკოლა ყოველივე ამას თავისი ინტერებისთვის იყენებს. სკოლებმა, სადაც ძირითადად ღარიბი ოჯახის შვილები სწავლობენ მეტი უნდა იმუშაონ ასეთივე შედეგების მისაღწევად. რატერის დასკვნაში ნათქვამია, რომ სკოლების ორგანიზებასა და მათ მიკროკლიმატს შორის განსხვავება შეიძლება წინააღმდეგობაში მოვიდეს ბავშვების აკადემიურ მოსწრებასთან.

უთანასწორობა სოციალური მობილურობის შესაძლებლობაში ადრეც არსებობდა სხვადასხვა მიზეზის გამო. საგანმანათლებლო სფეროში სოციალურ უთანასწორობას ბავშვობის ასაკიდან დაწყებული მიყვავართ იმ ადამიანთა სოციალურ სეგრეგაციამდე, რომლებსაც არ გააჩნიათ შესაძლებლობა მიიღონ ხარისხიანი საშუ-

ალო, ხოლო შემდეგ უმაღლესი განათლება. მნიშვნელოვანია გარკვეული ქონებრივი ფენისადმი კუთვნილება სკოლის დამთავრების შემდეგაც. მშობლების ქონებრივი შესაძლებლობები უმაღლესში მისაღები გამოცდების ხარისხზე და უმაღლესში ჩაბარების სტრატეგიის არჩევანზე დიდ გავლენას ახდენს. ნაკლებად შეძლებული ფენის წარმომადგენლებს ნაკლები შესაძლებლობა აქვთ მიიღონ სპეციალური მომზადება მისაღები გამოცდებისთვის, ისინი დამოუკიდებლად სწავლობენ სპეციალურ ლიტერატურას. შეძლებული ოჯახის წარმომადგენლები უმაღლესი განათლების შეფასებისას უფრო პრაგმატულად არიან განწყობილნი ვიდრე სხვა ჯგუფის წარმომადგენელი აბიტურიენტები. ასეთ შემთხვევაში განათლების მიზანი ორი რამ ხდება: სახელმწიფო ანგაჟირებული ელიტის ჩამოყალიბება, რომელიც ქმნის სახელმწიფო მექანიზმის ფუნქციონალურ ბლოკებს და სახელმწიფოებრივ-ლოიალური მასების ჩამოყალიბება, რომელიც ამ მექანიზმის დასაყრდენს წარმოადგენს [Ярская, Лошакова, Зайцев, Шалаева, Григорьева 2004. 106-108].

სკოლაში მოსწავლეებს შორის კონფლიქტების განვითარება განათლების სისტემისა და აღზრდის გარკვეულ ხარვეზებს მოწმობს. აუცილებელია სხვადასხვა კულტურისა და სოციალური ფენის ბავშვებისათვის თანაბარი შესაძლებლობების მიცემა. სოციალიზაცია, ოჯახი, სკოლა, ჩხუბი, ძალადობა, ტერორი მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. სიღარიბე და ოჯახების დაბალი კულტურა არც თუ ისე უვნებელია, როგორც შორიდან ჩანს. ეს ხშირად ურთიერთობის მახინჯ ფორმებს, უსამართლობასა და ძალადობას წარმოშობს. სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელ მოსწავლეებს შორის ხშირად ხდება სკოლაში ჩხუბი და გარჩევები. ოჯახში, საზოგადოებასა და სახელმწიფოში ძალადობის აღმოფხვრა უნდა წარმოადგენდეს სახელმწიფო განათლების უმნიშვნელოვანეს მიზანს.

საგანმანათლებლო სისტემაში მკვეთრად არის გამოხატული ასევე გენდერული უთანასწორობა. სკოლა არის სოციალური სამართლიანობის საწინდარი, უფლებათა გარანტი, სადაც ორივე სქესის წარმომადგენლებს თანაბარი შესაძლებლობები აქვთ მინიჭებული. თუმცა ლატენტურად მაინც არსებობს გენდერული უთანასწორობა [Ярская, Лошакова, Зайцев, Шалаева, Григорьева 2004: 109-111]. გენდერულ უთანასწორობაზე ამჯერად არ შევჩერდებით.

საერთოდ ამერიკელები ყოველგვარი წარმატების საფუძვლად განათლებას მიიჩნევენ. არსებობს მჭიდრო კავშირი განათლების დონესა და სამსახურში წარმატების მიღწევას შორის. თუმცა წარმატების შესაძლებლობას სხვა ფაქტორებიც განაპირობებენ, მაგალითად, მშობლების სოციალურ-ეკონომიური სტატუსი. სოციოლოგების ნაწილი მიიჩნევს, რომ კლასობრივი კუთვნილება უფრო დიდად მოქმედებს წარმატებაზე კარიერაში, ვიდრე განათლების ხარისხი [Смелзер 1993: 110]. ეს მოსაზრება საკმაოდ აქტუალურია ყველა დროში. რა თქმა სოციალური უთანასწორობის აღმოფხვრა შესაძლებელი გახდება იმ შემთხვევაში, თუ საგანმანათლებლო სისტემის მუშაობა მიმართული იქნება იქითკენ, რომ მოხდეს ნაკლებად შეძლებულების, ღარიბების და პრივილეგირებული ადამიანების ინტეგრაცია. სკოლებში და უმაღლეს სასწავლებლებში ჯანმრთელი სოციალური კლიმატის შექმნა შესაძლებელს გახდის აღნიშნულს. განათლება თუ ვერ მოსპობს უთანასწორობას სხვადასხვა

სოციალურ ფენას შორის, მნიშვნელოვნად მაინც უნდა შეასუსტოს მატერიალურ კეთილდღეობის დონესა და სოციალურ მდგომარეობაში არსებული კონტრასტები.

ლიტერატურა:

Ярская, Лошакова, Зайцев, Шалаева, Григорьева 2004: Ярская, Лошакова, Зайцев, Шалаева, Григорьева, Социология Образования, Саратов, 2004.

Смелзер 1993: Н. Дж. Смелзер, Социология // Социология за рубежом, 1993.

Константиновский 2008: Д. Л. Константиновский. Размышления о социологии образования// Социологические исследования. 2008. № 7;

TAMAR SHINJIASHVILI

Sokhumi State University , Georgia

EDUCATION AND INEQUALITY

All over the world education is justly considered as the main tool for changing social status that as a rule leads us towards high incomes and status. With its help the social structure becomes more egalitarian, and unpleasant differences in the development of various social groups are truly weakened.

Education gives the person the possibilities to develop his/her abilities. Besides, education is often considered as the way to guarantee certain equality. Education is universal; it gives the youth knowledge and helps them to occupy the deserving place in the society. It can soften the contrast existing in the level of material welfare and social condition. How real is it? Many sociological studies are dedicated to this research. The results of the research show that in many cases, education can reflect and prove existing inequality, rather than support its eradication.

Social researches, held in many countries, showed that social and family circumstances impact the results of school education, that later defines the level of incomes.

Due to different reasons, inequality in the possibilities of social mobility also existed before. Social inequalities in educational sphere begun since childhood lead us to social segregation of the people who have no possibilities to receive qualitative secondary and then higher education. Belonging to a certain property stratum is also very important after leaving school.

The representatives of less wealthy stratum have fewer possibilities to get special preparation for the entrance exams, they independently acquire special literature. The representatives of rich stratum are more pragmatically disposed than the entrants of other group representatives. In this case, the aims of education are: formation of state-committed elite which creates functioning blocks of the state mechanism, and formation of state-loyal masses that represents the base of this mechanism.

The development of conflicts among pupils at school proves certain gaps in the

education system and training. It is necessary to give equal possibilities to the children of different cultures and social stratum. Socialization, family, fight, violence, terror – are strongly connected with each other. Moreover, poverty and low family culture may be quite harmful. This often causes injustice and violence. The pupils of different social stratum often quarrel. Eradication of violence in the family, society and state must be the most important goal of state education.

Gender inequalities are also sharply expressed in the educational system. School is the guarantee of social justice and rights, where both sex representatives have equal rights. Nonetheless, gender inequalities exist latently.

There exists a tight connection between education level and achievement of success at work. Though, the possibility of success is conditioned by the other factors, for example, social-economic status of the parents. Some sociologists think that the class belonging more greatly impacts the success in career than the education level. Of course, eradication of social inequalities will be possible, if the integration of less wealthy people, the poor and privilege people is reachable. The formation of healthy social climate at schools and higher institutions will make it possible. If education can't eradicate inequality among different social stratum, it must greatly soften the contrast existing in the level of material welfare and social condition.

**განათლების სოციოლოგიის საკითხები და სოციოლოგიური
გამოკვლევების შესაძლებლობები**

განათლება, როგორც სოციალური ინსტიტუტი, სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ჩვენს ცხოვრებაში. მის გარეშე შეუძლებელია სოციალიზაციის თანამედროვე პროცესი, ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრება, კულტურისა და მეცნიერების განვითარება. განათლება შეეხება თანამედროვე საზოგადოების ყველა ადამიანს; ძალიან მნიშვნელოვანია მისი როლი პიროვნების ფორმირებაში, ადამიანის პირადი ბედიც კი სულ უფრო მეტად ხდება დამოკიდებული განათლების მიღების ხარისხზე [Аллак 1993: 14-27].

განათლების სოციოლოგიის ობიექტს წარმოადგენს განათლება, რომელიც იხმარება ორი მნიშვნელობით: ა) იგი არის სოციალური ინსტიტუტი, რომელიც ასრულებს პიროვნების მომზადების და საზოგადოების სხვადასხვა სფეროს საქმიანობაში მისი ჩართვის ფუნქციას, ამზადებს ადამიანს ცხოვრებისა და შრომითი საქმიანობისათვის; ბ) არის პროცესი და შედეგი სისტემატიზირებული ცოდნის, უნარების, ჩვევების დაუფლებისა, რომელსაც ინდივიდები დამოუკიდებლად ან სასწავლო დაწესებულებებში სწავლების პროცესში შეიძენენ. ზოგჯერ განათლების სოციოლოგიის ობიექტად განიხილავენ სახალხო განათლების სისტემას, მაგრამ პედაგოგიკისაგან განსხვავებით, განათლების სოციოლოგიას გააჩნია თავისი საგანი. იგი შეისწავლის:

1. განათლების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის წარმოშობის, ფუნქციონირებისა და განვითარების საზოგადოებრივ პირობებს, მის კავშირს სხვა სოციალურ ინსტიტუტებთან;
2. განათლების ფუნქციებს და მის ადგილს საზოგადოების სოციო-კულტურულ კვლავწარმოებაში, საზოგადოების ინტერესებსა და მოთხოვნილებებს განათლების სფეროში (სოციალური შეკვეთა);
3. განათლების დონეზე სოციალური მიგრაციის დამოკიდებულებას და მთელი საზოგადოების განვითარების დამოკიდებულებას განათლების სისტემაზე;
4. განათლების სისტემებსა და ქვესისტემებს, სოციალურ საგანმანათლებლო ორგანიზაციებს (სკოლამდელი სასწავლო-აღმზრდელობითი დაწესებულებები, სკოლები, უმაღლესი სასწავლებლები, სახელმწიფო და კერძო დაწესებულებები, საჯარო და სპეციალიზირებული, მუდმივი და დროებითი, გრძელვადიანი, მოკლევადიანი), განათლების მთელ ინფრასტრუქტურას.
5. განათლების ობიექტებს და სუბიექტებს, როგორც სოციალურ ჯგუფებს, მათ ურთიერთდამოკიდებულებას;
6. სასწავლო პროცესის სტრუქტურას, არსსა და შინაარსს;
7. განათლებისა და საგანმანათლებლო პოლიტიკის მართვის პროცესს, როგორც

საერთო სახელმწიფოებრივ, ისე რეგიონალურ დონეზე, სოციალურ დაგეგმარებასა და პროგნოზირებას;

8. განათლების როლს სოციალიზაციაში, თანამედროვე ადამიანის ფორმირებასა და განვითარებაში;

მაშასადამე, განათლების სოციოლოგიის საგანი არის საზოგადოების ცხოვრებაში მისი სტრუქტურისა და დინამიკის შესწავლა სოციოლოგიური მეთოდებით [Гершунский 1998: 31-39, 44-56]. სტუდენტთა და მოსწავლეთა ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემებს პედაგოგებთან. განათლების მართვასა და შინაარსს, სოციალურ მობილობაში განათლების როლს, მის მნიშვნელობას სოციალური კონტროლის სისტემაში, ახალგაზრდობის, მომავალი თაობის სოციალიზაციაში მის გავლენას სულ უფრო და უფრო მეტი ყურადღება ექცეოდა მსოფლიოს ყველა ქვეყნის სოციოლოგების მიერ, მაგრამ ამ მიმართულებით ლიდერის პოზიციები დაიკავეს ამერიკელმა სოციოლოგებმა. 1960 წელს ამერიკულ სოციოლოგიურ ასოციაციაში შექმნა განათლების სოციოლოგიის სექცია, რომელიც 1963 წლიდან გამოსცემდა ჟურნალს „განათლების სოციოლოგია“. მეცნიერთაგან ყველაზე მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწია ტალკონტ პარსონსმა, რომელიც ითვლება მოქმედებისა და სისტემურ-ფუნქციონალური სკოლის ფუძემდებლად სოციოლოგიაში. მან გამოიყენა თავისი სტრუქტურული მეთოდი პიროვნებისა და მისი საქმიანობის მოტივაციის, სასწავლო კოლექტივის, განათლების სისტემისა და ქვესისტემის, მთელი განათლების სოციალური ინსტიტუტების ანალიზისათვის [Нечаев 1998: 74-83].

პარსონსი იმდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა განათლების ფაქტორს, რომ მან „სამრეწველო რევოლუციისა“ და „დემოკრატიული რევოლუციის“ გვერდით დააყენა „საგანმანათლებლო რევოლუცია“. აღსანიშნავია, რომ ამ ფაქტორებმა ხელი შეუწყო ინდუსტრიული ქვეყნების ჩამოყალიბებას და სწრაფ განვითარებას [Нечаев 1998: 74-83; Шереги 1997: 19-30].

შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში განათლების სოციოლოგიის სკოლა ფაქტიურად არ არსებობს. უკანასკნელ წლებში შეიმჩნევა განათლების სფეროს შესწავლის მცდელობები, უცხოელი სპეციალისტების მიერ შემუშავებული მეთოდებით, თუმცა მნიშვნელოვანი სარგებელი მას განათლების სისტემისათვის არ მოუტანია. ამიტომაც არის, რომ განათლების რეფორმა საქართველოში არც თუ ისე წარმატებით მიმდინარეობს. ჩვენ არ ვაპირებთ განათლების რეფორმების პრობლემებზე საუბარს. იგი ცალკე განხილვის თემაა, მაგრამ ხაზს ვუსვამთ იმას, რომ რეფორმის დაწყებამდე და მისი მიმდინარეობის პროცესში სათანადოდ უნდა იყოს გამოყენებული სოციოლოგიური გამოკვლევები, შესწავლილი და გათვალისწინებული საზოგადოებრივი აზრი. სოციალური სინამდვილის სულ უფრო და უფრო მეტი მხარე შეისწავლება სოციოლოგიური გამოკვლევების საშუალებით, ხოლო ამ გამოკვლევების შედეგები ხშირად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საზოგადოებაზე. სოციოლოგიურ გამოკვლევებს გააჩნიათ შემდეგი შესაძლებლობები: 1) სოციოლოგიური გამოკვლევებით შესაძლებელია განისაზღვროს საზოგადოებრივი აზრის დამოკიდებულება ნებისმიერი აქტუალური მნიშვნელობის მქონე პრობლემის მიმართ; 2) სოციოლოგიური გამოკვლევები აუცილებელია საზოგადოების ნებისმიერ სფეროში ნებისმიერი რეფორმის გატარებისას [Тощенко 1998: 329-348]. იგი საშუალებას იძლევა

მინიმალური დანახარჯებით მივალწიოთ წარმატებას რეფორმის ეფექტურად განხორციელებაში, ან თავიდანვე ხელი ავიღოთ რეფორმის რომელიმე ასპექტის განხორციელებაზე, ვინაიდან გამოკვლევებმა შეიძლება კარგად დაგვანახოს, რომ მოცემული ტიპის რეფორმის განხორციელებას შეიძლება უკუეფექტი მოჰყვეს, მაგალითად, კულტურის ისეთ სფეროში, როგორცაა — განათლება. ნებისმიერი წამოწყების წარმატებით დასრულების სანინდარია რეალური სოციალური სიტუაციების, სხვადასხვა სოციალური დაჯგუფებისა თუ დაინტერესებულ ჯგუფთა ამ წამოწყებისადმი დამოკიდებულებების ობიექტური ანალიზი; 3) სოციოლოგიური გამოკვლევები არა მხოლოდ სწრაფად და ობიექტურად აფიქსირებს საზოგადოებრივი აზრის მდგომარეობას, არამედ უშუალოდ გამოკვლევის პროცესში შეუძლებელია მისი გარკვეული მიმართულებით წარმართვა ინტერვიუერისა და რესპონდენტის ურთიერთობის საფუძველზე, ხოლო გამოკვლევის შედეგების ანალიზით სოციოლოგს ძალუძს უკვე პრაქტიკული, ფასეული რეკომენდაციები შეიმუშავოს ნაკლოვანებათა აღმოფხრისას პერსპექტივებისა და შესაძლებლობების შესახებ; 4) სოციოლოგებს შეფასებითი გამოკვლევების მეშვეობით შეუძლიათ წინასწარ განსაზღვრონ, თუ როგორი წარმატება ექნება ამა თუ იმ სოციალურ-პოლიტიკური პროგრამის განხორციელებას რეალურ სინამდვილეში [Ракитов 1996: 11-19]. დღეს კარგად უნდა ვაცნობიერებდეთ იმ ფაქტს, რომ ცხოვრებაში რომელიმე სოციალური პროგრამის გატარებისას შეიძლება არათუ სასურველ, არამედ პირიქით, დამანგრეველ შედეგამდეც კი მივიდეთ. ამიტომ აუცილებელია იმის მუდმივი კონტროლი, თუ როგორ ხორცილდება რეალური პროცესი, ვთქვათ, განათლების სისტემაში. აღსანიშნავია, რომ ასეთი შეფასებითი გამოკვლევები სოციალური პროგრამების განხორციელების აუცილებელ ატრიბუტად იქცა. სხვაგვარად წარმოუდგენელიც კია, რამეთუ დიდი სოციალური პროექტების განხორციელებისას აუცილებელია ბუნებრივსა თუ სოციალურ გარემოზე მისი ზემოქმედების შედეგების შეფასება. შეფასებითი გამოკვლევების გარეშე წარმოუდგენელია თანამედროვე ცივილურ სახელმწიფოთა წარმატებული საშინაო და საგარეო პოლიტიკის გატარება.

მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ ერთი უმთავრესი პირობა. ამ გამოკვლევებით დაინტერესებული უნდა იყოს საზოგადოება და სახელმწიფო. თუ საზოგადოებას და მის პოლიტიკურ სისტემას არა აქვს საკუთარ თავზე ობიექტური ინფორმაციის მიღების მოთხოვნილება, მაშინ ყოველგვარი სოციოლოგიური კვლევა, საზოგადოებრივი აზრი ფუჭია. სოციოლოგიური გამოკვლევის შედეგებსა და რეკომენდაციებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს სწორი სოციალური თუ ეროვნული პოლიტიკის გატარების საქმეში. საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერი სფერო ჩვენივე საზოგადოების საკეთილდღეოდ რომ წარმართოს, მაშინ სოციოლოგიურ ინფორმაციას ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვს. სოციოლოგიური გამოკვლევები ავლენს იმ ფარულ მექანიზმებს ნყალქვეშა დინებებსა თუ მეჩჩებს, რომელთა გაუთვალისწინებლობას შეუძლია საზოგადოების დაღუპვა. ამიტომ სოციოლოგიურ გამოკითხვას მაშინ აქვს აზრი და დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა, როდესაც თავად საზოგადოება და სახელმწიფო ერთნაირად არის დაინტერესებული საკუთარი თავისა და საქმიანობის შესახებ ობიექტური ინფორმაციის მოპოვების საფუძველზე წარმართოს საზოგადოების ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული ცხოვრება.

შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ამჟამად მიმდინარე განათლების რეფორმის წარმატებით დასრულება მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული სოციოლოგიურ გამოკვლევებზე, საზოგადოებრივი აზრის შესწავლასა და პრაქტიკულ რეკომენდაციებზე. გარდა ამისა, აუცილებელია, რომ ეს გამოკვლევები კომპეტენტურად და პროფესიონალურად იყოს ჩატარებული.

ლიტერატურა:

- Аллак 1993:** Аллак Жак. Вклад в будущее: приоритет образования. М., 1993.
- Гершунский 1998:** Гершунский Б. С. Философия Образования для XXI века. М., 1998.
- Зиятдинова 1998:** Зиятдинова Ф. Г. Образование и наука в меняющемся обществе//Соц. Ис. 1998 №11.
- Нечаев 1998:** Нечаев В. Я. Социология образования. М., Изд-ва МГУ, 1998.
- Ракитов 1996:** Ракитов А. И. Информационные технологии и образование, М., 1996.
- Марцинкевич 1994:** Тенденция развития и роль образования: экономический и социальный аспекты/Под ред. В. И. Марцинкевича М., 1994.
- Тощенко 1998:** Тощенко Ж. Т. Социология образования//Социология. общий курс. М., Прометей, 1998.
- Шереги, Харчева В. Г., Сериков В. В. 1997:** Шереги Ф. Э., Харчева В. Г., Сериков В. В. Социология образования: прикладной аспект. М., Юрист, 1997.

KOBA NONIASHVILI

Sokhumi State University, Georgia

ISSUES OF EDUCATION OF SOCIOLOGY AND THE POSSIBILITIES OF SOCIOLOGICAL RESEARCHES

Building of democratic state is going in Georgia. It's a difficult process and it means carrying out deep reforms in all sphere of social life. The reform also touched education system, its role in social life is the most important. Without it it's impossible the person's development process, it impacts on economy and politics, on the development of culture and science. The United States of America and Western countries have paid great attentions to education development since 60s of the 20th century, that greatly stipulated their progress. The leading from these countries is the USA where since 1960 has existed sociological section of education. Many famous scientists worked on education issues. It should be especially indicated Talkon Parsons which paid so great importance to education in the development of the society, that he put "education revolution" at the level of "industrial" and "democratic" revolutions.

Sociological school of education does not exist in Georgia. One of the reasons that the current reform in the education system of Georgia is not successful is also that. The reform began without preparation. Before its beginning and in the process of its course, democratic institute was not properly used. With the help of sociological researches the population opinion was not showed and studied, education field specialists and experts'

opinions, remarks, advices and recommendations were not taken into consideration. Many sides of social reality are studied with the help of sociological researches, and the results of these researches have significant influence on the society. Sociological researches are necessary for carrying out any reform in any sphere of the society. The guarantee of ending successfully of any initiator is objective analyze of the attitude towards this initiator of real social situations, various social and interested groups.

Sociological researches fix the situation of public opinion fast and with the results of the researches the sociologists can work out practical, valuable recommendations about the perspectives of eradication of imperfectness and possibilities. Today we must realize the fact that in life while carrying out some social program we may come not to the desirable but on the contrary to the destructive results. That's why it is necessary a permanent control how to realize a real process, for example, of education system.

But sociological researches have great social importance only when if both Georgian society itself and the state are interested in leading the society's economic, political, social and cultural work based on the receiving of objective information about itself and the activity.

It can be said that it's impossible carrying out successive interior and exterior policy of modern civilized countries without sociological researches. That's why the successive ending of current education reform in Georgia is greatly dependent on studying the of public opinions _ sociological researches, on the consideration of the views, remarks, advices and recommendation found out at the result of them. Herewith it's necessary that these researches should be conducted with great competency and professionally.

✳ **ჩვენი ინტერვიუ** ✳

ჟურნალი „განათლება“ ყოველ ნომერში რუბრიკით „ჩვენი ინტერვიუ“ შემოგთავაზებთ ინფორმაციას დღევანდელ ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში მიმდინარე რეფორმების შესახებ. საგანმანათლებლო სიახლეებსა და ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციის პრობლემებს ძირითადად ინტერვიუს სახით შემოგთავაზებთ. რუბრიკას უძღვება პროფესორი **რუსუდან ფიფია**.

ამჯერად ჩვენი სტუმარია თანამედროვე ქართული საგანმანათლებლო რეფორმის ერთ-ერთი აქტიური წარმომადგენელი, განათლების ლიდერთა ლიგის დამფუძნებელი, ჟურნალ „ქართული სიტყვის“ რედაქტორი ფილოლოგიის დოქტორი ბატონი **გია მურღულია**.

- ბატონო გია, მოგესალმებით ჟურნალ „განათლების“ სახელით და რამდენიმე კითხვით მოგმართავთ განათლების საკითხებთან დაკავშირებით. საქართველოში მიმდინარე საგანმანათლებლო რეფორმის პირობებში როგორ წარმოგიდგენიათ პედაგოგთა პროფესიული მომზადების და განვითარების საქმეში უნივერსიტეტის როლი. თქვენი აზრით, რა უნდა გააკეთონ უმაღლესმა სასწავლებლებმა იმისათვის, რომ სრულ შესაბამისობაში იყოს სკოლის მოთხოვნები საუნივერსიტეტო სტანდარტთან?

- პედაგოგთა მომზადების საქმეში უნივერსიტეტის ფუნქცია და დანიშნულება უმთავრესია. მისი სერიოზული კონკურენტი ამ მიმართულებით არ არსებობს. რაც შეეხება პროფესიულ განვითარებას, უნივერსიტეტების პარალელურად მუშაობენ: კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების ინსტიტუტები, პედაგოგთა პროფესიული განვითარების ცენტრები, არასამთავრობო ორგანიზაციები. სწორედ ახლახან ჩატარდა შესაბამისი პროგრამების აკრედიტაცია და ყველა ეს სუბიექტი აქტიურად მონაწილეობდა მასში. უნივერსიტეტმა პედაგოგის მომზადებისას ორი უმთავრესი სარეფორმო დოკუმენტის – ეროვნული სასწავლო გეგმისა და ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნების – მოთხოვნები უნდა გაითვალისწინოს. რეფორმამ თვისებრივად ახალი მასწავლებლის მომზადება დააყენა დღის წესრიგში, რასაც ჩვენი უნივერსიტეტები, აქტიური მცდელობების მიუხედავად, ჯერ-ჯერობით სრულფასოვნად ვერ უპასუხებენ. უმაღლესი სასწავლებლები სკოლის მოთხოვნებს ან მის შესაბამისობას საუნივერსიტეტო სტანდარტთან ნაკლებად განსაზღვრავენ – აქ მთავარი განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პოზიციაა. ჩემი აზრით, არსებითია ბუნებრივი კორელაცია იყოს ზოგადი განათლების პროგრამასა და ერთიანი ეროვნული გამოცდების მოთხოვნებს შორის. ეს თავისთავად ნიშნავს სკოლის კურსდამთავრებულის მზაობას, აითვისოს უმაღლესი სასწავლებლის სტანდარტით გათვალისწინებული კურსი.

- ბატონო გია, თქვენ ერთგან აღნიშნავთ, რომ უმაღლესი სასწავლებლები საერთოდ არ ფიქრობენ, როგორ ასწავლონ მომავალ პედაგოგებს აღმზრდელობითი ფუნქციის შესრულება. რას გვირჩევდით ამ მიმართულებით და როგორ წარმოგიდგენიათ ამ პრობლემების გადაჭრის გზები?

- თუ სკოლას აღზრდის საკუთარი სისტემა არ აქვს, ის არ ვარგა. ყველა ამგვარ

სასწავლებელს ძალიან ზუსტად უნდა ჰქონდეს განსაზღვრული და გაცნობიერებული, როგორ აღწევს ზოგადი განათლების ეროვნულ მიზნებს. აქ ბევრი ამოცანაა: პატრიოტის აღზრდა, კაცობრიული კულტურის ღირსეული მემკვიდრის ჩამოყალიბება, სამოქალაქო და სახელმწიფოებრივი ცნობიერების განვითარება – ეს ერთი მხრივ. მეორე მხრივ – ნებისყოფის, მიზანსწრაფვის, შეუპოვრობის, ცოდნის მოძიებისა და პრაქტიკული გამოყენების, ადამიანებთან ურთიერთობის კულტურის ჩამოყალიბება. გესმოდეს, როგორ ასწავლო ეს ყველაფერი მოსწავლეს – მთელი მეცნიერებაა, რის სასწავლო პროცესში ადეკვატურ რეალიზებასაც შესაბამისი მეთოდოლოგია და ტექნოლოგია სჭირდება. ასწავლიან ამას დღევანდელ უნივერსიტეტებში? მე ამის სრული განცდა არ მაქვს. ერთი მაგალითი, რაც დაწყებით კლასებში მოსწავლეთა ნიგნიერების საერთაშორისო კვლევამ გვაჩვენა: საქართველოს სკოლების დაწყებით კლასებში ასწავლიან პედაგოგები, რომელთა 95%-ს უმაღლესი განათლება აქვს, მაგრამ არც ერთი მათგანისთვის უნივერსიტეტში არ უსწავლებიათ, როგორ უნდა განავითარონ მათ მოსწავლეთა ნიგნიერება. უმაღლესმა სკოლებმა, გავიმეორებ, საკუთარი პროგრამებისა და აქტივობების გააზრებისას, აუცილებლად უნდა გაითავალისწინონ თანამედროვე სკოლის თვისებრივად შეცვლილი მიზნები და ამოცანები.

- ამ კითხვას გავაგრძელებდი... თქვენ ერთ-ერთ ადრეულ ინტერვიუში აღნიშნავდით, რომ შედარებით პედაგოგიკის არმცოდნე მასწავლებელს უცხოეთის სკოლაში არ შეუშვებენო. ჩვენთან როგორაა ამ მხრივ საქმე და ხომ არ გიცდიათ ამ ტიპის სახელმძღვანელოს თარგმნა - გამოცემა?

- შედარებითი პედაგოგიკა თანამედროვე საგანმანათლებლო ფილოსოფიისა და პრაქტიკის ერთ-ერთი ფუნდამენტია – ამ კურსის სწავლების გარეშე დღეს ბევრგან ვერც კი წარმოიდგენენ პედაგოგის, მითუმეტეს – სკოლის ხელმძღვანელის მომზადებასა და პროფესიულ განვითარებას. ამ კურსის ცოდნა ხელს უწყობს - სხვადასხვა მიმართულებით - განათლების საერთაშორისო გამოცდილების გაცნობიერებას, საკუთარი თეორიული თუ პრაქტიკული საქმიანობის ობიექტურ გააზრებასა და შეფასებას. განა არ უნდა აინტერესებდეს, მაგალითად, ლიტერატურის მასწავლებელს, როგორ ასწავლიან ამ საგანს სხვადასხვა ქვეყანაში – რა საფუძვლებითა და რაგვარი შედეგებით? როგორია სასწავლო პროგრამებში ძველი და თანამედროვე ლიტერატურული მასალის ბალანსი? ან როგორ უნდა გავიაზროთ ჩვენ ყველამ, გადატვირთულია თუ არა ჩვენი სასწავლო-საგანმანათლებლო სტანდარტები და პროგრამები, თუ არ შევადარეთ ჩვენი და უცხოური გამოცდილება? ვინ იტყვის, რამდენად ადეკვატური სახელმძღვანელოები გვაქვს, თუკი შეფასების საერთაშორისოდ აპრობირებული კრიტერიუმები არ გავაცნობიერეთ? ასევე, სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილების (წარმატებებისა თუ შეცდომების) სპეციალური შესწავლის გარეშე ძალიან გაჭირდება სკოლების აკრედიტაციისა და მასწავლებელთა სერტიფიცირების, საზოგადოდ – სკოლის მართვის საკითხების მართებული გადაწყვეტა. ვფიქრობ, შედარებითი პედაგოგიკის კურსი ოპერატიულად უნდა შევიდეს ჩვენი უმაღლესი სასწავლებლების პროგრამებში. მე მინახავს რამდენიმე ასეთი სახელმძღვანელო უმაღლესი სკოლებისათვის და რამდენჯერმე საჯაროდ დავსვი მათი ქართული ადეკვატის შექმნის (ან - თარგმნის) საკითხი, მაგრამ, სამწუხაროდ – უშედეგოდ. ცალკეული

მცდელობები ამ მიმართულებით ჩვენს საგანმანათლებლო სივრცეში არის, მაგრამ, რამდენადაც ვიცი, კურსი ჯერ ვერ შეიქმნა.

- ამ ბოლო დროს მოსწავლეთა წიგნიერების შემონახვამ სახარბიელო შედეგი არ გვიჩვენა. თქვენ ხართ ადამიანი, რომელიც გამუდმებით ზრუნავს თავისი აღსაზრდელების და საერთოდ, ახალგაზრდა თაობის წიგნიერებაზე, ამას ის „რჩეული მოთხოვნების“ ექვსი ტომიც გვიდასტურებს, რომელსაც უფროსი თაობაც სიამოვნებით კითხულობს. კიდევ რა გაქვთ დაგეგმილი ახლო ხანებში?

- გამომცემლობა „ტრიასთან“ ერთად მოვამზადე ორი წიგნი – „სიბრძნე სიმცი-რისა“ და „მსოფლიო და ქართული ლიტერატურული შედეგების მოკლე შინაარსე-ბი“. ორივე ეს გამოცემა აგვისტოში მზად იქნება. პირველი წიგნი – ეს არის მსოფ-ლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ძველი და თანამედროვე ფილოსოფიური იგავების კრე-ბული. რამდენიმე ათასი ასეთი იგავის გაცნობის შემდეგ ამ კრებულითვის შევარჩიე 145 მინიატურა. ისინი ძალიან მომწონს, რადგან მათში ესთეტიკურად არის გადმო-ცემული სიბრძნე. ამ მცირე ტექსტებში ახალგაზრდა თაობა (უფრო ხანდაზმულებიც) ბევრ სასარგებლო რამეს იპოვის სულისა და გონებისთვის. რაც მთავარია, ეს პატარა გამოცემა ფიქრის დიდი იმპულსი იქნება ნებისმიერი მკითხველისთვის. სხვათა შო-რის, ეს წიგნი მხატვრულად გააფორმა ჩვენმა დიდმა კინორეჟისორმა რეზო ესაძემ, რომელიც შესანიშნავი მხატვარიცაა და გამოცემას კონცეპტუალური სახე და ხას-იათი შესძინა. ძალიან მნიშვნელოვნად მეჩვენება მოკლე შინაარსების გამოცემაც. პირველ რიგში, ეს საერთაშორისო ლიტერატურული კულტურაა და ჩვენ მის მიღმა არ უნდა დავრჩეთ. მეორე მხრივ კი, მოკლე შინაარსის შექმნა (სპეციალურად ვიყენებ სიტყვა „შექმნას“) მხატვრული ნაწარმოების არსებაში, მის გულისგულში შელწევას გულისხმობს და მკითხველს მასთან მიახლებას უადვილებს. ეს ტექსტები, ცხადია, არ და ვერ ცვლის ორიგინალურ მხატვრულ ნაწარმოებებს, მაგრამ მათ თავიანთი კანონიერი ადგილი აქვთ ლიტერატურულ ცხოვრებაში. ლიტერატურული ფიქრის, საზოგადოდ წერითი მეტყველების კულტურის ამალღების მიზნით, კვლავ ვგეგმავ, ჩავატარო კონკურსი „ვნერ თავისუფალ თემას“, რომელმაც უკვე დიდი ინტერესი გამოიწვია და მასში მონაწილეობენ სკოლის მოსწავლეები საქართველოს პრაქტიკუ-ლად ყველა რეგიონიდან.

- თქვენ როგორ ფიქრობთ, მასწავლებლებს აუცილებლად უნდა ჰქონდეთ კითხვის სწავლების სპეციალური პროგრამა გავლილი თუ ამას ისედაც მივალნ-ევთ, ჩვენი მონდომებითა და აქტიურობით?

მონდომება და აქტიურობა ყოველთვის საჭიროა – ინდივიდის პიროვნული ძალისხმევის გარეშე „არა საქმე არ იქმნება“, მაგრამ არასდროს უნდა ვთქვათ უარი კარგად გააზრებულ და აპრობირებულ სისტემაზე – სისტემა ხშირ შემთხვევაში აღე-მატება ერთი ადამიანის შესაძლებლობებსაც და გამოცდილებასაც. ამასთან ერთად, აუცილებლად უნდა აღვნიშნო, რომ კითხვის სწავლება სამეცნიერო და მეთოდოლოგიური ამოცანაა, რაც მასობრიობის კონტექსტში პრაქტიკულად გამორიცხავს სერიოზულ წარმატებას – ყველას არ ხელეწიფება იყოს მეცნიერი.

- ბატონო ვია, თქვენ ბრძანდებით „ქართული სიტყვის“ მთავარი რედაქტორი. უნდა გითხრათ, რომ ეს ყურნალი საინტერესო და სამაგიდოა არა მხოლოდ ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლებისათვის. მე და ჩემი სტუდენტები რამდენჯერმე მივუბრუნდით მეორე ნომერში გამოქვეყნებულ ახალგაზრდა მასწავლებლის დღიურებს და სასიამოვნოდ უნდა აღვნიშნო, რომ მას მაგალითის ძალა ჰქონდა მომავალი პედაგოგებისთვის.

ყურნალი „განათლება“ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის ინიციატივით დაარსდა. მას უკვე აქვს საერთაშორისო კავშირები: ყველა სტატია რეცენზირებას გადის ან რესპუბლიკის მასშტაბით ან სარეცენზიო საბჭოში შემავალ საზღვარგარეთელ რეცენზენტთან. ვფიქრობთ, რომ სერიოზული ყურნალი გამოვა. რას უსურვებდით სოხუმის უნივერსიტეტს და ყურნალ „განათლებას“?

- დიდი მადლობა „ქართული სიტყვის“ შეფასებისთვის. ეს ახალი ყურნალია და ჯერ-ჯერობით მხოლოდ იმკვიდრებს თავის ადგილს. სარედაქციო კოლეგიაში შესანიშნავი ადამიანები თანამშრომლობენ და იმედი მაქვს, არაერთ საინტერესო პუბლიკაციას შევთავაზებთ ჩვენს მკითხველს. სოხუმის უნივერსიტეტსა და თქვენს ყურნალ „განათლებას“ ვუსურვებ იმას, რაც ნებისმიერი ჩვენგანისთვის არსებითია – პროფესიულ წარმატებას. ხოლო, ამაზე უწინარეს კი იმას, რაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი და ყველაზე მთავარია – მშობლიურ კუთხეში ღირსეულ დაბრუნებას.

გმადლობთ, ბ-ნო ვია საინტერესო ინტერვიუსთვის და ჩვენი ყურნალის სახელით გისურვებთ წარმატებებს.

ბვირფასო ავტორებო,

ჟურნალი „განათლება“ არის რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო პერიოდული გამოცემა, რომელიც წარმოადგენს სამეცნიერო აზროვნების ფორუმს მეცნიერების სხვადასხვა დარგში: განათლების რეფორმის, პედაგოგიკის, მეთოდური კვლევებისა და ფსიქოლოგიის, სამართლის, ეკონომიკისა და სოციოლოგიის, ისტორიის, პოლიტიკური მეცნიერებებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების, ასევე ფილოლოგიურ დისციპლინებში. განსაკუთრებული ადგილი დაეთმო საგანმანათლებლო რეფორმებს, როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ასევე ქვეყნის ფარგლებს გარეთ, მნიშვნელოვანია ევროპისა და ბოლონიის პროცესში ჩართული ქვეყნების გამოცდილება ზემოთაღნიშნული დარგების სწავლებისა და მეცნიერული კვლევების განვითარების პროცესში.

რეცენზირება

ყველა სტატია განიხილება რეცენზენტის მიერ, რომელიც წარმოადგენს ექსპერტს აღნიშნულ დარგში. სარეცენზიო საბჭოში შედის, როგორც ქართველი, ასევე უცხოელი ექსპერტები. რეცენზირება ანონიმურია, მაგრამ რეცენზენტის სურვილის შემთხვევაში შეუძლია გამოამჟღავნოს ვინაობა. რედაქტორებს უფლება აქვთ უარი თქვან სტატიის დაბეჭდვაზე თუ მეორე რეცენზირებაც არაღამაკმაყოფილებლად შეფასდა. *სტატიების შერჩევა ჟურნალ „განათლებაში“ მხოლოდ რეცენზირებას ეფუძნება.*

ტექნიკური მხარე სტატიის ავტორებისთვის

სტილი

სტატია (ნაშრომი) დაწერილი უნდა იყოს საერთაშორისო მკითხველისათვის გასაგები, მოკლე სტილით. ნაცნობი ტექნიკური ტერმინოლოგიის გამოყენება შესაძლებელია ახსნა - განმარტების გარეშე. აკრონიმებისა და აბრევიატურების განმარტება აუცილებელია.

შინაარსი

მიიღება სამეცნიერო კვლევა ან პროექტის შედეგები, ანგარიში, თემატური კვლევა ან კვლევითი საქმიანობის შესახებ მოხსენებები შემდეგ მიმართულებებში: საგანმანათლებლო რეფორმები: მიმდინარეობა, პერსპექტივები, გამოწვევები; განათლების ფილოსოფია, პედაგოგიკა, კერძო მეთოდები და ფსიქოლოგია; კვლევები სამართლის, ეკონომიკისა და სოციოლოგიის, ისტორიის, პოლიტოლოგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების, ასევე ფილოლოგიური დისციპლინების მიმართულებებით. ყველა მასალას თან უნდა ახლდეს წყარო.

ნაშრომის სპეციფიკა

სტატია ჟურნალ „განათლებისთვის“ წარმოდგენილი უნდა იყოს ქართულ და ინგლისურ ენებზე. ავტორებმა უნდა დაიცვან ნაშრომის მომზადების ეტიკა (თავიდან აიცილონ პუბლიკაციის დუბლირება, ციტატებში უზუსტობა, პლაგიატიზმი და თვითპლაგიატიზმი). ავტორები პასუხისმგებლები არიან თავიანთი სტატიის ფაქტიურ სიზუსტეზე. სათაური ზუსტად, მაგრამ მოკლედ უნდა ასახავდეს სტატიის შინაარსს. სტატიის სიგრძე არ უნდა აღემატებოდეს 1500 სიტყვას.

ცხრილები, ნახაზები, დიაგრამები და გრაფიკები გასაგები სათაურით უნდა იყოს წარმოდგენილი A4 ფორმატის ცალკე ფურცელზე და დანომრილი იყოს არაბული ციფრებით. სქოლიო (footnote) მითითებული უნდა იყოს ტექსტში კვადრატულ ფრჩხილებში, რომელიც სრული სახით წარმოდგენილი იქნება ნაშრომის ტექსტის ბოლოს. ანუ სქოლიოს მითითება მოხდება ე. წ. ტურაბიანის მეთოდით. გამოყენებული ლიტერატურა ანბანური თანმიმდევრობით უნდა დალაგდეს სტატიის ბოლოს.

სტატიის (ნაშრომის) წარმოდგენა

ავტორებს შეუძლიათ სტატიები (ნაშრომები) წარმოადგინონ ელექტრონული სახით Word-ის ტიპის სტანდარტული დოკუმენტის სახით: ქართული ვერსია **Acadnux** შრიფტის, ხოლო ინგლისურ ენაზე **Times New Roman** შრიფტით. შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი ერთი. ნაშრომს ცალკე ფურცელზე უნდა დაერთოს ავტორის საკონტაქტო რეკვიზიტები: მისამართი, სახლის ან სამსახურის, სამეცნიერო ხარისხი, ნოდება, ტელეფონის ნომერი, ფაქსი, ელ-ფოსტა; ელექტრონული წერილი უნდა მოიცავდეს სრულ საკონტაქტო ინფორმაციას (ელ. ფოსტის ჩათვლით), ჟურნალის სახელს, ვისაც უგზავნით სტატიას და სტატიის სათაურს. თითოეულ ნაშრომს თან უნდა ახლდეს განცხადება, რომ ეს ნაშრომი არსად არ გამოქვეყნებულა და ამავე დროს არ არის წარდგენილი სხვა ჟურნალში დასაბეჭდად. ავტორები მიიღებენ გამოცემული ჟურნალის იმ ეგზემპლარს, რომელშიც მათი სტატია (ნაშრომი) არის დაბეჭდილი.

ყველა სტატია და კორესპონდენცია შემდეგ მისამართზე უნდა გაიგზავნოს:

ჟურნალ „განათლების“ მთავარი რედაქტორი: **ლია ახალაძე**

რედაქტორები: **თამარ ზარანდია, თამარ შინჯიაშვილი, რუსუდან ფიფია**

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, 0186, ჯიქიას ქ. 9

ტელეფონი: +99532541423; 893-36-11-86;

ელ. ფოსტა: liaahaladze@yahoo.com

tamuna205@gmail.com

Dear Authors,

Journal „Education” is a peer-reviewed and referred scientific periodical edition, which represents a scientific thinking forum in different branches of science: in education reform, pedagogics, methodical researches and psychology, law, economics and sociology, history, political sciences and international relations, philological disciplines. Special attention will be paid to the education reforms both in Georgia and abroad. In the process of teaching of the above-mentioned branches and the development of scientific researches, the experience of the European countries and the countries participating in Bologna process, is quite important.

Refereeing

All articles are reviewed by the referee who is an expert in the indicated field. The referee board consists of Georgian and foreign experts. Refereeing is anonymous unless a referee chooses otherwise. The editors have the right to reject the manuscript if after the first review it is submitted repeatedly with unsatisfactory corrections. *The selection of the articles for inclusion in the journal „Education” is based only on these reviews.*

Specifications for authors

Style

Papers should be written in a clear, concise style appropriate to an international readership. Familiar technical terms may be used without explanation. Acronyms and abbreviations are likely to need full presentation.

Content

Research or project results, reports, case studies or action research reports will be accepted. Scientific research works should include a description of theoretical and practical applications of ideas tested in the following direc-

tions: educational reforms: tendency, perspectives, challenges; pedagogics, private methodologies and psychology; researches in law, economics and sociology, history, political sciences and international relations, philological disciplines. All material should be clearly referenced to its sources.

Manuscript specification

Articles for the journal „Education” must be submitted in Georgian and English languages. Authors should observe the ethics of manuscript preparation (avoiding duplicate publication, inaccuracy of citations, plagiarism and self-plagiarism). Authors are responsible for the factual accuracy of their papers. The title should indicate exactly but briefly the subject of the article. Manuscript may be up to 3500 words in length. An abstract is to be provided on a separate sheet, no longer than 150 words. At the end of the abstract a minimum of five key words for referencing of papers should be supplied.

Tables, drawings, diagrams and charts with a clear title should be presented on separate sheets of A4 paper and numbered by Arabic numerals. Scholium (footnote) should be indicated in the text in squares, which will be presented in complete version at the end of the text. Indication of the scholium should be done according to the Turabian method. The references in alphabetical order should be listed at the end of the paper.

Submission of manuscripts

The authors are encouraged to submit papers electronically in a standard document format type Word: Georgian version in the **Acadnux** font, and in English in the font of the **Times New Roman**. Font size – 12, interval – 1 (single). On a separate sheet, the paper should include the author’s contact details: home or work address, scientific degree, position, telephone, fax, e-mail; the email letter must include full contact details (including e-mail), the title of the journal to which you are submitting, and the title of the article. Each manuscript must be accompanied by a statement that it has not been published elsewhere and is not submitted simultaneously for publication in another journal. Authors will receive a copy of the journal issue in which their paper is published.

All papers and correspondence should be addressed to:

Editor-in-chief of the journal „Education”: **Lia Akhaladze**

Editors: **Tamar Zarandia, Tamar Shinjiashvili, Rusudan Pipia**

Sokhumi State University

9 Jikia Str., 0186, Tbilisi, Georgia

Telephone: +99532541423; 893-36-11-86;

Email: liaahaladze@yahoo.com

tamuna205@gmail.com

დიზაინერი: მხატვარი **ზურაბ ქედია**

Dezigner: a painter **Zurab Chedia**

დაიბეჭდა: გამომცემლობა „მერიდიანი“,

აღ. ყაზბეგის გამზ. №47

E – mail: info@meridianpub.com ტ. 39-15-22